BLIOTÉKA HISTORICKÁ

SLOVANSKÉ TAROŽITNOSTI·

DR·LUBOR·NIEDERLE

=DÍLU·I·ČÁS I=

DRUHÉ VYDÁNÍ

V·PRAZE·N
=BURSÍK
KNIHKUP

SLOVANSKÉ STAROŽITNOSTI.

SEPSAL

DR. LUBOR NIEDERLE,

PROFESSOR ČESKÉ UNIVERSITY V PRAZE.

DÍL I.

PŮVOD A POČÁTKY NÁRODA SLOVANSKÉHO.

SVAZEK I.

DRUHÉ VYDÁNÍ

V PRAZE 1925.

NÁKLADEM BURSÍKA & KOHOUTA,

knihkupců university Karlovy a České Akademie věd a umění.

VĚNOVÁNO PAMÁTCE

PAVLA JOSEFA ŠAFAŘÍKA.

PŘEDMLUVA.

Před 15 lety obrátil jsem se ke studiu slovanských starožitností a před 11 lety uveřejnil jsem první stať z tohoto oboru. Od té doby, nehledě k pracím jiným, do jisté míry příbuzným, vydal jsem ještě několik prací, jež byly vesměs přípravnými studiemi pro první svazek tohoto díla.

SLOVANSKÉ STAROŽITNOSTI, jichž první část zde vydávám na splátku toho, čím v povolání svém jsem slovanským naukám povinen, mají předvésti totéž, co před 75 lety podati chtěl Šafařík: obraz prvotní historie a kultury národa slovanského na základě vědomostí doby poslední. Nebylo-li od té doby, co vyšly Šafaříkovy Starožitnosti, pokusu o větší, celkové zpracování látky, bylo tím více pracováno v detailech a v jednotlivých oddílech. Nejvíce tu bez odporu vykonala linguistika, kterou už Dobrovský dovedl na cestu positivní; ale i historikové pracovali mnoho a v novějším čase i archaeologie a anthropologie přispěly značně a platně svým materiálem a svými výsledky k doplnění a prohloubení obrazu celkového. Látky nahromadilo se tolik, že úhrnné, celkové zpracování stalo se dnes nanejvýš potřebným a žádoucím. Cítil jsem to nejlépe sám, když jsem pro své výklady universitní musil sestavovati celek ab ovo. Naději se proto, že prací touto přijdu vhod mnohým, i těm, kdož v jednotlivých částech dále pronikli, i těm, kdož v oboru tom studovati počínají.

Plán celého díla rozvrhl jsem následovně:

Hodlám ve čtyřech dílech probrati slovanské starožitnosti ethnologicko-historické a ve dvou následujících starožitnosti kulturní. V rozvrhu ethnologicko-historické části odchyluji se od celkových prací podobných, jichž bylo v minulém století ostatně málo a rozměrů nevelikých. Výjimkou byly právě jen Šafaříkovy Starožitnosti, ale ty byly jinak založeny. Šafařík rozdělil si své dílo chronologicky na dva okresy a to tak, že dělidlem ustanovil vnější datum, s vývojem národa slovanského jen málo souvisící, totiž dobu pádu říše hunské a římské r. 469—476 po Kr. Ale ani toho se přesně nedržel a po velikých exkursech dílu prvního vracel se v druhém díle zase daleko nazpět v minulost.

Při tomto rozvrhu a postupu líčení zanikala však do značné míry důležitá ethnologická stránka, jež ostatně Šafaříkovi samému nebyla ještě jasna, totiž hlavní momenty rozchodu a rozvoje Slovanů; a to přece má býti hlavním cílem výkladu o historické části slovanských starožitností. Müllenhoff kdysi správně označil za »první nutnou a nejdůležitější úlohu nauky o německých starožitnostech objasniti ž dějin jazyka, ze zpráv starých a pozdější tradice, jak se Germani uvnitř vyvinuli, rozvětvili a za hranice rozešli v pozdější sídla historická«. I úloha, kterou jsem si předsevzal, záleží především ve výkladu ethnologického vývoje národa slovanského, ve výkladu toho, jak se dnešní kmenové slovanští vyvinuli z původního celku a jednoty a jakým způsobem zaujali svá pozdější sídla. Ale při takové úloze je přirozeno a žádoucno, aby tento vývoj organicky nabyl platnosti i ve vnějším rozdělení celého líčení a celého díla. V Šafaříkově vzpomenutém rozvrhu tento ethnologický moment ustupuje do pozadí, zatlačen jsa v první části rozsáhlými exkursy o národech neslovanských, v druhé pak

líčením prvotní politické historie jednotlivých slovanských národů, zacházejícím místy až do XII. století po Kr.

Hledě k tomu vzal jsem za základ pro vnější rozdělení celého historicko-ethnologického oddílu svých SLOVANSKÝCH STAROŽITNOSTÍ hlavní etapy vývoje Slovanstva a jeho šíření, a na základě tom rozstoupil se tento oddíl na následující přirozené části: 1. na výklad toho, co víme o počátcích národa slovanského, pokud žil ještě na původním omezeném territori a nenastoupil ještě svůj rychlý, úsilovný rozchod, a 2. na výklad toho, jak se Slované ze své kolébky třemi hlavními směry rozešli a rozsadili po svých pozdějších sídlech historických.

Výklad části první bude obsahem prvního dílu mých SLOVANSKÝCH STAROŽITNOSTÍ a rozpadne se na svazky dva. V prvním chci vylíčiti, co dnes víme o původu Slovanů, o počátcích jejich života, o příčinách, způsobu a postupu jejich prvotní differenciace až k prvním positivním historickým zprávám o nich, v druhém pak podati výklad těch starověkých zpráv, jež se vůbec vztahují ke slovanské kolébce a krajům s ní sousedícím od počátku staré historie až do II. století po Kr., kdy klidný rozvoj a dosavadní pomalé šíření Slovanů dospěly k metě náhlého a úsilovného hnutí. K tomu připojím na konec i výklad o tom, jak se nám jeví pravlast slovanská archaeologicky od dob nejstarších až do doby římské.

Výklad části druhé bude se pak skládati ze tří dílů, vysvětlujících historický vývoj tří hlavních kmenů, na něž původní jednota národa slovanského se rozštěpila a rozpadla, a jež se také třemi hlavními směry rozšířily.

V druhém díle STAROŽITNOSTÍ chci vyložiti vývoj a postup kmene jižního, a to v prvním svazku postup Slovanů přes hory Karpatské a otázku sporné jejich existence v Krasu, v nížinách uherských a kotlině sedmihradské v době před V. stoletím po Kr., v druhém svazku pak počátek hi-

storie slovinské, pak přechod Slovanů přes Sávu a Dunaj na Balkán a jejich další rozvoj v národ srbochorvatský a bulharský.

V díle třetím chci vyložiti postup západního kmene slovanského. Tam především umístíme rozbor všech těch domněnek a theorií, které vykládají o autochthonismu Slovanů v střední Evropě, speciálně v starověké Germanii, pak rozbor otázky, kde byla a jak se měnila odvěká hranice velkých dvou světů ethnologických, světa germanského a slovanského, a kdy Slované hranici tuto překročili. Druhý svazek tvořiti bude rozprava o starých sídlech, příchodu a prvotní formaci národa českého spolu s větví slovenskou, pak rozprava o počátcích národa polského a o kmeni Slovanů polabských a pomořských.

V díle čtvrtém chci vyložiti počátky a vývoj východního kmene slovanského, tvořícího národ ruský, pokud se nám projevuje v historii od doby Ptolemaiovy až po stav, k němuž se dospělo na konci prvního tisíciletí po Kr. a jejž vidíme ještě v první kronice kijevské. Že při tom všude budu míti náležitý zřetel i k původním národům východní Rusi i k nově přišlým sousedům Slovanů, rozumí se samo sebou

Těmito čtyřmi díly bude ukončena prvá, historicko-ethnologická část STAROŽITNOSTÍ.

K uvedeným dílům má v pátém díle SLOVANSKÝCH STAROŽITNOSTÍ přistoupiti první část kulturní, v níž by byly vyloženy podmínky staré kultury slovanské, podmínky territoria a vlivy okolí od dob nejstarších až po dobu obchodních styků se světem řeckým, římským, byzantským a arabským, — v díle šestém pak detailní popis starožitností soukromých a veřejných na základě zpráv historických i materiálu archaeologického.

Bude-li třeba, dodatečný svazek sedmý podá systematický přehled všech pramenů a pomůcek, slovem histo-

rický nástin všeho badání na poli slovanských starožitností.

To má býti obsahem SLOVANSKÝCH STAROŽITNOSTÍ. —

K rázu knihy mnoho poznámek a vysvětlení netřeba. Přál bych si, aby se stala rukovětí, knihou ležící na stole všech různých badatelů, kteří se zajímají o počátky dějin slovanských. Nevyhýbám se proto výsledkům žádné nauky a uvádím, pokud možná, vždy i starší literaturu, aby bylo vidět, jakou kde účast měly starší práce na vývoji otázek a thesí, týkajících se slovanského starověku, i na dnešním stavu výsledků. Podle povahy studií mně vlastních stavím celek svých SLOVANSKÝCH STAROŽITNOSTÍ především na výsledcích badání historického a archaeologického, vedle něhož jsem se svého času podrobněji zabýval i příslušným oborem anthropologie. Výsledků slovanského jazykozpytu užil jsem, pokud mi byly přístupny, pečlivě k doplnění všeho, co mi právě uvedené nauky podávaly. Ale ovšem mohl jsem po této stránce sdělovati prostě jen to, co jiní podali; doufám však, že přijde brzy druhý pracovník, jenž i s tohoto stanoviska novými daty a novým materiálem historický můj obraz doplní a prohloubí.

Takový jest plán a ráz díla. Svazek, jejž nyní vydávám, tvoří první část dílu prvého. Další svazky následovati budou ve lhůtách volných podle toho, jak práce postoupí a poměry mi dovolí. Práce mám před sebou mnoho, snad pro celý svůj život. Proto nevím, podaří-li se mi dílo celé dovésti ke konci, ale vůli mám dobrou a lásky k věci nechybí. Přistoupil jsem k práci této s nadšením a s upřímnou touhou, přispěti svými silami poctivě a platně k poznání minulosti národa, z něhož jsem vyšel a v jehož velkou budoucnost z celé duše věřím.

V práci mé přispívají mi častěji radou a pomocí kollegové universitní, pp. R. Dvořák, J. Polívka a J. Zubatý, při korrektuře prof. K. Černý. Děkuji jim, jakož i všem těm, kdož kdy věcnou kritikou mých starších prací pomohli mi dobrati se výsledků lepších.

V Praze v měsíci srpnu roku 1901.

Lubor Niederle.

ZKRATKY

časopisů, periodických publikací a častěji citovaných děl.

Anz. Akad. Wien.	Anzeiger d. phil. hist. Classe d. k. Akademie in Wien.
Anz. d. Alt.	Anzeiger für deutsches Alterthum. Berlin.
Arch. Anthr.	Archiv für Anthropologie. Braunschweig.
Arch. sl. Phil.	Archiv für sl. Philologie. Wien.
Арх. Лѣтопись	Археол. Лѣтопись Южной Россіи. Кіевъ.
Ateneum	Ateneum. Warszawa.
Bibl. Warsz.	Biblioteka Warszawska.
Бълг. Прегл.	Български Прегледъ. София.
Bull. Acad. Crac.	Bulletin intern. de l'Acad. de Cracovie.
Bull. d'anthr. Par.	Bulletins de la soc. d'anthropologie de Paris.
Byzant. Zs.	Byzantinische Zeitschrift. München.
Centralbl. Anthr.	Centralblatt für Anthr., Ethnol. und Urgeschichte. Jena.
Correspondenzbl. Anthr.	Correspondenzblatt d. deut. anthr. Gesellschaft. München.
ČČHist.	Český Časopis historický. Praha.
ČMMor.	Časopis Matice Moravské. Brno.
ČMSerb.	Časopis Maćicy Serbskeje. Budyšin.
ČMus. slov.	Časopis museal. sloven. spoločnosti. Turč. Sv. Martin.
ČČM	Časopis Musea král. Českého. Praha.
ČMus. fil.	České Museum filologické. Praha.
ČMus. olom.	Časopis vlast. muzejního spolku olomouckého. Olomouc.
Чт. Моск.	Чтенія общ. ист. и древн. въ Москвѣ.

Чт. Нест. лѣт.	Чтенія въ истор. общ. Нестора лѣтописца. Кіевъ
Denkschr. Akad. Wien.	Denkschriften d. Kais Akad. in Wien.
Дневникъ	Дневникъ имп. общества любителей естествознанія, антропологіи и этнографіи Москва.
Древн. Москва.	Древности. Труды слав. ком. при моск. арх. общ. Москва.
Eos	Eos. Czasopismo filologiczne. Lwów.
Ethn.	Ethnographia. Budapest.
Этн. Обозр.	Этнограф. Обозрѣніе. Москва.
Ertes.	Ertesitő archeologiai. Budapest.
Глас	Глас српске краљ. Академије. Београд.
Гласник	Гласник зем. музеја у Босни и Херцеговини. Сарајево.
Globus	Globus. Braunschweig.
Idg. Anz.	Anzeiger für indog. Sprachkunde. Strassburg.
Idg. Beitr.	Beiträge zur Kunde d. indog. Sprachen. Göttingen.
Idg. Forsch.	Indogerm. Forschungen. Strassburg.
Ист. Вѣст.	Историческій Вѣстникъ. С.-Пб.
Izv. Kran.	Izvestja muz. društva za Kranjsko. Ljubljana.
Изв. Ак. С.-Пб.	Извѣстія Имп. Акад. Наукъ. С.-Пб.
Изв. Безбородко	Извѣстія ист. фил. Инст. кн. Безбородко. Нѣжинъ.
Изв. Казан.	Извѣстія общ. арх. ист. и этнографіи при Казан. Университетѣ. Казань.
Изв. Констант.	Извѣстія русс. арх. Инст. въ Константинополѣ.
Изв. русс. яз.	Извѣстія русс. языка и слов. Имп. Акад. Наукъ. С.-Петербургъ.
Изв. Ун. Кіев.	Извѣстія Университетскія. Кіевъ.
Изв. Ун. Варш.	Извѣстія Варшавскаго Университета.
Jahresber. germ.	Jahresbericht über die Erscheinungen auf d. Geb. der germ. Philologie. Berlin.
Kwartalnik hist.	Kwartalnik historyczny. Lwów.
Let. sl. Mat.	Letopis slovenske Matice. Ljubljana.
Лет. Мат. срп.	Летопис Матице српске. Нови Сад.
LCbl.	Litterarisches Centralblatt für Deutschland. Leipzig.
Lj. Zvon	Ljubljanski Zvon. Ljubljana.
ČLid	Český Lid. Praha.
Lfil.	Listy filologické. Praha.
Lud	Lud. Lwów.

Materyały Krak.	Materyały antropol.-archeologiczne i etnograficzne wyd. antr. kom. Akad. Umiejęt. Kraków.
Матер. арх. Росс.	Матеріалы по археологіи Россіи С.-Пб.
Матер. Шевч.	Материяли до україньсько-рус. етнольоґії тов. ім. Шевченка. Львів.
Mitth. arch. ep.	Archaeol. epigraphische Mittheilungen. Wien.
Mitth. D. Böhm.	Mittheilungen des Vereines f. Gesch d. Deutschen in Böhmen. Prag.
Mitth. Centr. Com.	Mittheilungen d. k. k. Centralcomm. zur Erforschung der Denkmale. Wien.
Mitth. Ethn. Ung.	Ethnologische Mittheilungen aus Ungarn. Budapest.
Mitth. lit. Heid.	Mittheilungen der litau. litter. Ges. Heidelberg.
Mitth. anthr. Wien.	Mittheilungen der anthr. Ges. in Wien.
Mitth. Nlaus. Gub.	Mittheilungen Niederlausitzer. Zeitsch. d. niederlaus. Ges. für Anthr. und Alterthumskunde, Guben
Nachr. d. Alt.	Nachrichten über deut. Alterthumsfunde. Berlin
Nár. Sb.	Národopisný Sborník Českoslovanský. Praha.
Pam. arch.	Památky archeologické a místopisné. Praha.
ПСп.	Период. Списание. София.
Prace filolog.	Prace filologiczne. Warszawa.
Преглед Балк.	Преглед геогр. литературе о Балкан. полуострову. Београд.
Przegląd Pol.	Przeglad Polski. Kraków.
Przegląd Powsz.	Przegląd Powszechny. Kraków.
Прот. Одесса.	Протоколлы засѣд. ист. фил. общ. при Новоросс. Университетѣ. Одесса.
Rad	Rad jugoslav. akademije. Zagreb.
Revue mens.	Revue mensuelle de l'école d'anthropologie de Paris. Paris.
Rocz. Pozn	Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznanskiego. Poznań.
Rozprawy. Krak.	Rozprawy wydz. filolog. Akad. Umiejęt. Kraków.
Р. Антр. Ж.	Русскій антроп. журналъ. Москва.
Р. Фил. В.	Русскій филолог. Вѣстникъ. Варшава.
Сб. арх. Инст.	Сборникъ археол. Института. С.-Пб.
Сб. Кавказ.	Сборникъ матеріаловъ для описанія мѣстностей и племенъ Кавказа. Тифлисъ.
Sb. mus. slov.	Sbornik mus. slovenskej spoločnosti. Turč. Sv. Martin.
Сб. мин. Соф.	Сборникъ за нар. умотв., наука и книж. София.

Сб. Харьков.	Сборникъ харьк. истор. филолог. общ. Харьковъ.
Schles. Vorz.	Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift. Breslau.
Sitzb. Akad. Wien.	Sitzungsberichte d. kais. Akad. d. Wiss. Wien.
Sl. Pohľady	Slovenské Pohľady. Turč. Sv. Martin.
Sl. Přehled	Slovanský Přehled. Praha.
Spraw. Krak.	Sprawozdania Akad. Umiejęt. Kraków.
Споменик	Споменик српске краљ. академије. Београд.
Стар. Кiев.	Старина Кiевская. Кiевъ.
Starine	Starine jugosl. akad. Zagreb.
Światowit	Światowit. Warszawa.
Труды арх. съѣзда.	Труды съѣздовъ археологическихъ. Москва
Verh. Berl.	Verhandlungen d. berl. anthrop. Gesellschaft. Berlin.
Věstn. ČAk.	Věstník České Akademie. Praha.
Věstn. ČSpol. N.	Věstník české král. společnosti nauk. Praha.
Вѣстн. Евр.	Вѣстникъ Европы. Petrohrad.
Věstn. SFil.	Věstník Slov. Filologie a Starožitností. Praha.
Věstn. SS.	Věstník slovanských starožitností. Praha.
Wisła.	Wisła. Warszawa.
Виз. Врем.	Византiйскiй Временникъ. С.-Пб.
Vjesn. arh. Zagreb.	Vjesnik hrv. arheol. društva. Zagreb.
Зап. арх. С.-Пб.	Записки имп. русс. арх. общ. С.-Пб.
Зап. Ак. С.-Пб.	Записки Имп. Акад. Наукъ С.-Пб.
Зап. Вор.	Филолог. Записки. Воронежъ.
Зап. Каз.	Ученыя Записки Казан. Университета. Казань.
Зап. Од.	Записки общ. истор. и древностей. Одесса.
Зап. Хар.	Записки Импер. Харьков. Университета. Харьковъ.
Зап. Юр.	Ученыя Записки Юрьев. Университета.
Зап Шевч.	Записки наук. тов. iм. Шевченка. Львiв.
Zbiór	Zbiór wiadomości do antropologii krajowéj wyd. star. kom. antr. Akad. Umiejętności. Kraków.
Zs. f. d. Alt.	Zeitschrift für deutsches Alterthum. Berlin.
Zs. Ethn. Berl.	Zeitschrift für Ethnologie. Berlin.
Zs. vgl. Spr.	Zeitschrift für vergl. Sprachforschung. Gütersloh.
Zs. Mähr.	Zeitschrift d. Vereines für Gesch. Mährens u. Schlesiens. Brünn.
ЖСтар.	Живая Старина. С.-Пб.
ЖМНП.	Журналъ Мин. Нар. Просвѣщенiя. С.-Пб.

D'Arbois Prem. habitants	D'Arbois de Jubainville H. Les premiers habitants de l'Europe. Paris I. 1889. II. 1894.
Барсовъ Очерки.	Барсовъ И. И. Очерки русской исторической географіи. II. изд. Варшава. 1885.
Bogusławski Historya Słow.	Bogusławski Ed. Historya Słowian. Kraków-Warszawa I. 1888. II. 1899.
Bonell Beiträge.	Bonell Ernst. Beiträge zur Alterthumskunde Russlands. Petersburg. I. 1882. II. 1897.
Браунъ Разысканія I.	Враунъ Ѳ. Разысканія въ области готослав. отношеній. I. Спб. 1899.
Браунъ-Веселовскій	Rozbor knihy Braunovy od A. N. Veselovského vyšlý pod titulem „Изъ исторіи древнихъ германскихъ и славянскихъ передвиженій v Изв. отд. рус. языка и слов. Имп. Акад. Наукъ V. 1900. kn. 1. str. 1—35.
Браунъ-Кулаковскій	Rozbor knihy Braunovy od I. A. Kulakovského v ЖМНП. 1900. Февраль. 500.
Bremer Ethnographie	Bremer O. Ethnographie der germ. Stämme. Strassburg. 1900.
Брунъ Черноморе	Брунъ Ф. Черноморе. Одесса. I.—II. 1879—80. (Зап. Новоросс. Унив. Т. 28, 30.)
Cuno Forschungen	Cuno J. G. Forschungen im Gebiete der alten Völkerkunde I. Berlin 1871.
Дриновъ Заселеніе	Дриновъ М. Заселеніе балканскаго полуострова Славянами. Москва. 1873.
Dzieduszycki Wiadomości	Dzieduszycki Wojc. Wiadomości starożytnych o geografii ziem polskich. Rozprawy. Ak. Kraków. 1887.
Eichwald Alte Geographie	Eichwald E. Alte Geographie des kasp. Meeres, des Kaukasus und des südl. Russlands. Berlin 1838.
Erckert Wanderungen	Erckert Rod., von. Wanderungen und Siedelungen der german. Stämme in Mittel-Europa von der ältesten Zeit bis auf Karl den Grossen. Berlin. 1901.

Филевичъ Ист. др. Руси	Филевичъ И. П. Исторія древней Руси. Варшава I. 1896.
Forbiger Handbuch	Forbiger A. Handbuch der alten Geographie. 3 Bde. II. Aufl. Berlin 1877.
Гаркави Сказанія	Гаркави А. Я. Сказанія мусульманскихъ писателей о Славянахъ и Рускихъ. Спб. 1870.
Гильфердингъ Древ. періодъ	Гильфердингъ А. Древнейшій періодъ исторіи Славянъ (Вѣстникъ Европы 1868. T. IV. 256, 285).
Kętrzyński O Słowianach	Kętrzyński W. O Słowianach mieszkających niegdyś między Renem a Labą, Salą i granicą czeską. Kraków 1899.
Kętrzyński Germania	Kętrzyński W. Germania wielka i Sarmacya nadwiślańska wedlug Kl. Ptolomeusza. Kraków 1901.
Krek Einleitung	Krek G. Einleitung in die slavische Literaturgeschichte. II. Aufl. Graz 1887.
Латышевъ Scythica	Латышевъ В. В. Scythica et Caucasica I. Спб. 1893—1900.
Lelewel Narody	Lelewel J. Narody na ziemiach sławiańskich. Poznań 1853.
Mannert Geographie	Mannert K. Geograph. d Griechen u. Römer. Nürnberg. 1788—1812; 1799—1825.
Mannert Norden	Norden d. Erde von d. Weichsel bis nach China. 1795. II. Aufl. Leipzig 1820.
Maretić Slaveni	Maretić T. Slaveni u davnini. Zagreb 1889.
Miklosich EW.	Miklosich Fr. Etymolog Wörterbuch der slav. Sprachen. Wien 1886.
Miller Mappae	Miller Konr. Mappae mundi. Die ältesten Weltkarten I—VI. Stuttgart 1895—98.
MPH.	Monumenta Poloniae Historica
MGH.	Monumenta Germaniae Historica.
Much Stammsitze	Much R. Deutsche Stammsitze. Halle 1892.
Much Stammeskunde	Much R. Deutsche Stammeskunde. (Samml. Göschen) Leipzig 1900.
Müllenhoff DA.	Müllenhoff K. Deutsche Alterthumskunde. Berlin I.—III. 1870—1892. IV. 1898.
Niederle Star. zprávy	Niederle L. Starověké zprávy o zeměpisu vých. Evropy. Praha. Akademie. 1899.

Niederle Pův. Slov.	Niederle L. O původu Slovanů. Praha 1896.
Niederle Lidstvo	Niederle L. Lidstvo v době předhistorické. Praha 1893.
Первольфъ Славяне	Первольфъ Іосифъ. Славяне ихъ взаимныя отношенія и связи. Варш. 1888.
Píč Výzkum	Píč J. L. Archaeologický výzkum ve středních Čechách. Praha 1893.
Píč Starožitnosti	Píč J. Starožitnosti země České. I. Praha 1899—1900.
Погодинъ Ист. слав. пер.	Погодинъ А. Л. Изъ исторіи славянскихъ передвиженій. СПб. 1901.
Rössler Zeitpunct	Rössler. Über den Zeitpunct der slav. Ansiedelung auf der unteren Donau. Sitzungsber. Akad. Wien 1873. Phil. Hist. Cl. Bd. 73 str. 77.
Surowiecki Sledzenie	Surowiecki W. Sledzenie początku narodów słowiańskich. Warszawa 1824.
Šafařík Abkunft	Šafařík P. Über die Abkunft der Slawen. Ofen 1828.
Šafařík SS.	Šafařík P. Slovanské starožitnosti. Praha 1837. Cituji II. vydání z r. 1862—63.
Szaraniewicz Krit. Blicke	Szaraniewicz Is. Kritische Blicke in die Geschichte der Karpaten-Völker. Lemberg 1871.
Tomaschek Kritik	Tomaschek W. Kritik der ältesten Nachrichten über den skyth. Norden. Sitzungsber. Akad. Wien. Phil. hist. Cl. 1888. Bd. 116.
Ukert Skythien	Ukert F. Skythien und das Land der Geten und Daker nach den Ansichten der Griechen und Römer. Weimar 1846 (III. Theils 2 Abth. der Geographie d. Gr. und Römer).
Vocel Pravěk	Vocel J. E. Pravěk země České. Praha 1866—68.
Забѣлинъ Ист. русс. жизни	Забѣлинъ И. Е. Исторія русской жизни. Москва I.—II. 1876—1879.
Zeuss Deutschen	Zeuss K. Die Deutschen und ihre Nachbarstämme. München 1837.

SLOVANSKÉ STAROŽITNOSTI.

DÍL I.

PŮVOD A POČÁTKY NÁRODA SLOVANSKÉHO.

SVAZEK I.

KAPITOLA I.

O PŮVODNÍCH SÍDLECH SLOVANŮ.

Úvod. — Otázka kolébky slovanské. — Dvě hlavní theorie o kolébce podunajské a zakarpatské. — Rozbor zprávy letopisce kijevského a jeho následníků. — Staré zprávy historické. — Jméno Dunaje v písních slovanských a v nomeklatuře topografické. - Archaeologie a anthropologie o kolébce. — Vymezen. hranic původní oblasti slovanské. — Celkový přírodní ráz a národ.

Dnes obývají Slované rozsáhlé území, zaujímající téměř celou východní a značnou část střední i jižní Evropy, nehledě ke koloniím mimoevropským. Na tomto území Slované nejsou jednotni, netvoří jediného národu s jednou řečí nebo jednou kulturou, ba netvoří ani jednoty politické. Dnes jen nauka nebo idea a snaha politická hovoří občas o jednom velkém národu slovanském. Skutečnost však jednoho národa nezná, a také pokud nazpět sahá psaná historie, vidíme před sebou stále jen nejednotný, necelistvý kmen. A tato historie Slovanů jde až do počátků doby křesťanské.

Nicméně není pochyby, že řada nynějších a historických slovanských kmenů tvořila kdysi jednotu, která se teprve po dlouhé době v části rozpadla. Je to nutný postulát, z něhož musíme vycházeti při představě o vývoji národa slovanského. Slované neexistují zde jenom tu krátkou dobu, o níž víme z psaných pramenů, ale jako všichni velicí národové mají mnohem delší dobu existence za sebou, a není pochyby, že vývoj předhistorický daleko převyšuje dobou svého trvání jejich historický život. Vývoj sám pak u Slovanů jako u jiných národů značil zároveň differenciaci, jinými slovy, řada dnes od sebe tak odlišených kmenů slovanských povstala teprve tímto vývojem. Čím dále jdeme v pozorování svém nazpět, tím více se sbližují, jak vidíme, rozlišené části, vidíme, jak protivy mezi nimi se menší, jak jednotlivé, dnes

odloučené části stále úže se k sobě váží, až konečně všechny spolu splývají v jeden celek národní. A tak přicházíme na konec k době, pro niž už smíme dnešní kmeny slovanské shrnouti v svazek jeden, sedící na území omezeném, slovem přijmouti existenci jednoho pranároda slovanského, řeči a kultury téměř jednotné. Od these této smíme a musíme vycházeti ve výkladu nejstarší historie Slovanů, třeba že zrak náš do doby té přímo nedolétá a psaných zpráv už naprosto není.

Vyložiti, jak tento původní národ slovanský asi povstal a jak se vyvinul až po tu dobu, kdy, jsa už silně rozčleněn, vstupuje na jeviště psané historie, — bude předmětem výkladů v prvém díle Slovanských Starožitností.

Jednou z prvních otázek, které si činíme, počneme-li přemýšleti o počátcích některého národa, jest otázka po místě, na němž národ vyrostl a v němž měl zapuštěny kořeny svého života. Národ slovanský zaujímá dnes ohromné území ve východní, střední a jižní Evropě, rozkládající se na největší části prostory uzavřené mořem Baltickým, Adriatickým, Aegejským, Černým a hřbety uralskými. Asi v téže rozsáhlosti sídel seděli Slované už na počátku své historie, neboť toho, co během další doby ztratili na západě a na jihu proti Němcům, Maďarům, Albáncům, Řekům a Turkům, nabyli zas na severu a na východě na účet kmenů baltských, finských a turkotatarských. Jinak však bylo v době před Kristovým narozením. Na větší části tohoto území starší starověká historie zná kmeny původu jiného, neslovanské, a není dnes pro nikoho pochyby, že Slované v rozsáhlá svá sídla historická rozšířili se z kraje původně menšího a omezenějšího, a že se to stalo hlavně v době, jejíž vrchol spadá asi do prvních století doby křesťanské.

V širokém intervallu kolem doby Kristova narození vidíme, jak se vůbec v Evropě vrcholí zápas nových, výbojných národních elementů o budoucí panství v Evropě. V tu dobu řeší se už v hlavních rysech obraz dnešního ethnologického stavu Evropy. Ale naproti tomu několik set let před Kristem byla ještě konstellace značně odchylná; v tu dobu sídla národa gallského byla ještě jinde, než je vidíme v pozdější historii, v tu dobu Germani zaujímali jen severní část Německa, v tu dobu střední Evropa byla ještě v moci Gallů, Illyrů, Thráků, starých horských kmenů původu neznámého, a také v jižní Evropě ještě značně pronikaly

trsy praobyvatelů, o nichž nám jinak historie zachovala jenom zmínky řídké a nejisté. Vedle kmenů jmenovaných seděli i Slované v Evropě, ale obývali tehdy kraj, jehož hranice byly mnohem menší pozdějších rozsáhlých hranic historických. To byl kraj, z něhož vyšlo vnitřní i vnější rozdělení jednoty na řadu od sebe oddělených kmenů, slovem, kraj, jejž zváti můžeme pravlastí nebo kolébkou národa slovanského.

Odpověď na otázku, kde bylo toto prvotní středisko Slovanů, jest přirozeně důležitá, neboť na jeho umístění závisí v mnohém celý další obraz prvotního rozvoje a rozchodu Slovanů. A tak, ačkoliv řešení této otázky daleko je té positivní jistoty, na níž chceme budovati historii, přece nikdo, kdokoliv se obírá studiem slovanských starožitností, nikdo, kdo chce vykládati počátky historie slovanského národa, nemůže se vyhnouti tomu, aby si předem i na otázku po původní vlasti Slovanů nedal odpověď a neuvědomil si, kde bylo centrum, z něhož se kdysi rozešli.

Přistupujeme-li pak k řešení této otázky, vidíme, že nám nauka poskytuje hlavně dva druhy dokladů:

1. data ukazující na určité východisko Slovanů, a k nim patří zprávy historické, ovšem zapsané, jak uvidíme v dobách vzdálených od doby, kdy se rozchod počal a v celku dokonal,

2. data pomocná, čerpaná z kombinací různých pramenů, nebo data vzatá z jiných nedokázaných, ale více méně pravděpodobně konstruovaných theorií. Sem patří doklady čerpané z historické nomenklatury zemí, nebo výsledky studia materiálu anthropologického, doklady čerpané z obsahu slovanských tradic a písní lidových a pod.

Tím se nám postup výkladu podává sám sebou. Po prvních dokladech, z nichž možno čerpati odpověď na otázku po prvotním sídle Slovanů, ohlédneme se ve zprávách historických.

Jako hlavní směrodatný doklad uvádívá se především památná zpráva letopisu kijevského o kolébce Slovanů na Dunaji, křestní to list našeho národa, jenž takto zní:

> По мнозѣхъ же времянѣхъ сѣли суть Словѣни по Дунаеви, гдѣ есть ныне Угорьска земля и Болгарьска. [И] отъ тѣхъ Словѣнъ разидошася по землѣ и прозвашася имены своими, гдѣ сѣдше на которомъ мѣстѣ; яко пришедше сѣдоша на рѣцѣ имянемъ Марава, и прозвашася Морава, а друзии

Чеси нарекошася; а се ти же Словѣни: Хорвате Бѣлии и Серебь и Хорутане. Волхомъ бо нашедшемъ на Словѣни на Дунайския, [и] сѣдшемъ в нихъ и насилящемъ имъ, Словѣни же ови пришедше сѣдоша на Вислѣ, и прозвашася Ляхове, а отъ тѣхъ Ляховъ прозвашася Поляне, Ляхове друзии Лутичи, ини Мазовшане, ини Поморяне. Такоже и ти Словѣне пришедше и сѣдоша по Днѣпру и нарекошася Поляне, а друзии Древляне, зане сѣдоша в лѣсѣхъ; а друзии сѣдоша межю Припетью и Двиною и нарекошася Дреговичи; [инии сѣдоша на Двинѣ и нарекошася Полочане], рѣчьки ради, яже втечеть въ Двину, имянемъ Полота, отъ сея прозвашася Полочане. Словѣни же сѣдоша около езера Илмеря, [и] прозвашася своимъ имянемъ, и сдѣлаша градъ и нарекоша и̓ Новъгородъ; а друзии сѣдоша по Деснѣ, и по Семи и по Сулѣ, и нарекошася Сѣверъ. [И] тако разидеся Словѣньский языкъ, тѣмже и грамота прозвася Словѣньская. [1])

Zpráva tato ukazuje zřejmě, že podle představy letopiscovy seděli nejdříve Slované kdesi na dolním Dunaji v zemi Bulharské a Uherské, a odtud že se rozešli do Čech, Moravy, vých. Německa, Polska a Ruska. Ale to není jediná zpráva v letopise o tom, že pravlast slovanská byla na Dunaji. V kapitole XIX. letopisec podává zvěst, že Vlachové vyhnali Slovany z prvních sídel v Uhrách: »Сѣдяху бо ту преже Словѣни и Волохове прияша землю Словеньску«, — a o něco dále pak v kapitole XX. praví o apoštolech Androniku a Pavlu: »Тѣмже Словѣньску языку учитель есть Андроникъ апостолъ, въ Моравы бо ходілъ: и апостолъ Павелъ училъ ту; ту бо есть Илюрикъ [егоже доходилъ апостолъ Павелъ, ту бо бѣша Словене первое — [2])« . . .

Sem také bylo by možno připojiti dále i ztotožnění jména Illyrů se Slovany na známém místě ve výčtu národů, kteří se rozešli po světě po stavbě věže babylonské, kdyby bylo správno rukopisné čtení »Отъ сихъ же 70 и 2 языку бысть языкъ Словѣнескъ, отъ племени Афетова, Нарци, еже суть Словѣне« emendovati s Dobrovským[3]) v »Илюрци«. Ale nemám tuto emendaci Dobrovského za nutnou a správnou, jak dále vyložím.

---

[1]) Лѣтопись по Лаврентьевскому списку. Изд. III. археогр комм. Спб. 1897. Str. 5.

[2]) Od slov егоже v lavrentjevském rk. velká mezera až po r. 6430. Text uveden podle rk. radziwillovského.

[3]) Berichtigungen und Zusätze in Schlözers Nestor V. 212 Rk. radziwillovský má »нарицаеми иновѣрци«, rk. mosk. duch. akademie »нарицаеміи норпи.«

Uvedené zprávy nejdůležitějšího slovanského letopisu jsou bez odporu přímým svědectvím, že ve XII. století existovala u Slovanů představa, dle níž rozchod celého národa, tedy nejen Slovanů jižních, nýbrž i Slovanů českých, polských a ruských měl své východisko u dolního Dunaje, v končinách, jež za času kijevského letopisce slula zemí Uherskou a Bulharskou.

S představou podobnou setkáváme se však nejen ve stol. XII., nýbrž i ve všech stoletích následujících, a můžeme prohlásiti, že kolébka podunajská resp. podunajské východisko rozchodu Slovanů ovládalo velkou část kronikářů a historiků až do konce předešlého století, a že z představy některých nevymizelo až po dnešní den. Tak zejména svědectví kijevského letopisu nalézalo ohlasu v nejstarších letopisech polských. Už Kadlubek má (Chronica Pol. 1206. I. str. 6. ed. Przedzicki) podobnou narážku na stará sídla Slovanů v Pannonii a Bulharsku, u Boguchwala († 1253) čteme pak zřejmě; scribitur in vetustissimis codicibus, quod Pannonia sit mater et origo ·omnium Slavonicarum nationum« (ed. Bielowski, II. 468), rovněž u Dlugoše (Hist. Pol. I. poč.): »primum Pannoniam, primam et veterem Slavorum sedem, parentem et alumnam«; a totéž dále opakuje Matěj z Miechova (De Sarm. I. c. 12, Chron. Pol. I. c. 1), Jodocus Decius (De vet. Pol. I. poč.) a jiní. O dalších sem spadajících slovanských i neslovanských dějepiscích více povíme v stati druhé, v níž vyložíme staré theorie o původu Slovanů, a přihlédneme-li k nim blíže, tu uvidíme, že tradici o kolébce podunajské opakuje část těch kronikářů, kteří, vykládajíce o původu Slovanů na základě biblického mythu, uváděli Slovany od věže babylonské do Evropy přes Balkán a přes Dunaj.

Bylo by lze dále tyto povšechné zprávy o dunajské kolébce Slovanů doplniti ještě řadou svědectví mnoha kronikářů, kteří vykládají i speciální tradici o tom, že Čechové, Poláci a Rusové přišli pod vedením tří stejně zvaných bratří *z Chorvat resp. z Pannonie*, — tedy tradici, která, kdyby byla upomínkou na údaj skutečný, právem by se mohla uváděti ve prospěch theorie o podunajské vlasti slovanské. Ale tradice tato nese na sobě tak neomylnou pečeť umělosti a původu knižného, že ji nutno ostaviti úplně stranou. Jest patrně vymyšlena na základě analogických tradic starověkých, a také jí nejstarší prameny neznají, na př. letopis kijevský, Kosmas. Kosmas předvádí sice Čecha, ale o příchodu z Chorvat neví ničeho. Podle všeho tato tradice o bratřích

slovanských povstala během XII.—XIII. století v české a polské škole kronikářské, ovšem na základě existující už pověsti o jižním východisku Slovanů.[1]) Proto musíme tuto skupinu tradic ostaviti na dobro stranou a zřetel obrátiti jen k výše uvedeným nejstarším svědectvím povšechným, a to proto, že tato svědectví letopisná, zejména ovšem uvedená zpráva nejstaršího letopisu kijevského, bývají podnes positivním historickým základem, na němž se posud staví od některých theorie o podunajské kolébce Slovanů přívrženci této theorie vykládají, že zpráva, kterou čteme v letopise, není výmysl mnicha kijevského, není zvěst vyňatá z některé kroniky starší, nýbrž že je to zpráva, kterou letopisec čerpal přímo z ruské tradice lidové, jež zachovala ještě v paměti vzpomínku na dřevní sídla na jihu, na veliké řece Dunaji. V tom prý záleží její význam a váha. Šafařík snažil se celou kapitolou dokázati lidový ráz a příslušné stáří této tradice.[2])

Pro podporu tohoto výkladu zastanci jeho nemají sice jiné přímé staré zprávy historické, ale opírají se za to o důvody jiné: o podivné vskutku vyskytování se jména Dunaje v lidové písni celého Slovanstva, o domnělé prastaré stopy nomenklatury slovanské v kraji na středním Dunaji a ještě o jiné věci. To vše, především však přímá uvedená zpráva letopisu kijevského poskytuje dosud řadě historiků dostatečné záruky, aby přijímali kolébku podunajskou za pevné východisko pro rozchod a další historii národa slovanského.[3])

---

[1]) První uvádí tradici o bratru Čechu, Lechu a Rusu krakovský biskup Boguchwal (l. c.), u nás v Čechách pak Dalimil na počátku své rýmované kroniky jmenuje Čecha a Lecha. Tento buď omylem nebo za účelem rýmu uveden zde v takové souvislosti, že posloužil za podklad »lechům« podvrženého rukopisu Zelenohorského. Další rozvoj této tradice zde uváděti netřeba. Většinou hovoří kroniky jen o dvou bratřích Čechu a Lechu, vykládajíce různě příčinu jejich výpravy z Pannonie a také různě směr pochodu, jímž se brali se svým lidem do Polska a do Čech. Třetí bratr Rus pravidlem chybí, ačkoliv, což zajímavo, vystupuje právě v nejstarším pramenu a vůbec častěji v kronikách polských (Matěj z Miechowa, Dlugoš, později Münster Frenzel, Du Fresne, Jordan a j.). Zřídka jen se vyskytuje třetí bratr jiného jména. Jádro tradice nalézalo sice zastance až po dobu nejnovější, ale od stol. XVI. také hojné odpůrce.

[2]) SS. I. 262. Šafařík sám vedl důkaz jen z toho, že Slované, jako jiní staří národové, měli patrně písně a pověsti vztahující se na počátky národa.

[3]) Vedle značné řady kronikářů, kteří, jak uvidíme dále, vedli Slovany z Mesopotamie nejdříve na Balkán, a vedle pozdějších historiků, přijímajících autochthonism Slovanů na Balkáně, od starého Severiniho až po mo-

Analysujme si však cenu a váhu těchto důvodů, a to předem uvedených zpráv letopisných, a ohlédněme se potom, co nám jinak historie k otázce té podává. O ostatních důvodech později.

Na čem je založena tato letopisná představa?

Již Karamzin, pak K. Zeuss a po nich v novější době někteří jiní [1]) vyslovili domněnku, že letopisec kijevský nečerpal tradici svou o původu a o evropské pravlasti Slovanů z podání lidového nýbrž zase jen z umělé tradice knižní, kterou před ním utvořil křesťanský jihoslovanský klerus vedle jiných tradic, a která literaturou církevní přešla na sever do Polska a Ruska, do Kijeva. Letopisec kijevský čerpal podle této domněnky prostě z knižní lite-

---

derního Partyckého a Bogusławského, přijímal letopisnou zprávu o podunajské kolébce ze starších na př. *Kopitar*, sveden byv k tomu svou pannonskou theorií (srv. listy Dobrovského z r. 1810. *Ягичъ* Письма Добровскаго и Копитара. Спб. 1885. 153, 112, 119), původně i *Aug. Schlözer* (Allg. nord. Gesch. 1771. 222) a z části i sám *P. Šafařík* (Gesch. sl. Lit. u. Spr. 370, Abkunft 186, neboť zde jako vlast Slovanů uvádí celý kraj od Adrie až k Baltu. Později však, jak z některých míst jeho Slov. Starožitností vidno, klonil se proti východisku všech Slovanů z Podunají. Srv. na př. SS. I. 300 sl.). Po Šafaříkovi uvádím na př. *N. Arcybyševa* (Повѣствованie о Россіи М. 1838. I. 6), *Fr. Račkého* (sprvu, srv. Arkiv za pov jugosl. IV. 237 r. 1857; jinak už v Radu LII. 186), *Bielowského* (Wstęp. 432. MPH. I. 535), *M. Drinova* ((Заселенie 83), *Sipovského* (Родная старина. Спб. 1887. 20). Na Slovensku po Šafaříkovi rádi prohlašovali rodný kraj za kolébku všech Slovanů (*M. Hodža* Větín. Levoča, 1848. 15, *L. Štúr* Narečja slovenskuo. Prešp. 1846. 28.). Z novějších badatelů přijímal theorii o kolébce podunajské, ač s reservou, *Ivan P. Filevič* (Угор. Русь и связанные съ нею вопросы. Varšava, 1894 p. 23), nejvíce pak z Rusů hájí ji *Dm. Samokvasov* (Труды VIII. арх. съѣзда въ Москвѣ IV. 140, IX. съѣзда въ Вилнѣ. II. Прот. 40 a jinde), od něhož ji převzal na př. *M. Leopardov* (О началѣ Славяно-Руси, Кіевъ 1892, 32), *N. Zagoskin* (Ист. права рус. народа. I. 319), — v Čechách *J. Píč* (Pam. arch. XIV. 610, XV. 195, XVII. 365, 538, Dějiny ruské I. 4). Podle Samokvasova přešli Slované od jihu na sever Karpat teprve v II. stol. po Kr. (po válce Dáků s Trajanem), podle Píče jest velkou otázkou, byli-li Slované mezi Karpaty a Pripetí při pochodu Gotů k Černému moři (Pam. XVII. 365). Filevič myslí na přechod dávný, a jemu jsou Volyň a Podolí již odedávna osídleny Slovany (Ист. др. Руси I. 89, 122). Také *Bretholz* opakuje dunajskou theorii ve svých Dějinách Moravy (I. 23).

[1]) *Karamzin* И. Р. Г. ed. Polevoj I. p. 21.), *Zeuss* (Deutschen 601), *Rössler* (Sitzungsber. Akad. Wien. 1873. 125), *Drinov* (Заселенie 36, *Pervolf* (Славяне I. 6), *Maretić* (Slaveni 29), *Sobolevskij* (Труды VIII. арх. съѣзда IV. 139). *Lambin* vyložil to za výmysl povstalý ve Velkomoravsku, v Čechách nebo Polsku na základě legendy o příchodu apoštola Pavla do Illyrie (ЖМНП. 1879 č. 206 p. 148), *Kunik* za »ohlas krakovské učenosti XI. století« (v článku Несторъ какъ систематикъ въ исторической географіи. Прилож. къ VI. тому Записокъ Акад. Наук. Спб. 1864. 54).

ratury církevní jihoslovanské nebo byzantské, a je-li tomu tak, pak by bylo možno, že zprávy jiných kronikářů závislé jsou vedle letopisce i na jiných přímých pramenech tím spíše, že podle nových bádání letopis kijevský, zv. dříve obecně kronikou Nestorovou, není asi první ruskou kronikou, nýbrž že jej předcházely v Rusku jiné starší redakce řeckých nebo bulharských kronikářských encyklopedií, v nichž mohla býti zmínka o Slovanech.[1] Tedy letopis nemusí býti jediným pramenem pro pozdější kroniky slovanské. Ale věc ta je pro nás vedlejší. Nám jde jen o to, jak povstala zpráva pověstí »временьныхъ лѣтъ« letopisu kijevského nebo jeho staršího slovanského pramene: čerpal-li tu skladatel vskutku z tradice lidové, jak Šafařík nebo ještě dnes Píč vykládá, či je-li jeho výklad umělý.

Otázky této ovšem s určitostí rozřešiti nelze. Už povaha její sama to nese s sebou, a není divu, že vykladatelé, které jsem právě uvedl, neprokázali dosud platnost mínění ani jedné ani druhé strany. Já sám soudím, že tradice v jádru svém je prostě umělá a to z důvodů následujících.

Že tradice o starobylosti Slovanův v Illyrii byla už před Nestorem uměle vypěstována v jihoslovanském kléru, o tom nemůže býti žádné pochyby Na vrub toho spadají na př. letopiscovy zmínky o apoštolátu sv. Pavla u illyrských Slovanů (c. XX), nebo známý list papeže Jana X. (914—929) chorvatskému Tomislavovi a zachlumskému Michalovi[2]), nebo tradice o sv. Hieronymu († 420), vynálezci glagolice.[3]) To vsechno ukazuje, že klerus jihoslovanský

[1]) *Šachmatov A.* Начальный Кіевскій лѣтописный сводъ и его источники. Сборникъ въ честь В. Миллера. Москва 1900. str. 1. nsl.

[2]) Epistola Joannis Papae X. ad Tomislaum regem Croatorum et Michaelem ducem Chulmorum etc. (z let 914—928): . . . »Quis enim ambigit Sclavinorum regna in primitiae (corr. primitiis) Apostolorum et universalis Ecclesiae esse commemorata, cum a cunabulis escam praedicationis Apostolicae Ecclesiae perceperunt cum lacte carnis, sicut Saxones novo tempore a nostro Antecessore piae memoriae Gregorio Papa doctrinam pariter et litterarum studia, in ea videlicet lingua, in qua illorum mater Apostolica Ecclesia infulata manebat. (*Farlati* Illyrici sacri T. III. 94. Venet. 1765, *F Jaffè* Regesta pont. rom. Berlin 1851 312).

[3]) Srv. list Innocence IV. z r. 1248: »Episcopo Scenicensi salutem etc. Porrecta nobis tua petitio continebat, quod in Sclavonia est littera specialis, quam illius terrae clerici se habere a beato Ieronimo asserentes, eam observant in divinis officiis celebrandis . . . Nos igitur attendentes, quod sermo rei et non res est sermoni subiecta, licentiam tibi in illis dumtaxat partibus, ubi de consuetudine observantur praemissa... auctoritate presentium concedimus postulatam. (*Theiner* Vet. Mon. Sl. mer. I. 78.)

podobné tradice pěstoval. A o umělosti jich dnes, kdy víme s bezpečností, že Slované nemají nic společného se starými Illyry a že přišli teprve později na Balkán, nemůže býti žádné pochyby. Také netřeba pochybovati, že tato tradice mohla se počátkem XII. století dostati už do Kijeva. Tedy jakýsi umělý podklad pro před stavu o starobylosti Slovanů v Illyrii, a tím i pro umístění kolébky národa v Podunají, už před XII. stoletím v literatuře jest.

Ale ovšem přímého vyznačení Podunají za východisko všech Slovanů před letopisem kijevským v zachovaných kronikách *není*. Toho je nejspíše původcem kijevský autor sám, a z rázu celé zprávy a z řady analogií soudím, že umístění kolébky Slovanů na Dunaji je pouhou jeho kombinací, kombinací sice přirozenou, ale zcela umělou.

Jest sice faktum, že neznáme dosud ze starší literatury, hlavně kronik byzantských, žádné zprávy, již bychom mohli uvésti jako pramen letopisců. Z byzantských historiků, pokud vím, jediný Chalkondyles svědčí na místě méně známém, avšak dosti zajímavém, že v byzantské literatuře známa byla tradice o podunajské kolébce Slovanů vedle tradice o kolébce severní, zakarpatské, při čemž Chalkondyles přiznává, že sám neví, čemu více víry dát[1]), — ale to jest zpráva ze stol. XV., tedy z doby, kdy už mohla přijíti sem dávno od hranic ruských nebo polských. Ale uvažme, že letopisec kijevský, právě tak jako před ním už mnozí jiní, zakládá líčení o počátcích národů na známé tradici biblické o zmatení jazyků při stavbě věže babylonské a o rozchodu národů ze země Sineárské. Tak vykládala řada spisovatelů starověkých, sv. otců, to přešlo do počátků středověkých kronik latinských a by-

[1]) Laonikos Chalkondyles žil v polovině XV stol. (Srv. *Krumbacher* Gesch. byz. Lit. II. vyd. 302) Celé zajímavé místo, nalézající se v spise *Ἀπόδειξις ἱστοριῶν* (ed. Migne PG. CLIX. I. c. 17), zní takto: *Μετὰ δὲ ταῦτα ἤλαυνεν ἐπὶ Μυσοὺς καὶ ἐπὶ Τριβαλλούς. Τὸ δὲ γένος τοῦτο παλαιότατόν τε καὶ μέγιστον τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐθνῶν. εἴτε ἀπὸ Ἰλλυριῶν μοίρας ἀπεσχισμένον ταύτην ᾤκησε τὴν χώραν, εἴτε, ὡς ἔνιοι, ἀπὸ τῆς πέραν τοῦ Ἴστρου, ἐπ' ἐσχάτων τῆς Εὐρώπης ἀπό τε Κροατίας καὶ Προυσίων τῶν ἐς τὸν ἀρκτῷον ὠκεανὸν καὶ Σαρματίας, της νῦν οὕτω Ῥωσίας καλουμένης ἔστε ἐπὶ χώραν τὴν διὰ τὸ ψῦχος ἀοίκητον κἀκεῖθεν ὡρμημένοι, καὶ τόν τε Ἴστρον διαβάντες, ἐπὶ τὴν ἐς τὸν Ἰόνιον χώραν ἀφίκοντο . . . . Εἴτε δὴ τοὐναντίον μᾶλλον εἰπεῖν ἄμεινον, ὡς ἐντεῦθεν ἀπὸ τῆς ἐς τὸν Ἰόνιον χώρας ὡρμημένοι καὶ Ἴστρον διαβάντες ἐπέκεινα ἐγένοντο τῆς οἰκουμένης, οὐκ ἂν δὴ λεγόμενον, ἀσφαλῶς λέγοιτο ὑφ' ἡμῶν. Οὕτω δὴ κἀνταῦθα τούς τε Τριβαλλοὺς καὶ Ἰλλυριούς, καὶ Κροατίους καὶ Πολανίους καὶ Σαρμάτας τὴν αὐτὴν ἐπίσταμαι ἱέντας φωνήν. Εἰ δέοι ταύτῃ τεκμαιρόμενον λέγειν, εἴη ἂν τοῦτο τὸ γένος ταὐτό τε καὶ ἓν καὶ ὁμόφυλον ἑαυτῷ.*

zantských, a letopisec kijevský čerpal souhlasný počátek své kroniky přímo z literatury byzantské (srv. o tom dále v II. kapitole), a sice z kroniky Malalovy, Hamartolovy a z kroniky paschální.

A tu je zřejmo, že ten, kdo akceptoval pro počátek historie slovanského národa úvod biblický o rozchodu všech 72 národů od věže babylonské, přirozeně umístil kolébku a centrum rozchodu slovanských kmenů po Evropě v Podunají nebo vůbec na jihu, neboť přirozenou nejbližší cestou, kterou se Slované mohli ze Sineʿáru dostati do Evropy, byla cesta přes Malou Asii na Balkán. Že první stanovisko Slovanů v Evropě bylo stanoveno na jihu, byl přirozený následek applikace biblického mythu o rozchodu národů ze Sineʿáru na Slovany, a nesouvisí nijak s pamětmi tradice lidové. *Kolébka podunajská spolu se ztotožněním Illyrců a Slovanů v kronice kijevské jest tedy podle vší pravděpodobnosti jen výsledkem zcela vymyšlené, hypothesované cesty pranároda slovanského z jeho prasídel asijských do Evropy*[1]) a není nijak ve spojení s upomínkou na kolébku skutečnou. A tuto cestu měli vskutku na mysli všichni starší kronikáři (srv. dále kap. II.). Teprve později, když slovanští a západní kronikáři počali více mysliti o počátcích dějin slovanských, uvažovati skutečný stav věcí a kritičtěji probírati starší data historická, — nastala k tomu nedůvěra, a zraky počaly se obraceti na sever do staré Sarmatie, kamž ostatně ti, kdož se nedovedli zhostiti víry v mythus biblický, také si našli ex post cestu z Mesopotamie. O tom však více dále povíme.

Že tomu tak vskutku bylo, že tento výklad umělého povstání tradice o kolébce podunajské jest správný, svědčí to, že ani na základě jiných positivních zpráv historických a vůbec celého obrazu slovanského šíření není nijak možno nebo pravděpodobno hledati původní centrum Slovanstva v Podunají. Všechno nám ukazuje na sever od Karpat.

Když psaná historie počala osvětlovati národ slovanský, zastala jej právě v době intensivního šíření, jež podrobně sledovati bude

[1]) Ostatně se tento domnělý pochod Slovanů přes Malou Asii a Balkán udržel až do nové doby. Srv. na př. výklady *Naděždina* (Опытъ истор. геогр. русс. міра. Вибл. для чтенія 1837. T. XXII. 69), nebo *Někrasova* (Мѣсто первоначальнаго обособленія славян. племени. Kazaň 1879. Viz Arch. sl. Phil. IV. 695). Podobným způsobem došel *Aug. Bielowski* ke své theorii o trojí vlasti slovanské resp. o trojí zastávce Slovanů na tomto pochodu, 1. v Epiru, 2. u Dunaje, 3. v Zakarpatí (Wstęp 432).

předmětem dalších dílů Slovanských Starožitností. My vidíme, jak Slované obsazují celou východní Germanii od Sály a Labe na východ, ba jak místy dosti silně pronikají osady slovanské i na západ těchto řek a Šumavy, vidíme, jak osazují východní Alpy a odtud pronikají až do Benátska, jak dále k východu přestupují Sávu a Dunaj, postupují až ke Škodře a Bojaně, a jak dále zaujímají na Balkáně nejen celé dnešní Srbsko, Staré Srbsko a Bulharsko, ale i značné části Makedonie, Rumelie, ba i Řecka a ostrovů Aegejského moře. A obrátíme-li se k severu, spatřujeme zase Slovany na mohutném postupu proti Finům, kteří ustupují k Volze, za Oku, do oblasti velikých jezer severních, na břehy baltické atd. Vidíme tedy už z positivní historie, že ve velké části svého pozdějšího území neseděli Slované od počátku, nýbrž že se do něho během I. tisíciletí po Kr. nastěhovali. Odmítám předem všechny theorie t. zv. autochthonistů, jichž historický obraz a rozbor podám ostatně na místě jiném, podle nichž Slované v celé nebo v největší části svých pozdějších sídel sedí odedávna, a připouštím jen, že datum stěhování je na různých stranách sporné a různé.

A tu, uvážíme-li prvé zprávy historické, jež nám ukazují na směr stěhování jednotlivých kmenů slovanských do končin uvedených, uvážíme-li dále relief territoria a poměr jeho k tomuto stěhování, a uvážíme-li za třetí, v kterých končinách později slovanské oblasti historické zprávy uvádějí Slovany a v kterých kmeny cizí, jež se Slovany ve spojení důvodně uvésti nemůžeme, tu všechny tyto tři momenty svědčí rozhodně pro vlast Slovanů na severu hor Karpatských.

Předně už *směry* a východiska, z jakých se na úsvitě historie pohybují v před jednotlivé hlavní větve slovanské, svědčí spíše pro sever než pro jih. Srovnejme na př. příchod Čechů do našich zemí, a vůbec postup západních Slovanů do východní Germanie pak příchod kmenů jihoslovanských na Balkán, hlavně Srbochorvatů z končin zakarpatských, o čemž na jiném místě obšírněji vyložím. O nějakém stěhování hlavních větví z jihu na sever historie neví. Za druhé uvažme *význam territoria*, zejmena hor Karpatských. Karpatské hřbety byly, jak vidíme z celé historie, pohybům národů vždy velikou překážkou. Kdyby kolébka a centrum, z něhož se šířil národ slovanský, byly ležely na Dunaji, pak bychom, hledíce k této mocné překážce, přirozeně očekávali, že se v první době hlavní proud a rozvoj Slovanů obrátí volnějším směrem jižním. Zatím však se nám objevuje na počátku historie

opak: na Dunaji a na Balkáně není nic slovanského, naproti tomu první zprávy historické, jež máme, znají Slovany (Vendy) už daleko na severu mezi mořem Baltickým, Karpaty a mořem Černým. Kdežto stará historie na Balkáně, v Podunají a na jižní straně Karpat předvádí řadu kmenů původu illyrského, thráckého (getodáckého), pak i gallského, sarmatského atd., tedy kmenů neslovanských, vidíme, ostavíme-li stranou sporné údaje starší, že první tři hlavní zprávy z I.—II. století po Kr. o končinách na východ Visly a na sever od Karpat uvádějí zde národ slovanský zpráva Tacitova o sídlech Venedů mezi Finy a Peuciny (Germ. 46), zpráva Pliniova o Venedech za řekou Vislou (IV. 97) a Ptolemaiova o Venedech mezi mořem Baltickým a horami Venedskými, t. j. Karpaty (Geogr. III. 5. 5, 19). Sem ostatně neváhám sám připojiti i starší zprávu Cornelia Nepota, zachovanou u Mely (III. 45) o Indech (= Vindech) zahnaných bouří k břehům západní Germanie.[1])

Slovem, první historické zprávy z doby, kdy o Slovanech jižně od Karpat není zmínky, znají již velký národ Venedů-Slovanů na severu hor. A na ty končiny ukazují i nejdůležitější zprávy z doby pozdější. Tak na př. ze svědectví Jordanova (Get. 5, 23) a Prokopiova (B. G. IV, 4) vidno, že oba tito dějepisci představovali si vlastní sídlo a jádro Slovanů v kraji rozloženém na sever od Karpat a moře Černého.

A jestliže se pro podunajskou theorii dovolává kdo výše uvedených přímých zpráv ze starých letopisů, můžeme se proti tomu dovolati pro druhou theorii jiných dvou přímých udání, mnohem vážnějších. Jest to především zpráva kosmografa Ravennského: »sexta ut hora noctis Scytharum est patria, unde Sclavinorum exorta est prosapia«, jež ukazuje přímo, že Skythie byla východiskem Slovanů[2]). Pro mne má zpráva tato cenu mnohem větší než tradice letopisná; tato má na sobě ráz applikované báje, ona positivní zprávy historické. Kosmograf byl mnohem bližší době, kdy Slované zaplavovali Evropu, než letopisec kijevský nebo polští kronikáři, a jeho zpráva činí jistě dojem sdělení positivního, ne mlhavé pověsti lidové.

---

[1]) O zprávách těchto více v kapitole V.

[2]) Ravennatis Anonymi Cosmographia et Guidonis Geographia ed. M Pinder et G. Parthey. Berolin, 1860, p. 28, I. c. 12. Srv. *Šafařík* Sebr. spisy III. Rozpravy 28.

Také druhé svědectví, jež se nalézá ve výčtu slovanských kmenů u t. zv. Anonyma bavorského, pocházejícím ze stol. IX., má pro mne větší cenu než svědectví letopisné. Praví se zde o zemi ‚Zeruianů‘, »quod tantum est regnum, ut ex eo cunctae gentes Sclauorum exortae sint et originem, sicut affirmant, ducant«.[1]) O umístění této země resp. o výklad jména ‚Zeruianů‘ mínění se valně rozcházejí, pravda. Šafařík v ní viděl zakarpatskou Běloserbii. Pervolf a Králíček korruptelu jména Sarmatie, jiní spojovali to s ruskými Sěverjany. Spor ten nechceme na tomto místě řešiti, a také toho není třeba. Nám stačí, že tu na jisto neběží o některý kraj jižní, snad o pozdější podunajské Srbsko, ale o kraj v Zakarpatí položený. Neboť z celého kontextu je zřejmo, že geografův kraj ‚Zeruianů‘ patří v Zakarpatí.[1]) A o tomto kraji výslovně se dodává, že podle tradice kmenů slovanských všichni Slované odtamtud vyšli. Je zde tedy narážka na tradici zcela odchylnou od tradice letopisné, na tradici, o níž sotva lze říci, že je původu umělého.

Tak stojí proti sobě svědectví historická, jež lze uvésti na jedné straně ve prospěch kolébky podunajské, na druhé pro kolébku zakarpatskou.

Sluší také hned podotknouti, že jen tyto dvě theorie lze dnes proti sobě vážně postaviti. Jiné theorie, s nimiž se občas v starších spisech setkáváme, buď vůbec nemají historické podstaty a nestojí také za to, abych se jimi zde šíře obíral[2]), anebo nejsou nic

[1]) Pořad výčtu oddílu kmenů, mezi nimiž nalézají se Zeruiani, jest tento: Osterabtrezi, Miloxi, Thadesi, Glopeani, Busani, Sittici, Stadici, Sebbirozi, Unlizi, Neriuani, Attorozi, Eptaradici, Uuillerozi, Zabrozi, Znetalici, Aturezani, Chozirozi, Lendizi, Thafnezi, Zeruiani, Prissani, Uelunzani, Bruzi. Při tom netřeba ani hleděti k výslovnému označení spisovatelovu, že jest to »descriptio civitatum et regionum ad *septentrionalem* plagam Danubii«. (Srv. zejména práci A. Králíčka »Der s. g. bairische Geograph und Mähren« Zs. des Ver. für die Gesch. Mährens und Schlesiens. 1898. 216, 340. Také separátně.)

[2]) Tak na př. *V. M. Florinskému* jest kolébkou Slovanů Sedmiříčí sibiřské, kraj minussinský proti tomu kolébkou Germanů. Odtud přišli přes Ural a oblast finskou do Evropy (Первобытные Славяне. Томскъ 1894. I. 56 nsl.). Také *Stan. Sestreczewicz-Bogusz* dával kdysi jednotlivým částem národa slovanského (sarmatské, esclavonské a vendické) vycházeti ze střední Asie, jednak přes Don, jednak přes M. Asii (Recherches hist. sur l'origine des Sarmates, des Esclavons et des Slaves. Petersb. 1812). Nejnověji shledává zase *Zaborowski* východisko Slovanů na severním břehu moře Adriatického (Bulletins d'anthr. Paris 1900. 98.); o nesprávnosti a fantastičnosti teto theorie zmíním se ještě na místě dalším.

jiného než varianty některé z obou svrchu uvedených theorií, na př. theorie o kolébce mezi jižním Donem a Volhou[1]) nebo v Paflagonii[2]). Podobně různé novověké theorie o Balkanské kolébce spadají v jedno s theorií podunajskou podle výkladu napřed podaného. Nesprávnost těchto variantů nepotřebuji zvláště dokazovati. Také theorii o tom, že Slované byli kdysi v celé končině mezi Donem, Baltem a Adrií autochthoni, nevěnuji zde zvláštního rozboru. Její nesprávnost vysvětlí se dalším celkovým líčením počátku historie slovanské sama sebou.

A tak už na základě pověděného přidal bych se rozhodně k mínění, které vlast a východisko Slovanů hledá v kraji položeném na sever od Karpat. Je-li na zprávě letopisu kijevského a letopisů polských něco positivního, může to býti po mém mínění jen to, že část severních Slovanů, kteří už před narozením Kristovým pronikli průsmyky karpatskými, dnešní uherskou Rusí a Slovenskem k Dunaji, musila opět couvnouti před nátlakem buď kmenů gallských ke Karpatům se tlačících (sídla jejich jsou zde historicky prokázána), nebo římských vojsk ve válkách dáckých.[3]) Tímto částečným ústupem z Podkarpatí, o němž se pamět snadno mohla zachovati, dán byl snad druhé podnět k utvoření svrchu uvedené tradice, k níž pak z podnětu biblického letopiscem všichni Slované byli připoutáni.[4]) To mohlo také přispěti k časnému rozšíření jména Dunaje mezi severními Slovany, o němž se ihned zmíníme.

---

[1]) J. Pastorius (Florus Polon. proem.), Jordan (De orig. slav. I. 60, 89. nsl.), Ullmann (Altmähren II. 3, 9, 12) a j.

[2]) Sem patří ti, kteří vyváděli Slovany od Henetů paflagonských. Srv. o tom dále kap. II. Z novějších ještě *A. Někrasov* (Мѣсто первоначальнаго обособленія слав. племени. Казань 1879) vyvádí Slovany z Armenie přes M. Asii do Evropy (srv. Jagićův Archiv IV. 695), při čemž mu za důkaz slouží Heneti paflagonští a blízkost slovanštiny s řečtinou.

[3]) *A. Pogodin* upozorňuje též na vpád avarský a sním rozšíření jména Avarů u Slovanů. (Изв. рус. яз. 1900. 161.)

[4]) *A. Kunik* v Прилож. k VI. т. Зап. Акад. Наукъ. Спб. 1864. 54, *J. Pervolf* Славяне I. 6 a *N Barsov* Очерки ист. геогр. 72, 74. *N. Naděždin* vykládal, že Nestorova zpráva povstala z tradice o tom, že větev ruská vyšla z uherské Rusi (Опытъ ист. геогр., p. 65 nsl.). Proti Naděždinu už tehdy *Kunik* vystoupil (Berufung der schw. Rodsen. Petersburg 1844 p. 169). *Bretholz* (Děj. Mor. I. 26) vyslovuje domněnku, že podkladem Nestorovy tradice je upomínka na osídlení Moravy, Alp a sev. Uher Slovany přišlými sice ze Zakarpatí, ale oklikou od břehů Černého Moře a bulharského Dunaje, což je očividně nesprávné.

To jedině bych připustil. Na celé Slovanstvo však zpráva letopisu vztahovati se nemůže.

Mimo důvody čerpané z historie uvádějí se ve sporu obou theorií ještě jiné důvody pomocné, o nichž jsem se už napřed zmínil.

Nejdůležitější z těchto důvodů, jenž bývá stavěn po bok zprávám letopisů ve prospěch kolébky podunajské, je řada dokladů toho, že se jméno řeky Dunaje vyskytuje dosti hojně v písních národů slovanských[1]), a to nejen v srbských a slovenských, ale i v písních větví, které u Dunaje podle našeho vědění nikdy nebydlily, u Poláků, Malorusů a Bělorusů. Rovněž tak se opakuje jméno Dunaj i v topografické nomenklatuře krajin některých kmenů slovanských, jichž sídla jsou více méně vzdálena od Dunaje. Tak poukazuje prof. Píč podle Šembery na řeku Dunaj ve Vitebsku a v Litvě, na dvojí Dunajec v Haliči, na osady Dunice, Dunajovice, Dunajice, Dunovice v jižních Čechách, dvojí Dunajovice a rybník Dunavu na Moravě a ves Dunajev na Slovensku, V. Ketrzyński připojuje k tomu ještě několik osad zvaných Dunaj v pow. sieradzkém, łeczyckém, ostrołęckém, pak Dunaj, přítok Bzury a jiný, přítok řeky Norupy, dále Dunaj, ulici varšavskou, Dunajczyce v pow. słuckém, Dunajczyk, řeku v pow. lidzském, Dunajec, potok vpadající do řeky Kaniówky, Dunajek, ves v pow. gołdapském, a jinou v pow. oleckowském v Prusku, Dunajki, ves v pow. kościerském, a jinou v pow. brodnickém v Prusku, Dunajów nad Zlatou Lipou, Dunajowce v pow. uszyckém a jiné ještě.[2]) Všecky ty názvy jsou zastancům dunajské kolébky dokladem, že upomínka na Dunaj zůstala v paměti dalekých těchto slovanských kmenů patrně z té doby, kdy ještě podle slov letopisu všichni seděli na středním a dolním Dunaji pohromadě. Mají to za vážný důkaz pro správnost dunajské theorie.

Vyjděme předem od toho, že podle Miklosiche, Müllenhoffa a jiných Dunaj není jméno slovanské. Kdyby písně, o něž zde běží, byly vskutku písně pocházející z dob starých, z doby, v níž

[1]) Příklady uváděti nemusím. Srv. řadu jich v uvedené práci prof. *Píče* (Výzkum, p. V. nsl.) ze sbírky Erbenovy, Čelakovského, Kollárovy, Sušilovy, Holovackého, Šejnovy a Čubinského, hlavně však článek *Jagićův* (Dunav-Dunaj in der slav. Volkspoesie. Arch. sl. Phil., I. 299).

[2]) *Píč,* Arch. Výzkum 1893, p. V. nsl. *Bogusławski* Historya Słowian 1899. II. 48, *W. Kętrzyński* O Słowianach mieszkających niegdyś między Renem a Laba. Kraków 1899. 63; srv. i výčet *A. Pogodina* v Изв. русс. яз. 1900. 162.

kmen polský, kmen ruský neměl ještě styků s Dunajem, a kdyby bylo vůbec možno prokázati nemožnost těchto styků před dobou historickou, pak by tyto doklady najisto mohly vážně svědčiti pro někdejší obývání Poláků a Rusů u středního Dunaje. Ale těchto podmínek zde není.

Připustil jsem napřed při výkladu zprávy Nestorovy, že jméno Dunaje mohlo se časně dostati na sever prostřednictvím té části Slovanů, kteří již před Kr. pronikli ze severu do Uher a odtud jednak Gally, jednak Římany po válkách dáckých tlačeni byli zpět do Zakarpatí. Ale i bez tohoto výkladu nemohl bych důkaz ze jména Dunaje tak, jak jej na př prof. Píč předvádí, uznati za správný. Zajisté že písně, o něž tu běží, nemusí pocházeti a nepocházejí také z doby staré, — aspoň důkazu pro to nemáme. Pochybuji naprosto, že by mohl někdo prokázati původ jejich z doby pohanské, soudě podle analogií známého mi materiálu československého, jenž, až na nepatrné výjimky, ukazuje vesměs mladší ráz. Povstaly asi vesměs v době historické, když se už zatím buď všichni zakarpatští kmenové slovanští sami setkali na válečných výpravách s Dunajem, nebo kdy aspoň pověst o Dunaji, o této největší řece středoevropské, dostala se tradicí a literaturou knižnou do fondu vědění lidového v představě řeky veliké, řeky *κατ' ἐξοχήν*.[1]) Kolik se vyskytuje v tradicích a pohádkách slovanských podobných dokladů, z nichž vidíme, jak se lidové vědění zmocnilo pojmů, jež domovině kmene byly vlastně cizí a vzdálené! Kolikráte asi po velikých bojích s Avary, Maďary a s Turky, po bojích, jež podnikala vojska česká, polská i ruská, účastníci jich vypravovali doma o Dunaji, řece, k níž se koncentrovalo tolik strategických plánů, u níž se tolik slovanské krve prolilo!

Proto, jestliže dnes v národních písních českých, polských a ruských vyskytuje se občas jméno řeky Dunaje, není a nemůže to býti žádným důkazem pro správnost theorie o podunajské kolébce Slovanů, neboť nelze prokázati, že zmínka ta přešla do písně z upomínky na sídla prvotná, sídla na Dunaji. Na konec pak jméno Dunaje v písních moravských a uherských Slováků a Rusů, jež také prof. Píč uvádí, nesvědčí už zhola o ničem, jak nepotřebuji ani blíže vykládat. Sídla jejich sousedí se samou řekou.

Pro prastarou existenci slova Dunaj v jazycích slovanských mohou býti vážnějším než písně dokladem uvedená jména topogra-

---

[1]) Srv. uvedený článek Jagićův p. 310 nsl.

fická, jež jistě původem svým z největší části jsou dosti stará. Ale i zde nutno připustit, že teprve pozdější tradice mohla dáti podnět k označení řeky nebo osady jménem, odvozeným od vlastního Dunaje. Nemámeť žádného dokladu, že by byly uvedené řeky tak sluly už v době před Kr., a pak je pochybno, patří-li všechna uváděná jména sem, jsou-li to derivaty jména Dunaje a nepocházejí-li od podobného kořene domácího. Také A. Pogodin vyslovil domněnku, že řeky s názvem Dunavъ, Dunъ, Donъ, mohly existovati v evropském Rusku a vůbec u Slovanů zcela nezávisle na známosti s Dunajem — Istrem«.[1]) Ale i když patří do skupiny prvé, nemožno z nich činiti závěr na existenci kolébky slovanské na Dunaji, nýbrž nanejvýš jen na to, že Dunaj byl Slovanům znám odedávna, že se s ním stýkali Slované už před dobou svého historického šíření. A já také nepochybuji, že už za doby předkristové, jak v II. díle vyložím, Slované zasáhli až k Dunaji; a tu vzhledem k tomu, že Dunaj tvořil vždy jednu z nejhlavnějších obchodních drah v střední Evropě, jméno jeho mohlo snadno proniknouti už tehdy k Slovanům zakarpatským. S toho hlediska neodporuji, že, možná, pravdu má prof. A. Sobolevskij, když zastává »близкое знакомство Славянъ съ Дунаемъ« už v době existence všeslovanského jazyka.[2]) Ale odpírati budu vždy tomu, že by přijetí slova Dunaj do slovanských jazyků vyložiti se dalo jen prvotním spojením oblasti praslovanské s Dunajem, jinými slovy položením kolébky Slovanů do Podunají

To, co jsem pověděl, stačí mi již k zamítnutí důkazu vzatého ze jména Dunaje, a netřeba ani, abychom se ještě dovolávali známého výkladu Müllenhoffova o tom, že již slovanský tvar jména: Dunaj, Dunavъ sám o sobě svědčí, že si ho Slované neutvořili, ani nepřijali přímo od dunajských Keltů, ale teprve později od Gotů.[3])

---

[1]) Изв. русс. яз 1900. 162.

[2]) Věstník SS. IV. 18.

[3]) Staré formy jména tohoto jsou Danuvius, Danubius, *ὁ Δανούβιος, Δανούιος, Δάνουβις, Δάνουσις*, později i *Δούναβις, Δανούβης, Δουναῦις*, Danabus atd. Dříve prý slul i *Ματόας*. (Stef. Byz. s. v. *Δάνουβις*). Viz *Ukert* (Geographie der Griechen und Römer III. 1. 144. Weimar. 1846.), *Forbiger* (Handbuch der alten Geogr. III. 325. Berlin 1877.) a *Niederle* (Starověké zprávy o zem. vých Evropy, Praha 1899 58). V starověku vyskytuje se nejdříve jen jméno *Ἴστρος*, Ister, Hister, jež označovalo jen dolní tok Dunaje až po katarakty u Ršavy nebo až po Illyrii. (Srv. Plin. IV. 79: per innumeras lapsus gentes Danuv nomine . . . unde primum Illyricum alluit Ister appellatus — Strabon VII. 3, 13. *μέχρι των καταρακτῶν Δανούιον προσήγορευον τὰ δὲ κάτω μέχρι τοῦ Πόντου καλοῦσιν*

Nemohu rozbírati, je-li vskutku jen tento výklad Müllenhoffův možný a ve všem správný[1]), — přijali jej však naši první slavisté[2])

῞Ιστρον. Appian Illyr. c. 22 uvádí jméno Dunaje až po vtok Savy, podobně i Joan. Lyd. de magistr. 3, 32; Ptolemaios III. 10, 1 až po Axiopolis; Anon. hypotypose z V. stol. IV. 9 udává až po město Noviodunum na Dolním Dunaji ὁ ῞Ιστρος, ὃν μέχρι Νουιοδούνου πόλεως Δάνουβιν καλοῦσιν· (Tak emendoval dobře *K. Müller* Geogr. gr. min. II. p. 496 rukopisné οὐδούνου. Jini čtli méně správně Οὐινδοβούνης na př. *Wuttke*. Cosm. Aethici p. LXXVIII). Proto také v době císařské hojně se označoval Dunaj epithetem dvoujmenné řeky (Srv. citáty u *Ukerta* III. 1, 152 nsl. .

Jméno Dunaje zaznamenali první Caesar B. Gal. VI. 25 Danuvius, Sallustius hist fr. III. 55, Pomp. Mela II. 1, 3, III. 3. Danuvius a Strabon VII. 3, 12. Δανούιος. Původ jména tohoto je nejistý (forma Danuvius jest starší a původnější než Danubius). Dle staré tradice byl prý to název thrácký, naproti tomu Ister jméno keltické (Lydus de magistro III. 32), Jordanis dí však Get. c. 12: Danubius . . . qui lingua Bessorum Hister vocatur.

V nové době mnozí se pokoušeli o výklad. *Müllenhoff* (Archiv . sl. Phil. I. 290, a Zs. f. d. Alterth. XX. 26 nsl. Srn. též jeho DA. II. 362 nsl.) obhájiv starobylost tvaru Danuvius proti Baumstarckovi (Erläut. z. Germania 26), vyložil jej za derivat starého keltského adjektiva dânu fortis, (srv. už *Zeusse*, Deutschen 12), na což svědčí i staré germanské tvary Tuonouua, Dônûa ukazující na nejstarší německý tvar Dônavia Kdyby byli Germané, přišedše k Dunaji, slyšeli od Keltů Dânubios nebo Dânubias, byl by povstal něm tvar Dônupa, Dônapa nebo Tuonuffa, Tuonaffa dnes Donuff, Donoff, Donaff. Od Germanů (Gothů) přejali slovo i Slované, utvořivše si z něho Dunav, Dunaj. Stará slovanská forma je Dunavъ. (Srv. Archiv f. sl. Phil. I. 331). V jakém poměru stojí k tomu tvar Dunaj, jest těžko povědět. Jinak nejvíce jméno Dunaje právě tak jako jména několika dalších starověkých řek (Danaster, Danaper, Tanais, Rudon, Rhodanos, Eridanus, a novější Dvina) vykládalo se za derivat, k němuž kořen zachoval se v ossetinském don, dan = voda. Pokud vím, podal výklad ten už *Adelung* (Ält. Gesch. 329), pak jej přijali i *Köppen* (Jahrbücher, 1822, 270), *Šafařík* (SS. I. 398, 541, 545), *Forbiger* (Handbuch II. 77 pozn. 71. III. 325), *Eichwald* (Обиталища 70). Srv. také, jak *V. Jurgevič* (O именахъ иностранныхъ па надписяхъ Ольбій. Боспора etc. Зап. общ. Odessa VIII. 12 nsl.) rozkládá jména Borys-tanais, Tana-poris, Tana-istros, Tana-upi (Danubius, cf. skr. *ap*) atd. *Alex. Pogodin* ve všech formách *don, dan* i *dun* vidí kmen, značící řeku v jazyku Sarmatů (Изв. русс. яз. 1900, 162). *O. Bremer* nejnověji shledává v tom původ gallský. (Ethnogr. 47).

[1]) Mám pochybnosti, aspoň pokud se prostřednictví Gotů týče. Jsem přesvědčen z důvodů, jež dále vyložím, že Slované v době, kdy Goti seděli ještě u Baltických břehů, měli už *mnoho přímých a nepřímých* styků s Dunajem; pak je ovšem nejen s podivem, že sami nepřijali název keltský, nýbrž je při nejmenším nutno soudit že jej s nimi sdělil jiný kmen německý, a to by mohli býti nejspíše při Karpatech sedící *Bastarni*.

[2]) Srv. *Miklosich* (Fremdwörter 13, Etym. W. s. v. Dunavъ), *Jagić* (Archiv sl Phil. I. 299), *Brückner* (Kwartalnik 1888. 404), *Kalina* (Rozpravy vydz. fl. akad. Kraków. XIV. 171), *Nehring* (Mitth. schles. Ges. f. Volkskunde 1894/5, 18), *Vondrák* (ČČM. 1900. 30). Pogodin 89, 86.

a výklady ze slovanštiny dosud podané nedoznaly úspěchu.[1]) Kdyby se však přece jednou podařilo vyložiti jej ze slavolitevštiny, pak by uvedené zde doklady pro kolébku podunajskou pozbyly teprve své ceny.

Další doklady v otázce kolébky Slovanů bývají čerpány z rázu topografické nomenklatury vůbec a platívají za doklady velmi vážné. Zastanci podunajské kolébky opírají se tu hlavně o výzkumy Šafaříkovy, jenž svou známou theorii o existenci Slovanů v Uhrách v době předkřesťanské opřel i o řadu názvů topografických rázu a zvuku slovanského, vybrav je z různých pramenů doby římské. Sem patří hlavně jméno jezera Baltenského, Pelso, Pelsois (Plin. III. 146, Aur. Victor de caes. 40, 9, Jordanis 52, 53, Cosm. rav. IV. 19.), jméno osady Tsierna, Tierna, *Δίερνα* (CIL III. 1568, Tab. Peut., Ptol. III, 8. 10. atd.), řek Pathissus (Plin. IV. 80), Bustricius (Cosm. rav. IV. 19), *Γρανούας* (Marc. Aur. *Εἰς ἑαυτὸν* I.), osady Bersovia (Tab. Peut., Cosm. rav. IV. 14.) Pelva (It. Anton.) atd.[2]) Přijímaje slovanskost jednotlivých těchto jmen, prof. Píč vykládá je za zbytky staré původní nomenklatury kraje, jenž po odchodu původního zde sedícího jádra slovanského kolonisován byl Neslovany, čímž ráz staré nomenklatury až na tyto zbytky zmizel.

I tento soud mám za nesprávný, neboť nehledě ani k tomu, že slovanskost jmen těch je více méně sporna, a nehledě ani k tomu, že největší část starověké nomenklatury ukazuje ráz zcela neslovanský, svědčiti nám mohou uvedená jména, jsou-li slovanská, pouze to, že vskutku už před dobou římskou Slované místy byli již posunuti od severu daleko do vnitra dnešních Uher. Zjev několika jmen rázu slovanského svědčil by, že Slované tu byli vedle jiných, ale říci, že jména ta jsou zbytkem původní celé slovanské nomenklatury kraje, k tomu práva nemáme. Více z toho fakta vysuzovati nelze. Stejným právem, ba větším může zajisté tvrditi jiný, že značná většina jmen rázu čistě dáckébo (thráckého) je zbytkem původní nomenklatury. I jsou-li jména vskutku slovanská (a z části tak soudím), mám proto za přirozenější, uváděti je jen na doklad toho, že sem Slované místy pronikli od Karpat už *před dobou*

[1]) Srv. pokusy *Ed. Bogusławského* (Historya Słow. I. 327, II. 48), *W. Kętrzyńského* (O Słowianach 62 nsl.), *S. Matusiaka* (Ein Versuch einige slaw. Namen etymol. zu erklären. Krakau 1883. 10), *R. Kaulfussa* (Die Slawen in den ältesten Zeiten bis Samo, Berlin 1842. 5). Srv. k tomu *Jagić* Archiv sl. Phil. VII. 524.

[2]) Domnělou slovanskost všech těchto jmen rozebereme podrobně na místě jiném.

římskou, ale ne na doklad toho, že zde seděli odedávna. Tu bychom čekali doklady jiné, právě u jmen hlavních řek a hor. Zatím se však nejpřesvědčivější slovanský ráz objevuje u řek a osad podružných (Tsierna, Bustricius, Bersovia).

Ostatně souditi z historické nomenklatury na původní osídlení, je vždy velmi omylné a křehké. Omylem se leckdy soudívá, že se nomenklatura země nemění a že hlavní názvy řek, jezer, hor — to, co pěkně Filevič zove »языкъ земли«, — dědí se s pokolení na pokolení, od národa k národu, třebas ve formách změněných a porušených, — a že na základě toho v historické nomenklatuře možno tomu, kdo formám a jazyku tomu rozumí, čísti, kdo první v zemi obýval. Tomu tak není, aspoň ne vždy. O části a místy i o větší části nomenklatury možno sice a priori připustiti, že se v ní uchovává původní názvosloví přes různé změny obyvatelstva, ale v jednotlivém případu pravidlem nejsme s to to prokázat. Proto z historické nomenklatury nelze soudit na původní, zejména ne tam, kde víme, že bylo odedávna míšení a pohyby ethnologické. Očividný doklad poskytuje nám na př. historické názvosloví Malé Asie nebo Balkánu nebo východního Německa. A to platí zajisté i o Uhrách, jež od nejstarších dob byly průchodním krajem celé řadě různorodých národů. Dokladů z nomenklatury můžeme užívati nejvýše jen jako dokladů pomocných, a to tehdy, jedná-li se o kraj s názvoslovím relativně čistým, rázu jednotného a víme-li při tom, že osídlení kraje bylo, pokud historie vykládá, relativně stálé, že se neměnilo. Jen tam s jistou pravděpodobností můžeme říci: to jest patrně ode dávna slovanský, nebo finský, německý kraj. A tu, přihlédneme-li k oběma našim sporným územím a hledáme-li, kde že je relativně čistší, jednolitější a hojnější stará nomenklatura slovanská, nenajdeme jí v Uhrách, v Podunají, ale opět na severu Karpat od Visly na východ k Dněpru, v Podolí, Volyni, Haliči a Polsku. Na čistotu zdejšího slovanského názvosloví už Naděždin poukázal a znovu ji vyložil Ivan Filevič a A. Pogodin [1]). Ale v tom směru ještě mnoho práce zbývá, a jak dobře Filevič nebo Braun soudí, leží v ní *z valné míry* budoucnost ethnologického bádání [2]). Od historie pro starověk slovanský už

---

[1]) *Filevič* Ист. древ. Руси. I 33, 89, 122. *A. Pogodin* Ист. слав. перед. 85, 105.

[2]) *Filevič* l. . 36. *Braun* Разысканія I. 240. První užil nomenklatury ve prospěch výkladů historických *Z. Chodakowski*, pak hlavně *N. Naděždin* ve svém výborném spisu „Опытъ ист. географіи“ (Библіотека для чтенія XXII. 1837.

mnoho nového čekati nemůžeme; zbývá dnes vskutku jen filologický výklad toponymického materiálu, bude-li se s ním opatrně a střízlivě operovat.

Ačkoliv tedy nomenklatura Polska, záp. Ruska na jedné a Uher na druhé straně málo je probádána, přece podle toho, co dnes víme, i tento pomocný materiál svědčí spíše pro vlast na sever Karpat nežli pro dolní Podunají. Jinak ovšem, přihlížíme-li k rázu pravlasti na základě všeslovanských slov, hodila by se konečně její hornatá a lesnatá tvářnost na obě končiny.[1])

Mohl bych se dále dovolávati výsledků zkoumání anthropologických, jež podle mého mínění také samy umísťují středisko a východisko Slovanů spíše na severu u Baltu než na jihu u Dunaje. Ale nečiním tak proto, že mínění toto nevystoupilo dosud z rámce pouhé theorie, o níž v druhé kapitole více vyložím.[2]) Ani archaeo-

---

48 nsl.), po nich *N. Barsov*, dnes k ní zření mají nejvíce *J. Filevič*, *J. Sobolevskij*, *F. Braun*, *A. Pogodin*, *A. Kočubinskij* a ještě jiní. Ale pokud se slovanských území týká, vykonáno bylo dosud málo, více byly na př. opracovány oblasti finské (Sjögrenem, Europaeusem a hlavně Smirnovem) nebo litvo-lotyšské Bielensteinem Srv. *Filevičův* článek »О разработкѣ географической номенклатуры« стр.: 2. (Труды X. арх. съѣзда. I. 327).

[1]) Zmínky zasluhují, ač nevzbuzují dosti důvěry, vývody *Šulka* (Pogled iz biljarstva u praviek slavenah. Rad 1887. XXXIX. 1—64), podle nichž všeslovanská slova flory ukazují, že Slované žili kdesi na severu u východoevropských stepí, v Zakarpatí. Srv. i výše uvedený referát *Pogodina* v Изв. русс. яз. 1900. 163.

[2]) Z té příčiny a z mnoha jiných důvodů nemohu také souhlasiti s výsledkem, jehož se na základě analyse starých evropských lebek dodělal nově *Dr. B. Hellich* v práci »Praehistorické lebky v Čechách«. S předmluvou a doslovem Dra J. Píče. Praha 1899 vycházelo několik let v Pam. arch.), v níž, rozlišiv typ lebky slovanské od germanské a jiných, — za původní oblast tohoto typu »slovanského« určuje celou střední Evropu. Praví (str 217): »Z geografického rozšíření v Evropě lebek typu praslovanského nemohu v mysli své spřáteliti se s kolébkou slovanskou v Evropě východní, jak ji u nás Niederle zastává, jelikož těžce jest domyslitelno, jak by mohl vyjít z těch míst lid co možno typu dlouholebého bez brachykefalie. A totéž platí pro kolébku slovanskou v Podunají. Rozšíření geografické typu praslovanského již ve velmi starých dobách po Evropě mluví spíše pro onu perhoreskovanou theorii, již u nás již Šafařík naznačoval, Šembera z filologických důvodů hájil a nyní Ketrzyński z místopisných jmen slovanského původu se dovolává.« Ostatně toto Šemberovo stanovisko snažil se z rozložení domněle slovanských typů lebečných prokázati už *Dr. E. Kusý* v nevydané práci »Studie lebkoměřické o národu slovanském a jihoněmeckém obyvatelstvu« a v článku »Lebky, jak svědčí o životě národů« (Světozor 1868 p. 389, 403). Stanovení typů čistým přírodovědeckým pochodem není chybné, ale rozlišovat je národnostně na

logie se nedovolávám, neboť ona nemůže dnes ještě poskytnouti dokladu positivního ani ve prospěch jedné ani ve prospěch druhé theorie. Archaeologie slovanská není dnes tak daleko, abychom mohli stopovati kontinuitu slovanské kultury hluboko zpět a touto cestou hledati i místo, na němž tato kultura prvotně byla soustředěna a z něhož se vyvíjela. Tolik však se odvažuji prohlásiti že podle všeho nejstarší fase vývoje t. zvaných polí popelnicových' jež se vykládají od slovanských archaeologů za nejpravděpodobnější projev a doklad kultury kmenů slovanských, na jihu od Karpat u Dunaje nenajdeme. To, co charakterisuje na př. podle samého J. Píče Slovany na severu, vniká sice do Uher od severu již v době před Kr., — ale vlastní stará kultura podunajská ukazuje ráz jiný, a samému právě jmenovanému zastanci kolébky podunajské nezbylo než doznati, že mu archaeologické doklady pro tuto kolébku dosud chybějí, »neboť staré nálezy tamější jsou rázu cizího, neslovanského«[1]). Spojovati pak italské terramary a Umbry s pozdějšími hroby a sídlišti slovanskými a vyváděti na základě toho Praslovany z kolébky adriatické k severu, jak to učinil nedávno Zaborowski[2]), je pouhá fantasie, stojící v odporu se všemi jinými doklady.

V celku mně stačí výsledek právě vyložené úvahy, abych thesi o dunajské kolébce, jak jí dosud hájí Samokvasov, Píč a j. zamítl a za kolébku Slovanů a tím i za východisko dalšího jejich šíření přijal severní kraj zakarpatský. A výsledek tento nepokládám za theorii, nýbrž na základě řady uvedených dat za thesi historicky odůvodněnou.[3])

---

typ germanský, slovanský, gallský atd., jak činí Hellich, mám za nesprávné. S nějakým specificky určitým jedním typem lebečným, jenž by se byl od germanského nebo gallského lišil, rody, jež se od II. tisíciletí př. Kr. sdružovaly jazykově a kulturně v národ slovanský, jistě spojeny nebyly, a nelze z oblasti nálezů tohoto typu souditi o vlasti pranároda. Já ostatně, jak dále vyložím, už u Praslovanů připouštím typy brachykefalní.

[1]) Pam. arch. XVII. 538 (1897).

[2]) *Zaborowski* Les Slaves de race et leurs origines. Bull. d'anthr. Paris 1900. 69—99. Srv. Věst. sl. fil. 1901.)

[3]) These o vlasti Slovanů v Zakarpatí, u Dněpru a v staré Sarmatii existuje v kronikách od XIII. stol. Přehled hlavních ji sledujících kronikářů a historiků nalezne se v kapitole následující. Zde jen pro orientaci uvádím novější důležitější badatele, kteří byli kdy pro severní, zakarpatskou kolébku Slovanů. Tak se vyslovil pro ni určitěji a vědečtěji *J. Dobrovský*, vystoupiv zároveň proti pannonské theorii Kopitarově. Srv. jeho listy z r. 1810 u *Jagiće* Письма Добровскаго и Копитара. Str. 163. píše: »Pannon. Donau Stammsitz der Slawen! Nicht möglich! Nicht einmal die dacische oder moesische Donau.«

PŘIBLIŽNÁ SÍDLA
SLOVANŮ
V DOBĚ NARODNÍ JEDNOTY.
SLOVANÉ
BALTOVÉ
FINOVÉ
THRÁKOVÉ
KIMMERIOVÉ
SKANDINAVIE
MOŘE BALTICKÉ
FINSKÝ ZÁLIV
RIZSKÝ ZÁLIV
Oesel
LADOGA NEVO
ČUDSKÉ JEZ.
PEIPUS JEZ.
Ilmen jez
MOŘE ČERNÉ
MOŘE AZOVSKÉ
KARPATSKÉ HORY
DOBRUDŽA
Gdansk
Poznaň
Kališ
Varšava
Krakov
Lvov
Žitomír
Kijev
Černigov
Mogilev
Smolensk
Kaluga
Moskva
Riga
Pskov
Velký Novgorod
Petrohrad
Ostaškov
Tver
Jaroslav
Nižni Novgorod
Kazaň
Samara
Saratov
Jekaterinoslav
Nikopol
Odessa
Perekop
Kerč
Visla
Odra
Varta
Dvina
Memel
Vilija
Němen
Narev
Bug
Pripet
Dněpr
Desna
Sejm
Sož
Berezina
Volga
Oka
Kljazma
Sura
Don
Donec
Chopěr
Medvědica
Sosna
Vorskla
Psjol
Oskol
Dněstr
Prut
Seret
Dunaj
Tisa
Maroš
Temeš
Aluta
Jalomica
Manyč
Kuban
Kuma
Ural
Kama
Vjatka
Šeksna
Oněga
Svir
Volchov
Lovat
Msta
Neva
Narova
Samland
Pregel
Alle
Velna
Brahe
Prosna
Pilica
Kodyma
Ingulec
Konka
Moločnaja
Samara
Orel

Jinak se má věc s odpovědí na otázku, jak daleko se rozkládala stará vlast slovanská, kde byly asi její hranice. Vymeziti hranice starých původních sídel Slovanů v Zakarpatí před tou dobou, v níž nastalo intensivní šíření a rozchod původního celku, je nejvýše nesnadné, z části i nemožné a předčasné. Data svrchu uvedená svědčí sice pro Zakarpatí, ale kde blíže byly hranice, nám neudávají. Co lze přibližného říci na základě topografické nomenklatury a některých jiných dat, shrnuji asi v následujícím.

Historická nomenklatura zakarpatských končin není sice mnoho probádána, ale to, co je, stačilo by přece zhruba na stanovení oblasti sídel slovanských,[1]) kdyby nám snesená data nevykládala jen stav historický. Ale společné sídlení kmenů slovanských na jednom území spadá do doby předhistorické, — a o té souditi

A str. 119: »Slawen sind Slawen und haben nächste Verwandschaft mit den Lithauern. Also muss man sie hinter diesen suchen, am oder hinter dem Dneper.« V státi »Über die ält. Sitze der Slaven« (*Monse* Landesgesch. Olmütz 1788. I p XIX) kladl kolébku k Visle a k Baltickému moři. Podobně i *Adelung* (Mithridates II, 610) a později i *Schlözer*, ač tomuto kolébka zasahala ze severu ještě mezi Dunaj a Tisu (Nestor str. 77). Výborně s Nestorem polemisoval už *Thunmann* (Unters. über die alte Gesch. einiger nord. Völker, Berlin 1772, 109, 142). Jak jsem nahoře uvedl, i Šafařík později klonil se patrně k tomuto mínění (SS. I. 301), po něm *L. Georgii* (Europ. Russland, Stuttgart 1845. 70), *M. Pogodin* (Изслѣдованія о русс. ист. Москва 1846. II. 357), *Kunik* (l. c.), *Vocel* (Pravěk země České 243, 245). Z novějších uvádím *Barsova* (Очерки 72), *Kreka* (Einleitung 96), *Račkého* (Rad 1880. LII. 186), *Leskiena* (Correspondenzblatt 1882, 37), *Kalinu* (Rozprawy wydz. filol. akad. Kraków XIV. 171.), *Jagiće* (Archiv f. sl. Phil. XIX. 270.), *Brauna* (Разысканія I. 242), *J. Kulakovského* (ЖМНП. 1901. Nr. 2. 514.), a mnohé jiné historiky slovanské (Bestuževa-Rjumina, Ilovajského, Hruševského, Klaiće, Antonoviče, Grota atd.). Z německých badatelů, kteří se i slovanskými starožitnostmi blíže obírali, uvádím mezi zastanci této kolébky aspoň *K. Zeusse* (Deutschen 592, 597), *Rösslera* (Üb. Zeitpunct str. 79.), *K. Müllenhoffa* (DA II. 89), *K. Penku* (Mitth. anthr. W. XXIII. 59.), *R. Mucha* (Deutsche Stammeskunde 34.) a *O. Bremera* (Ethnographie 48). V bližším určení hranic se ovšem dosti rozcházejí.

Obsah této kapitoly vyložil jsem už z části v populárním článku »O kolébce národa slovanského« v Slov. Přehledu (Praha 1900. II.; 1 nsl.). Menší článek napsal r. 1882 *J. Šuman* do Letopisu Mat. slov. 1882. 63.

[1]) Myšlenku tu provedl, pokud vím, první *N. Naděždin* (Опытъ исторической географіи русскаго міра. Библ. для чт. 1837. T. XXII.). Jeho resultáty byly tyto (str. 54 nsl.): Kraj severovýchodní Evropy byl původně osídlen Neslovany a to plemenem uraloaltajským šířícím se od Uralu. Naproti tomu objevuje se čistá slovanská nomenklatura na jihozápadě Ruska v nynějším Podolí a ve Volyni, a to nás vede ke Karpatům. Zde bylo proto první hnízdo Slovanů, odtud se šířili na všechny strany Sem přišli Slované z Asie přes Balkán (str. 69).

z dat historické nomenklatury je nejen odvážné, nýbrž často i chybné, jak jsem už vyložil (str. 22). Na toto negativní stanovisko musíme se postaviti zejména všude, kde jde o pohraničná území dvou velkých ethnologických oblastí: na př. oblasti ruské proti Litevcům-Lotyšům, proti Finům a v pásmu jižním proti Turkotatarům. Převládají-li dnes severně od Pripeti a na Dvině litevsko-lotyšské názvy, je-li v guberniích moskevské, tverské, smolenské dosti názvů finských, a je-li i v jižních guberniích nomenklatura z valné části cizí, — svědčí to pouze, že v území tom po delší dobu žili kmenové litevsko lotyšští, finští, turečtí, tatarští atd., ale nepodává to ještě důkazu, že tomu tak bylo vždy ode dávna. Prvotně mohli na př. po odchodu Indoiranů, Thráků, Illyrů atd. Slované nejdříve zajmouti tyto končiny, z nichž však zase před početím historie ustoupiti musili postupu Finů nebo Turkotatarů. A k tomu všemu velká část názvů je toho druhu, že ethnický jejich ráz vůbec nelze stanoviti.[1])

Majíce to na paměti, smíme ovšem dat, vzatých z geografické nomenklatury, užívati pro svrchu položenou otázku jen s reservou, a totéž v celku platí o datech zpráv historických. Jsou řídké a také ony vykládají o stavu oblasti slovanské na počátku historie, kdy se bylo zatím provedlo jistě několik větších pohybů a změn stavu původního.

S právě vyloženou příslušnou reservou můžeme si původní slovanskou oblast v Zakarpatí zhruba vymeziti asi takto: Na *jihozápadu* bylo nejspíše původní přirozenou hranicí horstvo Karpatské. Jednotlivé výstřelky kmenů u hor sedících tlačily se asi velmi brzy skrze schůdné průsmyky na jižní svahy horstva, ba, domnívám se, že již v době předkristové i poříčí jednotlivých řek odtud k Dunaji tekoucích vroubena byla osadami slovanskými, — ale přes to plnému, širokému postupu Slovanů na jih tvořily s počátku Karpaty přirozenou překážku a tím i přirozenou jižní hranici staré vlasti slovanské. I když přijmeme s Braunem, že Slované přijali jméno Karpat od Němců-Bastarnů, nesvědčí to nijak proti tomu, že původní oblast sahala až sem. Neboť toto převzetí stalo se teprve pozdě, když totiž se němečtí Bastarni usadili v severním Podkarpatí; a to se nestalo v VI. stol. př. Kr., jak Braun soudí, srovnávaje příchod Bastarnů s Herodotovou tradicí o Neurech,[2]) nýbrž

[1]) Srv. *Brückner* Věstník SS. I. 126.

[2]) *Braun* Разысканія I. 242. Dle *R. Mucha* přijali je Germani v pravěku od Thráků (D. Stammeskunde 39).

teprve o několik století později,[1]) v století III., ba možno i počátkem II., jak později podrobně vyložím. Že hranice pravlasti slovanské *na západě* sahala při nejmenším k Visle, je nanejvýše pravděpodobno. I pozdější zprávy historické označují řeku Vislu souhlasně za hranici světa germanského a sarmatského,[2]) a to ještě v době, kdy už Germani ze svého pracentra počali silně postupovat k východu. A sem mezi Odru a Vislu Germani přišli teprve během I. tisíciletí př. Kr.[3]) Druhou oporou pro tuto hranici je to, že samo jméno Visly vedle německého Weichsel[4]) uznává

[1]) Také Sobolevskij nepochybuje, že se Slované seznámili s Karpaty už v době velmi dávné (Věstník SS. IV. 19).

[2]) V Agrippově popisu v Dimens. prov. 19, 8, u Plinia IV. 81, Pomp. Mely III. 3, 33, Ptolemaia VIII. 10, 12, III. 5, 1, III. 8, Mark. Her. II. 31, 36 37, 38, anon. hypotypose (Latyšev, Scythica, I. 294), Jordana 3, 5. Více o tom později.

[3]) *Much* Deutsche Stammeskunde 27, 29, *Kossinna* Idg. Forsch. VII (1896), 276 sl.

[4]) Za jméno určitě slovanské prohlásil je už Dobrovský r. 1790 (Abh. böhm. Ges. der Wiss. 1790. I. 369. *Durich* Bibl. Slav. 252, Gesch. d. böhm. Spr. 1818, 8). Dobrovský původně spojoval je se slovem »viseti«, ale pak od toho ustoupil (Gesch. d. böhm. Spr. 1818, 8) a vykládal jako Šafařík od kmene is, vis — voda (*Šafařík* SS I. 538), s čímž souhlasil i *Linde*, *Palacký*, *Šembera* a jiní. Nověji *J. Fierlinger* (Zeitsch. f. vergl. Sprachforsch. ed. Kuhn Schmidt XXVII. 479) soudil, že Germani a Baltoslované, pokud ještě tvořili jeden národ, nazývali již řeku Vikslā nebo Veikslā, a že později Germani po oddělení od druhých vyslovovali ji Vīhslā, Slované Vīsla. Proti tomu ozvali se *J. Karłowicz*, *Hanusz* (Prace filologiczne I. 162, 168. Kuhn's Z s.f. vgl. Spr. XXVIII. 210, 1887) a *Ř. Krek* (Einleitung in die slav. Literaturgesch. 257). Hanusz vykládal, že Slované v době Kristově říkali Vīstlā, což povstalo snad z kořene *vis* (rozplývati), tak že vīs-tlo značilo prostředek k rozplývání, tedy prostě vodu. Říkalo se Visle sprvu prostě voda, a synonymon toto dosud je v užívání v okolí Kalisze a Czestochowy; z Vīstlā povstalo pak Vīsla jako veslo z *vestlo, maslo z *mastlo. Proti tomu *Müllenhoff* má za původní tvar přejatý Germany od Slovanů Visla a tvary Viscla, Vistla, Visula, Vistula má jen za tvary graecisované a latinisované. (Jordanis ed Mommsen 166, DA. II. 544.) Tak i *Braun* (Разысканія I. 259). Ani v letech posledních jméno Visly nepřestalo býti předmětem etymologických pokusů. *Budilovič* na 8. arch. sjezdu v Moskvě vykládal mezi jiným tvar Vistula za germ. West-fluss (ЖМНП 1890 Maй str. 28), jako kdysi *Förstemann* (Altdeutsch. Namenbuch. Nordhausen 1856—1859). *Dr. M. Kawczyński* (Ateneum 1892 t. II. 544) vykládal zase původní slov. tvar Vis-la od kmene vich (srv. wihor, vichr), tolik jako řeka »wichrowata, rwiąca«. Nejnověji *Al. Pogodin* (Изъ истор. слав. передв. 11 sl.), přiznávaje původ slovanský, spojuje jméno Visly ještě s jinými jmény řek v staré oblasti slovanské, jakými jsou na př. Vis, Isloč, Visloč (pro tyto předpokládá praformu *Visloč), Vislica, Vislok, Visloka, Vislanovka atd. O jiných,

se obecně za jméno slovanské, jež Germani od Slovanů přejali. Slované tedy jistě seděli s obou stran na Visle dříve, než sem přišli Germani ze své severozápadní kolébky.[1]) Vedle toho je však dosti odůvodněno, že již velmi brzy sídla Slovanů sahala na horním toku Visly přes řeku na západ k Odře. Aspoň, jak ukazuje nově A. Pogodin, jenž se vymezením kolébky na základě topografie mnoho zabývá, říční nomenklatura kraje mezi střední Odrou a Vislou (oblast Varty) z valné části je zřejmě slovanská.[2]) Za to bych se již neodvážil i kraje severnější, zejména pobřeží mezi Odrou a Vislou, připojovati s ním k slovanské prarodině.[3])

Pokud se *severu* týká, prof. A. Kočubinskij snažil se nedávno dokázati, že oblast mezi Pripetí, Berezinou, horním Narevem a Bugem je ode dávna litevskou. Výsledky jeho nejsou v jednotlivostech bez omylů.[4]) Nicméně myslím, že v celku asi vskutku hranice původního osídlení slovanského proti pruskému, litevskému a lotyšskému táhla se bassinem Pripeti k Berezině.[5]) Bařinatý ráz tohoto údolí sám svým fysikálním rázem tvořil přirozenou hranici a přispěl také k pozdějšímu differencování obou národů.

---

nepodařených výkladech Obermüllera. Laxmanna, Müllera, B. Chlebowského (v polském Słowniku geografickém Wisla — Wistra — Bistra) srv. *St. Eljasze-Radzikowského* (Lud III. 382) a *A. Brücknera* (Ateneum 1895, č. 6 str. 576—583); k nim patří ovšem i výklady *Ed. Bogusławského* (Teorya nazwisk na awa 49) a *Fr. Sasinka* (Záhady I. 13). Nejnověji *A. Veselovskij* následuje *O. Bremera* (Ethnographie 42) a vykládá Vislu z jazyka keltského, jímž hovořili vniklí sem od západu Keltové (Изв. русс. языка 1900 I 15). O formách, v nichž vystupuje v staré době jméno Visly, viz dále v kap. IV.

[1]) Srv. *Müllenhoffa* v DA. II 208. Také *R. Much* (D. Stammeskunde 33) neodpírá zásadně tomu, že Slované seděli na levém břehu Visly dříve, než tam od Odry vnikli Germani. Ovšem si Müllenhoff slovanskou oblast na západ od Visly představoval jen minimální (srv. DA. II. 77). Na dobro ji zamítá *Veselovskij* (Изв. русс. языка 1900 I. 19), ale bezdůvodně.

[2]) Изъ исторіи сл. передв. 94, 103 sl. »Наиболѣе чистую славянскую номенклатуру мы находимъ опять не въ Венгріи и не около Дуная, а на сѣверѣ отъ Карпатъ, на востокъ къ Днѣпру въ Подоліи, Волыни, Галиціи и Польшѣ.« Podobně už Dr. *M. Kawczyński* (Pierwotne rozsiedlenie plemion europejskich. Kwartałnik 1889, 238).

[3]) *Pogodin* l. c. 18.

[4]) *A. Kočubinskij* Территорія доистор. Литвы ЖМНП 1897. Янв. 60. Srv. referát *Brücknerův* ve Věstníku SS. I. 125.

[5]) Srv. i *Pogodin* Ист. слав. пер. 94. Podle *Sobolevského* Slované měli osazenu část oblasti řeky Němanu (strus. Нѣмънъ, Нѣмонъ, pol. Niemen) už v době, kdy ъ znělo ještě jako *u* a odpovídalo lit. *u* (lit. Nemunas). Seděli tedy už v Bělorusi (Věstník SS. IV. 19.).

Ostatně sluší podotknouti, že podle všeho oblast litevská původně na severu Slovanů táhla se dosti daleko k východu, stýkajíc se tam na šircké čáře se světem finským. Zde na severu byli podle linguistických bádání po delší dobu Slované asi odděleni od Finů výběžkem oblasti litevské. [1])

Jak daleko na *východ* od Dněpru sahala původní oblast Slovanů, kde byly hranice její proti Finům středovolžským, to dnes vůbec nemožno pověděti. Nomenklatura, dosud nezpracovaná, nepodává zde žádných bezpečnějších dat, historie také ne. Z té víme pouze, že Slované před dobou letopisu měli už osazený okovský les, že seděli na horním toku Volhy i Oky, že i v poříčí Donu bylo asi husté osídlení slovanské, neboť arabští cestovatelé zovou Don řekou slovanskou, a že už v VI. století Prokopios mluví o nesčíslných kmenech Antů na sever od moře Azovského [2]) Odekdy však byli zde Slované, je nejisto. Zde ještě mnoho zbývá práce detailní. Sám bych z některých menších důvodů neváhal souditi, že Slované již v prvotním svém rozvoji dostali se i na východ Dněpru, a to tak, že v obvod vlasti slovanské spadala aspoň část oblasti Desny. Hlavně proto, že Desna sama je jméno slovanské, tak jako Pripeť. [3]) Braun za východní hranici kolébky slovanské určuje poledník pulkavský. [4])

Jak hluboko sahala vlast Slovanů na *jih* směrem k Černému moři, nelze také stanoviti. Podle všeho spadala v ni celá dnešní Volyň, ale hranice jižní v Podolí a gubernii kijevské jsou už nejisté. Klonil bych se však k mínění, ovšem s velkou reservou, že Slované zasahovali dosti hluboko po Dněstru a Bugu (snad i Dněpru) k Černému moři. Domnívám se, že v Pliniově a Ptolemaiově řece Buges (Buces, *Βύκος*), přenesené vysvětlitelným omylem k Azovskému

---

[1]) *A. Pogodin* soudí z linguistických důvodů, že původní oblast slovanská vůbec byla oddělena od finské kmeny litevskými. (Изъ древнѣйшей ист. литовскаго племени. Вѣстникъ арх. Спб. 1898. 68—75 Изв. русс. яз 1900. 166). Na severu možno si to dobře představiti, ale hůře jest s hranici východní, proti Finům na střední Volze. Bylo-li zde oddělení, pak bychom na východě oblasti slovanské mezi poříčím středního Dněpru a oblastí finskou s centrem na Volze přijmouti musili buď pás kmenů cizích (iranských?) anebo pás území relativně pustého, jímž by styky slavofinské uvedeny byly na míru velmi malou.

[2]) Prokopios B. G. IV. 4.

[3]) Srv i u Kosmy v staré topografii Čech jméno řeky *Desna fluvius* u Litomyšle a horu *Pripet* (Pripet cum Medvez montes duo). *H. Jireček* Antiqua Boem. topographia hist. (Vídeň-Praha 1893 27, 121.)

[4]) *Braun* (Разысканія I. 242).

moři, smíme viděti graecisovaný tvar slovanského Bugu, že snad i *Βορυσθένης* je graecisovaný název slavolitevský[1]; to by pak ovšem ukazovalo, že se Řekové stýkali na dolním toku těchto řek se Slovany a od nich zaslechli i domácí jejich názvy. Také Herodotovi Kallipidi (správně Karpidi) jsou spíše Slované než jiný kmen. To asi by nasvědčovalo, že už za dob velmi dávných Slované pronikli dosti hluboko směrem k moři do pásu stepního. Ovšem že později přišlí Skythové a Sarmaté, třebas že zaujali zde na Dněstru a Bugu jen neširoký stepní pás pobřežní, přece oddělili svět slovanský od oblasti vlivů řeckých, a tím lze vysvětliti námitku, kterou proti mé domněnce učinil Sobolevskij[2]: proč v jazycích slovanských není slov formy starořecké. Také dlužno uvážiti, že nemáme jiného národu, kterým bychom oblast Dněstru a Bugu vyplnili po době, kdy se jihoevropští Arijové od Slovanů oddělili a odešli na Balkán. Že by byli Finové původně seděli v těchto končinách, nebo aspoň ve východní její polovině, jak chtěl Europaeus a po něm ještě jiní, — pro to nepodává přesvědčivého dokladu žádná nauka. Ale ovšem celé toto vymezení hranic na východě a jihovýchodě jest jenom domněnka, z níž dále nic vyvozovati nehodlám.

Podle tohoto výkladu třeba hledati předhistorickou kolébku Slovanův v kraji od střední Visly na východ k Dněpru a do poříčí Desny, od pásma hor Karpatských pak na sever asi k Mohilevu; možno však, že původní oblast ani tak vysoko nesahala.

Seděli tedy Slované původně v končinách dnes polských a ruských — politicky vzato, příbližně v Polském království dnešního Ruska, mimo jeho gubernie severní, pak v jižní části gubernie grodenské a miňské, snad i mohilevské, v Černigovsku, v gubernii volyňské, kijevské, podolské, a pak v rakouské Haliči a Bukovině.

Ráz tohoto territoria, na němž povstali a rostli Slovani, ukazuje v celku mírný relief. Ve vnitru není žádných vysokých hor, jen na jihozápadní hranici ční Karpaty, vysílajíce ovšem hustou řadu výběžků do celé jižní části territoria, které je jimi a spolu uzlem Lysé Hory mírně zrýhováno. Severní polovina sklání se zase povlovně na sever, jednak k nízkému pobřeží moře Baltického,

---

[1]) Srv. *Niederle*, Starověké zprávy 70, 84 a zde dále kap. IV. O obou těchto výkladech (*Βύκος* a *Βορυσθένης* ze slovanštiny) vyslovil pochybnost *A. Pogodin* (Изв. русс. яз. 1900. 167).

[2]) Věstník SS. IV 19.

jednak na severovýchod do nížiny pripeťské a dněprovské. Půda protkaná podnes množstvím tekoucích vod, slévajících se jednak do bassinu vislanského, jednak do dunajského, dněstrovského, bužského a dněprovského, a pokrytá množstvím vod stojatých, buď stálých jezer, rybníků a bažin, nebo aspoň dočasných při jarních záplavách, svlažována je ještě hojnými srážkami vodními, jež jsou ovšem v příčinném spojení s celou povahou půdy. Kraj je podnes z nejdeštivějších krajů Ruska,[1]) a není pochyby, že dříve bylo ještě více vod, více lesů a proto i více srážek.[2]) O Pripeti víme, že její bassin tvoříval kdysi velké jezero, — máť celé Polesí podobu mísy s vyčnívajícím okrajem,[3]) — jež bylo do značné míry i přirozenou hranicí národností, totiž oblasti slovanské proti litevské. Jen umělou regulací, odvodňováním a umělým vysušováním půdy došlo se dnes tak daleko, že z jezera toho zbyly jen nepatrné zbytky, ač ještě před málo léty rozkládaly se močálovité lesy polesské na ploše 6,540.000 hektarů.[4])

Za těchto poměrů není divu, že vegetace byla poměrně bujná. Kraj sám spadá v lesní oblast východoevropské nížiny a to v oblast listnatých i jehličnatých stromů, jejíž jižní hranice táhne se dle Tanfiljeva od Samary přes Tambov, Kursk, Kijev a Žitomír.[5]) Klima ovšem mírné nebylo. Západní část patří sice klimaticky ještě k střední Evropě, ale východní s Haličí má už drsnější klima, shodné s Ruskem.[6])

---

[1]) *Reclus* Nouvelle géographie univers. V. 286.

[2]) Srv. zejména pěkné vylíčení v přednášce *J. Rostafińského* »Polska z czasów przedhistorycznych pod względem fizyjograficznym.« Rocznik zarządu Akad. Umiej. Krak. 1887. 113. sl. O tom, pokud by doklady všeslovanského slovníka mohly ukazovati na tento ráz pravlasti, viz *Pogodina* »Ист. слав. передв.« 90, a *Šulka* (Rad 1877. kn. 39).

[3]) Dr. *A. Rebhann* Die Sümpfe der Polesie. Hettners Geogr. Zs. 1900. 222.

[4]) Tamže str. 223. Dnes je vysušeno v úrodnou půdu celkem 7,832,000 hektarů, mimo to proměněno v lučiny 328.000 hektarů, tak že zbývá dnes bažin jen 2 644.000 hektarů. Ovšem dosud na jaře, když na Volyni v březnu začne táti, zatím co Polesí je zamrzlé a led zde tvoří vodám stavidlo, proměňuje se celý kraj mezi Pinskem a Turovem v jedno jezero. Také Dněstr rozlévá se v Podolí na jaře ve velké jezero a zaplavuje na 120.000 hektarů orné půdy mezi Samborem a Niźniówem po větší část roku. (Srv. zprávu rytíře Habdanka-Dunikowského v Petterm. Geogr. Mitth. 1881, 168.)

[5]) Hranice listnatých lesů jde od Saratova přes Borisoglěbsk, Charkov, Aleksandrii na Kišiněv, *T. Tanfiljev* Предѣлы лѣсовъ на югѣ Россіи. Труды эксп. лѣсн. деп. Спб. 1894. Srv. výtah E. Krause »Die Waldungen in Russland« v Globu 1894. II. 320 — nehledě k starším dílům Köppena a j.

[6]) *Vojejkov A.* Климаты земнаго шара въ особ. Россіи. Спб. 1884. 459 sl.

V takovém kraji přirozeně vyrůstal lid povahy a zaměstnání poměrně klidného. To nebyl kraj velkolepých krás přírodních, který by byl rozněcoval duši národa a probouzel v něm fantasii, jako bylo v Řecku nebo v Italii, to nebyl kraj divokých a pustých hor kavkazských, v němž by vyrůstal člověk mysli divoké a tvrdé, odvážlivý lovec a loupežník, který je nucen s pustých strání scházeti dolů, aby hledal živobytí, kde se dá, a obíral jiné, to nebyl také kraj neúrodných plochých nebo skalnatých břehů mlhavého severu, který mnohem dříve sváděl Germany k výbojům na moři a na zemi, to nebyl konečně ani kraj stepní obdobný k tomu, jenž se dále rozkládal směrem k Černému moři a jenž nutil obyvatele k chování stád a k životu kočovnému na koních a na vozech. Nebylo to nic takového. Byl to kraj celkem klidného těžkého rázu, povahy více intimní — vzpomeňme jen na příjemné kouty a profily z Polska a západní Ukrajiny, — místy přesycený vodou, pokrytý stinnými, hustými lesy,[1]) klimatu celkem drsného, půdy sice úrodné, ale s počátku pluhu těžko přístupné, slovem, kraj, jenž vyžadoval mnohem více práce na tom, kdo chtěl v něm žíti a spokojeně žíti, než na příklad kraje jihoevropské v Řecku, Italii, ba i kraj v jižním pásmu ruském; ale byl to při tom přece ještě kraj, jenž neodpuzoval a nevyháněl. Zde půda a celý ráz země nutně vedly obyvatele k tomu, aby se stal zemědělcem, připoutaným pevně k místu, které si byl pracně vysekáním a vypálením lesů, zpracováním úhorů a vysušením bařin proměnil v půdu úrodnou, život zajišťující. Zde kraj otevřený větrům severním a spojené s tím klima syré a chladné, oplývající srážkami vodními a náhlými změnami povětrnosti, nutilo přímo k vývoji sociálních forem na základě uzavřeném, rodinném, a nutná společná práce vyvíjela sociální rovnost a demokratický ráz.

Za takových podmínek territoriálních vyvíjel se národ slovanský, sevřen do sebe sama, a vyvíjel se po dlouhou dobu podle všeho klidně. Země jeho vzdálena byla od vírů starého světa a od středisk vší vyspělejší kultury. Končiny, v nichž ode dávna sedělo jádro Slovanů, byly velmi málo známy starým kulturním národům, především Řekům a Římanům, jak dále více uslyšíme. Ještě v římské době císařské byly kraje zálabské a zakarpatské Římu něčím neznámým, jak vidno z Polybia nebo Strabona,[2]) a po-

[1]) Srv., jak Ibn Dasta charakterisuje zemi slovanskou: »Kraj Slovanů jest rovný a lesnatý, žijí i v lesích«. (Гаркави Извѣстія 264.)

[2]) Polybios III. 38, 2; Plutarch, Marius XI.; Strabon VII. 2 4.

věstny jen svým chladem a hustými lesy. Máme sice zprávy, a také mnoho nálezů archaeologických, jež nasvědčují tomu, že starověký obchod směřoval od břehů středozemských a pontských i k moři Baltickému a tím způsobem nutně se dotýkal nebo místy i procházel oblastí praslovanskou, ale s vnitrem samotným, s jádrem lidu slovanského bylo při tom jistě styků málo. Jinak bychom si nemohli vyložiti zmíněný již naprostý nedostatek zpráv.

A to bylo druhou příčinou, proč lid, jenž zde vyrůstal, nucen byl dlouho žíti sám sobě, své zemi a své kultuře, proč rozmnožil se v nesčíslný národ, aniž svět o něm co věděl, a aniž on sám měl touhu po světě. Nebylo styků, nebylo poznání. Národ slovanský dlouho neznal ciziny, nevěděl, jak lze jinde krásněji, příjemněji a snadněji žíti, — netoužil po cizině. Jeho vlastní země mu po dlouhou dobu byla milá a také stačila dodávat všeho, co k živobytí potřeboval. Na druhé straně nebyl rovněž tak nikdo cizí váben k výbojům do končin slovanských. Země tato, ač nebyla nehostinná, přece daleko nebyla z těch krajů, které dovedou zvábiti výbojníka. To bylo dalším důvodem, proč Slované rostli zde tak klidně, netknuti a neznámi, proč vyvíjeli se tak soustředěně bez velkých nebo náhlých pokroků a změn, ale při tom svoji.

Takový byl kraj, v němž se nacházela kolébka Slovanů.

O příčinách, jež přece jednou přiměly Slovany k šíření, k rozchodu i výbojům, jakož i o tom, jaký mělo territorium vlasti slovanské velký vliv na pozdější útvar tohoto rozchodu a na vývoj celé pozdější historie i na vývoj kultury, promluvíme podrobně dále na místech příslušných.

KAPITOLA II.

O PŮVODU SLOVANŮ.

Úvod. — I. Historický vývoj theorií o původu Slovanů v kronikách, počínaje letopisem kijevským až po dobu Šafaříkovu, a první pokusy linguistické před dobou Boppovou. — Neúspěch historie. — II. Výsledky jazykozpytu v otázce po původu řeči slovanské od doby Boppovy. — Pokusy odhadnouti datum počátků řeči slovanské. — III. Výsledky studií anthropologických v otázce tělesného rázu a původu Slovanů.

Původ všech evropských národů, a mezi nimi i původ národa slovanského, zůstává podnes problémem těžko řešitelným a přesně vzato dosud vůbec nerozřešeným. Problém tento měl však vždy v sobě tolik půvabu a tolik interessu, že už při prvních literárních pokusech o historii slovanskou kladli si spisovatelé otázku, jak se tu vzal národ slovanský, a snažili se na ni odpověděti.

V prvé době byly prostředky, jichž k tomu použili, primitivní a naivní. Poněvadž k té otázce historie mlčí, vypomáhaly umělé, vymyšlené tradice domácí, vypomáhala bible a výklady církevní, vypomáhala posloupnost, v níž bylo lze různé národy na určitém území v dějinách nazpět sledovat, ovšem bez zřetele, je-li mezi nimi vnitřní genetické spojení čili ne, vypomáhaly konečně i sebe naivnější etymologie nomenklatury ethnologické. Tento stav trval v celku až do konce století osmnáctého a jen zřídka vyšinul se někdo nad toto celkem nízké, nevědecké a výsledky svými také úplně neplodné niveau. Obrat k vědečtějšímu nazírání na otázku, jakého byli asi původu Slované, přiveden byl v první polovině století devatenáctého, nejdříve rozvojem srovnávacího jazykozpytu, později i rozvojem anthropologie, a v obou směrech učiněn byl dosti značný krok k lepšímu poznání. Zejména první naukou. Jakou cestou šlo se od počátku středověku až k těmto posledním

stupňům, pokusím se nyní vylíčiti v prvé části této kapitoly. V druhé části vyložím blíže moderní základ, na němž dnes věda sestrojuje odpověď na svrchu položenou otázku.

I Historický vývoj theorií o původu Slovanů až po dobu Šafaříkovu.

Slované nemají žádné positivní zprávy historické, jež by nám osvětlila jejich povstání. Ani nějaké zaručené tradice lidové o původu, nějaké genealogie mythické, podobné těm, jež měli Germani nebo Řekové, u nich nenalézáme. Ba ani bližší příbuzenství s jinými národy není historicky projeveno. V starých zprávách historických, jež nám o nich podávají zvěsti, předstupují před nás Slované pojednou jako hotový národ vedle jiných, bez nejmenší zmínky o tom, odkud a jak se tu vzali a s kým jsou příbuzni. Všechna spojování Slovanů s jinými souvěkými nebo staršími národy, všechna genealogická odvozování, s nimiž se setkáváme v kronikách počínaje VIII. stoletím, jsou jen *holé kronikářské výmysly*, kombinace sestrojené na základě zpráv biblických, zpráv svatých otců, na základě posloupnosti starších národů na území později slovanském, na vnější podobě názvů kmenů od sebe třebas velmi vzdálených, kombinace vyplývající z touhy po povýšení národa nebo docela jen z vrozené některým kronikářům mnohomluvnosti a nepravdomluvnosti. A i když někteří spisovatelé dostali se místy hlouběji, přihlížejíce nejen k vnější podobě místní nebo kmenové nomenklatury, nýbrž k nitru řeči samé, — tu základní vědomosti jejich stály po dlouhou dobu na tak nízkém a primitivním stupni, že z toho nutně vyšel omyl, že dostali se na cestu křivou a na ní opět k nejpodivnějším a nesmyslným představám.

Je však poučno a zajímavo sledovati tento historický vývoj otázky, a pro nás tím spíše, že se nám zde udá vhodně předvésti kus vývoje historických bádání o Slovanstvu, a to nejen se zřetelem k této jediné otázce. Najdeme zde leckteré doklady k tomu, co jsme už v předešlé kapitole vyložili, k vývoji theorií o kolébce a východisku Slovanů, a co dále ještě vyložíme, na př. k vývoji představy o differenciaci původní jednoty slovanské. Přirozeně nelze ode mne čekati, abych na tomto místě celý středověký a novověký vývoj dopodrobna vyčerpal a všechno předvedl. Pokusím se však podati v úplnosti aspoň hlavní rysy vývoje

a ukázati na všechny důležité prameny a směry, z kterých pošly a kterými se vyvíjely představy o původu Slovanů, jak se před námi na první pohled zmateně hemží v sterých kronikách a historických traktátech od napsání prvního letopisu slovanského až po dobu, kdy počátkem století XIX. nastal svrchu již zmíněný obrat k nazírání vědeckému. —

Přijetím křesťanství u jednotlivých evropských národů staré pohanské lidové tradice o původu kmene, byly-li vůbec jaké, zatlačovány byly rychle snahou uvésti, pokud možná, prvotní osudy národa ve spojení a v soulad s učením křesťanským, najmě se slovy Písma svatého. Klerus snažil se všude nahrazovati staré upomínky představami novými, spojenými s půdou křesťanskou a biblickou. Lidu byli vyhledáváni jeho předkové mezi jmény uvedenými v Písmě svatém, pokřestění jeho spojovalo se s činností apoštolů Páně a pod. Srv., co o tom pověděno nahoře, na str. 10.

Také první představy a theorie o původu národa slovanského mají v literatuře evropské neomylně na sobě tento umělý, klerikální původ. Dokladem toho je už první slovanská kronika, kijevský letopis, zvaný dříve Nestorovým. Letopisec počíná historii svou výkladem o tom, jak po potopě země tři synové Nóachovi, Šém, Chám a Jáfet, rozdělili si zemi, při čemž Jáfet dostal strany půlnoční a západní: jak totiž lidstvo sprvu tvořilo národ jediný, mluvilo jazykem společným, a jak teprve po stavbě věže babylonské Bůh pomátl jazyk, jak rozdělil národ na 72 kmeny a rozptýlil je po vší zemi, při čemž synové Šémovi ujali východ, Chámovi jih a Jáfetovi sever a západ Podobné úvody ke kronikám ať rázu povšechného nebo k historiím speciálním byly v tehdejší době obecně obvyklé, a to v literatuře latinské i řecké. Základ svůj měly jednak v známém líčení biblickém (Genesis c. X.—XI.), jednak v líčení Josefa Flavia (Antiq. Iud. I. c. 4—6), odkud přešly do spisů církevních otců a historiků, jako na př. sv. Augustina (De civ. dei XVI. c. 3, 4 sl.), Eustathia Antiochejského (*Εἰς τὴν ἑξαήμερον ὑπόμνημα* ed. Migne PG. XVIII. 753 sl.), Epifania (*Ἀγκυρωτός* 13. ed. Migne PG. XLIII. 219), Eusebia (Migne PG. XXVII. 71), Isidora Hispanského (Origines IX. 1, 2; srv. též Historia Pseudo isidoriana ed. Mommsen MG. Auct. ant. XI. 377 a kroniku Isidora Mladšího ibid. 428), a řady jiných.

Mnich kláštera pečerského, jenž na počátku XII. století skládal letopis na osnově starších pramenů, použil patrně bud

přímo nebo nepřímo nějaké chronografické encyklopaedie, v níž byly umíštěny podobné části kronik byzantských. Ze srovnání textů jest aspoň zřejmo, že svrchu uvedenému výkladu o původu národů z potomstva Nóachova byla základem jednak předloha, již máme v kronice Jana Malaly Antiochejského (*Χρονογραφία* z poloviny VI. stol.), jejíž slovanský překlad pořídil za cara Simeona kněz Grigorij, jednak kronika mnicha Jiřího Hamartola (*Χρονικὸν σύντομον* z poloviny IX. stol.), a konečně i odstavec nalézající se v t. zv. paschální kronice byzantské, pocházející z doby před r. 641.[1]) Ale v žádné z těchto historií a také v žádné jiné mně známé kronice byzantské, jež je starší letopisu kijevského, není ve výčtu národů a zemí, ve které se rozešli potomci Nóachovi, ani nejmenší zmínky o Slovanech nebo Venedech, což ostatně dosti překvapuje, uvážíme-li, že Slované byli v častých stycích s Byzancí při nejmenším už od stol. V., a vidíme-li, že orientální prameny z doby VIII.—X. stol. Slovany v genealogiích už uvádějí.[2]) Nezbývá než souditi, že řečtí chronisté zahrnovali

[1]) Příslušné genealogie J. Malaly viz v Patrologii *Mignově* PG. sv. 97. str. 78 c. 12—14, Hamartola v PG. 110. str 98., a kroniky paschální (*πασχάλιον*) v PG. 92. str. 115–138. Vedle těchto kronik nalézá se podobná genealogie stručná na př. u Nikefora Patriarchy (*Χρονογραφία σύντομος* z počátku IX. stol. ed. *Migne* PG. 100, str. 995 sl.), obšírná u Georgia Kedrena (*Σύνοψις ἱστοριῶν* z konce XI. nebo z počátku XII. stol. ed. PG. 121. I, c. 25, str. 51) a ještě jinde.

[2]) Arabové už v VIII. stol. začali se seznamovati s tehdejším řeckým věděním a s řeckými kronikami, zejména podle zpracování syrských a hebrejských. Kdežto však v řeckých nám známých kronikách nejsou ještě, jak svrchu uvedeno, zařaděni Slované v genealogii Nóachově, vyskytují se tu v historiografii arabské už v VIII. stol., neboť kúfský rodák Hišám al Kalbí (zemř. r. 819), jenž, pokud jsem našel, první uvádí Slovany mezi syny Jáfetovými (Júnán, Sakláb, Abdár, Džurdžán, Burdžás, Fárs, Rúm), dovolává se při tom už genealogie svého otce Abú Nasra Muhammeda al Kalbího, zemř. r. 768. Jméno Sakláb objevuje se pak ještě u Abú Muhammeda Kutaiby († 885—89), u historika Abú Džafara Tabarího († 922—23), u Ibn al Batríka († 939), u Abul Hasana Mas'údího (psal v polovině X. stol.) a Ibráhíma ibn Ja'kúba, který za praotce Slovanů uvádí Mázána (patrně korrupt. z Mádáj) slovy: »Vas — Sakálibatu min valadi — Mázáni — bni Jáfata« — »Slované jsou z dětí Mázána syna Jáfetova.« (Srv. *Charmoy*, Rélation de Masoudy. Mém. Ac. Imp. Petr. Sér. VI. T. II.. 1834, str. 312 sl. *Гаркави* Извѣстія 13, 74, 125, 135, 161, 179, 257; *Westberg Fr.* Ibráhím's ibn Ja'kúbs Reisebericht über die Slawenlande. Зап. Имп. Акад. Спб. 1898. T. III. N. 4. str. 9). Také v pozdějších tradicích perských a tureckých figuruje jako jeden ze sedmi synů Jáfetových vedle Rusa Sakláb, jenž odešel daleko na sever na šesté klima na příklad v Taríchi Džihángušá od Alá-ed-dín-Džuveiního (perského

patrně Slovany ve svých výčtech genealogických pod jiná jména, pod jména Skythů nebo Sarmatů nebo Getů tak, jak často v souvěkých historiích Slované byli nazýváni. A tato jména mají ovšem vždy své místo v rodokmenech.

Jinak bylo s letopiscem rodu slovanského. Letopisec kijevský, ať to byl už skladatel nějaké starší redakce počátečního svodu, nebo teprve igumen Silvestr kláštera pečerského, — otázka, jak povstal vlastně letopis ve formě nám zachované, se nás zde netýká, [1]) — letopisec tedy, jenž jména svého vlastního národa v předlohách řeckých nenašel, jenž si však byl už tehdy dobře vědom toho, že celá řada kmenů se Slovany ruskými úzce příbuzných tvoří dohromady jeden velký národ slovanský, a o národu tom s patrnou láskou hovoří, přirozeně přišel na myšlenku, aby i svému národu zjednal historické místo i platnost v řadě tatních a genealogii své předlohy doplnil jménem Slovanů, a to i ve výčtu z e m í, zabraných potomky Jáfetovými, i ve výčtu povstalých z něho n á r o d ů. A poněvadž tradicí počet těchto národů určován byl pravidlem na 72 (srv. na př. Epifania *Κατὰ αἱρέσεων* I. c. 39, Isidorovy Origines IX. 2, Chronicon paschale c. 32) a letopisec přirozeně nechtěl počet zvyšovati, stotožnil prostě resp. doplnil jedno z jmen, jež našel v předloze uvedena, jménem Slovanů. Tehdy ještě nebyla doba fantastického libovolného doplňování, s kterým se později setkáváme. Letopisec neodvážil se tradici sv. otců libovolně pozměnit, a proto prostě jedno, stále se opakující jméno, jiným, novým vyložil.

Jméno to vyhledal pak přirozeně na Dunaji v Illyriku, a to předně proto, že podle běžné tehdy představy o přechodu národů ze Sineʿáru do Evropy cesta Slovanů šla přes Malou Asii, a tak i první jejich zastávka v Evropě musila se objeviti někde na Bal-

historika, † 1283), v perské historii o Džengizchánovi napsané od vezíra Rašíd-ed-díñ-Tabíbího (popraven 1318), nadepsané Džámi-ut-tavárích z počátku XIV. stol., v turecké genealogii Šedžrci Türki od Abulghází-Behádur Chána ze XVII. stol. atd. a podobně i ve velké perské kronice Mírchondově zv Rauzat-es-Safá z XV. stol. (*Vambéry H.* Das Türkenvolk. Leipzig 1885, str. 2). Konečně jsem našel u *Assemania* (Kalend. eccl. univ. Romac, 1750. I. str. 275) jinde neuváděnou zprávu, že i arabský vykladatel písma rabbí Saadjá Gáón (892—942) zařadil Slovany v potomky Gómera, syna Jáfetova. Originál mi však není přístupen.

[1]) Srv. o ní hlavně nové články *A Šachmatova* О начальномъ кіевскомъ лѣтописномъ сводѣ. Чтенія общ. ист. древн. 1897, 2. Начальный кіевскій лѣтописный сводъ и его источники (Сборникъ въ честь В. О. Миллера, М. 1900. стр. 1 sl.).

káně, u Dunaje. Podruhé pak k tomu přispělo i to, že v Illyrii a Pannonii soustředilo se první staroslovanské centrum klerikální, jež těmto zemím úmyslně udílelo gloriolu prvenství (křtil zde sv. Pavel, písmo vynašel sv. Jeronym atd., srov. napřed str. 10) Ve výčtu zemí J. Malaly nebo Hamartola, jejž měl před sebou, slovanský letopisec našel jméno Illyrie: *Ἰλλυρὶς*, *Λυχνῖτις*, *Ἀδριακὴ* atd.,[1]) a proto nejdříve za ně zapsal Илюрикъ *Словѣне*. Když však na základě předloh svých psal dále a přišel ke zprávě, podle níž po rozchodu od věže babylonské lidstvo rozpadlo se na 72 národů »и съмѣси Богъ языкы и раздѣли на 70 и 2 языка и расъсѣя по всей земли«, — tu předloha, již měl před očima a jež podrobně dále těchto 72 národů vyčítala[2]), — byla to patrně kronika paschální nebo nějaké její zpracování — *neměla už ve výčtu svém Illyrů mezi národy, ale za to sousední Noriky* (č. 56), a proto se u letopisce na tomto druhém místě setkáváme zase pojednou s připojením Slovanů k tomuto jménu, ač před tím je s Illyrií spojoval: »отъ сихъ же 70 и 2 языку бысть языкъ словѣнескъ, отъ племени Афетова, *Нарци* [3]), *еже суть Словѣне.*« Známá emendace tohoto místa navržená Dobrovským t. j. »Илюрци« [4]) není zde podle mého mínění na místě proto, že řecký originál má také *Νωρικοί*. Stejně odpadá palaeografický důkaz Šafaříkův. [5]) Ale ovšem je pravděpodobno, že v představě letopisce i Illyrci i Norici byli kmenové původu stejného.

---

[1]) Malalas I. c. 14, 15 (*Migne* 97, str 78), Hamartolos c. IV. (*Migne* 110, str. 98). Srv. týž výčet v kronice paschální (*Migne* 92, str. 119) a u Kedrena c. 25 (*Migne* 121, str. 51).

[2]) Zmínku tuto vzal proto letopisec na jisto z pramene souhlasícího s kap. 32. kroniky paschální (*Migne* 92, str. 134), jež na tomto místě má výčet 72 národů, jehož ani Malalas ani Hamartolos nemají. V předu však ve výčtu sídel synů Jáfetových (kap. 27.) není ani v paschaliu Noriků, nýbrž jsou zde Illyrci, jako v ostatních kronikách.

[3]) *Rk. radz.* нарицаеми иновѣрци, *rk. mosk. duch. akad.* нарицаемiи норци.

[4]) *Dobrovský* v Berichtigungen und Zusätze in Schlözers Nestor. V. 212 (ač Noriků nezavrhoval). Po něm se tato emendace přijímala dosti často (srv. *Šafařík* Abkunft 154, SS. I. 259). Noriky podržel *Bielowski* (MP. I. 557). *N. Arcybyšev* (Повѣствованiе о Россiи. T. I, 5, Moskva 1838) Norce Nestorovy neodvozoval od Norika, ale od ústí Dunaje, zvaného *τὸ Ναράκιον*, *'Ιναριάκιον στόμα* (Ptol. III. 10, 2), *D. Samokvasov* četl Narci a spojoval s jménem Anarei, Enarei od *nar — muž (Ист. русс. права. 1884, II. 88), *S. Gedeonov* četl zase Новгородци a spojoval to se severním pracentrem Slovanů (Варяги и Русь. Спб. 1876, I. 82).

[5]) *Šafařík* Abkunft 154.

Tak dostali se Slované-Illyrci (Norici) do textu prvního slovanského letopisu, a zůstává jen nejisto, zdali interpolaci tu provedl teprve igumen Silvestr, či zda to už přejal ze zápisů některého svého staršího předchůdce v slovanském kleru. Tak *poprvé způsobem docela umělým* vystupuje theorie, jak povstali Slované a jak se vzali v jižní Evropě. *Ale proto také letopis nemůžeme nikdy uznati za positivní pramen historický pro otázku balkánského původu Slovanů nebo pro otázku podunajské kolébky*, za jaký jej uznával P. J. Šafařík, po něm A. Bielowski a dnes dosud na př. J. Píč.

These o původu Slovanů, kterou letopisec kijevský takto poprve a do jisté míry ještě ostýchavě vyslovil, rozvíjí se, od XII. stol. počínaje, v kronikách a v traktátech historických čím dále, tím určitěji, tím podrobněji a rozmanitěji, při čemž jednotlivci doplňovali prostou prvotní představu detaily z nejrůznějších končin, často i násilně přivlečenými nebo i docela vymyšlenými.[1]) Prostá slova biblická o potomstvu Jáfetově vykládala se podrobněji za pomoci celých genealogií od Nóacha až po praotce jednotlivých slovanských kmenů, pátralo se po cestách, kterými se Slované vedle jiných národův brali ze Sine'áru od věže babylonské do Evropy, pátralo se po prvotním sídle Slovanů v Evropě, jak jsme už slyšeli, a na konec na celý tento umělý systém počátku národa slovanského počaly se přivěšovati i detailní představy o tom, jak se zase z něho dále vyvíjeli jednotliví kmenové slovanští, při čemž zejména dvojice nebo trojice bratří Čecha, Lecha a Rusa největší dostala úlohu.

Pro tyto další theorie nebyl však pramenem jenom letopis kijevský. Z části ovšem byl. Čerpalť z něho a dále jeho thesi rozvíjeli na př. čeští, polští a ruští kronikáři, ale na jiných stranách počali i jiní samostatně spojovati biblicko-církevní tradice o rozchodu národů ze Sine'áru se Slovany Sem patří zejména ti, kteří v představách svých o cestě, kterou se část potomků Jáfetových brala do Evropy, předky Slovanů vedli směrem severním, ne na Balkán, a lze vůbec pozdější výklady, jež tvoří na první pohled zmatenou a komplikovanou směsici prarůzných theorií, uvésti v celku na dva základní směry, jimiž kronikáři snažili se vykládati původ Slovanů. Jakmile se jednou přijala pro příchod Slovanů do Evropy

---

[1]) U nás ze starších *Aeneas Sylvius Piccolomini*, pozdější papež *Pius II.*, postavil se s výsměchem proti podobným snahám (Hist. Bohem. c. 2); zavrhuje e i *J. Dubravius* (Histor. regni Boiemiae. Praga 1552 str. II.), ale ještě *Balbin* ich hájí a se Sylviem rozhodně polemisuje (Miscell. Dec. I. 13 c. V.)

biblické tradice o vyjití ze země Sineárské, pak Slované mohli přijíti do svých historických sídel přirozeně jen dvojí cestou: buď přes Malou Asii a Balkán, tak jako soudil kijevský letopisec, anebo kol moře Kaspického přes Don. A podle toho také rozvíjejí se téměř všecky starší výklady o původu Slovanů ve dvě základní these, jež bychom nejlépe mohli zváti: thesí illyrsko-balkánskou a sarmatskou. Jedni operují s praotci Slovanů na Dunaji, druzí na Donu, jiní konečně s oběma. A první další pokrok projevuje se v tom, že se na tyto fantasie počínají applikovati skutečná data historická, třebas že nejprve zcela chybným principem stotožňování Slovanů s národy, jež v obou zmíněných končinách znala před nimi starověká historie, tedy jednak s Illyry, Dalmaty, Pannonci, jednak s Kimmerii, Maeoty, Sarmaty, Skythy, Alany, Hunny atd. A při tom leckdy vypomáhala i falsa historická, na př. falešný Berosus, listy a privilegium Alexandrovy a jiné podvržené citáty.[1])

Theorii illyrsko-balkánské s největší míry podklad dal patrně sám letopis kijevský. Zejména polská škola kronikářská stojí v prvé době na tomto základě. Představu o illyrském původu Slovanů sledovati můžeme v XIII. st. třeba nejasně v prvních kapitolách Kadłubkových (Chronica Polonorum I. kn.), zřejmě pak u biskupa Boguchwała (Chronica Polon. na poč.), jenž se dovolává přímo starých kronik (scribitur in vetustissimis codicibus) a vykládá o Slovanech, potomcích Jana (Javána), syna Jáfetova, a potomcích otce Slava v Pannonii, odkudž se rozešli na sever do Čech, Polska a Rusi.[2]) Kadłubkův počáteční výklad přejal i Mierzwa (Dzierzwa-Chronicon c. 1—3), jenž vykládá genealogii Poláků od Javána až k Alanu, Regnonu a Vandalu, »a quo Vandalitae, qui Poloni dicuntur, orti sunt«,[3]) přejal jej dále i anonymní autor kroniky polské (Chronica Polonorum) z počátku XIV. stol.[4]) a autor kroniky knížat polských z r. 1382—1398 (Chronica principum Poloniae), doplniv jej zprávou

---

[1]) O domnělém privilegiu Alexandra Velikého Slovanům, jež prý chováno bylo v Praze a jehož se mnozí kronikáři dovolávají, srv. na př. *Ossoliński* W. Kadłubek. Warschau 1822. 126, *Pervolf* Славяне II. 33 sl.

[2]) Kadłubek u *Bielowského* MPH II. 249, Boguchwał ibid. II. 468; Martin Gallus (XII. st.) nemá ještě ničeho.

[3]) *Bielowski* MPH. II. 163 nsl. Místy doslovně vzato z anonymní britské kroniky dříve připisované Nenniovi (Eulogium Britanniae sive Historia Britonum).

[4]) ed. *Ćwikliński* (MPH. III. 606).

z kronik českých a to patrně z Pulkavy.[1]) Nejobšírněji a pomocí podrobné genealogie rodu Nóachova a Jáfetova popsal původ Slovanů a příchod jejich ze Sine'áru k Dunaji Jan Dlugoš (1415—1480) ve své historii polské kn. I. na poč. Po něm to částečně opakuje Matyáš z Miechowa (Chronica Polonorum I. c. 1., De Sarmatia Asiana et Europaea I. c. 12),[2]) jemuž Slované prvotně na Balkáně usazení jsou spolu s Řeky potomky Jávána, syna Jáfetova, a Stanislav Orzechowski (Rerum Polon. ann. I. 1 nsl. 1548—1552), jemuž také severní Slované povstali z illyrských a macedonských Slovanů, rodem tak blízkých Řekům, že i řecký nápis, přibitý na kříži Kristově, vlastně prý byl slovanský.[3]) Miechowského drží se i Jodocus Lud. Decius († 1545) a vede Slovany z Assyrie na Balkán.[4])

Na kronikách polských závislá je i řada českých kronikářů. První česky letopisec Kosmas († 1125), téměř současník kijevského, applikoval sice samostatně biblickou tradici na počátek dějin českých, ale nevykládá při tom nic bližšího, přiváděje prostě Čecha (Bohema) s lidem přímo od věže babylonské k Řipu.[5]) Za to je už Dalimil (1314) pod zřejmým vlivem balkánské theorie, neboť u něho po rozchodu národů ze Sine'áru Slované »Slowyene tu, kdezto bydle Rzekowe, podle morzie sye wsadichu«, a odtud rozešli se na sever.[6]) V plném proudu genealogií pohybuje se minorita Jan Marignola, jenž k žádosti Karla IV. napsal v letech 1355—1362 kroniku českou, v níž v 2. knize odvádí Slovany (Sclavi) od Helisy (Elíšá), syna Jáfetova,[7]) kdežto Přibík Pulkava (Kronika 1374; poč.) prostě, beze všech genealogií Slovany vede ze Sine'áru na Balkán. Jazyk slovanský datuje ovšem už od stavby věže babylonské: »Ibi eciam unum ydioma slouanicum, quod corrupto vocabulo slavonicum dicitur,

---

[1]) ed. *Weclewski* (MPH. III. 423).

[2]) Chron. ed. I. Crac. 1519, II. 1521, III. ed. Pistorii P. H. II.; De Sarm. Crac. 1517.

[3]) ed. J. Dlugossi Hist. Polon. T II. (1611). Na tyto balkánské theorie naráží i *Filip Callimachus* (Vita et mores Sbignei Cardinalis ed. *Finkel.* MPH. VI. 226 sl.).

[4]) De vetustatibus Polonorum lib. I. ed. Pistorius II. 260.

[5]) Prameny dějin českých ed. Emler II. 1. c. 1—2.

[6]) Vyd. *Mourek* str. 4. Docela na Dalimilovi spočívá i sem spadající stať německé kroniky benediktina *Chr. Hoffmanna* (Chronicon Bohemiae ed. Pez Scr. r. austr. T. II. p. 1045) z počátku XVI. století. Hoffmann zemřel r. 1534. Také rýmovaná kronika *H. Sachse* († 1576) »Ursprung des Bohemischen Landes und Königreichs« počíná podobně (*Voigt* Acta liter. I. 188).

[7]) Prameny děj. čes. ed. Emler. III. 522.

sumpsit inicium, de quo gentes eiusdem ydiomatis Slouani sunt vocati.«[1]) Od Pulkavy a Marignoly převzal stanovisko to i V. Hájek (Kronika česká. Praha 1541. Úvod), kdežto B Paprocký v Diadochu (Praha 1602) c. 2. přejímá výklad Długošův.

Také v Rusku rozvíjelo se dále podání letopisu kijevského, tvoříc osnovu počátků ruské historie.[2]) Ale později od stol. XVII. vlivem kronik a kosmografií západních (hlavně kronik Bielského, Stryjkowského, Długošovy atd.) počalo se podání čím dále více vzdalovati prvního letopisu, přijímajíc jednotlivosti z pozdějších pramenů, mezi jiným i výklad o severním původu Slovanů ze Skythů-Sarmatů, o bipartici Slovanů směrem na západ a k Dunaji a pod. Kolébku Slovanů do Illyrika umísťuje na př. Степенная книга ze XVI. st.,[3]) pak někteří anonymní kronikáři,[4]) ruské »azbukovníky«[5]) a pozdní kronika, kterou po ruce měl V. N. Tatiščev, připisuje ji prvnímu novgorodskému biskupu Joakimu, v níž však vedle knížete Slavjana, přišedšího do Novgorodu z Thrákie a Illyrie, vystupují už i knížecí jména Skyth, Bastarn, Vandal atd., vzatá z pramenů polskoněmeckých.[6]) Konečně zřejmo z výše (str. 11) uvedené zprávy Laonika Chalkondyla, že i v Cařihradě v XV století známa byla původní theorie o illyrském původu Slovanů.

V západoevropských, hlavně německých kronikách a traktátech nenašel jsem dosud tohoto výkladu o původu Slovanů z doby před stoletím XVI.[7]) Zato zde už v této době silně ovládá theorie druhá, s a r m a t s k á nebo s a r m a t o v a n d a l s k á. Tato druhá theorie vyvinula se na neznámém mi místě, a základ měla v tom, že vedla předky Slovanů ze Sineáru *na sever* k Donu, do Ruska, do staré Skythie-Sarmatie, a že následkem toho původ a předky Slovanů hledala v kmenech bydlících kdysi v těchto končinách, po-

[1]) Prameny děj. čes. V. 2.

[2]) Blíže u *Pervolfa* Славяне II. 425., 455. Pervolf vůbec v tomto svazku svého díla rozvádí podrobněji některé části této stati.

[3]) *Pervolf* Славяне II. 428.

[4]) *Pervolf* l. c. II. 440 sl. cit. *Поповъ* Изборникъ изъ хронографовъ 442.

[5]) *Pervolf* l. c. II. 467.

[6]) *Татищевъ В. Н.* Исторія Россійская I. 31 sl. Srv. *Schlözer* Nestor. II. 13.

[7]) Výklad Nestorův úplně otiskl *Zikm. Herberstein* (Rerum Moscov. Comm. Basil. 1549 str. ?) Později, pokud vím, vyslovil se ještě *Mich. Frenzel* († 1706) v úvodu, kterým provázel svůj srbský překlad evangelií, ve smyslu illyrské kolébky Slovanů. (*Knauthe* Derer oberlaus. Sorberwenden umständl. Kirchengeschichte Görlitz 1767. 427). Srv. i *Pervolf* Славяне II. 20.

nejvíce u Skythů, Sarmatů, Maeotů, Roxolanů, Alanů nebo docela i u Vandalů a Germanů.

Mínění o severoevropské kolébce Slovanů objevuje se už na samém počátku středověku, jak svědčí nahoře uvedené zprávy zeměpisce Ravennského a Anonyma bavorského (str. 14, 15). Z byzantské literatury doložiti ji mohu teprve z patnáctého století a to ze známého nám již citátu Chalkondylova (Ἀπόδειξις ἱστοριῶν l. c. 17), neboť Prokopiova představa není zcela jasna, ač podle všeho také on kladl pravlast Slovanů na sever.

S nejstarším přímým dokladem spojujícím severní kolébku slovanskou s biblickou historií o rozchodu národů setkal jsem se dosud v kronice bavorské psané na konci XIII. století v Bavořích sice, ale patrně od nějakého Slovana, jak z celého rázu stati zjevno. V představě autora kroniky Slované, potomci Chámovi, přišli z Mesopotamie do severní Evropy, pronikli až k Visle, k Dunaji a vytiskli odtud Germany.[1]) První doklad tohoto spojení máme tedy ze západu a i později vidíme, že tato představa o pochodu Slovanů na sever a související s tím theorie o severo evropské kolébce Slovanů nalézají zejména od doby XVI. stol. úrodnou půdu v Německu a v Italii.

V Italii už Flavius Blondus († 1463) ve své historii středověké vyslovil se pro sever[2]) a vedle něho na samém konci XV. století i M. Ant. Coccius zv. Sabellicus vykládal už o původu Slovanů ze Sarmatie, ze země Vandalů.[3]) Oba historikové, zejména ovšem znamenitý Blondus, plným právem zvaný universálním historikem středověku, působili značně nejen na jihu Alp, ale i na severu v Německu,[4]) a není divu, že na základě jejich stala se v Německu theorie o severním původu Slovanů obecně platnou.

R. 1518 vydal Fr. Irenicus knihu »Germaniae exegeseos volumina XII« (Norimberk 1518), kde sice různé kmeny německé, jako Vandaly, Goty-Gety, Heruly, Bulgary, Suedy, Cimbry a j., odděluje původem od Slovanů, ale Slovany a Alany, z nichž křížením vyšel kmen český a polský, vyvádí vedle předešlých z jedné ko-

[1]) Chronicon imperatorum et pontificum bavaricum (MG. SS. XXIV. str. 221).

[2]) *Blondi Flavii Forviliensis* Historiarum ab inclinatione imp. Romani usque ad annum 1410, decades III (Dec. I. 8, II. 2).

[3]) *Marci A. Sabellici* Operum T. IV. De vetustate Aquileiae str. 231 (ed. Basilej 1560).

[4]) Srv. *Wegele* Geschichte d. d. Historiographie (München 1885) 34 nsl.

lébky severní a to ze Skandinavie, dávaje tak všem společný původ germanský. Stručně sice, ale jasně o severní, skythské kolébce Slovanů vyslovil se dále i znamenitý Beatus Rhenanus.[1]) Největší vliv měla však v Německu theorie, kterou můžeme přímo zváti vandalskou a v níž severní původ Slovanů geneticky spojován byl s Vandaly starověké Germanie. Tato theorie povstala patrně jednak z podobnosti jmen Vendů a Vandalů, jednak z kombinace zpráv tradic langobardských, které vypravovaly o Vandalech původně sedících na řece Visle[2]), s tím, že na téže řece podle starších i pozdějších souvěkých zpráv seděli původně i Vendi — Slované. Stotožnění obou kmenů vystupuje, pokud vím, poprvé u Adama Bremského (Gesta hamb. pont. II. 18): Sclavania a Vinnulis incolitur, qui olim dicti sunt Vandali« a u Helmolda (Chronica Slav. I. 2): Slavorum provinciam, eorum, qui antiquitus Wandali, nunc autem Winithi sive Winuli appellantur. Také M. Sabellicus soudil podobně a Blondus nebyl daleko (l. c.).

Mínění toto jest tedy staré, ale bez odporu největší ruch souhlasu i nesouhlasu způsobil svojí »vandalskou« theorií znamenitý historik *Alb. Krantz* († 1517), vyloživ ji v díle »Wandalia, in qua de Wandalorum populis et eorum patrio solo ac in Italiam, Galliam, Hispanias, Aphricam et Dalmatiam migratione etc. Colon. Agr. 1519«, v němž obšírně dokazuje totožnost Slovanů s Vandaly, potomky Tuiscona a Manna z potomstva Nóachova. Po Krantzovi čteme tytéž theorie na př. u M. Marschalka,[3]) J. Cariona,[4]) Tom. Kantzowa,[5]) Šeb. Münstera,[6]) Jan Aventin má Venedy (qui et Sclavini) za část

---

[1]) *B. Rhenanus* Rerum germanicarum libri III Paris. 1530 81.

[2]) Visle také dávali hojně název řeky Vandalské κατ' ἐξοχήν. Srv. Origo gentis Lang. (MGH. SS. Lang. p. 2), z čehož čerpal i *Pavel Diacon* (Hist. Lang. I. 7. ibid. p. 52) i anonymní původce kroniky zvané gothajské z poč. IX. stol. (ibid. p. 8), použiv i zprávy *Isidorovy* (Etymol. IX. 2. 96): »Vandelicus amnis ab extremis Galliae erumpens, iuxta quem habitasse et ex eo traxisse nomen Vandali perhibentur«. Srv. Chronicon imp. et pont. bav. (MG. SS. XXIV. 223).

[3]) *Nic. Marschalk* Annalium Herulorum ac Vandalorum libri septem. 1521. I. c. 12.

[4]) *J. Carion* Chronica. Wittenberg 1533. 136. (lat. Chronicorum libri tres. Francof. 1550 133). Ale v českém překladu *Sobkově* (Kniha kronik ed. I. Litomyšl 1541, ed. Veleslavína 1581 str. 223) stotožnění Vendů s Vandaly opuštěno

[5]) *Thom. Kantzow* († 1542) Ursprung, Altheit und Geschicht der Lande und Völker Cassuben, Wenden und Rugen (ed. W. Böhmer. Stettin 1835 str. 4).

[6]) *S. Münster* Cosmografia univ. ed. Basilej. 1559. 790.

Vandalů a vůbec Slovany za jeden ze čtyř hlavních kmenů germanských, povstalých z potomstva Tuisconova. [1]) V XVII. a XVIII. století opakuje se to na př. u Bern. Latoma, [2]) Petra E. Cramera, [3]) H. Conringia, [4]) Kašpara Abela, [5]) a ještě jiných. [6])

Také mezi Slovany se ujala Krantzova theorie a to hlavně v Polsku, kde ostatně už podobné výklady předcházely, [7]) a u Jihoslovanů. [8]) Z Poláků, pokud vím, patří sem po době Krantzově Martin a Joachim Bielski, [9]) M. Stryjkowski [10]) a Stan. Sarnicki [11]), na jihu opakují podobné theorie Orbini, pak Branković a Raić, ale jen částečně, zařaďujíce jen Vandaly mezi kmeny slovanské. [12]) Na druhé straně povstala však mezi slovanskými dějepisci XVI. a XVII. století veliká řada odpůrců Krantzových, ba povstala skoro nová škola, jejíž hlavou byl Martin Cromer. Ovšem vidíme už před ním u Poláků představu o severním původu Slovanů, ze Sarmatie,

---

[1]) Annales Boiorum ed. Basilej 1580. I. 8, 14.

[2]) *B. Latomus* Genealchronicon Megalopolitanum (psáno r. 1610) ed. *Westphalen* Mon. ined. rer. germ., 1745 IV. 11. Má sice Vandaly za Němce a Venedy za Slovany, ale odvozuje Vandaly od Venetů-Henetů adriatických a paflagonských.

[3]) *P. Cramer* Disputatio chronogr. de Lusatia. 1651. 247 (ed. *Hoffmann* Scr. rer. lus. II. 243 sl.).

[4]) *Herm. Conringius* Opus de finibus imp. Germanici. Francof., Lips. 1693. I. 16. 1. (str. 149).

[5]) *C. Abel* Historia monarchiarum orbis ant. Lips. et Stend. 1715. II. 770.

[6]) O jiných stoupencích Crantzových v Německu srv. *M. Goldasta* De Bohem. regni comm. 70, *J. Ayrera* Hermannus Slavicus (viz tituly dále) 8 sl., kde však leckteří jsou uvedeni neprávem.

[7]) Srv. na př. zařadění Vandala (a quo Vandalitae, qui nunc Poloni dicuntur, orti sunt) mezi praotce slovanské u *Mierzwy* (MPH. II. 163), *Jana Długoše* (Hist. Polon. I. 1), *Miechowského* (srv. list k Ondřeji Criciovi připojený ke kronice, vyd. r. 1521) a anonymní popis Slovanstva ze 14. století, kde Vandali čítáni jsou mezi Slovany (MPH. VI. 587).

[8]) Do české literatury dostala se, pokud vím, jen překladem Münsterovy Kosmografie od *Zikm. z Puchova* (Kosmograffia čžeská. Praha 1554. List 361) *M. Kuthen* (Kronyka 1539 c. I., z části) a *Petr Kodicill* v kalendáři ji odmítají.

[9]) *M. Bielski* Kronika polska. Kraków 1597. — III. vyd. Warsz. 1829. str. XX. (úvod Joachimův), a str. 11, 46, 49.

[10]) *M. Stryjkowski* Kronika polska, litewska. Królewiec 1582. III. vyd. Warszawa 1846 22 sl.

[11]) *St. Sarnicki* Annales sive de orig. et reb. gestis Polon. et. Lit. Cracov. 1587. Ed. J. Dlugoss. Hist. Polon. II. 976, 978 sl. Descriptio Poloniae vet. et novae. Crac. 1585 (ed. idem II. 1879).

[12]) Srv. citáty dále na str. 51.

na př. u B. Wapowského.[1]) Také jsem našel ve směru tom velmi zajímavá slova v proslovu, kterým krakovský episkopát vítal krále Zikmunda r. 1517 [2]) Episkopát odůvodňuje tu ruské výboje královy tím, že při nich běželo o dobytí staré vlasti slovanské v Sarmatii: »Nec iniuria, quis enim nephas esse ducat, antiquam repetere patriam, loca prima parentum, vetustas Slavenorum repetere sedes, a quibus nos preclaram ducimus originem una cum Bohemis, Bulgaris, Servis, Bosnensibus, Carvatis et aliis, qui citra et ultra Istrum incolunt, Slavis, qui ex illa penitiore Sarmatia desiderio melioris soli in hec loca conmigrarunt...«

Nejrozhodněji vyslovuje se však *Martin Cromer* († 1589).

Cromer podal na počátku svého díla »Polonia: sive de origine et rebus gestis Polonorum«[3]) na svou dobu znamenité a obšírné odůvodnění nové, správnější theorie o původu Slovanů, obsahující zároveň odmítavou kritiku známých nám starších theorií spolu s theorií vandalskou. Cromer dokazuje (I. c. 4), že staří Illyrci a Dalmati nebyli Slované, neboť Slované se do těchto končin přistěhovali teprve později a to ze Sarmatie. Tam že také byla jejich evropská kolébka. Ale ovšem Cromer nedovedl se ještě emancipovati od obecného tehdy výkladu o příchodu Slovanů z Mesopotamie a od genealogického spojování skrze Sarmata, Joktána a Šéma k Nóachovi.

Že Cromer při váze svých důvodů působil směrodatně na celou řadu slovanských i cizích historiků, jest ovšem přirozeno. V Polsku přijali v celku Cromerovo stanovisko a dále hájili. Veroňan Alex. Guagnini, jenž při tom stotožnil Slovany se starými Sarmaty rodu Jáfetova, kteří se po odchodu z Assyrie usadili za vedení Gómerova v Rusku a zde rozdělili na Germany a Slo-

---

[1]) *Wapowského* mínění (kronika ztracena) uvádí M. Bielski l. c. Podobně i *Filip Callimachus Buonaccorsi* († 1496) v životopise hnězdenského arcibiskupa Zbigněva, psaném po r. 1480, kloní se mezi různými theoriemi pro kolébku severní. *Ph. Callimachi* Vita et mores Sbignei Cardinalis ed. *Finkel* MPH. VI. 225 sl. Srv. i *Callimachi* Vita et mores Gregorii Sanocii (MPH. VI. 193; psáno okolo r. 1476), kde uvádí výroky arcibiskupa Řehoře Sanockého.

[2]) Rocznik swiętokrzyski (do r. 1490) ed. *Bielowski* MPH III. 93. Srv. i arcibisk. Jana *Laského* Carmina de memorabili cede scismaticorum Mosco viorum per Sigismundum regem etc. peracta. Romae 1515.

[3]) Cituji vydání basilejské z r. 1562.

vany,[1]) pak Joachim Pastorius,[2]) biskup Pavel Piasecki,[3]) v XVIII. stol. God. Lengnich,[4]) Stan. Kleczewski[5]) a jiní. V Rusku ovládlo od XVII. stol. toto stanovisko o severním sarmatském původu Slovanů hlavně vlivem kronik Bielského, Stryjkowského, Cromera a některých západních kosmografií.[6]) Vidíme je v anonymní kronice ze XVII. stol.,[7]) v kronice igumena Theodosia Sofonoviče z r. 1672[8]) a také v první tištěné kronice ruské, vyšlé v Kijevě r. 1674,[9]) v historii ruské církve u Kulčinského,[10]) v histori Mankijeva[11]), M. Lomonosova[12]) a pozdějších.

V Čechách už před Cromerem theorii o sarmatském původu Slovanů hájil olomoucký biskup Jan Dubravius (Historiae regni Boiemiae. Pragae 1552 str. II), po něm pak následoval kanovník Tomáš Pešina z Čechorodu (Mars moravicus. Pragae 1677, »somnia Crantzii fabulantis«), Jan Beckovský (Poselkyně st. příběhů čes., Praha 1700, str. 10), a zejména známý professor Jan Matyáš ze Sudetů spisem »De origine Bohemorum et Slavorum« (Lipsiae 1615)' v němž se velmi rozhodně obrací proti kolébce podunajské, speciálně se zřetelem k Čechům a Polákům. Stanovisko toto uvedlo ho do prudké polemiky s tehdejším děkanem filosofické fakulty pražské Mikulášem Troilem Hagiochoranem, která teprve po delší době úředně musila býti zastavena. Detaily její zavedly by nás však daleko.[13]) Později vystoupil v Čechách proti theorii Crantzově

---

[1]) Sarmatiae Europ. descr. Spirae. 1581, str. 1 sl.

[2]) Florus Polonicus seu Pol. Historiae Epit. nova. Lugd. Bat. 1641, proem.

[3]) Chronica gest. in Europa singul. recentiorum. Crac. 1645.

[4]) Diss. de Polonorum maioribus. Lips. 1732, § 8. (II. vyd. připojeno k jeho Historia Polona 1740, p. 345 sl.)

[5]) Lechus historiae Polonae restitutus. Olom. 1774. 7 sl. Srv. i O początku, dawności, odmianach etc. języka polskiego. 1767. *Pervolf* Славяне II. 158

[6]) *Pervolf* Славяне.II. 425 sl, 455 sl., 483.

[7]) *Поповъ*. Обзоръ II. 203. Srv. *Pervolf* 437.

[8]) *Pervolf* 443.

[9]) *Синопсисъ* или краткое описаніе о началѣ славенскаго народа etc. Kijev 1674 (Petrohrad 1746, 1 sl., 11).

[10]) *Kulcsinius* Specimen ecclesiae ruthenicae. Romae, 1733. (*Pervolf*, Славяне, II. 446.) Srv. Appendix ad spec. eccles. slav. ruth. Romae 1734, 101.

[11]) *Mankijev A.* Ядро росс. исторіи, 1715. Srv. *Pervolf* 482.

[12]) *Lomonosov M.* Древняя русс. исторія. Спб. 1766.

[13]) Srv. ještě *Sudetovy* spisky »Bohemorum nationem non e Slavis, sed ex Russia seu Roxolania originem habere 1614. Questiones tres, an Bohemi a Slavis ex Croatis originem trahant? Pragae 1615. — Sermo *Nicolai Troili Hagiochorani* De Bojemia pia contra Roxolanos, nempe de origine Bohe-

zejména jesuita (Slezan rodem) Ondřej Stredonius ve spisku »Origines Boemorum seu Czechorum« uveřejněném Balbínem v Miscell. Dec. I. lib. 2, str. 77—100 (Praha 1679), ač zase jinak polemisuje i s Cromerem, snaže se dovoditi původ Slovanů od Mosocha, šestého syna Jáfetova. Ovšem také Boh. Balbín sám (l. c. c. IV. str. 15 nsl., 30, 71), jenž zase přijímá Cromerovo stanovisko o totožnosti Slovanů se Sarmaty a o kolébce sarmatské (str. 72 »Slavi et origine Sarmatae sumus omnes«). Do téže skupiny patří i Gelasius Dobner [1]) a jesuita Fr. Pubička,[2]) k nim druží se i slovenský grammatikář Pavel Doležal, jenž se v otázce té o Schurzfleische opírá,[3]) farář Jiří Papánek v Pětikostelí [4]) a j.

V Německu patří k protivníkům Krantzovým celá řada historiků, na př. W. Lazius, K. Gesner, D. Chytraeus, J. Simonius, S. Neugebauer, J. Micraelius, M. Frenzel, J. Bangert, M. Goldast, Dresser, S. Schurzfleisch, M. Christ. Hartknoch, J. Ayrerus a j.[5])

---

morum etc. Pragae 1615. Antiroxolania M. Nic. Troili Hagiochorani adversus J. M. a Sudetis scr. Pragae 1616. Podrobnou literaturu polemik Sudetových a Dobnerových, týkajících se ovšem především speciální otázky původu Čechů, viz u *Zíbrta*, Bibliografie české historie I. str. 127, 129. Obšírně o Sudetovi viz u *Voigta* Acta liter. Bohem. (Praga 1775 I. 194) a *J. Pervolfa* Славяне II. 43.

[1]) *G. Dobner* W. Hagek. Annales Bohemorum redditi etc. Pars I. seu Prodromus. Pragae 1761. 55, 117. Na str 123 polemika s Crantzem.

[2]) *Fr. Pubitschka* Chronolog. Gesch. Böhmens. Prag und Leipzig 1770. I. 46. sl.

[3]) *P. Doleschalius* Grammatica slavico-bohemica. Posonii, 1746. Praef.

[4]) *Papánek G.* Historia gentis Slavorum. (De regno, regibusque Slavorum.) Quinque Ecclesiis. 1780. 69. Výtah našel jsem v Starých Novinách z r. 1785 (str. 721) vydávaných v Báňské Bystřici red. Plachým.

[5]) *Wolfg. Lazius* (De gentium aliquot migrationibus, sedibus fixis, reliquiis linguarumque initiis etc. libri XII. Basil. 1537, 595 sl), *Konr. Gesner* (Mithridates 1555, 53), *David Chytraeus* (Chronicon Saxoniae, Lips. 1593, 3; Saxonia, Lips. 1599, 4), *Jan Simonius* (Vandalia a. 1598 scripta ed. Westphalen Mon. ined. rer. germ. I. 1539), *Sal. Neugebauer* (Hist. rer. polonicarum Francof. 1611, Hannov. 1618, 1 sl), *Jan Micraelius* (Observationes ad Helmoldi chron. Slav. ed. Westphalen. Mon. III. Lips. 1743, I. 1907. Original vyšel v Štětíně r. 1617), *Michal Frenzel* (Diss. histor. 1719, 64. Zajímavé je i jeho věnování podané r. 1697 caru Petrovi Velikému, otištěné u *Chr. Knauthena* Derer oberlaus. Sorberwenden umständl. Kirchengeschichte. Görlitz. 1767, 427 sl.), *Jindř. Bangertus* (Origines lubecenses. 1727, ed. Westphalen Mon. I, 1739, 1161), *Melchior Goldast* (De Boh. regni comm. Francof 1627, 67, 70), *Dresserus* (Isagoges hist. I. 443, 457), *Sam. Schurzfleisch* (Res slavicae in op. hist. polit. Berol. 1699, 465), *Chr. Hartknoch* (Alt und neues Preusen. Francof. 1684, 23; De republica Polonica libri II. Francof.

Zejména je důležit pro historický vývoj této otázky Filip Cluver svým znamenitým dílem »Germaniae antiquae libri tres« (Lugdun. Batav. 1616, 1631). Vyloživ na počátku genealogii od Nóacha počínaje přes syny jeho až po Aškenáza, z něhož povstali Celtové »quorum maxima pars Germani« (p. 33—38). — a probrav se na dále celým líčením Germanie a germanských kmenů v knize XLIV. (str. 681 sl.) obrací se i k Venedům-Sarmatům: sídlili odedávna na východ od moře Baltického, jak svědčí nejen zprávy Plinia, Tacita a Ptolemaia, ale i starší zprávy o jantaru, dováženém ze země Venedů a sledy jména toho v topografii Livonska. Tito Venedi nebyli však Germani, nýbrž Sarmati. Při tom Cluverius zavrhuje také všechny konfusní theorie, podle nichž prý Slované vyšli z Paflagonie. Vlast jejich byla v Sarmatii. — Vedle uvedeného Frenzela, Micraelia, Bangerta, Simonia, Neugebauera, Goldasta, Dressera, zavrhujících slavism Vandalů, přijali Cromerovo mínění o původu Slovanů ze Sarmatie v XVI.—XVIII. stol. v Německu a Italii na př. J. Curaeus, M. Henelius, J. Laetus, znamenitý geograf a historik Krištof Cellarius, D. Printz von Buchau, Ch. Meisner, Th. Crüger, J. Assemannius. [1])

U Jihoslovanů představa o severní kolébce Slovanů vždy měla převahu nad druhou theorií, a to snad z té příčiny, že se zde dlouho udržovala živá tradice o tom, jak oni sami ze severu přišli na Balkán. Představa o severní kolébce tkví na př. už ve výkladech o příchodu Gotů-Slovanů v překladě ztracené kroniky slovanské pořízeném od kněze duklanského, [2]) ve výkladech Tomáše Splitského [3]); dubrovnický dominikán L. Crević zná sice oboje mínění i o dalmatském i o ruském původu Slovanů, ale kloní se ke druhému, [4]) a totéž vidíme rozhodně u řady dalších

1687, 8). O Schurzfleische opírá se přehojně i *Georgius Henr. Ayrerus* v knize »Hermannus Slavicus brevi delineatione adumbratus (Göttingae 1768).

[1]) *Curaeus* (Gentis Silesiae Annales Wittenb. 1571, 11, 17), *Nic. Henelius* (Silesiographia renovata 1603, ed. 1704, 78), *Ioan Laetus* (Compendium hist. univ. Lugd. Bat. 1643, 222), *Chr. Cellarius* (Hist. medii aevi. Cizae, 1688, 63), *Daniel Printz von Buchau* (Moscoviae ortus et progressus. Nissae 1668, c. I.), *Chr. Meisner* Silesia loquens. Wittenberg 1705 c. II.), *Theod. Crüger* (Origines Lusatiae. Lips. 1726, 158, 162), *Josef S. Assemannius* (Kalendaria ecclesiae universae I. Romae 1750 c. II. Slavorum origo str. 202, 275).

[2]) *Schwandtner* Scr. rer. hung. III. 476 (c. II.).

[3]) Hist. Salon. c. VII. (ed. Lucii De regno Dalm. et Croat. str. 316).

[4]) *Lud. Tuberonis* Commentariorum de rebus... libri XI (*Schwandtner* Scr. r. hung. II. 119).

historiků, na př. u F. Vrančiće,[1]) Jana Lučiće,[2]) Ant. Banduriho,[3]) Du Fresnea,[4]) Farlattiho[5]) až po J. Brankoviće,[6]) mnicha Pajsije[7]) a Jovana Raiće,[8]) kteří, opírajíce se o prameny ruské a Orbiniho, plovou opět v plném proudu biblických genealogií. Zvláštní zmínky zasluhuje *Mavro Orbini* (Il regno degli Slavi hoggi corrotamente detti Schiavoni. Pesaro 1601) z toho důvodu, že za evropské východisko celého rodu Jáfetova postavil Skandinavii (officina delle genti), odkudž vedle Germanů vyšli i Slované, a to nejdříve do Sarmatie, pak dále do svých historických vlastí. Tuto theorii Orbiniho o skandinavsko-sarmatském východisku opakuje nejen vydavatel vytahu z díla Orbiniova M. Rosa,[9]) ale i Jiří Ratkaj.[10])

Všichni posud uvedení zastanci sarmatské theorie odvádějí Slovany různými genealogickými řetězy od potomstva Jáfetova — jen výjimkou se vyskytuje spojení s Šémem nebo Chámem[11]) — a to

---

[1]) Srv. stať *Fausta Vrančiće* umístěnou za předmluvou v »Dictionarium septem diversarum linguarum« *Petra Loderëckera* (Praha 1605).

[2]) De regno Dalmat. et Croat. Amster 1666, 45.

[3]) Imperium orientale. Migne PG. 113, 282.

[4]) *C. du Fresne du Cange* Illyricum vetus et novum sive historia regnorum Dalmatiae etc. Posonii 1746, 5, 7.

[5]) Illyricum sacrum. Venet. 1751, I. 119

[6]) Srv. *Pervolf* Славяне, II, 251.

[7]) *Pajsij* Исторія славено-болгарская о нар дахъ и о царяхъ и святыхъ болгарскихъ. 1762. Изд. А. В. Лонгиновъ. (Lublin 1885).

[8]) Исторія разныхъ слав. н родовъ н паче Болгаръ, Хорватовъ и Сербовъ Vídeň, 1794 – 5, I. 20, 64; zde jest uvedeno i mínění Brankovićovo.

[9]) *M. Rosa* Breve compendium nationis gloriosae totius linguae illyricae etc. Madrid, 1638. Velmi působil i ruský překlad Orbiniho, pořízený r. 1714 S. Vladislavičem. Srv. *Pervolf* Славяне II., 232.

[10]) Memoriae regum et banorum regnorum Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae. Viennae 1652, I., 1.

[11]) Od Cháma odvodil Slovany neznámý autor, ale patrně Slovan, jenž zanechal *Chronicon imperatorum et pontificum bavaricum* z konce XIII st. (srv. str. 44), v němž roztřiďuje geneticky národy podle způsobu artikulace a Slovany nezařaďuje v potomstvo Jáfetovo, nýbrž Chámovo: »Filii Sem loquuntur in gutture ut Chaldei et Hebrei, filii Cham in palato, ut Rutheni et Slavi, filii Japhet ad dentes verba promunt et premunt ut Alemanni et Galli« (MG. SS. 24, 221), k čemuž byl sveden podle Heinzela domnělou identičností Mauringů polabských s Mauritany: »Mauritani id est omne genus Slavorum et Mauri id est Ethiopes, filii sunt Cham« (srv. *Heinzel* Über die ostgoth. Heldensage. Sitzungsber. Akad. Wien Hist. Cl. CXIX. 24). Zdali s tím však souvisí i odvození Slovanů od Kenáʻana, syna Chámova u žida Josefa Ben Goriona (Historia 1544) a j., jak se Heinzel domnívá, velice pochybuji. Zprávu tu má *Sam. Bochart*, Geographia

nejčastěji skrze jeho syny a vnuky Gómera, Mádaje, Jávána, Mé-šeka, Elíšu, Dódánima atd. — a usídlují je na cestě ze Sineʿáru nejdříve ve východním Rusku, u Donu a Azovského moře. Odtud povstává zároveň a přirozeně spojování Slovanů se starými Sarmaty, Skythy, Maeoty, Bospory, Hamaxobii, Massagety, Alany, Roxolany, ba i s Albany, Kolchy a jinými kmeny kavkazskými, konečně i Henety maloasijskými a Paflagonci,[1]) a odtud také původ má jedna ze základních představ o dalším vývoji Slovanů, kterou můžeme sledovati i ve vědeckých formách až do prací století XIX.: totiž představa o prvotní bipartici Protoslovanů, kteří se v jižní Rusi rozdělili ve dvě větve, z nichž jedna postupuje dále na sever a na západ do Polska, k Baltickému moři, k Labi a do Čech, druhá pak podél moře Černého bere se k Dunaji a odtud do Uher a na Balkán. První větev utvořila severozápadní skupinu národů slovanských, druhá skupinu jižní. Výklad o této bipartici má na př. už M. Sabellicus (l. c.), Bielski (l. c. 36), Cromer (I. c. 16), Pěšina (Mars mor. 23),

---

sacra ed. IV. Lugd. Bat. 1707 p. 461. Za to na kroniku první naráží asi Marignola (ed. Emler p. 522).

[1]) Zejména s představou o totožnosti Slovanů se starými Henety Homerovými a pozdějšími Paflagonci setkáváme se velmi často, a výklad tento udržel se až do našich dob. Podobnost jména Venetů baltických, adriatických a těchto maloasijských Henetů přirozeně přivodila myšlenku na příbuznost, a představa o pochodu Slovanů ze Sineʿáru do Evropy dala tomu doplnění. A tak se soudilo, že jsou Heneti v Paflagonii buď předky všech Slovanů, z nichž část pod Antenorem přešla po moři do sev. Italie, část druhá pak, byvši vytlačena Cimbry-Kimmerři, přešla do Ruska a k Baltu, nebo že jsou předky aspoň těch kmenů slovanských, kteří i později staré jméno zachovali. Theorii tuto nalezl jsem na př. u J. Funcka (Chronologia. Bas. 1545 Comm. 8), Goropia Becana (Opera ed. Antwerp. 1580 Gallica 55), u Bielského (Kronika 36, 62), Guagniniho (Sarm. Eur. 3). Sarnického (Ann. 860), Pešiny (Mars mor. 20), J. Curaea (Ann. Siles. 8, 11), J. M. ze Sudetů (De orig. Boem 3), Ullmanna (Altmähren II. 9), Severiniho (Pannonia 46), G. Dobnera (Ann. I. 127), Boltina (Примѣча на ист. Леклерка I. 53) atd., pak u gramatikářů jako u A. Bohoriće (Horulae arcticae. Wittenb. 1584 praef), V. Rosy (Czechořečnost 1672 praef. c. 5) P. Doležala (Gram. slav. boh. 1746 praef.) a ještě řady jiných až po samého Šafaříka (Abkunft 184). A ještě r 1896 opakoval ji Lefèvre v stati »Les origines slaves« (Bulletins d'anthr. 1896 353). Srv. i výklad A. Někrasova na str. 16. Proti těmto výkladům postavil se už Stredonius (Orig. Boem. u Balbína Misc. Dec. I. lib II. 88 nsl.). Srv. i Pubička (De Venedis, Vinidis seu Winidis, itemque de Enetis, Henetis seu Venetis veteribus. Olomucii 1772 a jeho Chronol. Gesch. B. I. 48). Bližší výklad patří však na místo jiné.

(l. c. 15, 16), J. Curaeus (Gentis Siles. Ann. Wittenb. 1571 12 nsl.), Orbini (l. c. 15 sl.) a ovšem mnozí jiní v době novější a z důvodů jiných, jak dále poznáme.

Novou fasi ve vývoji studia slovanských starožitností a staré historie slovanské počal dvorský rada český *Jan Chr. Jordan* svým dílem »De originibus slavicis opus chronologico geographico-historicum« (2 vol. Vindobonae 1745), jež je bez odporu jedním z hlavních děl v historii této nauky. Základní předností práce Jordanovy je rozlišení vlastních Sarmatů a Skythů od slovanských Sarmatů-Vendů. První nebyli Slované, a druzí nemohli tudíž od nich pocházeti. V době, kdy vlastní Skythové a Sarmati ovládali dnešní Rusko, »sarmatští« Venedi seděli vedle Hunnů pod jménem Maeotidů mezi Azovským mořem, Donem a Volhou, kde byla jejich evropská kolébka. Odtud hnuli se koncem III. stol. po Kr. ke Karpatům a k Dunaji a odtud zase do svých pozdějších sídel historických pod vedením Čecha, Lecha a Rusa. Vandali, jakož i častěji za Praslovany pokládaní Alani a Roxolani jsou kmenové germanští.

Jak vidno, vystupuje zde sice opět neoprávněná identifikace Slovanů a různé genealogie. Ale přece základní myšlenku Jordanovu, ono rozlišení pravých Sarmatů od Sarmatů Slovanů mám za pokrok a za značné přiblížení k správným názorům moderním. Jinak však vystoupením Jordanovým starší stanoviska a mínění nezanikla. Naopak bujejí chvílemi ještě u větší míře, jenom že se vše znovu a jinak kombinuje nebo, lépe řečeno, zaplétá. Němcům se v tu dobu také nevedlo lépe s počátky jejich historie.[1])

Jordanovy střízlivější představy z části přejal Mar. Ullmann v obšírném traktátu o počátcích dějin moravských (Altmähren. Olmütz 1762 II. 3 nsl.), ale pokazil je opět připojením podrobné genealogie, vedené od Mášeka, syna Jáfetova, kteréhož Slované jako svého praotce, přes výsměchy Sylviovy »nemohou zapříti« (str. 8). Slovany Sarmaty hledá při tom nejen v Maeotidech, ale i v starých Tanaitech, Kolších, Iberech, Albanech, Henetech atd. S nejrůznějšími výmysly a kombinacemi fantastickými setkáváme se dále vedle uvedeného již Raiće a Brankoviće u Seb. Dolciho,[2])

Viz *Schlözer* Nord. Gesch. 264. Střízlivě biblické genealogie posuzoval v době této *Jan D. Michaelis* (Spicilegium geographiae Hebraeorum. I. Gotting. 1769. Srv. Gött. Gel. Nachr. 1770. 65).

[2]) *F. Seb. Dolci* De Illyricae linguae vetustate et amplitudine dissertatio. Venetiis 1754, k čemuž srv. i obranu Dolciho vydanou proti kritice H. Za-

u Jana Severiniho,[1]) jemuž za základ práce sloužila idea o autochthonnosti a slovanskosti Pannonců, přišlých z Paflagonie, u hraběte F. Appendiniho,[2]) jemuž většina synů Jáfetových a ovšem i většina národů z nich pošlých mluvila illyrsko-slovansky, u hrab. Sorga,[3]) mezi Poláky u uvedeného již G. Lengnicha, St. Kleczewského, u nás u Gel. Dobnera, kteří zejmena zabředli do kombinací Slovanů s kmeny kavkazskými po způsobu starších prací Abelových — srv. i výklady Haquetovy,[4]) — pak u Jiřího Papánka (zde jsou celé genealogie králů praslovanských), mezi Rusy na př. u M. Lomonosova a V. Treďjakovského.[5]) Sem možno připojit i J. hraběte z Tęczyna-Ossolińského[6]) a arcibiskupa mohilevského Stanislava Siestřencewicze, jenž si zkombinoval fantastický a velmi spletený vývoj Slovanů z Malé Asie do historických evropských sídel na základě rozlišení tří skupin: Sarmatů, Esclavonů a Slavů.[7]) Spisy hr. Bonda a Möllera, kteří odvozovali Slovany od Finů, zůstaly mi nepřístupny a neznámy.[8]) Ostatně i Aug. Schlözer v první době svého tvoření, ačkoli zavrhoval význam zpráv biblických pro dějiny nordické a místy dobře vykládá o naší nevědomosti, pokud se pravěku týče, přece se vážně obíral genealogiemi synů Jáfetových a přijímá za

---

nettiho ve Ferraře r. 1754 (Epistola H. F. Zanettii in dissertationem de linguae Illyricae vetustate et ampl. confutata).

[1]) *J. Severini* Pannonia vet. monumentis illustrata cum Dacia Tibissana. Lipsiae 1770 43 nsl. Srv. k tomu i práce *M. Katancsiche*, hlavně jeho »Specimen philologiae et geographiae Pannoniorum, in quo de origine, lingua et liter. Croatorum etc. disseritur«. Zagrabiae 1797.

[2]) *F. M. Appendini* De prestantia et vetustate linguae illyr. Ragusa 1806. Předesláno původně II. dílu (str. V—XXXII) slovníka Vocabulario italiano-illirico-latino del P. G. Stulli. Ragusa 1801—1806. Srv. referát Dobrovského v Slovance II. 94.

[3]) *Sorgo* Mémoire sur la langue et les moeurs des peuples slaves. (Mém. de l'Acad. celt. Paris 1808, 21—56. Srv. Dobrovského Slovanka II. 106, kde uváděn mezi následovníky ještě *Fr W. von Taube* a abbé *Alb. Fortis* (Reise in Dalmatien. 1776. I. 65).

[4]) Podle *Borna* v Abh. einer Privatges. in Böhm. II. 242.

[5]) *Treďjakovskij V.* Три разсужденія 1758. I. *Lomonosov M.* Древная русская исторія Спб. 1766. Srv. *Pervolf* Славяне II. 500, 503 sl.

[6]) *J. M. hr. z Tęczyna-Ossoliński* Wiadomości hist. krytyczne etc. I.—III. Kraków 1819, z čehož cituji samostatně v překladu Lindeho vyšlé stati o Kadłubkovi: Winc. Kadłubek (Warschau 1822). Srv. i jeho »Początki Słowian«. Lwów 1831—34.

[7]) *Stan. Siestřencewicz de Bohusz* Recherches hist. sur l'origine des Sarmates, des Esclavons et des Slaves. Petersbourg. 1812. I. IV.

[8]) Srv. zprávu o nich u *Gebhardiho* Allg. Gesch. Halle 1789. XXII.

pravděpodobné, že Slované přišli z Armenie do Sarmatie kde se smísili s germanskými Vandaly.[1]) Rovněž ještě mnozí jinak už lepší badatelé na sklonku XVIII. a na počátku XIX století udržovali spojování a odvozování Slovanů od Sarmatů, po případě od Henetů paflagonských, na př. F. Gercken,[2]) K. G. Anton,[3]) K. Mannert,[4]) A. Murray,[5]) Müller,[6]) Fr. M. Pelzel[7]) a také P. J. Šafařík ve své první práci o původu Slovanů.[8]) J. Gatterer zase odvozoval vše od Getů a Dáků.[9]) Obé se ostatně opakuje až do doby nejnovější.

Nicméně týmž časem objevují se už práce a názory někdy střízlivé a správné. V Německu sem patří prací svojí už D. J. Mascou,[10]) L. A. Gebhardi[11]) a výborný Jan Thunmann,[12]) v pozdějších svých pracích ovšem i Aug. Schlözer[13]) a také rytíř Jan Ferd. von

---

[1]) *Aug. L. Schlözer* Allgem. nord. Geschichte. Halle 1771 231, 266, 280.

[2]) *Gercken Phil.* Versuch in der ält. Geschichte der Slawen, bes. in Teutschland. Leipzig 1771.

[3]) *Anton K. G.* Erste Linien eines Versuches üb. d. alten Slaven Ursprung, Sitten etc. Leipzig 1783–89. c. I.

[4]) *Mannert K.* Geographie der Griechen und Römer IV. Theil. Nürnberg. 1795. Díl ten znovu otištěn samostatně pod titulem »Der Norden der Erde von der Weichsel bis nach China nach den Begriffen der Gr. und Römer. Leipzig 1820. Srv. 172 nsl.

[5]) *A. Murray* History of Europ. lang. Edinb. 1823. Cituji německé zpracování: Zum europ. Sprachenbau. Nach A. M bearb. von Ad. Wagner. I Leipzig 1825 51, 397.

[6]) *Müller* Abh. von den Völkern, welche in Ruszland gewohnt haben (Büschings Magazin XVI. 289 podle Gebhardiho str. XXIV).

[7]) *Fr. M. Pelzel* Kurzgef. Geschichte der Böhmen. Prag 1774. 18 nsl.

[8]) Uber die Abkunft der Slawen. Ofen 1828 p. 183, 186 nsl.

[9]) *Gatterer J* An Russorum, Polonorum ceterorumque populorum slav. originem a Getis sive Dacis liceat repetere. (Diss. z r. 1791 tištěna 1793 v Comm. Soc. Reg. Goetting. T. XI.) Tento spis o původu Slovanů vyšel i německy: »Ob die Russen, Polen und übrigen slavischen Völker von den Geten oder von den Daken abstammen«. Bremen 1805.

[10]) *D. Joh. Jac. Mascou* Geschichte der Teutschen. Leipzig 1737. II. Anm. S. 205 nsl.

[11]) *L. A. Gebhardi* Allg. Geschichte der Wenden und Slaven. Halle 1789.

[12]) *J. Thunmann* Untersuchungen über die alte Geschichte einiger nordischen Völker. Berlin 1772. II. 100 nsl. Srv. Unters. über die Gesch. der östl. europ Völker. Leipzig 1774. 369

[13]) Srv hlavně *A. Schlözer* Несторъ. Russ Annalen Göttingen 1802–1809

Schwabenau,[1]) ve Francii sem patří M. de Peyssonel,[2]) u nás z části citovaný již Fr. Pubička a nad jiné vynikající Jos. Dobrovský,[3]) mezi Poláky střízlivěji vystupoval hrabě J. Potocki,[4]) Adam Naruszewicz[5]) a o něco později W. Surowiecki,[6]) v Rusku v líčení počátků ruských dějin kníže Michal Ščerbatov,[7]) Vas Nik. Tatiščev,[8]) Iv. Boltin,[9]) a zejména znamenitý N. M. Karamzin,[10]) jehožto výklad a stanovisko neliší se mnoho od moderních názorů. Ti už zavrhují skoro na dobro odvozování Slovanů od různých kmenů kavkazských a pontských, od Henetů, Sarmatů, Skythů a ostavují biblické i kronikářské genealogie docela stranou. Dobrovský označuje své stanovisko r. 1810 v listě ke Kopitarovi těmito slovy, týkajícími se práce Gattererovy: »Mich freuen solche Untersuchungen. Nur mache ich einen ganz anderen Schluss. Mir beweist alles dies, dass die Slawen keine Dacier, Geten, Thracier, Illyrier, Pannonier sind... Slawen sind Slawen und haben nächste Verwandtschaft mit den Lithauern. Also muss man sie hinter diesen suchen, am oder hinter dem Dneper.«[11])

---

[1]) *Joh. F. A. Ritter von Schwabenau* Die ältesten bekannten Slawen und ihre Wohnsitze. Hesperus. Prag 1819. 25 sl. Výtahem z toho a z části volným překladem je český spisek *J. M. Krále* Sláwowé praotcowé Čechů a bytedlná sýdla gegich. Hradec Králové 1825.

[2]) *M. de Peyssonel* Diss. sur l'origine de la langue sclavonne prétendue illyrique, v úvodu knihy »Observations hist. et géogr. sur les peuples qui ont habité les bords du Danube et du Pont Euxin Paris 1765

[3]) *J. Dobrovský* Über die ältesten Sitze der Slawen in Europa (*Monse* Landesgesch. Mährens. II, str. IX – LII Olmütz 1788). Über das erste Datum der slav. Geographie und Geschichte (Neuere Abh. d. böhm. Ges. d. Wiss. 1790. I. 365).

[4]) *J. comte Potocki* Fragments hist. et géogr. sur la Scythie, la Sarmatie et les Slaves. Brunsvic I.–IV. 1796.

[5]) *A. Naruszewicz* Hist. narodu polskiego. T. (1781) kn. 2 Warszawa.

[6]) *W. Surowiecki* Sledzenie poczatku narodów słowiańskich. Warszawa 1824. Srv. *Šafařík*, Abkunft str. 15—54.

[7]) *M. Ščerbatov* Russ. Geschichte übers. von Chr. Hase I. - II. Danzig 1779 p. 124.

[8]) *Tatiščev V. N.* Исторія Россійская съ самыхъ древн. временъ. Moskva 1768. Kn. I. 72, 453 a j

[9]) *Boltin Iv.* Примѣчанія на исторію Россіи г. Леклерка. 1788. I. 15 sl. 53. Крит. примѣчаніа на первый томъ исторіи кн. Щербатова Спб. 1793. I. 34 sl., 97.

[10]) *N. M. Karamzin* Исторія государства Россійскаго Спб. 1816 – 18. I. Pozn. 27 – 34.

[11]) *Jagić* Письма Добровскаго и Копитара. Спб. 1885 str. 119.

Tak se v hlavních rysech rozvinulo řešení otázky po počátcích Slovanů s historického hlediska do doby, v níž vyšly na svět Šafaříkovy Starožitnosti, dílo, které vskutku, jak Pogodin vyřkl, provedlo »совершенный переворотъ въ нашихъ понятіяхъ объ этомъ предметѣ«.[1])

Ale vedle tohoto směru čistě historického vystupoval poznenáhlu samostatně ještě jeden nový směr bádání, — totiž pátrání po původu a příbuzenství Slovanů na základě jazykovém, na základě srovnávání řečí slovanských s jinými jazyky evropskými a asijskými. Počala se tím vzdělávati půda, která je vskutku pro otázku po původu Slovanů nejúrodnější a z níž se také později dobylo nejvíce výsledků. Ovšem vzhledem k stavu, v jakém byla srovnávací linguistika vůbec až do XIX. století, není divu, že se na počátku této nové dráhy setkáváme s výsledky, jež svou cenou nijak nezadají nejsmělejším starším, biblicko-historickým kombinacím.

S vědomím, že jednotlivé jazyky slovanské jsou mezi sebou úzce příbuzny, že tvoří celek a jednotu, setkáváme se už v dobách velmi starých, na př. v prvním letopise kijevském[2]); a i později velmi často některé kroniky a traktáty i grammatiky slovanské svrchu uvedené narážejí na tuto jazykovou jednotu národa slovanského.[3]) Ale o příbuznosti slovanštiny s jinými jazyky dlouho jasna nebylo. Když v XV. stol. jednotlivé jazyky počaly se mezi sebou srovnávati, tu bývala opět vlivem tradicí biblických hebrejština uznávána za první řeč vůbec, srv. výroky: »omnium prima«, »primigenia«, »exordium« — a »reliquae ex ea propagatae et genitae sunt«.[4]) Tak soudil na př. G. Postellus (1538), Bibliander (1548), C. Gesner (Mithridates 1555), Thomassinus (1697), tak speciálně slovanštinu z hebrejštiny odvozovali J. Herbinius,[5]) Abraham Frenzel,[6]) z části ještě i G. O. Reiz[7]) a jiní, až konečně vlivem Leibnizovým theorie ta byla odstraněna. Vedle toho ovšem leckdo postihl, že existuje shoda mezi slovanštinou a jinými

---

[1]) Изслѣдованія о русс. ист. М. 1846. II. 321.

[2]) Letopis lavr. ed III. str. 25: »бѣ единъ языкъ словѣнескъ.«

[3]) Srv. hlavně líčení Pervolfovo, Славяне, II. 46 sl.

[4]) Srv. *Th. Benfey* Gesch. der Sprachwissenschaft. München 1869 226 sl.

[5]) *J. Herbinius* De religiosis kioviensibus cryptis. 1697. c. 15.

[6]) *Abr. Frenzel* De orig. linguae sorab. Budiss. 1693—94.

[7]) *G. O. Reizius* Belga graecissans. Rotterdam 1730.

evropskými jazyky, ale shodě té nerozuměl,[1]) a tak se stávalo, že starší linguisté měli útočiště k rozličným genealogiím historiků anebo tkvěli na nesprávných parallelách, někdy i strašnými etymologiemi podporovaných.

Podávati kritický výklad tohoto linguistického směru nauky o počátcích Slovanů je mne daleko. Ale uvádím ze své četby -spoň několik dokladů těchto primitivních pokusů osvětliti s jazykového hlediska příbuzenství a původ Slovanů. Počínají vesměs teprve koncem XVII. století a stoletím XVIII.

G. W. Leibniz (1646—1716) ve svém spise »Brevis delineatio meditationum de originibus gentium ductis potissimum ex indicio linguarum« (Miscell. Akad. Berlin. 1710 str. 4 sl.) vyvádí Sarmaty-Slovany ze skythské větve specie řečí »japhetických« spolu s Huny, Avary, Chazary atd. Podobně ze skythštiny odvozovali slovanštinu Kirchmeier [2]) a God. Henselius[3]). P. Ch. Levesque prohlásil zprvu latinu za zdokonalenou slovanštinu (slave perfectionné) a aboriginy Latia za Slovany; později vykládal, že Slované, Latini, Řekové a Němci měli původ společný.[4]) Stejného mínění byl s ním i Schoel [5]) a společný původ Slovanů s Římany dokazoval i P. Solarić.[6]) Naproti tomu Fréreta vedly studie k výkladu, podle něhož Slované původně s Pelasgy a Řeky tvořili jeden getothrácký pranárod, rozložený od hranic keltických až do Syrie a Medie. Fréretovi vyšli historičtí Slované ze starých Getothráků právě

---

[1]) Tak jí nerozuměl *Zikm. Gelenius*, jenž ve svém slovníku »Lexicon symphonum, quo 4 linguarum Europae familiarium, Graecae scil. Latinae, Germanicae ac Sclavinicae concordia consonantiaque indicatur« (Bas. 1537) uvádí slova řecká, latinská a německá vedle slovanských, ale k výkladu o příbuznosti nedošel. (Srv. *Jos. Truhlář* v ČČM. 1886, 210 sl.). Podobně *Jos. Just. Scaliger* ve svém spisu »Diatriba de Europ. linguis« sepsaném r. 1599 (Opuscula varia. Paris 1610, str. 119). *K. Gesner* ve své knize o různých řečích přijímá, pokud Slovanů se týká, jen běžné tehdy názory historiků (Mithridates. De differentiis linguarum observatione. Tiguri 1555. 52 sl.).

[2]) *Kirchmeier* De origine, iure ac utilitate linguae Sclavonicae. Witenb. 1697. Srv. *Dobrovský* Gesch. d. böhm. Spr. 1818, 6.

[3]) *Henselius G.* (Synopsis universae philologiae. II. ed. 1754. Str. 408 sl.) vykládá, že z řeči skythské povstala slovanská (illyrská), hellénská a germanská. Při tom však se drží ještě biblických genealogií.

[4]) Essai sur les rapports de la langue des Slaves avec celle des anciens habitants de Latium (Histoire de la Russie, Paris 1800. Nouv. éd.).

[5]) *Schoel* Histoire abrégée de la littérature romaine. Paris 1815.

[6]) *Solarić P.* Rimljani slav. Budín 1818.

tak jako Řekové.[1]) Na základě Fréretových studií dospěl Court de Gebelin k představě poněkud odchylné, že řeči německé i slovanské pošly ze staré gallštiny, jsouce ovšem velice příbuzny i staré řečtině.[2]) Vrcholu řeckoslovanské theorie dospěl však bez odporu prešpurský professor Jiří Dankovský, jemuž se idea Fréretova rozplynula v řadu fantasií a nesmyslných etymologií, jejichž podkladem byla představa, že řecký prajazyk se vlastně nejčistěji zachoval u Slovanů. Dankovskému ovšem také Getové, Dákové, Frygové, Thrákové a Skythové byli Slované.[3])

Skupinu příbuznou s těmito etymologisty tvoří ostatně i ti, kdož Slovany hledali v starých Illyrech, Pannoncích a pod. a řeči slovanské odvozovali z řečí starých Illyrů, Macedonců, Thráků, Dalmatů. Patří k nim už svrchu uvedený Dolci, Appendini, Severini, Sorgo a jiní.

Když se v druhé polovině XVIII. století dospělo k bližšímu poznání perštiny a sanskrtu,[4]) začali zase někteří spojovati původ

---

[1]) *N. Fréret* Oeuvres, I. Mém. de l'Acad. des Inscr. T. XXI. 15 sl. Srv. Court de Gebelin. Monde prim. IX. p. XXIII. „Výsledky" Fréretovy otiskl i *J. Rakowiecki* v Prawdě ruské 153 (Varšava 1820).

[2]) *Court de Gebelin* Monde primitif etc. Dictionnaire étymolog. de la langue grecque. I—IX. Paris 1773—1782. T. IX. p. XXII. sl.

Ostatně podobné představy o bližším příbuzenství Slovanů s Řeky nebo Latiny na základě řeči shledáváme už dávno před tím, na př. u Matyáše Miechowského (Chron. Pol I. 1), St. Orzechowského (Annal. I. 4) a podle Pervolfa (Славяне II. 135) i u Warszewického.

[3]) *G. Dankowský* Fragmente zur Gesch. der Völker ungar. und slav. Zunge. Pressburg 1825. Die Griechen als Stamm- und Sprachverwandte der Slaven. Pressburg 1828.

[4]) Na shody sanskrtu s jednotlivými jazyky evropskými připadl už Filip Sasseti na konci XVI. století, později r. 1725 německý missionář Benj. Schultze, Chr. Theod Walter (1733), Theofil S. Bayer († 1738) a zejména francouzský jazykozpytec Maturin Veyssiere la Croze r. 1724. Ale poznání ta neměla úrodnějších výsledků. Ještě spis patera Coeurdouxe, podaný r. 1767 francouzské akademii, jenž poprvé vysvětloval poměr sanskrtu k latině a řečtině na základě kmenové příbuznosti Indů, Řeků a Římanů, nedošel tam ocenění a byl také uveřejněn teprve po 40 letech (*Benfey*, Gesch. d. Sprachwiss. München 1869. 333 sl.). Teprve když Nath. Brassey Halhed a Ch. Wilkins počali shody vysvětlovati, když Will. Jones naučil se důkladněji sanskrtu a r. 1786 došel k závěru, že perština, řečtina, latina, keltština i gotština pocházejí z téže prařeči jako sanskrt, nastal obrat projevující se v Anglii pracemi H. Th. Colebrooka, v Římě rakouským jezuitou Paulinem a S. Bartolomeo, J. Ch. Adelungem a j., až konečně r. 1816 Fr. Bopp už první svou prací o systému konjugačním sanskrtu a jiných řečí evropských postavil všechno do nového správného světla.

Slovanstva jazykově s Indy nebo Peršany, opírajíce se jednak o domnělou starobylost těchto jazyků, jednak o řadu zjevných shod se slovanštinou. R. 1783 píše K. G. Anton, že řeči germanská, latinská, řecká i slovanská pocházejí z jedné prařeči, o níž se domníval, že byla původu armenskoperského [1]) Také Adelung vystupuje r. 1806 s výkladem, že hlavní řeči evropské, dnes od sebe vzdálené, byly si před časem blízky, pocházejíce z jednoho pramene. Při tom však Adelung slovanštinu sbližuje s germanštinou a tuto s perštinou a řečtinou. [2]) Adelungovy myšlenky rozvíjel dále v Rusku kollež. rada Iv. Levanda [3]). Výše uvedený Siestřencewicz vykládal, že příbuzné sobě jazyky řecký, latinský, litevský a slovanský vyšly vesměs z mateřského jazyka sanskrtského, [4]) a také Wal. Sk. Majewski snažil se usilovně dovoditi úzké spojení Slovanů s Indy, resp. slovanštiny se sanskrtem. [5]) Vedle jazyka vedly k tomu Majewského i studie mythologické, k nimž pobídnut byl spisem J. Görresa »Mythengeschichte der asiat. Welt« (Heidelberg 1810), a tytéž myšlenky vedly později i Josefa a Antonína Jungmanna, V. Surowieckého, Ant. Mihanoviće, P. Šafaříka, J. Kollára [6]) a jiné až po moderního Št. Verkoviće k víře o indickém

---

[1]) *K. von Anton* Die ersten Linien eines Versuches über der alten Slawen Ursprung etc. Leipzig 1783, p 3: »dass diese vier Sprachen und ihre noch lebenden Zweige von einer anderen gemeinschaftlich abstammen müssen, zeigt der Augenschein, den uns auch nur die flüchtigste Vergleichung lehret.«

[2]) *Adelung Joh. Chr.* Mithridates oder allg. Sprachkunde I.—IV. Berlin 1806—1817 I, 277, II. 4, 8, 169, 612. Srv. jeho »Rapports entre la langue russe et la langue Sanscrit. St. Pétersb. 1811. Také anonymní článek »Etymologies slavonnes tirées du sanscrit« uveřejněný v Hammerových »Fundgruben des Orients« (Wien. 1809, I. 459) má patrně za účel podepříti spojení slovanštiny se sanskrtem.

[3]) *Ivan Levanda.* Dissertation sur l'utilité et le mérite d'un ouvrage anonym ayant le titre: »Rapports entre la langue sanscrite et la langue russe.« Rusky vyd. ruskou akademií r. 1813 s titulem »Разсужденіе о пользѣ и достоинствѣ сочиненія сообщеннаго отъ неизвѣстной особы подъ названіемъ: „Сходство между Санскр. и Россійскимъ языками«. Jiný spis Levandův nese titul: „Истинное происхожденіе и начало Славянскаго народа и его имени, доказанное исторически и этимологически". Спб. 1812. 64 stran.

[4]) Recherches I. 221, 335 sl.

[5]) *Majewski W. S.* O Słowianach i ich pobratimcach. Warsz. 1816. Rozkład y treść dzieła o początku licznych słowiańskich narodów. Warszawa 1818 str. VII.

[6]) *Jos. Jungmann* Slovesnost (1820) str. XXVII. *Surowiecki W.* Sledzenie 288. *Ant Mihanovic* Hormayer's Archiv f. Gesch. etc. 1823 66 sl. *Pavel Šafařík* Gesch. der sl. Sprache und Lit Ofen 1826. 2. *Jan Kollár*

původu Slovanů. Ant. Jungmann uveřejnil dokonce i rozpravu o sanskrtu za tím účelem.[1]) Mimo tyto hlásal i A. Murray úzkou příbuznost slovanštiny s perštinou a indštinou na jedné a s germanštinou na druhé straně,[2]) a ovšem také Schlegel patří sem, vykládaje, že latina, řečtina, germanština, perština a snad i slovanština, armenština a keltština vyvinuly se vesměs ze sanskrtu[3])

Z toho, co jsem pověděl, je vidno, že na konci stol. XVIII. a na počátku XIX. množily se už náběhy k poznání skutečného stavu věcí, ale přesného vědeckého podkladu a hlubšího porozumění shodám slovanštiny s řadou jiných evropských a asijských jazyků nebylo ještě nikde. Největší náš jazykozpytec J. Dobrovský vyslovil se, pokud vím, o věci té jen ve smyslu nahoře na str. 56. uvedeném, při čemž mu ovšem i shoda slovanštiny se sanskrtem nezůstala neznáma.[4]) Tak to šlo až do doby, kdy Boppovo stanovení a vědecké vysvětlení příbuznosti jazyků indoevropských stalo se obecně známo a přístupno. Teprve od této doby — Bopp sám staroslovanštinu připojil až do II. svazku své srovnávací mluvnice vydaného r. 1835 — lze datovati úplný obrat k vědeckému nazírání jak v celé srovnávací filologii jazyků indoevropských, tak i v speciální otázce poměru slovanštiny k ostatním jazykům, zejména k společné všem prařeči. A tak teprve Boppem a řadou linguistů, kteří v jeho stopách dále šli, dostala se otázka po původu Slovanů poprvé na základ vědecký a na dráhu, na které se nejvíce přiblížila k pravdě, jak dále poznáme.

Zde je vhodno připomenouti, že velká rozháranost a zmatenost v dosavadních výkladech o původu Slovanů dávala v Německu na počátku XIX. století vznik theoriím, které měly více méně tajený účel, aby původ, historii a souvěké existenční právo Slovanů přímo snižovaly a potupovaly. Úvodem k tomu bývalo tvrzení, že se Slované v historii neobjevují před V. stol. po Kr., že vy-

---

Sláva bohyně a původ jména Slavů. Pešť 1839, 58 sl. Srv. o nich hlavně článek *M. Murka* »Prvi usporedivači sanskrita sa slovenskim jezicima« Rad kn. CXXXII. 1897. 104—115.

[1]) *Ant. Jungmann* O samskritu (Krok. Praha 1821. Díl první. I. 65—81)

[2]) *Murray A.* Zum europ. Sprachenbau etc. 1825 I. 331, 397.

[3]) *Friedrich Schlegel.* Über die Sprache und Weisheit der Indier. Heidelberg 1808 3 sl. Ale r. 1819 je soud jeho neurčitější. Srv kritiku spisu Rhodeova, uveřejněnou ve Wien. Jahrb. d. Liter. 1819, VIII. 454.

[4]) *Dobrovský* l. c. 120: Ich will strenger beweisen, dass die Slawen Indier sind, als Gatterer beweisen konnte, dass sie dacischen Ursprungs sind . . . Und doch sind die Slawen nicht indischen, sondern ihres eigenen Ursprungs.

stupují vedle různých divokých asijských přistěhovalců, — a z toho byl na snadě další soud, že přišli s nimi patrně odkudsi z Asie, že nejsou původu evropského jako Řekové, Gallové a Germani, že nemají historického práva na sídla evropská, nepatří mezi evropské kulturní národy, nýbrž že jsou vetřelci původu finského nebo mongolského, tedy po názoru tehdejší doby nižšího, kteří přišli, aby vzali půdu jiným, starším vlastníkům. Toto hledisko několika německých historiků na počátku XIX. století, jež došlo i výrazu ve filosofii německé (ač dlužno přiznati, že bývalo se strany slovanské zveličováno), má pro vývoj nauky o slovanských starožitnostech tu důležitost, že bylo jedním z hlavních popudů k sepsání díla, jež si vzalo za cíl postaviti — a také postavilo — počátky dějin slovanských na nový, pevný základ, totiž Šafaříkových Starožitností Slovanských, vyšlých r. 1837.[1])

---

[1]) Šafařík obrací se především (SS. I. 91.) proti *Vilému Schützovi*, jenž prohlásil Slovany za Mongoly-Tatary v článku »Prüfung der Untersuchungen über die Urbewohner Hispaniens«. (Wien. Jahrb. d. Lit. 1822 Sv. 19 str. 54), a proti *Parrotově* špatné knize (*J. L. Parrot* »Versuch einer Entw. d. Sprache, Abstammung etc. der Liwen, Lätten, sten, Stuttgart 1828, 51, 156), v níž Vendi prohlášeni za Neslovany, za kmen Estům příbuzný, původu keltského, kdežto Slované prý byli lid orientálního původu, objevující se v historii teprve koncem 5. stol. po Kr. — Také u *F. Brandstättera* (Scythica. Königsberg 1837, 83) jsem našel stotožnění Slovanů s Mongoly. Srv. k tomu *Durichovu* obranu proti snižovatelům slovanského jazyka, hlavně proti Ludwigowi (Bibl. slavica I. Vindob. 1795. c. II. 67 sl.), a rozpravu *Ant. Jungmanna* »Kdo činí, kdo trpí křivdu?« v Kroku. Díl I. 2, 61 sl., v níž obrací se proti historikům Pölitzovi, K. von Rottekovi, přírodozpytci K. Neumannovi a j. V německé filosofii objevují se podobné názory u *Heusingera* (Grundriss d. phys. und psych. Anthropologie. Eisenach. 1829. 115 sl.) pak u *C. Cara* (System der Physiologie 1838[1], 1847[2]. I. str. 146 a jeho »Die Frage nach der Entstehung und Gliederung der Menschheit vom Standpuncte gegenwärtiger Forschung. Unsere Zeit. 1858 Heft 14, str. 90). *Hegel* vyslovil se (Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte hersg. von D. Gans. Berlin 1837. 360) takto o Slovanech: »Es haben zwar diese (d. h. slawische) Völkerschaften Königreiche gebildet und muthige Kämpfe bestanden, aber sie müssen aus unserer Betrachtung ausbleiben, *weil sie ein Mittelwesen zwischen europäischem und asiatischem Geist bilden* und weil ihr Einfluss auf den Stufengang der Fortbildung des Geistes nicht thätig und wichtig genug ist.«

Za to *Herder* soudil velmi příznivě o Slovanech (Ideen zur Phil os. d. M. 1791. IV. 32 sl.). Více o tom viz ve spisu *V. Lamanského*. Объ историческомъ изученіи греко-славянскаго міра въ Европѣ. Petrohrad 1871. 62 sl., 200 sl., kde přivedena z různých německých spisovatelů celá řada příkladů toho, jak snižovali slovanství pod germanství. Zmínka o známých podobných theoriích, pokud se národu ruského týče (vl. Velkorusů), jež došly už na

Ale Šafařík ve svých Starožitnostech neobírá se vůbec otázkou původu Slovanů, nýbrž jen otázkou jejich starobylosti v Evropě. Jen negativně staví se tam proti vzpomenutým právě míněním o neevropském, nižším původu, ale sám positivně nevykládá, jak a odkud Slované se vzali. Šafařík už došel k přesvědčení, že ze samotné historie otázku tu vůbec řešiti nelze, a poněvadž mu jenom historie byla k disposici, otázky té neřešil. A tak tomu také jest. Slované se v pramenech historických objevují vskutku náhle, a opakuji, není žádného ověřeného, věrohodného pramene, jenž by nám byl o jejich původu zanechal nějakou positivní zprávu nebo aspoň vážnou, lidovou tradici, nebo ukázal na jejich příbuznost s jinými. Tradice kronik jsou, jak jsme poznali, vesměs kombinace umělé, a výsledek všeho, co bylo dosud podniknuto na půdě čistě historické k řešení této základní otázky slovanských starožitností, jest a musí býti negativní. Historie ji vůbec řešiti nemůže. Na otázku po původu Slovanů dají odpověď jen ty nauky, které mohou sledovati vývoj Slovanů i před dobu, v níž se objevují na jevišti historie, a které po stopách a znacích určujících slovanskou národnost mohou jíti daleko nazpět, až k oněm dobám, v nichž znaky tyto, a ovšem s nimi i národ, povstávaly. —

Pojem národnosti jest pojem velmi složitý, jehož nelze několika málo slovy vyložiti ani definovati. Věda teprve v poslední době pojem ten hlouběji osvětlila. Teprve demografie, anthropologie, věda národohospodářská, věda právní, historie a filologie musily snésti dohromady svoje data, aby jej osvětlily a analysovaly. A tu se ukázalo, že nejen řeč zděděná nebo přejatá, nejen politická práva, politické hranice a interessy, nejen vědomí společných politických dějin, ale i celý vnitřní život, byt, půda a ovzduší, v němž národ žil, má na pojmu tomto účastenství. Ale v souhrnu všech znaků, jež dohromady tvoří moderní pojem národnosti, jsou znaky různé váhy a síly. Jedny jej tvoří, druhé doplňují. Jedny byly od počátku, druhé přistoupily teprve v pozdější historii národa. Vše, co tvoří podstatu národnosti na př. slovanské, netvořilo ji dříve, po celý čas jejího vývoje. Již pojem vývoje nese to sám s sebou. Mnoho přistoupilo teprve v dobách historických, ba i nedávných.

---

konci XVIII. století výrazu ve známém protestu Mirabeaua proti carevně Kateřině: »Les Russes ne sont Européens qu'en vertu d'une définition déclarative de leur souveraine« a v pozdějších mnohých politicko-vědeckých theoriích hlavně polských a francouzských, patří už na místo jiné. (Srv. *Lamanskij* 279 sl.)

A přece Slované, právě jako Germáni a jiní, vystupovali už za doby Kristovy jako národové hotoví a samostatní. Z toho je vidno, že jsou jisté znaky staré, prvotné, jimiž národ svou samostatnou existenci počínal a jež jsou tedy základem, a pak znaky další, druhotné, které k nim během historického vývoje přistoupily. Kdo by chtěl dnešní stav slovanství analysovati, musil by ovšem studovati celý jeho vývoj a stanoviti znaky jeho prvotné i pozdější. Kdo se však ptá jen po původu Slovanstva, zkoumaje, v čem spočívalo jeho prvotní odlišení od jiných, tomu stačí přihlédnouti k znakům základním. V nich leží původ národa, s nimi národ povstal. A těmito znaky prvotními mohou býti, pokud víme, zatím jen znaky tělesné a znaky jazykové. Třetí veliká skupina znaků národnostních, jež můžeme shrnouti pod pojem kultury, jest pro nás vesměs druhotná a jistě z největší části povstala teprve během pozdějšího vývoje národa již samostatného. My nemáme dat, na základě jichž bychom tento druh znaků sledovati mohli až do odvěkých dob, v nichž národ slovanský povstával.

Podle dnešního stavu vědění mohou se proto jen dvě nauky pustiti s daty svého materiálu tak daleko do minulosti, aby otázku po původu národnosti slovanské vzaly ve vážnou úvahu: anthropologie zkoumáním znaků tělesných, srovnáváním poměrů dnešních s poměry materiálu staršího i předhistorického, a jazykozpyt srovnávacím studiem řečí se slovanskou příbuzných. Historie a archaeologie odpadají. O tom, jak historie mlčí, již jsme mluvili, a archaeologie se svým studiem staré kultury ocitůje se ještě v době, kdy Slované už historicky vystupují, na velmi vratké basi, majíc vykládati o tom, co jest slovanské a co ne. Natož pro dobu starší, předhistorickou. Tam jí chybí pevná půda úplně. Archaeologie se o otázku původu Slovanů vůbec pokusiti nemůže a také nepokusila.

Nejvýznačnějším charakteristikem národa je dnes a byla vždy v minulosti řeč, a to nejen nejvýznačnějším, nýbrž i studiu nejpřístupnějším. Je proto přirozeno, že dnes jazykozpytci ještě nejvíce shodli se ve svých výsledcích, kterými vyjasňují nám aspoň jednu stránku vývoje národa slovanského, povstání jeho jazyka. Ale tím ovšem vývoj tělesný, genetický původ ještě není vysvětlen a v otázce té dodnes jazykozpytci, anthropologové a historikové, nedovedli se shodnouti na výkladu jednotném, ač ovšem i tu bez positivních výsledků dosavadní práce není. Ostatně té práce není mnoho. Teprve v letech padesátých a šedesátých

XIX. století přistoupila anthropologie, podporována jsouc předhistorickou archaeologií, vědečtěji k řešení svých úkolů a mezi nimi i k řešení původu různých národů evropských. Dříve se všeobecně vývoji jazykovému podkládal prostě i vývoj tělesný, a vykładalo-li se o původu slovanštiny z jedné skupiny jazykové, soudilo se při tom, že s vývojem jazykovým jednotně, parallelně šel i vývoj tělesný z téže skupiny. Teprve od zmíněné doby počal se různými pracemi jasněji osvětlovati poměr pojmu národa ku pojmu plemene, oba pojmy počaly se rozlišovati, původ jazykový oddělovati od původu tělesného, a s tohoto nového hlediska počali se znovu studovati národové evropští. Že při tom nepomíjeno ani Slovanů, je samozřejmo a přirozeno. Zejména vývoj otázky t. zv. arijské měl na tom značné účastenství. Jakmile od doby Lathama a Omalia d'Haloy počal spor o to, kde vlastně vzali Arijové nebo Indoevropané svůj původ, zda v Asii či v Evropě, spor tento dotýkal se úzce i všech jednotlivých národů indoevropských, a při velkém dalším rozvoji této ethnologické otázky byl přirozeně i původ jednotlivých těchto národů se všech stránek probírán a řešen, za tím účelem, aby sloužil podkladem pro řešení problému celkového. Nicméně dlužno přiznati, že Slované byli z národů, jichž se celé toto studium dotýkalo jen podružně a dosti povrchně. Různé náhledy o původu Slovanů po stránce linguistické i anthropologické se sice množily, ale zůstávaly beze shody, a zůstávaly bez hlubšího proniknutí. Tak bylo v celku až do let devadesátých. Tu teprve nastal obrat a tu teprve otázka o Praslovanech postavena byla i anthropologicky do jasnějšího světla, třebas že se shodných výsledků dosud nedosáhlo.

Bude nyní naším úkolem, abychom stručně shrnuli a předvedli to, co během druhé polovice XIX. století linguistika a anthropologie pověděly na otázku po původu Slovanů.

II. O povstání prařeči slovanské.

Positivní výsledky moderního jazykozpytného bádání spočívají v tom, že nezvratně zařaďují slovanštinu do skupiny jazyků zv. arijskými nebo indoevropskými (arijoevropskými, také indogermanskými), jazyků původu společného, — obráceně řečeno, že slovanský jazyk, a pokud přihlíží se k němu jako k hlavnímu znaku národnosti slovanské, i slovanský národ jazykově povstal z větve arijské.

Viděli jsme již dříve, že vědomí příbuznosti slovanských řečí s jednotlivými jazyky indoevropskými, hlavně s latinou, řečtinou, němčinou, perštinou a indštinou, počalo se uplatňovati již v druhé polovině XVIII. století a na počátku XIX.; že na př. P. Ch. Levesque došel při tom k názoru, podle něhož Latini, Řekové, Slované a Němci měli původ společný, povstavše z jednoho pranároda, že Frèret Slovany, Řeky a Thráky spojoval v jeden pranárod, Court de Gebelin zase němčinu a slovanštinu spojoval s gallštinou a řečtinou, že Schlegel, Siestřencewicz a Majewski vykládali o úzké příbuznosti latiny, řečtiny, slovanštiny a litevštiny, vyšlých z mateřského jazyka sanskrtského, že úzkou příbuznost řeči slovanské s perštinou a indštinou i germanštinou hlásal Murray, že podle Antona řeči germanská, latinská, řecká a slovanská pocházejí z jedné prařeči atd. atd.[1]). Ale jasně, určitě předvedl to a zároveň prokázal teprve Fr. Bopp ve svém díle »Vergleichende Grammatik«, jehož první svazek vyšel r. 1833 a od té doby i odpověď na otázku o původu Slovanů vstupuje do nového, vědeckého stadia. Bopp ukázal nezvratně, že i slovanské řeči jsou jednou ze skupin jazykových, které vedle sebe vyšly ze společného prajazyka »indoevropského« A to po Boppovi dotvrdily a doplnily studie mnohých jiných jeho následovníků.

O podstatě této prařeči a supponovaného pranároda byla vyslovena během dalších studií mínění, která jsou dnes v mnohém překonána. Především dnes víme, že nesmíme si představovati indoevropský pranárod a prajazyk jako něco jednolitého, zcela jednotného. Nebylo nikdy úplné jazykové jednoty praarijské. Ale v celku ovšem platí stále za jisté a zůstává také základem celého moderního srovnávacího jazykozpytu, že 1. existovala kdysi řeč společná, — ne sice zcela jednotná, neboť byla už od počátku dialekticky differencována a pomísena, ale přece do té míry jednotna, že můžeme se svého hlediska hovořiti o jedné, společné prařeči, — a 2. že z této prařeči vedle dosud žijících jazykových celků: řeči íránské, indické, armenské, řecké, albánské, keltské, germanské, litvolotyšské, nehledě k vyhynulým, povstala i skupina dnešních jazyků slovanských, tvořících také původně jakýsi společný, uvnitř ovšem již ode dávna dialekticky rozrůzněný jazyk praslovanský, jenž po jisté době samostatného žití rozčlenil se opět na nynější jazyky slovanské. To jest positivní vymoženost

---

[1]) Srv. napřed str. 58 nsl.

jazykozpytců posledního století, a první pevná base k odpovědi na otázku, jak povstali Slované.

Jinak se to má už s otázkou další, jakým způsobem a v jakém postupu vyvinuly se jednotlivé řeči arijské z předpokládané prařeči, zejména za jakých okolností a poměrů vyvinul se mezi nimi jazyk slovanský. Jak obraz vývoje celkového, tak i sám vývoj prařeči slovanské není podnes jasný. Faktorů, kteří se toho súčastnili, bylo více. Působila především stálá inhaerentní síla differenciační, která v životě každé řeči, tedy i v supponované prařeči, působí stále tak, že si řeč nesmíme představiti nikdy jako něco jednolitého, ale spíše jako konglomerát sdružených dialektů více méně na vzájem sobě příbuzných, — působilo zde dále občasné místní oddělování, isolace, která vnitřní differenciaci dialektické, v celku přece jen vázané, otvírala pouta, aby se nerušeněji mohla ustalovati a dále vyvíjeti, a byla to na konec i assimilace cizích jinorodých elementů, na něž leckde narážela šířící se oblast prvotního celku arijského a stykem, který přirozeně nastal (hlavně absorbováním), mnoho do jazyka přijímala a mnoho pozměňovala.

Jak pomocí a prostředkem těchto faktorů povstávaly jednotlivé řeči arijské, živé i vymřelé, jak mezi nimi povstala i řeč slovanská a jak tím lid jí mluvící vytvořil se v národ slovanský, toho, jak jsem pravil, jasně nevíme. Tak daleko jazykozpyt dosud nedospěl, a určitěji toho nevyloží do té doby, dokud nebude více jasno o poměru, v jakém jsou Slované jazykově příbuzni s jinými národy arijskými, a dokud nebude určitěji rozřešena i kolébka pranároda arijského.

O stanovení stupně příbuznosti jednotlivých řečí arijských pokoušeli se sice mnozí vynikající jazykozpytci, stanovíce různá schémata pro poměry jednotlivých řečí, pro poměr jejich mezi sebou i k původní prařeči. A jakkoliv jejich výsledky už v mnohém osvětlily celkový stav dnešní po stránce slovné i grammatické, musíme přece uznati, že při stanovení příbuznosti původní, primární daleko ještě nerozhodují. Jazykozpyt nedospěl dosud tam, aby si jasně mohl představiti u jednotlivých řečí arijských starší průběh jejich vývoje, zejména z jakých forem prvotních a jakým způsobem došly stavu dnešního. A dokud to nebude dostatečně vyjasněno, nemůžeme si získati jasnou představu o vzájemném jejich poměru původním.

Mezi příbuzností primární, původní, a poměrem, který lze dnes konstatovati, může býti velký rozdíl. Dnes jsou si ty řeči nejbližší, nejpříbuznější — sit venia verbo —, které fondem slovným i formací grammatikální nejvíce ukazují shod. Ale tyto shody mohly býti z části získány teprve v pozdějším vývoji, a rozumíme-li větší, primární příbuzností bližší vztah, v kterém bylo jisté vyvíjející se dialektické centrum k sousednímu oproti jinému, vzdálenějšímu, nebo dříve oddělenému, — pak ovšem vidíme, že se pojem primární příbuznosti nemusí s dnešní krýti, čili obráceně že z dnešní zdánlivé příbuznosti řečí arijských nemožno souditi bez dobré znalosti celého vývoje na příbuznost skutečnou, původní, na poměr a vztahy, v jakých povstával a samostatněl jednotlivý jazyk, na př. slovanský. Neboť stav dnešní není jen výsledkem tohoto vývoje primárního. Během doby pozdější přistupovala řada činitelů jiných, sekundárních, více méně náhodných, které způsobily, že se leckdy původní poměr značně pozměnil; stěhováni a spojené s tím nové styky, politické soustředění v celky, stejné prostředí a podmínky životní mohly sblížiti dvě původně vzdálenější větve, jako zase různé podmínky rozlišiti původně blízké, jež před tím dlouho spolu souvisely. Dále ukázal Delbrück, jak vyhynutím pojítek povstati mohlo ostřejší oddělení a zdánlivé oddálení v stavu nynějším, [1]) kdežto Brugmann položil zase důraz na to, jak povstati mohou sekundární shody přejímáním materiálu slovného i grammatikálního. [2]) A jak opět vliv cizích elementů, s nimiž se jedna ze dvou řečí prvotně třeba nejbližších setkala, tuto původní blízkost může pozměniti a oslabiti, — není třeba ani blíže vykládat.

Z toho, tuším, i neodborníku vidno, že bez důkladné znalosti celé historie jednotlivých jazyků není dnes možno vymeziti a stanoviti určitěji onu příbuznost původní, — jinými slovy — skutečný postup odvětvení a rozvětvení původní jednotné prařeči arijské. A poněvadž zde jazykozpytci ještě mnoho práce zbývá, nebylo by možno s návrhy a theoriemi, které podnes byly učiněny, positivněji pracovati, kdyby aspoň moment zeměpisný nepřicházel jim vydatně na pomoc.

My známe, jak jsou jednotliví národové dnes zeměpisně umístěni, známe po většině i celou jejich historickou lokalisaci až do dob velmi dávných, a kde historie nestačí, víme z dat předhistoric

[1]) *Delbrück B.* Einleitung in das Sprach-Studium (Leipzig 1880) 135.

[2]) *Brugmann K.* v Techmers Internat. Zeitschrift f. allgem Sprachwiss. I. 231, 250. Grundriss der vergl. Gramm. II. vyd, (1897) I. 24 sl.

a z různých tradic leccos, abychom mohli z toho souditi o směru a tím často i o pořadí, postupu pohybů hlavních národů. Tento zeměpisný moment doplňuje a podporuje vítaně aspoň hlavní údaje a výsledky jazykovědného bádání v otázce rozvoje řečí arijských. Ale ovšem ani zde, dokud nebude stanovena kolébka Praarijů — tedy východisko stavu historického — na pevnější basi státi nebudeme. Jiný výklad místního rozvoje řečí podal by se, byla-li kolébkou střední Asie, jiný, byla-li jí Armenie, jiný, byla-li v nížině ruské. To jest na první pohled zjevno. —

Předeslav tyto všeobecné poznámky, ukážu nyní v stručném přehledu na to, jak se dosud nejhlavnější theorie jazykozpytné vyslovily o původu řeči a národa slovanského, o poměru jeho k jiným Arijům se zřetelem k jazykovému rozvolnění původního svazku arijského. [1]) —

Podle positivních theorií dosud podaných rozvoj pranároda a prařeči arijské v jednotlivé části mohl se udáti dvojím způsobem: buď oddělením a odstěhováním jednotlivých větví od kmene původního, nebo šířením okrsku prařeči a dialektickou decentralisací v obvodu jeho hranic. Tento způsob je přirozeně pomalejší. Při prvém se styk částí rušil, při druhém delší dobu zůstával.

Když se poprvé rozvoj prajazyka začal uváděti v systémy, jazykozpytci stavěli představu svou na způsobu prvním a docházeli k theoriím t. zv. *odvětvovacím* nebo *rodokmenovým*, při nichž větší menší příbuznost jazyků založena je na časovém poměru postupného oddělování jich z prajazyka. Už sám Bopp měl na mysli jakýsi rodokmen, v němž sprvu zbližoval litvoslovanštinu s germanštinou, později rozlučoval, [2]) — ale v celku celé toto stanovení vzájemné příbuznosti bylo pro něj ještě věcí vedlejší. Vedle Boppa také Jak. Grimm [3]) a Adalb. Kuhn [4]) dovozovali — první bližší příbu-

[1]) Srv. hlavně *Th. Benfey* Geschichte der Sprachwissenschaft. München. 1868 str. 370 sl *B. Delbrück* Einleitung str. 1 sl. *Roman Zawiliński* O stósunku pokrewieństwa języków Aryoeuropejskich (Os.odbicie ze Sprawozdania Dyr. III. gimn. w Krakowie. 1885) str. 5. sl.

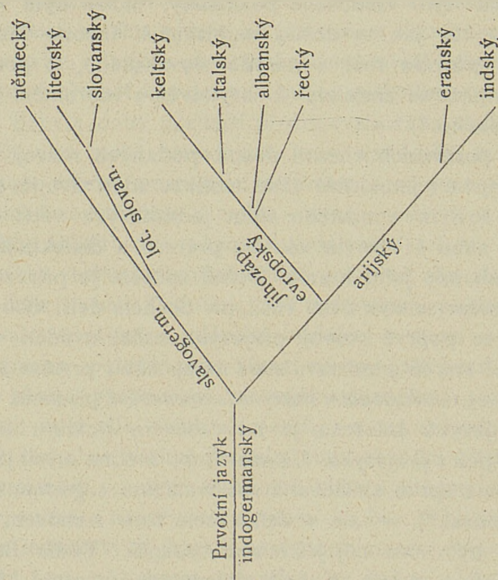
[2]) Vergl. Grammatik 760 (IV. z r 1842). Srv. úvod k I. dílu 2. vydání z r. 1857, str. XIX. Pozdější mínění viz v spisu »Über die Sprache der alten Preussen«, Abh. Ak. Wiss. Berlin 1853. 80. Zde Bopp soudí, že se oddělení lotyšskoslovanské řeči od sanskrtu stalo později než oddělení řečí klassických, germanštiny a keltštiny a sice ještě před rozdělením asijské větve na médoperštinu a indštinu.

[3]) *J. Grimm* Geschichte der deutschen Sprache. Leipzig 1848 p. 1030.

[4]) *Adalbert Kuhn* Über die älteste Geschichte der indogerm. Völker. (Webers Ind. Studien. I. 1860 321—363).

zenství slovanštiny s germanštinou, druhý s íránštinou, ale systému celého ještě nepodali.

Typickým představitelem a zastancem theorie odvětvovací stal se teprve August Schleicher. U něho je tento princip rozveden do detailů. Schleicher soudil, že se nejdříve společná prařeč rozdělila na dvě: na slavogermanský kmen severoevropský a na kmen asijskojihoevropský. Severoevropský rozpoltil se později na větev germanskou a lotyšskoslovanskou, a dále na jednotlivé jazyky tak, jak připojený obrazec vykládá.[1])

Rodokmen Schleicherův.

---

[1]) Podle jeho theorie vyslovené r. 1860 v díle »Die deutsche Sprache«, str. 81 a lišící se poněkud od starší z r. 1853 (Die ersten Spaltungen des indogerm. Urvolkes. Allg. Monatschrift f. Lit. und Wiss. 1853, 786 nsl.). Srv. též jeho »Краткій очеркъ доисторической жизни сѣверовосточнаго отдѣла индогерманскихъ языковъ. Приложеніе къ VIII. Т. Записокъ имп. академіи наукъ N. 2 (Petrohrad 1865) 59, a jeho »Compedium der vergleich. Grammatik der indogerm. Sprache«. 1871, str 4 sl.

Systém Schleicherův opakoval v Rusku vedle *J. Zabělina* (Исторія русской жизни II. 9 sl) hlavně *A. Kotljarevskij.* Srv. jeho Сочиненія I. 362, II 168, 187 a kritiku Buslajevovy grammatiky tamže str. 364. Proti němu postavil se *A. Hilferding* (Древн. періодъ. 285). Viz dále.

Rodokmenový princip Schleicherův pro svou zdánlivou jasnost a přirozenost měl mnoho následovníků, kteří se však v detailech dosti rozcházeli. Nejčastěji shodovali se jen v představě o existenci prvotní *bipartice* prařeči, a to v tom, že prařeč rozštěpila se nejdříve na část evropskou a asijskou před dalším detailním dělením. Sem patřil na př. Max Müller, K. Lottner, J. Curtius, A. Fick. K. Müllenhoff, O. Schrader a j. Také Ř. Krek se k tomu hlásí.

Důvody, něž se zastanci této bipartice především opírali, byly na př. tyto: Evropské řeči mají podle Lottnera společné *l* proti asijskému *r* (ř. *πολύ*, got. *filu*, skr. *purú*; l. *plenus*, lit. *pilnas*, stsl. *plъnъ*, got. *fulls*, ř. *πίμ-πλη-μι* — stind. *pipar-*, *pipr-*). Podle Curtia zase vidíme často v evropské skupině *e*, kde v asijské je ještě prvotní *a* (got. *ik*, ř. *ἐγώ*, lat. *ego* — proti skr. *aham*; ř. *φέρω*, l. *fero*, got *baira* proti skr. *bhárami*; ř. *ἐστί*, l. *est*, lit. *esti*, got. *ist*, stsl *jestь* — skr. *asti*; ř. *ἕξ*, l. *sex*, got. *saihs*, stsl. *šestь*. lit. *šeši* — skr. *šaš*, st.baktr. *khšvas*; ř. *δέκα*, l. *decem*, g *taihun* lit. *deszimtis*, stsl. *desętь* — skr. zd. *daśan* atd.).

Za původce této bipartice uvádí se Max Müller. Podle něho prařeč arijská rozdělila se sprvu na severozápadní skupinu nynějších řečí evropských a na jižní skupinu asijskou. [1]) O postupu dalšího oddělování nechtěl však mluviti, a jen do jisté míry spojoval Slovany s Germany v bližší příbuzenství. K. Lottner, převzav ideu bipartice, soudil, že se od evropské části Arijů oddělili nejprvé Hellénové a zbytek rozštěpil se na větve ostatní. [2]) J. Curtius [3]) zase soudil, že evropská větev rozpadla se na část severní (Slované, Litevci, Germani) a jižní (Řekové, Italové, Kelti). Také A. Fick, rozděliv pranárod na větev asijskou a evropskou, rozlišil i zde dvě skupiny: germanolitvoslovanskou a keltořeckoitalskou, jež se pak dále dělily na nynější národy. [4]) Staré schéma Fickovo je známo:

---

[1]) Srv. na př. Vorlesungen über die Wissenschaft der Sprache. Übers. von Dr. C. Böttger. Leipzig 1863. I. 176, a už r. 1853 jeho »The Veda and Zend-Avesta«. Essays I. 60.

[2]) *C. Lottner* Über die Stellung der Italer innerhalb des indoeurop. Stammes. *Kuhns* Zeitschrift VII. 18—49, 160—193.

[3]) *G. Curtius* Über die Spaltung des A-Lautes im Indogermanischen. (Ber. d. sächs. Ges. der Wiss. 1864 9.)

[4]) *A. Fick* Vergleich. Wörterbuch der indogerm. Sprachen II. vyd. str. 1051.

Pranárod

větev *evropská* — větev *asijská*

- větev *evropská*
  - severní
    - Germani
    - Litvoslované
  - jižní
    - Kelti
    - Řekoitalové
- větev *asijská*
  - Iránci
  - Indové

Později Fick pozměnil své mínění a soudil, že po bipartici nejdříve nastala tripartice ve 3 skupiny: 1. arijskou (Indové, Iránci, Skythové), 2. střední (Slované, Balti, Albanci, Frygové, Armeni), 3. západní (Řekové, Italové, Keltové, Germani); sprvu že se od společného lůna mateřského odtrhli Asiaté a po nich západní Indoevropanč.[1]) Z jiných novějších linguistů O. Schrader rozděluje pranárod arijský sprvu na dvě skupiny: evropskou, sedící kdesi mezi Dunajem, Karpaty a Dněprem, a asijskou, sedící ve východním Iránu. Obě přišly od střední Volhy a Uralu. Ale v jakém postupu se pak oddělovali jednotliví kmenové, nevykládá.[2])

Mimo jmenované bipartisty vykládal zase W. Sonne, že oddělování neudálo se náhle, ale pozvolna během doby takto: Ze střední Asie, kde seděl pranárod na širokém prostranství, oddělila se nátlakem Turanců nejprve jeho severní polovina přes Ural a Volhu do Evropy, kdežto druhá zůstala na jihu Oxu seděti a šířila se do Pendžabu Persie, Medie a přes Malou Asii do Řecka. Polovina v severní Evropu přešlá rozdělila se na Kelty s Italiky a Slavogermany, ale zde již bez místního dělení a stěhování, pouhým individualisováním na společném okrsku půdy.[3]) Friedrich Müller představoval si zase, že z pranároda na Volze oddělili se nejdříve Thrako-Illyrové; pak se zbylý kmen rozvětvil na větev kelto-italo-řeckou a na větev, v niž ještě pohromadě žili pozdější Germani, Slovani a Arijové asijští. Z této se potom první oddělili Germani, pak Slované; zbytek se na konec rozrůznil

[1]) Vergleich. Wörterbuch. IV. vyd. (Göttingen 1890) I. str. XXIII. sl.

[2]) Sprachvergleichung und Urgeschichte² Jena 1890 str. 633 nsl. *P von Bradke*, jenž knihu Schraderovu podrobil ostré kritice, hájil následovní rozštěpení arijského pranároda. Nejdříve se odtrhli západní Arijci: Řekové, Italové, Kelti a Germani a to spíše postupně než najednou. Po delší pak době odtrhli se od celku žijícího v uralokaspijské a černomořské nížině Illyro-Armenové, naposledy rozdělili se Slované a kmeny íránské. *P. von Bradke* Über Methode und Ergebnisse der arischen Alterthumswissenschaft (Giessen 1890) str. 51 sl. a 70, 215.

[3]) *W. Sonneé* Zur ethnol. Stellung der Griechen. Programm. Wismar 1869.

v Indy a Iránce.[1]) Konečně prof. Alfred Ludwig hlásá postupné oddělování indoevropských kmenů v tom způsobu, že se od společného pranároda oddělovali jednotliví kmenové posloupně, nejdříve Hellénové, pak Italové, Keltové, Germani a Litvoslované; posledními zůstali Iráno-Indové.[2])

Ze slavistů přidržel se systému odvětvovacího a bipartice Ř. Krek, jenž přijímal i existenci severoevropské skupiny, v níž Germani a Litvoslované žili kdysi pospolu.[3])

Rozhodným odpůrcem nejen bipartice, ale vůbec theorií odvětvovacích stal se však Jan Schmidt. Podle něho okrsek původní arijské prařeči šířil se na hranicích kolem na všechny strany, zároveň co ve vnitru jeho už odedávna počínalo na různých místech differencování dialektické. Tím se během času utvořila v okrsku společné prařeči zvláštní centra a zárodky pozdějších jednotlivých řečí, která však místně zůstávala stále pohromadě, ve vzájemném styku. Podle Schmidta se řeči vůbec místně neoddělily, ale představovaly jen »řetěz kontinujících variet«, mezi nimiž styk vymizel teprve pozdě vyhynutím dialektů přechodných. Příbuznost větší menší založena je zde předem na místním styku. Jest to theorie t. zv. *periferního šíření* (Übergangs-Wellen-Theorie). V Schmidtově schématu umístěni byli Baltoslované mezi Germany na jedné a Iránci na druhé straně, a Schmidt hájil proto bližší příbuznost slovanštiny s řečmi obou uvedených národů. Skupina

---

[1]) Allgemeine Ethnographie. Wien 1879, II. vyd., 88. U příležitosti sporu svého se Schmidtem r. 1891 se o své theorii již nevyslovil. (Ausland 1891, 441, 617.)

[2]) Die Genesis der grammat. Formen des Samskrt und die zeitliche Reihenfolge in der Selbständigwerdung der indoeur. Sprachen, Abh. d. kön. böhm. Ges. d. W. VII. Folge 4. Bd., 1891, 3. Srv. »O posloupnosti postupného odvětvování indoevropských kmenů od pranároda.“ (Krok 1893, 193, 245). *Hilferding* oddělil opět Slavolitevce poslední ze všech (Древн. періодъ 252), a proti Schleicherově slavogermanské jednotě postavil jednotu slavoíráno-indskou (ib. 256). Srv. hlavně jeho spis »Объ отношеніи языка славянскаго къ языкамъ родственнымъ«. Moskva 1853, str. 54, 77, 124 a »О сродствѣ языка слав. съ санскритскимъ«. Petrohrad 1853. Podobně už r. 1836 *F. Eichhoff* dohadoval se postupného pochodu jazykových rodin z Asie, v němž byli Kelti první, pak Romani, Germani a Slované poslední (Parallèle des langues de l'Europe et de l'Inde. Paris 1836. Něm. od J. Kaltschmidta »Vergleichung der Sprachen von Europa und Indien«. Leipzig 1840, 3 sl., 20).

[3]) *G. Krek* Einleitung 78, 81, 86.

baltoslovanská není mu ani evropská ani asijská. Tak soudil sprvu r. 1872.[1])

Později Schmidt vyslovil se o šíření Arijů z kolébky asijské (odkudsi poblíže Babylonie) takto: Již v Asii žili arijští kmenové v takové situaci, v jaké se objevují v pozdější historii; odtud se tlačili na západ do Evropy všichni jako klín, v čele jich Keltové a po stranách ostatní,[2]) tak že obraz celku byl asi tento:

Litevci, Slované
Germani Armeni
Kelti Iránci
Itali, Hellénové Indové[3])

Proti theorii perifer. šíření pozdvihla se celá řada badatelů jako W. Whitney, L. Havet, J. Jolly, V. Hehn, L. Meyer, A. Bezzenberger, G. Curtius a hlavně August Fick.[4]) Ale podstata jeho našla aspoň z části i řadu zastanců[5]), a tak se stalo, že novější badatelé ponejvíce oba směry podle možnosti kombinují. Kombinuje na př. obě theorie A. Leskien,[6]) J. Hanusz,[7]) Fr. Kluge,[8]) a také při všem svém skepticismu i B. Delbrück blízko stojí.[9]) K. Brugmann v I. vyd. své srovnávací mluvnice přijímá existenci jednotné arijské prařeči, která ovšem již v celku svém objevovala na jisto dialektické variace; tyto na počátku II. tisíciletí př. Kr. byly již

---

[1]) Srv. hlavně jeho spis: »Die Verwandtschaftsverhältnisse der indogerm. Sprachen. Weimar 1872. O předchůdcích viz *Krek* Einleitung 75 pozn. 2.

[2]) Die Urheimat der Indogermanen und das europ. Zahlsystem. Berlin. Akad. 1890 Srv. k tomu polemiku *Fr. Müllera* v Auslandě 1891 441, 617 a odpověď Schmidtovu tamže 1891 529. (»Noch einmal die Urheimat der Indogermanen«.)

[3]) Zajímavo jest ostatně, že skoro tentýž obraz rozvoje Indoevropanů nakreslil už před lety *A. Pictet* (Les origines Indo-européennes ou les Aryas primitifs, essai de paléontologie linguistique. Paris. 1859—63), klada i centrum do kraje Schmidtovu velmi blízkého (do Baktrie).

[4]) Die ehemalige Spracheinheit der Indogermanen Europas. Göttingen 1873.

[5]) Sem patří na př. V. Jagić, O. Schrader, H. Ebel, Ab. Hovelacque, K. Penka, P. Kretschmer, R. Meringer a j. Schmidtově theorii se také blíží »Ausbreitungstheorie« *H. Vodskova* ve spise »Sjaeledyrkelse og Naturdyrkelse, Kodaň 1890«, kterou znám jen z referátu v Indogerm. Forsch. III Anzeiger 111.

[6]) *Leskien A.* Die Declination im Slavisch-litauischen und Germanischen. Leipzig 1876. V úvodu.

[7]) Prace filol. 1885. I. 437.

[8]) *Fr. Kluge* v díle *Pauls* Grundriss der germ. Phil. 1891 I. 302.

[9]) *Delbrück B.* Einleitung 135

tak daleko, že utvořily skupinu řečí vedle sebe stojících, jež si navzájem jen stěží nebo vůbec nerozuměly. Kdy však a jak se tyto jednotlivé řeči oddělily, Brugmann nepověděl; připustil sice možnost toho, že jednotlivé řeči stojí k sobě na vzájem v užším spojení tak, že tvořily pohromadě proti ostatním historické jednoty, ale zamítl všechna navržená spojení jako neprokázaná, vyjímaje spojení baltoslovanské a indoíránské.[1])

Negativně postavili se proti všem theoriím H. svob. pán Pfordten[2]) (nejvíce se ještě kloní k Leskienovi), P. Kretschmer,[3]) ze slavistů Baudouin de Courtenay[4]) a Ant. Kalina.[5]) Zvláštní představu ve spojení s theorií periferní o šíření má H. Hirt, ačkoliv pokud se principu týče, měla již předchůdce.[6]) Podle Hirta šíření prvotní oblasti jazykové prodělávalo zároveň process »chemický«, kterým se teprv jednotlivé jazyky vyvíjely. Podle něho totiž povstání jazyků arijských založeno bylo především na assimilaci jiných jazykových prvků, které vlna prařeči, zaujavši určité místo, tam nalezla, absorbovala a assimilovala.[7])

Takové jsou dosud podané theorie.

V celku, přesně vzato, nelze z nich positivního říci nic jiného než onu větu základní, kterou jsme už napřed postavili jako východisko moderní srovnávací filologie jazyků arijských: že totiž Slované jazykově povstali z pranároda arijského, z něhož se differencovali vedle ostatních dnes známých arijských národů, při čemž není pochyby, že se sice differenciace vyvijela v základu na

---

[1]) *K. Brugmann* Grundriss der vergl. Grammatik der indogerm. Sprachen. I. (Strassburg 1886), str 2. nsl. Srovnej též článek jeho v *Techmerově* Internat. Zeitschrift für allgem. Sprachwissenschaft. I. 226: »Zur Frage nach der Verwandschaftsverhältnissen der indogerm. Sprachen«. V novém vydání mluvnice z r. 1897 praví, že hluboké rozrůznění indogerm. řečí bylo hotovo již v III. tisíciletí př. Kr (str. 2.)

[2]) Die Frage der Verwandtschaft der indogerm. Sprachen. Ausland 1883, 46.

[3]) Einleitung in die Geschichted er griech. Sprache. (Göttingen 1896), 93.

[4]) Подробная программа лекцій. Казань и Варшава. 1881, 126 sl.

[5]) O ludach aryjskich i o pierwotnej ich ojczyżnie (Lud, 1895, I. 106).

[6]) Předchůdcem Hirtovým je na př. *G. Ascoli* (Sprachwiss. Briefe. Übers. von B. Gütterbock. Leipz. 1887), a *K. Penka* (Origines ariacae. Wien 1883, 144 sl). Srv. i článek *Em. Kováře* v Živě I. 297 (Praha 1891).

[7]) Die Verwandtschaftverhältnisse der Indogermanen. Ind. Forsch. IV 1894, 43. »Die grossen Dialektgruppen der indog. Sprache erklären sich in der Hauptsache aus dem Übertragen der Sprache der indog Eroberer auf die fremdsprachige unterworfene Bevölkerung und dem Einfluss dieser Sprache auf die Kinder.« Srv. i Hettners Geogr. Zs. I. 653.

principu Schmidtově, ale doplňována byla leckde i skutečným oddělováním. Ovšem, jak tomu bylo v jednotlivostech, to nelze positivně pověděti. Cítíme sice, ba vědomi jsme si toho, že differenciace v celku nešla rázem stejnoměrně, že byly mezi individualisováním jednotlivých řečí různé vztahy časové i místní, že Slované osamostatnili se v různém vztahu k jiným, ale nedovedeme tyto poměry dnes blíže označiti. Nemůže býti o tom pochyby, že při vývoji jednotlivých jazyků přišel k platnosti i princip odvětvovací Schleicherův i princip theorie Schmidtovy; ale v jaké míře který vůbec, speciálně pak při vývoji slovanštiny působil, toho dnes ještě nevíme.

Zdálo by se, ježto v schématech vyložených objevovali se Slované aspoň s některými jinými národy v užším spojení, že při nejmenším vývoj Slovanů s jazykového hlediska procházel jakýmisi sekundárními skupinami, v nichž Praslované byli ještě sdruženi s jinými prakmeny, zatím co se již druhé skupiny na dobro byly oddělily.

Za podobné sekundární svazky byly nejčastěji uznávány svazek Slovanů s Germany v periodě slavogermanské,[1]) svazek slavoíránský[2]) a svazek slavolitevský. Představy o tom stopovati

[1]) Relativně větší příbuzenství Baltoslovanů s Germany, tedy představu, že Slované, oddělení od jednoty arijské, žili ještě po jistou dobu pohromadě s Balty a Germany, hovoříce řečí velmi blízkou, bylo už před *Boppem J. Adelungem* (Mithridates II. 612), *Th. Berndem* (Die Verwandtschaft der germ. und slav. Sprachen. Bonn 1822. Vorwort) a zejména po něm uznáváno *J. Grimmem*, *K. Zeussem*, *A. Schleicherem*, *K. Lottnerem*, *A. Kuhnem*, *A. Fickem*, *W. Sonnem*, *Fr. Müllerem* (srv. spisy napřed uvedené), k nimž se družil sprvu i *J. Hanusz* (Prace filol. I. 1885 168 nsl.), pak *R. Krek* (Einleitung 77) a *Taylor* (Les Origines des Aryens, Paris 1895 258). Schleicher opíral se o celou řadu jazykových jevů, o to, že Baltoslované a Germani ztratili společně konjunktiv, augment, ablativ a že *bh* v koncovce instrum. sing. i dativu a instr. plur. proměnilo se zde v *m*.

A. Fick (Vergl. Wörterb. II³. 289, 508), *R. Hassenkamp* (Über den Zusammenhang des lettoslaw. und germ. Sprachstammes. Leipzig 1876. 54 sl.) a *E. Förstemann* (Gesch. des deutsch Sprachstammes. Nordhausen, 1874, I. 239 sl.) snažili se osvětliti kulturní stav této slavogermanské jednoty ze společného pokladu slovního. — Ostatně podobné užší spojení Slovanů s Germany objevovalo se už dávno před tím. Srv. napřed na str. 44 a 47 uvedený spis Irenicův nebo Guagniniův.

[2]) Otázka slavoíránské příbuznosti dostala se do popředí později. Byli sice již dříve jednotlivci, kteří měli asijské Arijce za bližší Baltoslovanům než jiným (srv. *Pictet* Les origines indoeuropéennes I². § 5, 65; *Pott* Wurzelwörterbuch der indogerm. Sprachen. Detmold 1867, I. 1, 40. Etym. Forsch.

můžeme v obsahu jednotlivých výše uvedených schémat, a má se jimi naznačiti, že Slované dříve, než se úplně individualisovali v nový samostatný národ, žili ještě po jistou dobu v úzkém spojení nebo styku s Germany nebo s Iránci nebo s Balty, anebo na jedné straně s tím, a zároveň na druhé s oním pranárodem. Ba někteří měli i představu o existenci samostatného národa slavogermanského, a dosud se hojně uznává existence jednoty baltoslovanské od jiných značně odlišené, kterou kdysi zejména J. Hanusz hájil.[1])

Ale novější linguistická bádání staví se proti podobným sblížením, pokud se tím na mysli mají sekundární skupiny a jakési národy »slavogermanský«, »slavoíránský«, naprosto skepticky,[2])

II[2]. 2, 1; *A. Hilferding* Древн. періодъ 256, 285 a svrchu uvedené citáty ze spisu »Объ отношеніи слав. яз. etc.«, nehledě k výše na str. 60 uvedeným indologům), ale teprve *J. Schmidtem*, který Baltoslovany spojil na jedné straně s Germany, na druhé s Iránci, dostala se otázka ta do proudu hlubšího bádání. Ovšem Schmidt nikdy nesoudil, že by byli Slované s Iránci tvořili kdysi samostatný celek. Z některých zvláštností jazykových soudil pouze, že není možno odděliti baltoslovanštinu ani od germanštiny ani od jazyků íránských; ale dle jeho mínění je stejně klamné spojení baltoslovanské řeči s německou v jednu prařeč, jako na druhé straně spojení slovanštiny s íránštinou. Tím ovšem Schmidt měl baltoslovanštinu za jakési organické pojítko mezi jazyky asijskými a německým. Podobné více méně užší spojení slovanštiny s íránštinou přijímali *Ludwig*, *C. Uhlenbeck*, *P. Bradke*, *Fr. Müller*, *Leskien* (l. c.), proti byl *A. Schleicher* a všichni přívrženci evropsko-asijské bipartice.

[1]) *J. Hanusz* O dobie litewsko-słowiańskiéj w stosunku do prajęzyka indoeuropejskiego. Tom XI. Rozpraw wydziału filol. akad. Krakow. 1885, 249. — Několik slov o jazyku litevském. (Slovanský sborník VI 5.) — O starších zastancích viz *Brückner* (Die slaw. Fremdewörter im Litauischen. Weimar 1877. Úvod), a *Krek* Einleitung 90, 93; tento se vyslovil pro dlouhé spolužití.

[2]) Od uznávání samostatné jednoty slavogermanské upouští se hlavně od té doby, co vydal *A. Leskien* práci o deklinaci obou řečí, kterouž později doplnili *Sievers a Osthoff* eliminací domněle společného litvoslavogermanského *m* proti *bh* jiných suffixů pádových. Úplně skepticky hovořil už také *Delbrück* (Einleitung 137), *Kalina* (Lud I. 105), *Hanusz* (Rozprawy wyd. fil. akad. Kraków, XI. 350, 265), dnes *Vondrák* (ČČM. 1900, 18), *Kretschmer* (Einl. in die Gesch. d. gr. Sprache 93 sl.). *A. Hilferding* vystoupil proti Schleicherově theorii ve zvláštní rozpravě »Разборъ теоріи А. Шлейхера о мнимомъ славяно-германскомъ языкѣ. Древн. періодъ. Прилож. Б. 285). Vůči námitkám proti jednotě slavoíránské dlužno však konstatovati, že aspoň jeden důležitý zjev nepřestává pro ni svědčiti. Jest to známé rozdělení jazyků arijských na jazyky *centumové a satemové*. Východní, asijští Ariové a Litvoslované změnili totiž *k* v sykavku, podle Brugmanna snad vlivem řeči autochthonů. Proti řeck.

a i proti třetí skupině »baltoslovanské« nepřestává se ozývati odpor, jmenující ji nedokázanou hypothesí.[1])

To jest vše, co možno dnes s hlediska linguistického pověděti o původu prařeči slovanské a tím i o původu národa slovanského.

Tento výsledek linguistických bádání musil by vyzníti velice skepticky, ba negativně, kdyby mu nepřicházel vstříc jiný moment, na nějž jsem již ukázal, totiž moment *zeměpisný*. Historický zeměpis ukazuje nám aspoň odedávna Slovany na jedné straně v sousedství Germanů a na druhé v odvěkém úzkém styku s kmeny baltskými, a dodávám hned, i thráckými.[2]) I íránské sousedění je velice pravděpodobné pro starší dobu. Uvažuje o tomto momentu a pak o právě vylíčených výsledcích na půdě čistě linguistické, pokud se bližšího příbuzenství aspoň s Balty týká, soudím, že můžeme zatím o původu slovanského národa uzavírati tolik:

Slovanština povstala nejspíše tím, že z původní prařeči arijské, mluvené lidem s počátku dosti jednotným, oddělila se část, kterou, nemajíce zatím jiného názvu, zoveme baltoslovanskou, a která, jestliže netvořila jeden národ jedním jazykem hovořící, představovala přece skupinu dvou dialektických oblastí, velmi blízkých jazykově a velmi úzce spojených stykem zevním. Obě tyto

---

ἑκατόν, lat. *centum* (*kentum*), stir. *cet*, got. *hund* má stará indština *śatam*, lit. *szimtas*, stsl. *sъto* (*Brugmann*, Grundriss I[2]. 26).

[1]) Už *Brückner* ukázal, že část shod lexikálných dlužno vysvětliti pouhým přejetím ze slovanštiny a *Bradke* poukázal na to, že úzké příbuzenství litvoslovanské jako indoíránské nemusilo býti od počátku, nýbrž že se mohlo teprve později vytvořiti (Festgruss an Otto von Böthling 1888, 4; Über Methode und Ergebnisse der ar. Alterthumswiss., 70). Rozhodně zavrhuje jednotu *Alexandr Pogodin* (Извѣстія русс. языка. 1900, 165, a článek »Изъ древнѣйшей исторіи литовскаго племени. Археол. Вѣстникъ. Спб. 1898 68—75)

[2]) Nepochybuji totiž, že se v budoucnosti prokáže i bližší styk slovanštiny s jazykem starých Thráků, odvěkých jižních sousedů slovanských. Ovšem mluviti o bližším příbuzenství dosud nemůžeme. Ale při nejmenším existovaly značné shody, založené na dlouholetém styku místním. (Srv. zatím tať *A. Pogodina* Къ вопросу о Θракійцахъ. Арх. Вѣст. 1900, XIII., a *A. Ficka* v Bezz. Beitr. 1899, 249.) Souditi jako *K. Penka* na sousedství Prařeků s Litvoslovany na základě slova pro železo (*χαλκος* — lit. geležis, lot. dzelzis, pr. gelso — stsl.želězo), bych se neodvážil (Zur Palaeethnologie Mittel- und Südeuropas. Mitth. anthr. Wien 1897, str. 52). Mohlo býti přineseno spojením obchodním přes Černé moře.

oblasti trvaly po jistou dobu v tomto stavu, zatím co jiné z původního pranároda dávno a na dobro byly differencovány a z části i místně odděleny. Vedle toho však baltoslovanská skupina zůstala i po oddělení od ostatních v relativně bližším styku s oblastí germanskou na jedné a podle všeho i s íránskou a thráckou na druhé straně. To jest výsledek jazykozpytný.[1])

Ovšem jazykozpyt nedovede při tom rozhodnouti, zdali zároveň s jazykem oddělila se i část pranároda arijského k životu novému, samostatnému: zdali Slované jsou i kmenově částí pra-

[1]) Kdy se událo oddělení baltoslovanštiny od ostatních jazyků, nebo lépe řečeno, kdy differenciace baltoslovanského centra byla dovršena, nelze pověděti už proto, že moment, kdy dialektické centrum stává se ve vývoji novým národem, vůbec nelze zachytiti. Pokusil jsem se sice jednou sám odhadnouti přibližně toto datum na základě některých výsledků linguistických a archaeologických, ale ani ty přibližné výsledky nemám dnes za takové, abych je zde nad čarou reprodukoval. Vycházel jsem (Původ Slovanů 110 sl.) od Schraderovy parallely kultury praarijské s kulturou neolithické doby střední Evropy a od pokusů tuto dobu datovati (*O. Schrader*, Sprachvergleichung und Urgeschichte. II. Aufl. Jena 1890) a to vedlo mne k závěru, že počátkem II. tisíciletí př. Kr. byl již svazek praarijský na dobro uvolněn na řadu nových národů. Dnes ovšem podklad Schraderův nemám za správný a vhodný. Ale v datu se ostatně i jiní shodli, na př. *Fr. Müller* (Allgem. Ethnographie II. Aufl. 1879. 88), *P. Bradke* (Über Methode und Ergebnisse, 212), *H. Brunnhoffer* (Urgesch. der Arier III. Leipzig, 1893. Str. X.) s hlediska linguistického, a i *K. Brugmann* v novém vydání své grammatiky (Grundriss der vergl. Gr. I. 2) Srv. i *Kretschmera* (Einleitung 187). *A Hilferding* určil kdysi odchod Litvoslovanů od ostatních Arijů do doby mezi XIII.—VIII. stol. (Древ періодъ, 253). *Ludwig* za konec trvání celku arijského postavil přibližně r. 3500 př. Kr. a dobu, kdy se Slované oddělili, určil asi o 1000 let později (Genesis d. gramm. Formen des Samskrt, Abh. d. kön. böhm. Ges. d. Wiss. Prag, 1891, 4).

Jestli však tehdy byli Slované odděleni i od baltských kmenů, pověděti nelze. Registruji jenom: *Julius Fierlinger* dokazoval, že v V. stol. př. Kr. ještě nebyli rozděleni (Srv. Rozprawy wydz. fil. Akad. krak. XI. 265), proti tomu však *V. Hehn* (Kulturpflanzen und Hausthiere[6], Berlin 1894, str. 324) a *R. Krek* (Einleitung, 216), že v tu dobu již rozděleni byli. Hehn a Krek soudili, že Slované přijali společný název pro kohouta (kurъ) od Íránů (srv. írán. churu, churúh, churús) a to od íránských Skythů, kteří přišli do Rusi v VII. stol. Jelikož však kmenové baltští mají pro kohouta název jiný, soudili oba badatelé, že v době styků slavoskythských byli již Baltové odděleni od Slovanů. Ale z dokladu tohoto nelze nic vysouditi, rovněž tak jako z parallely stsl. názvu mědь k lit. varias, prus. wargien, lot. waŕš (srv. Původ Slovanů, 120) z důvodů, jež jsem nahoře na str. 68 naznačil.

naroda arijského — pranárod taký musíme přijmouti, uznávajíce existenci prařeči arijské — či zdali jsou arisovanými jinorodci, kmenem původu cizího, který jen jazyk arijský přejal a si upravil. K tomu odpověď snažila se zase dáti nauka jiná, anthropologie.

III. O tělesném původu Slovanů.

Ethnologická anthropologie, pokud jí rozumíme studium tělesných vlastností jednotlivých typů a ethnologických skupin lidstva proti jiným typům a skupinám, nalezla první vědečtější pěstitele také teprve na samém konci století XVIII. a počátku XIX., na př. ve Fr. Blumenbachovi (De generis humani varietate nativa. Götting. 1775), Petru Camperovi, Th. Sömmeringovi, Ch. Whiteovi, S. G. Mortonovi, van der Hoevenovi, hlavně v J. Prichardovi (Researches in to the physical history of mankind. London 3. ed. 1836) a ještě v několika jiných.[1])

Ale po celou tuto první dobu obírali se anthropologové typy a speciemi, které se už na první pohled velmi od sebe lišily, především tedy studiem poměru, v jakém stál *homo Europaeus sive Caucasicus* ke kmenům aethiopským, mongolským, americkým a malajským. Analytické studium Evropy samotné nastoupilo teprve v polovici XIX. století, když Retzius, Baer a jiní počali se obírati srovnáváním jednotlivých evropských národů mezi sebou po stránce tělesné, a to na základě několika znaků tělesných, tehdy oblíbených a velkou naději vzbuzujících.

Prvním větším výrazem tohoto studia byl systém *A. Retzia*,[2]) založený na dvou znacích lebečných: 1. na útvaru lebky v Blumenbachově t. zv. normě vertikální a. 2. na velikosti lícního úhlu normy postranní.

Podle tohoto systému dělilo se veškeré lidstvo na tyto skupiny:

---

[1]) Srv. můj Nástin dějin anthropologie (Atheneum. Praha 1889; polsky ve Wisle 1890) a *G. Retzius* Crania suecica antiqua. Stockholm 1900, 1—18.

[2]) Systém tento uveřejněn švédsky r. 1842, (Om formen af Nordboernes Cranier), v německém překladě r. 1845 (Müllers Archiv f. Anatomie, 1845. 97). Srv. k tomu i Retziovu rozpravu »Blick auf den gegenwärtigen Standpunkt der Ethnologie in Bezug auf die Gestalt des knöchernen Schädelgerüstes« (Archiv für Anatomie« 1858, str. 105), jež původně byla vyložena r. 1856 v přednášce konané v Christianii pod názvem »Blick på ethnologiens närvarande ståndpunkt med afseende på formen af hufvudskålens benstomme«.

A. Přímolící: *a*) dlouholebé: Germani, Keltové, staří Římané a Řekové, Indové, Peršané, Arabové a Židé

b) krátkolebé: Ugrové evropští, Turci evropští, Slované, Novořeci, Lotyši, Albanci, Etruskové, Rhaetové a Baskové.

B. Šikmolící: *a*) dlouholebé: Všichni kmenové afričtí, Tungusové, Číňané, Negři australští, Eskimáci a řada kmenů amerických.

b) krátkolebé: Uhři a Turci asijští, Čerkessové, Turkmeni, Afghanci, Tataři, Mandžuové, Mongoli, Malajci, Polynésané, Papuové a část kmenů amerických.

V této řadě objevují se, jak vidno, i Slované, jsouce po prvé [1]) zařaděni po *tělesné* stránce v jakýsi vědecký systém vzájemné příbuznosti evropských i cizích národů, a to, jak z obrazce zřejmo, tak, že tvoří jednu bližší skupinu s Ugry, Turky, Novořeky, Lotyši, Albanci, Etrusky atd., že podle představy Retziovy původem svým náleželi k nim, kdežto jiná skupina evropská, v níž stojí Germani, Kelti, staří Římané a Řekové byla Retziovi původu jiného.

---

[1]) Neboť starší anthropologické charakteristiky starých Slovanů opíraly se jen o to, co oko mohlo postřehnouti z vnější podoby tělesné, o proporce, komplexi a výšku těla: Tak je vyznačili někteří starší dějepisci, jež dále uvedeme, a po nich to opakovali historikové a ethnografové z konce předešlého a počátku nynějšího století, na př. Gebhardi, Anton, Schlözer (Allgem Weltgeschichte LI. 1789, str. 221. — Erste Linien eines Versuches 37. — Allg. nord. Gesch, 1771, 351). Jediný jen *Vavřinec Surowiecki* vyšinul se už v této časné době na theorii o anthropologickém původu kmenů evropských, jež stojí za bližší povšimnutí (Sledzenie początku narodów słowiańskich. (Varšava 1824) 227 sl. a 351 sl. Srv. *Šafařík* Abkunft 39 sl.). Podle Surowieckého Kelti a Germani náleželi k jednomu kmenu světlovlasému. Také národové staré Skythie a Sarmatie byli s předešlými příbuzni a náleželi všichni k světlovlasému kmeni kavkazskému. Naproti tomu Slované byli původu jiného, tmavovlasého.

Původně byla Evropa obývána černovlasou skupinou kmenů, k nimž náleželi Laponci, Iberové, Ligurové, Baskové, Aquitanci a Silurové atd., kteří, soudíme li podle zbytků zachovalých, původu byli dvojího: iberského na jedné, laponského na druhé straně. Laponský kmen byl nejstarší, autochthonní, černovlasí Jihoevropané přišli o něco později z asijské Iberie. V téže době, zdá se, přišli i hnědovlasí Slované do Evropy odkudsi z Armenie a rozsadili se ve středu a na severu Evropy. S tímto stavem setkal se později kmen blondinů, když od Kavkazu po stoletích vtrhl do Evropy. Prvním vojem jeho byli Keltové, kteří údolím Dunaje tlačili se na západ do Gallie a roztrhli Slovany baltské od adriatických; druhý voj tvořili Germani, táh-

Systém Retziův novosti svojí a pak určitostí, s kterou byl postaven, dosáhl v první době neobyčejného úspěchu a byl všeobecně přijímán. I u nás Dr. Ed. Grégr, jenž na pokyn dra. Purkyně zabral se poněkud do české kraniologie, nemeškal r. 1858 správnost jeho plně dosvědčiti.[1]) Ale jelikož tyto prvotní práce byly vskutku jen povrchní a nesprávné, netrvalo to dlouho, poznala se jejich úplná vratkost, a na místo řešení velkých otázek obrátilo se studium k analytické a kritické práci v rozměrech menších; z toho pak vyšla brzy první základní these anthropologie evropských národů.

Hlavní popud k tomuto hlubšímu studiu evropské kraniologie dán byl v letech šedesátých a sedmdesátých v Německu. Zde si počalo několik badatelů jako W. His, L. Rütimeyer, H. Hölder, H. Welcker, hlavně pak A. Ecker a L. Lindenschmidt všímati podrobněji fysického rázu zbytků tělesných ze starých hrobů jihoněmeckých, určitě datovaných rázem inventáře do druhé poloviny I. tisíciletí po Kr. a označovaných za hroby německých Burgundů, Franků, Alamannů, Baiuvarů.[2]) A tu jim hlavně dvoje bilo do očí: značná délka kostry rovně ležící na zádech, z níž souditi bylo lze o značné výšce staroněmeckého obyvatelstva, a vedle délky těla zejména tvar lebek, jichž bylo hojně v museích shromážďováno a měřeno.

Lebky tyto ukazovaly pravidlem následující charakteristiku: Šířka mozkovny v poměru k délce její nebyla veliká, tak že typický index lebečný nejčastěji a průměrem kolísal mezi 70—75 a lebky podle přijatého systému patřily tedy ponejvíce mezi dlouhé.[3])

---

noucí podél Sudet a Karpat do severní části pevniny, tříštíce zde usazené Vendy.

[1]) O lebkách člověčích vůbec a slovanských zvláště. (Živa. Praha 1858, 223)

[2]) *W. His, L. Rütimeyer* Crania Helvetica (Basel 1864). *A. Ecker* Crania Germaniae meridionalis (Freiburg 1866). Srv. i *H. von Hölder* Zusammenstellung der in Würtemberg vorkommenden Schädelformen (Stuttgart 1876) a *J. Kollmann* Beiträge zu einer Kraniologie der europ. Völker. (Archiv Anthr. XIII. 79., XIV. 1).

[3]) Indexem lebečným zoveme číslo, vyjadřující šířku lebky při délce rovné 100. Je-li lebka na př. absolutně dlouhá 180 *cm* a široká 140 *cm* bude se její index rovnati číslu 77·7 (rovnice $180 : 140 = 100 : x$). Podle toho lebky s vyšším indexem jsou širší lebek s indexem menším, neboť se šířka jejich blíží tím více k délce, čím je číslo vyšší. Tento index u lidské lebky vůbec kolísá nejčastěji mezi číslem 70–85, a anthropologové rozeznávají pravidlem v skupině té lebky poměrně dlouhé s indexem do 75, lebky střední s indexem

Ve spojení s poměrnou úzkostí mozkovny byl i obličej, měřený na rozponu kostí jařmových, úzký, stávaje se tím zároveň dlouhým s detaily korrelativně utvořenými. otvor nosní a očnice byly užší a vyšší, spodní čelist a tím i brada neširoká kosti jařmové přilehlé, nos vynikající. Při pohledu ze zadu jeví nám témě lebky podobu střechovitou. Slovem lebka celá zdála se poměrně k délce užší a tím všechny její poměry šířkové zmenšeny proti délce a výšce. Vzhledem pak k okolnostem, v nichž lebky nalezeny, uvedení badatelé, hlavně Ecker, přičtli tento útvar lebky kmenu německých Franků, Alamannů atd., a poněvadž se podle vědomostí historických musilo souditi, že tito kmenové nedávno teprv vyrojení z kolébky Germanstva byli nevalně pomíšeni a tudíž relativně typu čistého, *přičten byl typ tento Germanům vůbec* a prohlášena byla za vědeckou thesi theorie o původním úzkolebém typu germanském. Germani původní, čistí měli za tělesný příznak lebku poměrně dlouhou a úzkou, těla byli, jak z měřených koster se souditi dalo, vysokého, a připojí-li se k tomu zprávy starých klassiků římských o vnější podobě Germanů. — doplnil se obraz jejich fysického rázu ještě vlastnostmi dalšími: plavostí vlasů a světlostí očí a pleti s tvářemi ruměnými.

Tak povstala theorie a původním typu Germanů, a theorie tato udržela se v platnosti až po dnešní den, přijímána jsouc nejen od Němců, ale i od jiných, zejména francouzských, italských a slovanských anthropologů, a možno říci: stala se východiskem celého dalšího bádání v genesi evropských plemen. A poněvadž zároveň už první kraniologické práce, obírající se starým i moderním materialem, vynesly na jevo, že dnešní Slované jsou krátkolebí (srv. zejména práce Weissbachovy) a že také moderní i staré obyvatelstvo centrální Francie vyznačuje se velmi silnou krátkolebostí, poznatek ten postačil, aby ve Francii a také u Slovanů i u Němců čím dále tím více opakovala a utvrzovala se theorie další, podle níž vedle zvláštního právě charakterisovaného typu a plemene germanského existovalo v staré době v střední Evropě jiné plémě, jiný typ, odlišený tělesně od prvého hlavně lebkou relativně zkrácenou, a z tohoto typu, že povstali na západě Alp Keltové, jádro a základ národa francouzského, na východě pak Slované, aspoň oni čistí, vlastní Slované. Tuto theorii o původním plemeni keltoslovanském odchylném od germanského přijímala sprvu celá mo-

mezi 75—80 a lebky poměrně krátké s indexem nad 80. Tento systém — 75—80 — přes různé návrhy a změny udržel se jako nejlepší po dnes.

derní anthropologická škola francouzská: A. Quatrefages, P. Broca, E. Hamy, R. Verneau, A Hovelacque, J. Hervé, Obédénare, P. Topinard, Zaborowski, R. Collignon.[1]) Přední francouzský anthropolog Pavel Topinard vysvětlil a odůvodnil ji na př. takto: Do střední Evropy přišlo s civilisací mladší doby kamenné nové plémě, znalé orby a pevných sídel. Toto plémě vidíme rozloženo od *Francie přes jižní Německo a Slovany* až do Pamiru střední Asie. Později v době železné přišla rasa nová, kterou nejvýznačněji spatřiti lze v jihoněmeckých hrobech řadových. A tuto rasu zvanou (podle Brocy) kymrickou nebo angloskandinavskou (čítá do ní Anglosasy, Franky, Alamanny atd.) staví Topinard vždy proti krátkolebému a brunetnému kmenu starších Keltoslovanů.[2])

Touto theorií se tedy vykládalo, že velká část evropských Arijů, ač mluví jazykem příbuzným, z jedné prařeči povstalým, anthropologicky je původu jiného, speciálně, že část zahrnující v sobě dva sousední velké národy Germany a Slovany, je původu dvojího, repraesentovaného dvěma odchylnými typy, a zastanci této theorie rozcházeli se jedině v odpovědi na otázku, který že z obou takto stanovených typů byl zároveň vlastním typem arijským a který pouze arisován, a také ostatně i v určení původní komplexe. Jedni anthropologové viděli pravé Arijce v krátkolebém typu keltoslovanském, druzí v dlouholebém germanském (a těch bylo více), jiní se nevyslovovali. V představě prvních byli vlastními původními Arijci Keltové a Slovane,[3]) v představě druhých staří Germani,

---

[1]) *A. de Quatrefages* v Rochardově »Encyclopédie d'hygiène et de médecine publique I.« (Introduction anthrop. 112, 114) a s ním také Dr. *R. Verneau* (Les races humaines. Paris 488, 604, 611) spojuje Tadžiky, Kelty a Slovany v jednu t. zv. pamirskoevropskou větev arijské skupiny proti větvi indoevropské. Srv. též *Quatrefages et Hamy* (Crania ethnica. Paris 1873 až 1882 str. 491). *P. Broca* podle Crania ethnica 491. *A. Hovelacque et G. Hervé* Précis d'anthropologie (Paris 1887) 373. *Obédénare* Les Celtes de l'Europe orientale (Revue d'anthropologie. 1877 253). *R. Collignon* Recherches sur les proportions du tronc chez les Français (L'Anthropologie 1893 256). *Zaborowski* Bull. d'anthrop. Paris 1900. 69 sl.

P. Topinard Éléments d'anthropologie. Paris I. 1885. 319, 400, 411 atd.

[3]) Sem patří hlavně: *Canon Isaac Taylor* (The Origin of the Aryans, London 1889, a The Origin and primitive deat of the Aryans. Journ. of. Anthr Inst. 1888), *F. de Villenoisy* (Origines des premières races ariennes. Louvain, Muséon. 1894), *G. Sergi* (Umbri, Italici e loro relazioni. Bologna 1897, Über den sogernannten Reihen gräbertypus. Buschan's Centralblatt 1898. II., Specie e varietà umane. Torino 1900), *A. Keane* (Man past and present.

Slované pak spolu s Kelty tvořili jim jen arisovaný cizí element, příbuzný nejspíše Finům nebo Turancům [1]) a tím se potvrzovalo na zdánlivě vědeckém základě to, co dříve více z potupy než z přesvědčení vykládali Parrot nebo Schütz, Brandstätter a jiní.

Ale theorie »keltoslovanská« povstala na základě jedné praemissy, jejíž chyba spočívala v tom, že se uvažovalo a soudilo z dvou skupin materialu bez dostatečného uvážení, jaká jest jejich časová provenience. O původním německém typu soudilo se předem na základě starého materiálu z jihoněmeckých hrobů, — o původním slovanském však především na základě materiálu moderního, a srovnával se tak nynější stav jedněch s dávnominulým stavem druhých. Starý materiál slovanský nebyl sprvu dostatečně znám a respektován.

Tím však hned zpředu celá uvedená these postavena byla na základy pochybné a také postačily jen trochu hojnější objevy starých hrobů slovanských, aby se nahromadila látka, kterou s touto theorií těžko bylo uváděti v soulad.

To přimělo několik anthropologů, že počali míti různé pochybnosti, hlavně pokud se týče spojení Slovanů s keltoslovanskou theorií. Z nich sluší uvésti u Němců J. Kollmanna,[2]) Th. Poesche,[3]) a hlavně R. Virchowa [4]), jenž už r. 1876 a 1881

Cambridge 1899, 521), *Zaborowski* (Bull. de la soc. d'. anthr. 1900, 98), *Talko Hryncewicz* (P. Антр. Ж. 1901. 28).

[1]) *Poesche Th.* (Die Arier. Jena 1878. 14 sl., 41), v první době i *Penka K.* (Origines ariacae. Wien 1883, 14. nsl. Herkunft der Arier. Wien 1886 32, Ausland 1891 č. 7 -10, Über den phys. Typus und die Urheimat der Arier. Mitth. anthr. Ges. Wien. XIII. 255. (V poslední době však soudí jinak, jak uvidíme). *E. Zuckerkandl* (srv. Mitth. anthr. Ges. Wien. XV. Sitzungsber. 104). Dr. *Wilser* (Die Herkunft der Germanen. Correspondenzblatt 1885, 122. Rundköpfe in Europa. Buschan's Centralblatt 1899, 1), *E. Hölzer* Zum Problem des german. Typus (Jahreshefte des Ulmer math. nat. Ver. IX. 1899). *M. de Lapouge* Questions aryennes. Revue d'anthrop. 1889. 181) a nejnověji i Dr. *G. Buschan* (Verbreitung, Eintheilung und Ursprung der slav Völkerstämme Bericht über das Vereinsjahr 1899/1900 der Ges. für Völker- und Erdkunde zu Stettin. str. 24. (Wohlau 1901). *Gust. Retzius* (Crania suecica. Stockholm 1900 str. 25, 45). *Thurnam* (Archiv Anthr. I. 277., 283), *Th. Huxley* (The Aryan Question and prehistoric Man. The nineteenth Century 1890 Nov. 759 Man's place in nature II. vyd. Lond. 1890), *Sayce* (srv. Ausland 1890, 741). *G. Rendall* (The cradle of the Aryans. London 1889, srv. Journ. of. Anthr. Inst XIX. 491).

[2]) Srv. jeho přednášku na sjezdu ve Frankfurtě nad Mohanem 1882 (Correspondenzblatt XIII. 203 a Pam. arch. XII. 333).

[3]) *Th. Poesche* Die Arier 126 sl.

[4]) Srv. již práci »Beiträge zur physischen Anthropologie der Deutschen

vyslovil se pro původ Slovanů ze dvou elementů, z nichž jeden příbuzný byl Germanům, pak Karla Penku,[1]) jenž z podobného názoru vycházeje, ve svých novějších pracích blízek je theorii o společném původu Germanů a Slovanů, ze slovanských badatelů zejména Anatola P. Bogdanova[2]), Dm. Anučina[3]), K. Ikova[4]), M. Zografa[5]) a J. Wankela[6]). O těch slovanských anthropolozích, kteří jinak soudí, uslyšíme dále.

Také já sám jsem už r. 1890 vystoupil proti běžné tehdy theorii keltoslovanské ve spise »Příspěvky k anthropologii zemí českých« (Praha, str. 83 nsl. Vyšlo s datem 1891), pak v článku

mit besond Berücksichtigung der Friesen« (Abhandl. der k. Akad. der Wiss. Berlin 1876 p. 9), referát o pohřebišti u Slaboszewa (Berl. Verh. 1881 p. 272 nsl.), důležitý článek »Die Deutschen und Germanen« (Berl. Verh. 1881 68 a 357) a jeho výroky na sjezdech v Norimberce (Correspondenz-blatt 1887 132), v Moskvě (Congrès international T. II. Proces verbaux 16, 21), nebo v zahajovací řeči sjezdu v Speieru r. 1896 Corrspzbl. 1896, 79) a v Lübecku r. 1897 (tamže 1897, 70). Virchowův názor přijali na př. *Schumann* (Berl. Verh 1894. 336) a dříve z části i *G. Buschan* (Germanen und Slawen. Münster 1890, 37, 39).

[1]) *Penka* (Globus 1892. Bd. LXI. 70).

[2]) První myšlenky; pokud vím, pronesl již ve svém spise »Курганное племя Московской губ.« (Moskva 1865) a v spise »Матеріалы для антропологіи курганнаго періода въ Московской губ.« (Moskva 1867), pak opět pochyboval a rozvíjel svůj názor pomalu v řadě článků publikovaných ve sborníku »Антропол. Выставка« na př. II. 180 (Курганные черепа области древнихъ Сѣверянъ), II. 38, (Описаніе курганныхъ череповъ Смоленской губ.), II. 350 (Черепа изъ старыхъ Московскихъ кладбищъ), III. 1. 305 (Древніе Кіевляне по ихъ черепамъ), III. 1. 350 (Курганные жители Сѣверянской земли по раскопкамъ въ Черниговской губ.), III. 1. 462 (Древніе Новгородцы), IV. 1. 106 (О черепахъ людей каменнаго вѣка, найденныхъ до сего въ Россіи) atd., až konečně jasně a určitě vyložil jej v přednášce, kterou měl na mezinárodním sjezdu v Moskvě r. 1893 Quelle est la race la plus ancienne de la Russie centrale? Comptes rendus du Congrès international T. I. Moscou 1893)

[3]) *Anučin* v článku »Velikorusi« v slovníku Brockhause a Jefrona (Petrohrad 1892); srv. i »Quelques donnés pour la craniologie de la population actuelle du gouvernement de Moscou« (Congrès international. Moscou II. 279) a poznámky další.

[4]) *K. N. Ikov* Дневникъ 1890 103.

[5]) *M. Zograf* Антропологическія изслѣдованія мужскаго великорусскаго населенія Владимирской, Ярославской и Костромской губ. Москва 1892. 176, a články »Les types anthropologiques des Grand-Russiens des gouvernements du centre de la Russie». (Congr intern. Moscou 1893. II. 11), Über altrussische Schädel aus dem Kreml (Archiv für Anthr XXIV. 1897. 41, 63).

[6]) *Dr. H. Wankel* Beitrag zur Gesch. der Slaven. Olmütz, 1885. Srv. Mitth. Wien XII. 127

»K otázce o původním typu slovanském« (Atheneum, 1891, 193), a vyslovil jsem při tom theorii jinou, *podle níž vůbec tělesného rozdílu mezi typem slovanským a germanským prvotně nebylo, nýbrž naopak úzká příbuznost a původ společný.* Seznav pak během dalších let, že mínění toto naráží na odpor s různých stran, sebral jsem r. 1896 všechna data, jež jsem té doby měl po ruce v novou knihu »O původu Slovanů.« (Praha 1896).

Kniha tato vyvolala značný rozruch v anthropologické literatuře evropské.[1]) Doznala v řadě referátů schválení, v řadě jiných narazila na odpor někde vědecký a odůvodněný, jinde nevědecký tak, že jsem měl za svou povinnost několika replikami hájiti své stanovisko a opravil jsem také rád ty nedostatky, na něž na př. K. Rhamm, P. Miljukov, V. Vorobjev, P. Minakov důvodně ukázali.[2]) Nicméně v celku a v základu od své theorie dosud upustiti nemohu, ač na druhé straně rád uznávám, že druhá theorie má pro sebe také vážné důvody. Dnes stojí zatím obě prostě proti sobě, a s tohoto stanoviska pokusím se je nyní objektivně vyložiti,

---

[1]) K historii této otázky srv. i článek *J. Matiegky* »Počátky a postup anthropologického studia obyvatelstva zemí českých.« (Národopisný Sborník, Praha 1898, III. 72).

[2]) Celkem se souhlasně vyslovili *D. Brinton* (Science, New-York N. S. VI. Nr. 139), *A. Lissauer* (Zs. f. Ethnol. 1897, 39). *J. Matiegka* (Mitth. antr. Ges. Wien, 1897, 55), *A. Kalina* (Lud 1897, 197), mimo řadu referátů jiných, kde stanovisko referentovo určitěji nevystoupilo. Nově se pro dolichocefalii Praslovanů prohlásil i *O. Ammon* (srv. Centralblatt f. Anthr, 1900, 280, 282), *R. Asmus* (Archiv f. Anthr. XXVII. 1), *Ad. Bloch* (Bull. d'anthr. Paris 1901, 78). Srv. dále i názor *Kollmannův* v Archiv. f. Anthr. XXII. 137. Proti vystoupil hlavně *K. Rhamm* (Globus LXXI. Nr. 20, LXXII. Nr. 2.), *J. Píč* (Pam. archeol. XVII. 472), *P. Miljukov* (Этнограф. Обозрѣніе 1898. Nr. 37. 132), *Seemayer Vil.* (Ethnographia 1899, 185), z části ji doplnil *Hormuzaki* (Globus LXXII. Nr. 4); nověji k theorii o brachycefalii praslovanské přihlásil se *Talko Hryncewicz* (P. Антр. Ж. 1901, 26) a *V. Vorobjev* (tamže 1900, 69). Proti kritice Rhammově srv. moji odpověď uveřejněnou v Globu LXXI. Nr. 24, proti Píčově dva spisky o sobě vyšlé »Na obranu« a »Dodatek« (Praha 1897).

Všemi ostatními kritikami obírá se spisek »Zur Frage über den Ursprung der Slaven. Nachwort zu meiner Arbeit »O původu Slovanů«. Prag 1899. Beilage zum Věstník s. st. II. Polemickou statí p. Seemayera »A szlávság eredetének Niederleféle elmélete«, v časopise »Ethnographia« neobíral jsem se proto, že autor její neznaje vůbec práce originální, nýbrž jen chybné referáty, čehož velmi lituji, rozvádí tam polemiky o věcech, jichž jsem neřekl nebo jež jsem zcela jinak mínil.

jakožto výsledek posledního badání v otázce po anthropologickém původu Slovanů.[1])

Jak jsem již pověděl, stará theorie o typu a plemeni slovanském odchylném od germanského, založena byla na následujících dvou pozorováních:

1. že staří Germani jihoněmeckých hrobů jsou většinou středolebí a dlouholebí a při tom že byli dle zachovaných zpráv pleti vlasů, očí světlých,

2. naproti tomu, že u Slovanů vidíme nyní pravidlem krátkolebost a že vládne u nich komplexe tmavá.

Ale z obou posledních zjevů dostatečně prokázán je pouze zjev první. Nyní jsou Slované skutečně krátkolebí. To vykazují nám již průměrné indexy lebečné jednotlivých kmenů slovanských a ještě jasněji a správněji percentualní zastoupení krátkých lebek proti dlouhým a středním. Sestavil jsem ve svém »Původu Slovanů« přehledné tabulky indexů lebečných slovanských národů sebraných různými badately jak na lebkách moderních z kostnic vzatých, tak i na živých, pak i záznamy procentualních poměrů typů světlé komplexe k typům středním a tmavým a výsledek ukázal, že vskutku 1. Slované jsou dnes vesměs krátkolebí, ač většina jich nedostupuje tu stupně příliš vysokého. Nejméně dlouholebých ukazují západní a jihozápadní Slované (Čechové, Chorvati a Srbové). Zde je dolichocefalní lebka vyjímkou a i procento středních je nepatrné. Za to stoupají obě tato procenta, jdeme-li směrem k severu a severovýchodu, fakt to, na který již r. 1874 Weissbach dobře ukázal.[2]) Vidíme, nejen jak za Karpaty přibývá středních lebek, ale i dolichocefali se objevují častěji.

Nejvíce hlav středních a vůbec typů i při krátkolebosti stojících na hranici mesocefalie vykazuje střední Rusko, Bělorus a Polsko — tedy končiny, v nichž právě Slované odedávna sedí.

---

[1]) Zcela objektivně postavil se k oběma *W. Z. Ripley* (The racial Geography of Europa. Russia and Slavs. Appletons Pop. Sc. Monthly. 1898, Oct. 721, The races of Europe. London 1900, 358) a *Dm. Anučin* v předmluvě k ruskému překladu mé knihy »Человѣчество въ доистор. времена.« (Спб. 1898), nebo v článku o anthropologii Rusů v sborníku »Россія« (Отдѣльное изданіе статей изъ Энц. Словара Брокгауза и Ефрона) Спб. 1900. 135 (Srv překlad v Globu 1901. Bd. LXXX. 270), ač patrně se více kloní pro moje mínění.

[2]) Bemerkungen über Slavenschädel (Zs. f. Ethnol. 1874, 315.)

Už Tareneckij konstatoval u 184 velkoruských lebek střední index 80·65 (při 52% brachycefalů proti 48% tvarů delších), Popov u 151 lebek z okolí Charkova index 80·0. Indexy živých hlav měřených Talkem Hryncewiczem, Jančukem, Ikovem a Zografem ukazují sice nejčastěji průměr 82, ač jdou místy ještě výše, ale nesmí se zapomínati, že, chceme-li je přirovnávati k indexu lebek, nutno 1—2 jednotky odčísti.[1]) To jsem již uváděl ve svém »Původu Slovanů« a novější zkoumání starší data znovu potvrzují. Tak našel A. D. Elkind u 375 osob střední index 80·85 u mužů a 81·35 u žen (což by po odečtení ukazovalo téměř na mesocefalii lebek); týž spolu s Olechnowiczem vypočetl stř. index na 69 starších polských lebkách ze stol. XVI. a XVII. na 80·88 u mužů, na 81·85 u žen,[2]) Eichholz u 100 Bělorusů našel střední index 81·05 a v celku 28% mesocefalů,[3]) V. Vorobjev u Velkorusů rjazaňských v redukci 6·4% dlouholebých, 51·1% středních a 42·4% brachycefalů[4]) se středním indexem 79·48; u Velkorusů vůbec pohybuje se procento dlouholebých v různých oblastech mezi 11·5—26%, středolebých mezi 11—35·5%.[5]) Zato u Velkorusů zabajkalských našel nedávno Talko Hryncewicz střední index 83·1 a při tom 72·5% brachycefalie,[6]) u Podolanů stř. index 82·1.[7]) Týž sestavil nejnověji i velmi názorný anthropologický obraz Poláků, v němž konstatoval, že nejvíce brachycefalů je v Haliči (83%), v Lublíně už 78·4%, v Sandomirsku 77%, v Plocku 78%, v Opolsku 68·8%, ve Varšavě 57·4%.[8]) Při tom je velice zajímavo, že u dělného lidu selského je brachy-

[1]) Srv. »Původ Slovanů« 55, 56.

[2]) *A. D. Elkind* Привисляпскіе поляки. Труды антр. отд. общ. любит. ест. антр. этн. XVIII. 3. стр. 255—458 1897.

[3]) Матеріалы къ антропологіи Бѣлоруссовъ. Diss. Спб. 1896. Srv. ref. Stiedy Russ. Litt. v Archiv. Anthr. XXVI. 168.

[4]) *Vorobjev V.* Матеріалы къ антропологіи великорусс. населенія нѣкоторыхъ уѣздовъ Рязанськой губ. (Труды антр. отд. общ. люб. ест. антр. этн. Москва T. XIX. 64, 80. — Bez redukce byl poměr 0·6 : 32·6 : 66·8%, ind 81·48. Tamže na str. 67. přehled výsledků z jiných končin slovanských.

[5]) Великоруссы. Р. Антр. Журналъ 1900, 58. Velikorus charakterisován je podle Vorobjeva »subbrachycefalií na hranici k mesocefalii« (str. 66) a jest nejblíže typu Bělorusa.

[6]) *Talko Hryncewicz J.* Къ антропологіи Великоруссовъ. Семейскіе забайкальскіе. Tomsk, 1898, 28.

[7]) Srv. Archiv. Anthr. XXVI. 203.

[8]) *Talko Hryncewicz J.* Поляки. Антропологическій очеркъ. Р. Антр. Ж 1901, 22.

cefalie mnohem méně než u šlechty, na př. v Lublíně 59·6%, v Lomži 60·5%, v Plocku 54%.

Vidíme tedy vskutku na Rusi a v Polsku ubývání brachycefalie. Vyšší stupeň nalézáme za to u Čechů a Jihoslovanů. [1]) V celku však možno Slovany prohlásiti za mírně krátkolebé.

Ale jinak je už s komplexí. Typ slovanský daleko se nevyznačuje ani dnes tou tmavou komplexí, s jakou počítali svrchu uvedení anthropologové při tvoření svého typu keltoslovanského, vycházejíce především z poznání Slovanů v zemích alpských. Čechové a část Jihoslovanů statisticky se sice objevují většinou tmaví, — ale o Polácích a Rusích, a snad i o části Jihoslovanů [2]) to říci nelze.

Tabulky, sestavené v mém »Původu Slovanů« na základě starších prací (str. 61 nsl.), ukazují u Poláků i Rusů (mimo Malorusy) převahu světlých typů, totiž individuí s pletí jasnou a s očima i s vlasy světlými. Souhrn výsledků Dra. Jul. Talka Hryncewicze konstatuje u Bělorusů 57% čistého světlého typu proti 11% čistých brunetů, u Poláků poměr 52 : 16, u Ukrajinců 25 : 38, u Podolanů 52 : 18, Zograf u Velkorusů gub. tverské, jaroslavské a vladimirské poměr 40·5 : 20·4%. V. Vorobjev v práci o Velkorusech charakterisuje je valnou většinou za rusovlasé (ovšem ne plavovlasé); světlých očí vyskytuje se 40—50% (l. c. 63, 64). Talko Hryncewicz u Velkorusů zabajkalských našel 77·4% blondinů. Jiné novější výsledky viz sestavené v práci V. Vorobjeva o Velkorusech

[1]) K starším pracím mým, pak Dra. Matiegky, Weissbacha, Glücka, Himmela a Bassanoviče, jejichž výsledky viz v »Původu Slovanů« l. c., doplniti možno nové potvrzující zkoumání *J. Matiegky* na českých lebkách z kostnice mělnické, budyňské a třebivlické, ukazující střední index 83·19 pro mužské, 83·57 pro ženské lebky a všeobecný procentuální poměr skupin: 1% dol. : 13·5% mes.: 85·5% brachycefalů. (Zkoumání kostí a lebek českých v kostnicích venkovských. Rozpravy Akad. tř. II. 42. Praha, 1896 str. 12.) K pracím o jihoslovanských lebkách srv. nový článek *A. Weissbacha* Altbosnische Schädel (Mitth. Anthr. Wien 1897, 80).

[2]) Tak aspoň cestovatelé po Makedonii vytýkají světlý typ tamějších Slovanů (*Kočubinskij* v Arch. sl. Phil. XIII. 621). Srv. i *V. Kànčov* Македонiя. Sofia 1900 66. *K. Jireček* v popisu svých cest do Srbska (Osvěta 1875, 421) praví: »Srbové po vesnicích většinou bývají světlovlasí, fysiognomie čistě slovanské.« Anthropologických statistik z končin těchto dosud není. Ostatně i za typ Slováka uherského prohlašuje se hlava rusovlasá. Srv. *Pokorný* Z potulek po Slovensku (Praha 1886) I. 47, *A. Herrmann* Die ethn. Gestaltung der Bewohner Ungarns (Ethn. Mitth. Ung. V. 1896. 77), *J. Szaraniewicz* Kritische Blicke 128.

rjazaňských.[1]) Také v poslední své nahoře uvedené práci o Polácích, uznává Talko Hryncewicz za původní typ polský — typ světlý.[2])

Už na základě těchto výsledků nutno zajisté doznati, že starši francouzské theorie, které proti světlému typu germanskému (kymrickému atd.) stavěly tmavý typ keltoslovanský, nemají ani v nynějším stavu slovanského typu opory. Pravda, procento brunetů jest v Slovanstvu dosti veliké a u západojižních vůbec silně převažuje; přes to však větší část Slovanů, hlavně celé Polsko a Rusko, více se kloní k typu světlému. A tam je jádro Slovanstva. V území tom opět nejvíce světlosti ukazují kraje běloruské, polské Podlesí, sousedící s končinami Litevců a Lotyšů, kteří valnou většinou jsou blondini[3]). Vůbec vidíme totéž, co jsme pozorovali při rozložení indexu lebečného: směrem na sever a na východ ubývalo krátkolebosti, a s ní ve větší ještě míře ubývá i typu temného. Že se i tu najdou jednotlivé menší kraje, které proti tomuto pravidlu se postaví, o tom není pochyby, a bude další úlohou případy ty vysvětliti. Ale pravidlo celkové je na určito zjištěno.

Dnes jsou tedy vskutku Slované krátkolebí, jak jsme viděli, u západních převažuje i tmavá komplexe, ač meně, než se dříve předpokládalo, — ale dnešní tělesný ráz Slovanů nelze naprosto přenésti do minulosti tak, jako to učinili zastanci theorie nahoře vyložené, prohlásiti jej za původní typ slovanský a na základě jeho řešiti otázku o původu Slovanů. Neboť velikym procentem ukazuje materiál tělesných zbytků v hrobech staroslovanských rysy zcela jiné, rysy vížící je k starému typu germanskému, a staré zprávy o vnější podobě Slovanů odchylku tuto ještě doplňují a utvrzují. O celé kostře a o výšce těla nelze sice dosud podati bezpečnějších zpráv,[4]) ale sebrané lebky staroslovanské tvoří již

[1]) Труды антр. отд. XIX. 1899, 52.

[2]) Поляки. Антр. очеркъ Р. Антр. Ж. 1901, 16. Zde vypočteno pro haličské Poláky 35% světlého proti 19% temného typu a pro varšavské poměr 20·2 : 17·5.

[3]) Srv. na př. výsledky Talka Hryncewicze, jenž u Litevců, Lotyšů a Žmudinů konstatoval 66·6% blondinů (se světlými vlasy i očima) proti 5% brunetů. (Charakterystyka fizyczna ludów Litvy i Rusi. Zbiór XVII., 112.) Litevci a Lotyši vykazují také poměrně málo krátkolebosti, a nejvíce středolebých. Srv. starší práce v »Původu Slovanů« str. 57 nsl. Talko Hryncewicz našel 27—58% mesocefalů u Litevců a Lotyšů, Wł. Olechnowicz 36—57% u Litevců. (Zbiór XVII, 135, XVIII, 60.)

[4]) Ale podle všeho Slované byli vskutku těla dosti vysokého, ἄλκιμοι, εὐμή-

velký, do mnoha set jdoucí materiál, který, třebas byl velmi nestejnoměrně zpracován, přece k ocenění hlavních rysů, o něž nám jde, postačí, předem však postačí k negaci uvedených theorií, ovšem potud, pokud na *tomto* znaku, na *brachycefalii* byly založeny. Výslovně podotýkám, že mi nejde o podrobnou charakteristiku lebky, nýbrž jen o ten znak, na němž budovala se uvedená theorie.

A tu snažil jsem se už v práci z r. 1896 sestaviti značnou řadu dokladů toho, že lebky starých hrobů slovanských, a to z doby, kdy o slovanské příslušnosti nemůže býti již pochyby, jsou valnou většinou tvaru jiného než dnes, že totiž u nich silně převládá dlouholebost a středolebost proti dnešní krátkolebosti. Dovolával jsem se pro země české výsledků svých a Matiegkových, pro země polské hlavně zkoumání Kopernického, pro východoněmecké výsledků Virchowa, Lissauera, pro země ruské prací Bogdanova, Europaea, Antonoviče, Hamčenka a j., výsledků, jichž starší nahoře uvedené práce německých a francouzských badatelů z největší části pro nepřístupnost jazyka neznaly. A tyto výsledky, jež vesměs ukazovaly, že v slovanských hrobech stol. VIII.—XII. dlouhé a střední typy silně převládaly, [1]) *potvrzují se*

κεις, jak je staré zprávy označují. Aspoň střední výška mužských koster v hrobech drevljanských vypočtena byla Hryncewiczem a Hamčenkem na 167 a 165 *cm*, u radimičských Antonovičem na 166 *cm* (Talko Hryncewicz v Materyałech IV. 7.), u volyňských Antonovičem na 171 *cm* (Изв. XI. арх. съѣзда. Кіевъ. 26). Ženy ovšem bývají mnohem menší.

[1]) Uváděl jsem tam následující hlavnější naleziště, při nichž udávám v závorkách procentuální poměr nalezených tam lebek dlouhých ke středním a krátkým (literaturu příslušnou viz na str. 67 nsl.): v Čechách hroby u Levého Hradce zkoumané Matiegkou (30·7 : 30·6 : 38·7 , u Čáslavě (25 : 37·5 : 37·5), v Řepově (50 : 50 : 0; 74·1 :14·2 : 14·2), v Uhercích (30 : 30 : 40), ve Zbuzanech (36·4 18·2 : 45·4), v Želenicích (46 2 : 53·8 : 0), v Libici (47 : 41·3 : 11·7), na Moravě v Horních Dunajovicích (16·6 : 58·3 : 25), v Rakousích u Thunau (33 : 67 : 0), u Lengenfeldu v Bavořích (56·2 : 37·5 : 6·3), v Braniborsku u Platika (4 dolich.), u Kaldusu v Prusku podle Lissauera (43·3 : 43·3 : 13·4), u Słaboszewa v Poznaňsku (42·8 : 57·2 : 0), u Žarnówky a Popowa v Podlesí (33·3 : 40 : 26·6), u Tczewa (4 dol. a 1 mes.). V Rusku, necháme-li stranou gubernie severnější a střední, našel A. Bogdanov v hrobech starých Sěverjanů vykopaných Dm. Samokvasovem nad ř. Psjolem 82·6% dol. a 17 6% mesocefalů, v hrobech u Merinovky samé dlouhé, u Trojického monastyru 33·3% dlouhých, 50% středních a 16·6% krátkých. Z výkopů Antonovičových v zemi Drevljanů známo bylo 66 lebek se středním indexem 78·5, ze země Radimičů pak 35 lebek se stř. indexem 75·1 (84·8% dolichocefalů). — Uvedené zde poměry lebek českých jsou v nové práci Hellichově revidovány a místy nepatrně pozměněny.

neustále nálezy novými. O českých lebkách praehistorických vyšla zatím nová souborná, pilná a velmi cenná práce — třeba že s výsledky konečnými nesouhlasím (srv. str. 23) — od Dra. J. Hellicha, a v práci té Hellich na základě všeho českého materiálu došel jednak k výsledku, že v českých hrobech X.—XIII. stol. nalezeno bylo dosud 28% dolichocefalů, 38·5% mesocefalů a 33·5% brachycefalů, při čemž »mesocefalie tíhne více k dolichocefalii než k brachycefalii«, jednak k závěru, že praslovanský typ u nás i v ruských kurhanech vyznačen je lebkou vysokou a dlouhou.[1]) Také Dr. J. Matiegka na základě nových nálezů v hrobech žižických rozhodl se v novější době pro závěr podobný.[2]) Vedle starších v pozn uvedených známých nalezišť z vých. Německa a Polska u Platika, Kaldusu, Słaboszewa, Tczewa, Zarnówky, Popowa poukazuji ještě na nálezy následující, v nichž se objevili samí nebo téměř samí dlouholebci: na hroby u Reitweinu na Odře,[3]) ve Volíně,[4]) v Ramíně a ve Friedfeldu v Pomořansku.[5])

A nová souborná práce Rud. Asmusa o lebkách ze starých slovanských hrobů meklenburských[6]) ukazuje u 26 lebek mužských střední index 76·6, u 22 ženských 76·9 a následující rozložení skupin podle shody frankfurtské: 31·3% dolichocefalů, 50% mesocefalů, 18·7% brachycefalů, což vede autora k závěru (str. 31): »Dieser dolichocephale zur Mesocephalie hinneigende Typus ist der ursprünglich slavische, der sich zusammen mit der Mehrzahl der übrigen für altmecklenburgische Slavenschädel charakteristischen Erscheinungen auch bei den altslavischen Stämmen der Pommern und der westpreussischen und posener Polen als überwiegend nachweisen lässt.«

Talko Hryncewicz, ač sám zastává krátkohlavost Praslovanů, uveřejnil nedávno velmi cenný a obsáhlý příspěvek k poznání starých obyvatel jižní Rusi na základě materiálu kurhanového, a výsledek jeho jest, že u 116 drevljanských lebek konstatováno

---

[1]) Praehistorické lebky v Čechách ze sbírky musea království Českého. Praha 1899 150, 202, 210.

[2]) Lebky žižické a archaeologické i anthr. třídění pozdní doby slovanské (Pam. arch XVIII. 1899, 499).

[3]) Berl. Verh. 1893, 550.

[4]) Zs. f. Ethnol. VIII. 234.

[5]) Berl Verh. 1898, 93; Nachrichten 1893, 76.

[6]) *R. Asmus* Die Schädelform der altwendischen Bevölkerung Mecklenburgs Inaug.-Diss. Braunschweig 1900. Str. 8, 31. Srv. totéž obšírněji v Archiv Anthr. XXVII. S. 1—32, a u výtahu v Globu LXXVIII. 295.

96% dolichocefalů a 3·4% mesocefalů (s indexem 75—77), u 38 poljanských 80% prvých, 10% druhých a 10% brachycefalů.[1])

S. Hamčenko v pohřebištích žitomirského újezda našel mezi slovanskými lebkami ze VII —IX. stol. skoro samé dlouhé a střední tvary.[2]) Na posledním arch. sjezdu v Kijevě prof. Antonovič konstatoval v slovanských kurhanech západovolyňských střední index 76·5,[3]) a krátce před tím v hrobech Radimičů mezi 33 lebkami střední index 75·09.[4]) O haličských pohřebištích tohoto rázu jsme bohužel ještě málo a nedokonale informováni, ale i tam podle všeho lebky dlouhé a střední převažují.[5])

Tedy dosud v celém Slovanstvu vidíme ve stol. VIII.—XII. velmi silné zastoupení dolichocefalů a mesocefalů proti brachycefalům. Jest to poměr opačný stavu dnešnímu! Jest proto zcela přirozeno, že v intervallu obou dob, čím dále jdeme v historii k době přítomné, čím více hroby slovanské blíží se době naší, tím více ubývá dlouholebých a přibývá krátkolebých, až nás poslední století převádějí v stav nynější, který ukazuje známé nám již poměry zcela opačné stavu minulému. Materiálu z této doby přechodní není sice mnoho, ale pokud se nalezl, zřejmě vykazuje stupně přechodní,[6]) tak že před našima očima přímo pomalu pře-

---

[1]) *Talko Hryncewicz* Przyczynek do poznania świata kurhanowego Ukrainy. Materyały, Kraków. 1899. IV. 18. Srv. *V. B. Antonovič* О книгѣ Талько Грынцевича: Антропологія украинскихъ кургановъ (Чт. Ист. 1900. Зас. 6. мая) a referát *Zaborowského* Crânes des kourganes préhistoriques. Bull. d'anthrop. Paris 1900. 456.

[2]) *S. Hamčenko* Городище и могильники р. Корчеватый. (Труды IX. арх. съѣзда II. 89).

[3]) Srv. předběžný referát ve sborníku Извѣстія XI. арх. съѣзда въ Кіевѣ. (Кіевъ 1899) 26.

[4]) *Antonovič V.* Погребальный типъ могилъ Радимичей (Труды IX. арх. съѣзда II. Прот. 48).

[5]) Počítati na př. zde s velkým pohřebištěm v Czechách, jež Hruševskyj má za slovanské (Зап. тов. ім. Шевч. XXXI. 22), se neodvažuji

[6]) U nás v Čechách podařilo se pouze *Dru J. Matiegkovi* zachrániti a změřiti nevelikou řadu 20 lebek ze století XVI. nalezených v kryptě bývalého kostela P. Marie před Týnem v Praze Průměrný index všech je o něco nižší moderního českého a to 82·80, poměr dlouhých ke středním a krátkým poskytl následující procenta 5% : 25% : 70%; zde tedy přece, zdá se, — jeť serie jen nepatrná — bývalá dlouholebost přichází ještě k platnosti; dnes je poměr 1% : 14% : 85% (Lebky české z XVI. století. 1893 str. 12). *Dr. J. Kopernicki* zachoval a změřil 47 lebek ze století XVII. a XVIII., nalezených na starém hřbitově v ulici Lobzowské v Krakově. I ty ukazovaly zřejmý úbytek brachycefalie proti poměrům dnešním. Poměr

chazí stav nynější v minulý. Dnes převládá krátkolebost, naproti tomu v hrobech slovanských století VIII.—XII. typ dlouholebý nebo středolebý, jedním slovem typ ve znaku tom shodný s typem germanských hrobů alemannských, franckých a saských, a naprosto rozdílný od nynějšího typu kmenů slovanských. Jinými slovy: obyvatelstvo, které sedělo v zemích na úsvitu historie Slovany obydlených, pokud k indexu celkovému lebky přihlížíme — a k tomu hlavně přihlížely starší theorie —, blížilo se, neřku-li že se s nimi shodovalo, k současným sousedům germanským. To nám praví materiál anthropologický, tedy něco zcela jiného, než bylo to, co se dříve tvrdilo. A tak není divu, že se stanoviska anthropologického — nehledě ani k pomocným datům, jež nám poskytují ještě jiné nauky — došel jsem roku 1896 k závěru[1]: »Slované i Germani v době této nelišili se v tvaru lebky potud, aby se mohlo na základě indexu lebečného mluviti o zvláštním tělesném rázu Slovanů proti rázu germánskému.« Positivní vysledek z ohledání starého slovanského materiálu kraniologického spočívá tedy v tom, že při nejmenším odstraňuje výhradnou platnost starší, dosud tak

---

byl následující: 4·3% : 25·6 : 70·1%, střední index 82 (Czaszki przedmieszczan krakowskich v XVII i XVIII st. Zbiór XI. p 11. 21). Také statistika sestavená nově *Wl. Olechnowiczem* v práci »Crania Polonica« (Materyały 1897. III. 7) určuje střední index 110 lebek v stol. XVI.—XVII.—XVIII. následovně: 81·9—82·1—82·9. V Rusku sebral již *A. P. Bogdanov* větší kollekci, celkem 117 lebek ze starých moskevských hřbitovů, pocházejících ze století XIV.—XVIII. Lebky změřil A. A. Tichomirov, výsledky uveřejnil Bogdanov (Антроп. Выставка II. 330). Nalezl poměr 3·4% : 43·50% : 52·99%. Zde číslo středních je nejvýmluvnější. K tomu později *M. Zograf* změřil 63 lebek ze XVI.—XVII. století nalezených v základech staré církve kremlovské a u 56, na nichž mohl index měřiti, bylo 9% dlouhých, 47% středních a 41% krátkých (Über altruss. Schädel aus dem Kreml von Moskau. Archiv. Anthr. XXIV. 51). Bogdanov mezi 25 lebkami ze hřbitovů kijevských (století IX.—XVIII.) nalezl 24% dlouhých, 40% středních a 36% krátkých, — ale mezi 30 lebkami ze starých hřbitovů v Černigově a Konotopě už byl poměr 10 : 36 6 : 53·3% (Антроп. выставка III. 1. 305, 353).

Nejnověji *V. Vorobjev* uvádí, nevím z jakého pramene, následující interessantní procentuální statistiku indexů na větším počtu ruských lebek v Moskvě nalezených (Антроп. Журналъ I. 48):

50 lebek ze stol. VIII.—X.	88 dol.	— 2 mes.	10 brach.
100 » z bojarských hřbitovů stol. XVI.	44 »	— 16 »	40 »
202 » ze hřbitovů stol. XVI.—XVIII.	19 »	— 27 »	53 »
219 » moderních (čísel nabyto redukcí z hlav živých prof. Anučinem)	24 »	— 35 »	40 »

[1]) O původu Slovanů, str. 74.

převládající theorie o původní krátkolebosti slovanské, a s tím přirozeně i hlavní podporu pro všechny ony výsledni výklady o ethnické příbuznosti starých Slovanů s plemenem turanským, mongolským,[1]) které se po postavení svrchu uvedené theorie opakovaly a zase opakují.

Tolik o prvé části staré theorie o plemeni keltoslovanském. Rovněž jsem se snažil dokázati, že i druhý základ této theorie, pokud se o domnělou *brunetní komplexi* starých Slovanů opírá, není správný.

Jednak jsem ukazoval, že ani dnes nelze mluviti o tom, že by Slované byli bruneti, poněvadž jsou většinou přece jen typu světlého a jen u některých kmenů vskutku tmavá komplexe převládá (srv. napřed); pák jsem ukazoval na to, že celá řada zpráv o Slovanech stol. VI—X., zřejmě hovoří o nich, jako o národu typu světlého,[2]) nač ostatně ještě několik sekundárních zjevů poukazuje. Naproti tomu jsem sám nepopíral, že materiál z hrobů v tomto směru odporuje do jisté míry thesi o typu světlém, neboť i mně bylo známo z vlastních studií v historickém museu moskevském, že zbytky vlasů chované tam z hrobů »slovanských« z větší

[1]) K těmto sekundárním vývodům o turanském resp. mongolském původu Slovanů přišel už před lety *A. Retzius* (srv. str. 85), pak *Thurnam* (Mémoirs read before the Anthr. Soc of London III. 79, Archiv Anthr. I. 283, Penka Herkunft, 28), *P. Topinard* Documents sur l'indice nasal du vivant (Anthropologie II. 279), *J. Buschan* (Bericht üb. d. Vereinsjahr 1899 - 1900 der Ges. f. Völker- und Erdkunde zu Stettin, Wohlau 1901, 24) a j. Srv. i *G. Capus* (Les migrations ethniques en Asie centrale au point de vue géographique. L'Anthropologie 1894. 44. Spojení s Turkmeny). R. 1879 jakýsi *Handtmann-Seedorf* ve feuilletonu novin »National-Zeitung« 14. IX.) odbýval »naivní« tvrzení Thomsenovo o arijském původu Slovanů, poněvadž je prý pracemi berlínské anthropol. společnosti prokázán jejich původ dravidskoturanský (Archiv sl. Phil. IV. 655). Sem patří ostatně i stará theorie o praobyvatelích původu laponského (turanského), se kterou se shledáváme už u *Svena Nilssona* (Skand. Urinavare Lund 1838—43), *R. Kaysera* (Om Nordmaendenes Herkomst og Folkeslaegtskab 1839), a rovněž ve svrchu uvedených pracích *Retzia*, *K. von Baera*, *Thurnama* a j.

O větvi ruské opakuje se ovšem tvrzení o jejich neslovanskosti, tatarském původu atd. hojně z příčin antagonistických po dnešní den zejména v publistice německé a polské (na př. *C. Abel* Slavic and Latin. London, 1883. Srv. něm. překlad R. Dielitze »Gross- und Kleinrussisch«, Leipzig 1885. 3 nsl., 20; *Löher Fr.* Stammebildung im europ. Osten, Ausland 1891, 770; *Duchinski F.* Introduction à l'éthnographie des peuples rangés au nombre des Slaves. Bull. anthr. Paris 1867, 271; *Popówski J.* Narodowość-rasa Kraków 1893. 12 a j.).

[2]) O původu Slovanů 80 sl.

části ukazují barvu temnou.[1]) Ale proti těmto přece jen ojedinělým dokladům stály tu zprávy starší hovořící o světlém typu u Slovanů tak obecně a tak určitě, že jsem se ve svých vývodech o ně opřel. Uváděl jsem na př., nehledě ani k hojným zprávám starověkým o světlém typu obyvatelů severní Skythie a Sarmatie vůbec, jimiž jistě z části rozuměni byli i Slované,[2]) především důležitou zprávu Prokopiovu (B. Goth. III. 14), v níž proti pojmu tmavosti i plavosti (ξανθός, flavus), staví jako charakteristikon *všech* Slovanů pojem »ὑπέρυθρος« — *rusý*, slovo, jež jest obecné v řečech slovanských a jež značí patrně ton poněkud do kaštanova jdoucí, ale přece jen světlý.[3]) Vedle toho máme ještě řadu zpráv arabských ze stol. VIII a násl., v nichž se pojem Slovana docela stotožňuje s pojmem člověka pleti světlé, tváře ruměné, očí modrých a vlasů světlých.

Ve slovníku arabském Kámús zvaném u jména Sikláb čteme: »název tento dává se také člověku pleti bílé nebo ruměnému«.[4])

---

[1]) Tamže 87.

[2]) Srv. *Hippokrates* περὶ ἀέρων (ed. Ermerins) 28: Πυῤῥὸν δὲ τὸ γένος ἐστὶ τὸ Σκυθικὸν διὰ τὸ ψύχος οὐκ ἐπιγιγνομένου ὀξέως τοῦ ἡλίου· ὑπὸ δὲ τοῦ ψύχεος ἡ λευκότης ἐπικαίεται καὶ γίγνεται πυῤῥή. *Aristoteles*, Προβλήματα XIV. 14: διὸ τῶν πρὸς ἄρκτον λευκῶν ὄντων γλαυκὰ τὰ ὄμματα (τοῦ γὰρ λευκοῦ τοῦτο ἐγγὺς τὸ χρῶμα), καὶ τῶν πρὸς μεσημβρίαν μελάνων ὄντων μέλανα καὶ τὰ ὄμματα. XXXVIII. 2.: πάντες δὲ οἱ πρὸς ἄρκτον πυῤῥότριχες καὶ λεπτότριχές εἰσι. *Martialis* V. 68: Arctoa de gente comam tibi, Lesbia, misi, ut scires, quanto sit tua flava magis. *Vitruvius* Arch. VI. 1. dí, že severní kmenové vyznačují se proti jižním »inmanibus corporibus, candidis coloribus, directo capillo et rufo, oculis caesiis.« *Plinius* II. 78. (80): Et adversa plaga mundi atque glaciali candida cute esse gentes, flavis promissas crinibus . . . *Kl Galenos* Περὶ κράσεων II. 5: ὅσοι δ' ἔμπαλιν τούτοις (Αἰγυπτίοις, Ἰνδοῖς) ὑγρὰν καὶ ψυχρὰν χώραν οἰκοῦσι Ἰλλυριοί τε καὶ Γερμανοὶ καὶ Δαλματαὶ καὶ Σαυρομάται καὶ σύμπαν τὸ Σκυθικὸν εὐαξεῖς μετρίως καὶ λεπτὰς καὶ εὐθείας καὶ πυῤῥάς (ἔχουσι τὰς τρίχας). Srv. II. 6: Κελτοῖς μὲν γὰρ καὶ Γερμανοῖς καὶ παντὶ τῷ Θρακίῳ τε καὶ Σκυθικῷ γένει ψυχρὸν καὶ ὑγρὸν τὸ δέρμα καὶ διὰ τοῦτο μαλακόν τε καὶ λευκὸν καὶ ψιλὸν τριχῶν . . . Ὑγιεινὰ I. . ἥ τε τῶν Κέλτων λευκότης ἥ τε τῶν Σκυθῶν πυῤῥότης. — *Klemens Alexandr.* Παιδαγωγός. III. c. 3: οἱ Κελτοὶ καὶ οἱ Σκύθαι κομῶσι ἀλλ' οὐ κοσμοῦνται· ἔχει τι φοβερὸν τὸ εὔτριχον τοῦ βαρβάρου καὶ τὸ ξανθὸν αὐτοῦ πόλεμον ἀπειλεῖ συγγενές τε τὸ χρῶμα τῷ αἵματι. — Srv. ještě jiné zprávy u *Ukerta* Geogr. d. Gr. und Römer III. 2, 288.

[3]) *Prokopios* l. c. οὐ μὴν οὐδὲ τὸ εἶδος ἐς ἀλλήλους τι διαλάσσουσιν· εὐμήκεις τε γὰρ καὶ ἄλκιμοι διαφερόντως εἰσὶν ἅπαντες, τὰ δὲ σώματα καὶ τὰς κόμας οὔτε λευκοὶ ἐς ἄγαν ἢ ξανθοί εἰσιν οὔτε πη ἐς τὸ μέλαν αὐτοῖς παντελῶς τέτραπται, ἀλλ' ὑπέρυθροί εἰσιν ἅπαντες.

[4]) *Charmoy* Rélation de Mas'oûdy v Mémoires de l'Acad. Pétersb Sér. VI. T II. 307, 370.

Totéž čteme u jména Sakláb podle citátu Jákútova (jenž se dovolává autority Ibn-ul-Arábího), a podle zprávy Abú Amra. Význam slov těch povstal patrně z podobnosti jejich se jménem Sakáliba, běžné arabské formy jména Slovanů.

Již básník Al Achtal, jenž psal svůj díván v VII. století, zove tam Slovany »rusými«, (ashab); Jákút podle udání Abú Mansúra zove Slovany národem »pleti ruměné a vlasů rusých«; Mas'údí zove je dvakráte rusými a Kazvíní označuje je slovy: »rusých vlasů, ruměné pleti a veliké síly.« Současník Abd-er-Rahmána I. Abd er-Rahmán ibn Habíb zván byl pro svůj štíhlý vzrůst, světlé vlasy a modré oči »Slovanem«.[1])

Pouze o Slovanech západních máme jednu zprávu odchylnou.

Španělský Arab Al-Bekrí na základě zápisků žida Ibráhíma ibn Jak'úba, který v druhé polovině X. století osobně procestoval Čechy, pak i kraje polabské, Polsko a jiné kraje severní, píše o Češích: »zajímavo jest, že obyvatelé Čech jsou bruneti a černých vlasů, a že rusost mezi nimi je vzácná«.[2]) Ale ačkoliv zpráva tato vypovídá zdánlivě opak toho, co svrchu jiné zprávy o Slovanech pověděly, přece samotné slůvko »zajímavo« uvádí nás zřejmě k tomu, že to, co Ibráhíma u Čechů zaujalo, u ostatních Slovanů neviděl, naopak že rusost jinde byla hojná; a tak potvrzuje tak aspoň nepřímo totéž, co uvedené zprávy hořejší. Proč by byl Ibráhím uváděl zprávu svou slůvkem »zajímavo«, kdyby to nebylo skutečně něco zvláštního u Slovanů, s nimiž se právě setkával? — To byly důvody, z nichž jsem soudil, že příznakem starých Slovanů nebyla komplexe brunetná, nýbrž světlá.[3])

[1]) Data sebrána jsou z *Harkaviho* Сказанія мусульманскихъ писателей о Славянахъ etc., Petrohrad 1870 (5, 138, 170, 278), a z *Jacoba* Welche Handelsartikel bezogen die Araber des Mittelalters aus den nordisch-baltischen Ländern, II. vyd. Berlin 1891. 14, 15. Ein arabischer Berichterstatter aus dem 10. oder 11. Jahrhundert . . . Berlin 1890 17.

[2]) *A. Kunik* a baron *V. Rozen* Извѣстія Ал-Бекри и другихъ авторовъ о Руси и Славянахъ. (Приложеніе къ XXXII. т. Записокъ Академій наукъ. Petrohrad 1878 49.) Oba významy užité v textu Kazvíního, Jakúta i Bekrího jasně vyznačují červenavý, rusý ton barvy. Slovník Wahrmundův slovo sú'hbe a suhúbe překládá »roth oder blond sein (vom Haar)« a slovo šakar »fuchsig sein, rothe Haare haben«. (Srv. ashab, aškar — plavý, rusý.)

[3]) Sem ostatně můžeme přiřadit i zprávy některých tradic. Tak již Miklosich dobře poukázal k tomu, že se v jihoslovanských i ruských epech velmi hojně objevuje epitheton rusý o hlavě a vlasech (руса глава je podle slovníku Karadžićova stálým epithetem hlavy v srbských písních), a připojil k tomu: »das Epitheton muss uralt sein, da heutzutage röthliches Haar

Naproti oběma těmto thesím zvedl se s několika stran odpor. Proti supponované relativní dlouholebosti Slovanů vyslovili se zejména K. Rhamm, V Vorobjev, Vil. Seemayer, J. Píč a jiní,[1]) dovolávajíce se jednak toho, že nelze tuto proměnu typu, totiž příčiny její a způsob, vyložiti, jednak toho, že jsem nedokázal slovanskost kurhanových dolichocefalů. V jejich očích tvořila vlastní Slovany brachycefalní menšina, a dolichocefali kurhanů nejsou prý nic jiného než buď slavisovaní Germani, jak soudil už Kopernicki (Kirkor, Szulc, Krzywicki), nebo plémě jiné, starší autochthoni nebo Finové (tak už Europaeus, Píč, Buschan). Proti thesi o světlém typu vystoupil pak zejména P. A Minakov, odvolávaje se na nálezy ruské, které svědčí prý rozhodnou většinou pro typ tmavý.[2])

V řadě jednotlivých námitek těchto opponentů byly věci správné, a já nijak neváhám to, co je v nich správného, přijmouti a na základě toho thesi, jak jsem ji r. 1896 podal, poněkud doplniti a pozměniti.

Předně rád uznávám, že proměny samé nelze dostatečně vysvětliti. Uznávám, že supponované mnou v »Původu Slovanů« spojení přímé proměny staré dlouholebosti v krátkolebost s parallelním postupem civilisace a tím i s domnělým rozvojem mozku v oblastech laterálních, což už dříve Broca, Schaaffhausen, Bogdanov a jiní přijímali, je podnes neprokázáno a že dlužno proto úplně ostaviti stranou. Dále uznávám, že bude také lépe vlivu křížení s krátkolebými Finy, na který jsem myslil, si nevšímati dotud, dokud nebude prokázáno, že *staří* Finové, s nimiž se Slované úzce stýkali, patřili mezi typ krátkolebý a ne dlouholebý, — typy oba jsou dnes u nich zastoupeny.[3]) Dále uznávám, že křížení

bei den Serben zu den Seltenheiten gehört". (Die Darstellung im slavischen Volksepos. Denkschriften der k. Akad. in Wien. Phil.-hist. Cl. Bd. XXXVIII 31, 36, 40 (1890). Útok, který pro tento výklad učinil proti Miklosichovi Dr. *Fr. Kraus* (Ausland 1891 247), byl nejen nepěkný, ale i neoprávněný. Zde vzpomínám, že někteří ruští kronikáři i jméno národa ruského vykládali od rusé barvy hlavy. Srv. o tom *Pervolfa* Славяне II. 437, 441, 443.

[1]) Srv. napřed str. 87

[2]) *Minakov P. A.* Новыя данныя по изслѣдованію волосъ изъ древнихъ могилъ и отъ мумій. Труды антр. отд. общ. любит. ест. антр. этн. Moskva 1899. T. XIX. 29. О цвѣтѣ и формѣ волосъ изъ кургановъ древней Россіи (ibid. 223).

[3]) *Anučin* sám má ostatně moderní Finy za element po výtce krátkolebý. (Comptes rendus du XIIe congrès intern. de médecine. Vol. II. Sect. I Moscou 1899, 40), ale uznává, že staří povolžští Finové byli dlouholebí.

s cizími přistěhovalci *samo* ještě nestačí na vysvětlení té veliké proměny v lůně Slovanstva, po jejímž provedení stal se dolichocefal mezi Slovany jen výjimkou, a na konec plně přiznávám i vážnost nálezů hrobních Minakova, jež jsem ostatně už při své práci z části znal, uvedl a nepopíral.

Ale přes to všechno trvám dosud v celku na obou svých thesích, kterými jsem se r. 1896 postavil proti keltoslovanské theorii o původu Slovanů: totiž, že staří Slované nebyli typičtí krátkolebci, ale převážně typu dolichoidního, a že staří Slované nebyli komplexe tmavé, té komplexe, na základě jíž pojili se se starým obyvatelstvem Savojska a centrální Francie v jedno plémě »keltoslovanské«, té komplexe, jež vůbec panuje v centrální Evropě, nýbrž komplexe světlé, nejméně v tom stupni, že převládal typ světlý nad typem tmavým v poměru, jaký se podnes u Poláků a Rusů zachoval.

I když dnes ještě nelze vysvětliti problém vylíčené proměny typu lebečného — a kolik podobných problémů antropologických lze vysvětlit? —, přece tím samo faktum proměny nepadá; faktum je zde, statisticky dokázáno. Jak se proměna udála, je věc jiná; faktum však je, že proměna zde byla, že v slovanských hrobech stol. VIII.—XII. proti stavu dnešnímu objevuje se úplný opak: značné převládání typů delších proti krátkým, které se leckde i úplně ztrácejí. Vytýkati mně, že jsem neprokázal, že dlouholebý lid, který v VIII.—XII. stol. seděl mezi Odrou, Karpaty a Dněprem a zde zakládal přečetné hroby t. zv. řadové s typickým inventářem této doby, byli vskutku Slované, bylo zbytečné a svědčí jen o nedostatečné znalosti staré slovanské historie. Historie nezná od VIII. stol. po Kr. žádného jiného národa — mimo nepatrné zlomky [1]) — v končinách od Odry na východ do údolí Desny a od Pripeti a Bereziny ke Karpatům a do Podolí. Celý ten kraj vidíme v ohromném množství naplněný národem slovanským. Nesmí nyní archaeolog přirozeně souditi, že také ono množství typických hrobů, jež ony končiny v době té charakterisuje, je slovanské? Jaké by bylo jiné? Ty, kdož jsou zde pohřbeni, vším právem musíme míti za Slovany, ať jsou jakéhokoliv typu tělesného, právě tak, jako máme za Germany těla pohřbená v té době mezi Rýnem a Sálou. Svědčí jen o neznalosti slovanské historie, jestliže na příklad Dr. Arbo v anthropologické sekci lékařského sjezdu

---

[1]) *Müllenhoff* dobře zamítl theorii o setrvání Germanů v krajích východní Germanie. (D.A. II. 373. Srv. *Pniower* bid. 378.)

v Moskvě 1897 prohlásil dlouholebce slovanských hrobů za Germany, a to za známé Varjagy-Normanny germanské,[1]) a i Rhamm ocitá se na scestí, když vykládá v odpověď na moj otázku, kdo že tedy byli dolichocefali starých slovanských hrobů: »buď to byli příslušníci cizího kmene, kteří massu Slovanů pokrývali a sami tímto způsobem byli pochováváni, nebo přišli Slované mezi Bug a Dněpr později, asi na počátku našeho letopočtu.«[2])

Stejně je nesprávno, když Dr. Europaeus[3]) a po něm Lambin[4])

[1]) Comptes rendus du XII. congrès intern. de médecine. Vol. II. Sect. I. 12, Moscou. 1899.

[2]) Globus LXXI, 318; srv. LXXII., 370. Rovněž *Píč* je na omylu, domnívá-li se, že Slované končiny mezi Karpaty a Dněprem osídlili teprve po invasi gotské (Pam arch. 1897 XVII. 365, 538. Srv. Dějiny nár. rus. I. 5). Také domněnku, že vlastní krátkolebí Slované pohřbíváni byli jen v hrobech s těly spálenými, musíme úplně odmítnouti. Nehledě k tomu, že u Slovanů podobně jako u Germanů obojí ritus jest prokázán, počalo se u Slovanů jako jinde přijetím křesťanství vesměs pochovávání mrtvých. Při tom však, jak jsem pravil, vidíme silné převažování typů dolichoidních v hrobech ve stol. VIII. a násl. Kdyby ona ohromná massa Slovanů, která ve stoletích před tím spalovala mrtvé, byla brachycefalní, byl by se musil i nyní po zavedení nového jednotného ritu pohřebního typ krátkolebý objeviti ve většině. To je přece zjevno. Zatím toho není, a proto mám bezpečně i ty starší Slovany z hrobů žárových valnou většinou za dolichoidní.

[3]) Europaeus přišel k theorii své zkoumáním kurhanů severních ruských gubernií, kde obyvatelstvo finské ovšem ode dávna sedělo, a utvrzen byl v ní výkopy hr. Alex. Uvarova v zemi Merjanů a domněním, že i nynější Finové jsou poměrně dlouholebí, hlavně Vogulové a Ostjaci. Europaeus soudil, že ugrofinští kmenové nepřišli do Rusi z Asie, jak se do té doby za to mělo, ale z Afriky. Přišli od jihu nad Černé moře a odtud rozešli se po celém Rusku. Všechno ono dlouholebé obyvatelstvo ruských kurhanů přináleží jim. Největším kmenem byli Ugrové, kteří později od Slovanů, přicházejících od západu, zatlačeni byli na východ Rusi, zatím co kmen vlastních Finů a Estů couvl na severozápad. Přímí potomkové Ugrů a těchto dlouholebců kurhanových jsou pak dnešní Voguli a Ostjaci. Dr. *Europaeus* »Къ вопросу о народахъ обитавшихъ въ древней и сѣверной Россіи« ЖМНП. 1868 N. 7, 55. (Srv. tamže 1872 Декабрь 376); »Объ угорскомъ народѣ обитавшимъ въ средней и сѣверной Россіи«. Petrohrad 1874. O těchto pracích viz referát Stiedův v Archiv für Anthropologie IX. 231. Srv. dále *Europaeus* Die Verbreitung der Finnen in älterer Zeit und die russ. Lappen (Berl. Verh. 1875 228, 238) a Schliessliche Bestimmung über den afrik: dolich. Schädeltypus der Ostiaken und Wogulen (Zeitschrift für Ethnologie VIII. 1876 81). Srv. o tom ref. Bogdanova (Антроп. Выставка II. 410). Anthropologische Forschungen von Europaeus in Gouv. Olonez (Ausland 1800 239). Před Europaeem už podobně soudili na př. J. Potocki, Gatcuk, Běljajev, Kurd. Schlözer.

[4]) *Lambin* (ЖМНП. 1879 č. 206 str. 145).

nebo u nás Píč,[1]) v Německu Buschan[2]) v dolichocefalním lidu ruských kurhanů spatřují přímo obyvatelstvo finské, které prý v zemi bydlilo před příchodem Slovanů, neboť historie v těch končinách Finů vůbec nezná a linguistika musí je odsud na základě nomenklatury rovněž odstraniti.[3])

Proto nepochybuji, že lid pohřbený v tak zv. hrobech řadových stol. VIII.—XII., a sice i ono velké procento dolichoidních typů i ono menší procento brachycefalů, tvořily spolu dohromady národ slovanský, mluvící slovansky. Potom však byli v tu dobu Slované valnou *většinou dolichoidní a malou menšinou krátkolebí*, a nepochybuji, že v době starší, čím dále jdeme do minulosti, dolichocefali by ještě více převládali. Mohu dobrým právem souditi, že z obou uvedených typů typ četnější byl i původem slovanský. Neboť, opakuji, mezi Vislou, Karpaty a Dněprem seděli Slované odedávna, tam není stopy po nějakém lidu jiném, nomenklatura jest čistá, slovanská, a proto domnívám se, že nejen brachycefalní zlomek, ale i *velká dolichocefalní většina* představuje nám *prastarý původní kořen Slovanstva*. Hlavní pak námitku proti tomu vedenou, že »dolichocefali nemohou býti Slované, poněvadž nelze připustiti proměnu typu dolichocefalního v brachycefalní během nevelikė řady generací, poněvadž se tím musí supponovat proměna nemožná«, mám za zcela neoprávněnou z důvodů následujících:

Jak možno říci, že je proměna nemožna, když ji před sebou vidíme? Což pak se vskutku nestala proměna ta s lidem, který seděl před 1000 lety v Zakarpatí? Odmysleme si zatím úplně, jakým jazykem hovořil a jaké byl národnosti. Faktum je, že byl převážně dolichoidního typu a že za 1000 let, aniž historie věděla

---

[1]) *Píč* (Pam. arch. XI. 188), Dějiny nár. ruského (Praha 1889) I. 4 sl.

[2]) *Buschan* Bericht üb. d. Vereinsjahr 1899—1900 der Ges. f. Völkerkunde zu Stettin, 24.

[3]) Srv. napřed str. 22 sl. Zatím, co jsem vytiskl své první archy Starožitností, vyšla tiskem přednáška *J. Baudouina de Courtenay* »О смѣшанномъ характерѣ всѣхъ языковъ« (ЖМНП. 1901 Nr. 9. Отд. 2), v níž vykládá o značném vlivu finském na západní jazyky slovanské (hlavně v přízvuku) a dodává: »Není pochyby, že v staré době sídla Finů sahala dále na západ a část Finů že žila mezi severozápadními Slovany.« Je věcí filologů zjistiti, je-li tato theorie s linguistického hlediska správna (ač o tom sám pochybuji), ale i kdyby byla, nepřesvědčí přece nikoho, že oněch 80% dlouholebého typu v *celém* území starého Slovanstva od Čech až k Dněpru byli tito domnělí Finové.

o jeho odstěhování a nahrazení jiným, potomkové vykazují převážně typ jiný. Nemožnost proměny starého anthropologického rázu v dnešní nemůže býti uváděna proti naší thesi proto, že proměna ta není nějakou hypothesí, ale skutečným faktem. Stala se. Národ, v němž před 1000 lety převažoval jeden typ, změnil se vskutku v národ, v němž dnes převažuje typ jiný. *Ostatně vidíme zjev tento nejen v Zakarpatí, ale v celé střední Evropě*; všude staří hojní dolichocefali mizejí a dnes ustoupili převaze brachycefalů. To také je řadou pozorování zjištěno.[1]) Pak ovšem nemáme příčiny, abychom nepřijali, že Slované nemohli býti před 1000 lety převážně typu jiného, než nyní jsou.

Ovšem vysvětliti proměnu, příčiny a způsob, jak se udála, je těžko. To je ostatně problém čistě anthropologický, ne již ethnologický. Patrně zde bylo příčin více, mezi nimi jistě křížení s cizími elementy. Že Slované přijali na př. nejvíce ze všech evropských Arijců krve mongolsko-tatarské a turecké, nemůže býti pochyby. A dnes po příkladu Hormuzakiho[2]) neváhám sám ještě na jiný faktor položiti důraz a za hlavní příčinu uvésti vyšší vitální sílu menšiny brachycefalní. Jako všude jinde v Evropě vidíme, že během doby staré typy dlouholebé čím dále tím jsou více zatlačovány a absorbovány od typů krátkolebých, jež patrně větší vitální energií jsou vyzbrojeny, — tak to bylo i u Slovanů. Slované nikdy nebyli čistým, jednotným typem anthropologickým. I když mluvím o tom, že staří Slované byli dlouholebí, mám tím na mysli jen to, že dolichoidní typy u nich převládaly, je charakterisovaly, — ale nemyslím tím, že tam jiných typů nebylo.

Slovany už od počátků jejich vývoje ethnického tvořily různé elementy anthropologické, a v organismu slovanského národa už od počátku differencovaly se typy samy sebou tak, že nějaké jednoty a čistoty nikdy nebylo. Jako staré typy dolichocefalní (a to různé) tak i brachycefalní možno míti za dobré Slovany,

---

[1]) Srv. na př. práce *Ammona* Die natürliche Auslese beim Menschen. Karlsruhe 1893, a téhož »Sélection naturelle chez l'homme«, Anthropologie, 1892, 720, a jiné starší doklady v »Původu Slovanů« str. 95 sl. Z novějších uvádím ještě na př. práci *H. C. Folmera* Die ersten Bewohner der Nordseeküste vergl. mit den gleichzeitig lebenden Germanen in Mitteldeutschland (Archiv Anthr. XXVI. 747), *Edmunda Blinda*. Die Schädelformen der elsäss Bevölkerung in alter und neuer Zeit (Strassburg 1898) a hlavně *J. Ranka* Die Schädel der bayer. Stadtbevölkerung. Beiträge zur Urg. und Anthr Bayerns XII. H. 3—4. 1898.

[2]) *von Hormuzaki* Globus LXXII Nr. 4.

jenže v dobách starých převažovaly první, během let však sesílily typy druhé, až konečně první v nich zanikl téměř úplně. To je moje představa o poměru původního a dnešního typu Slovanů, ovšem pokud se jen onoho jednoho znaku lebečného týká, na němž stály a časem dosud stojí theorie »keltoslovanská«, »turanská« a pod. Nemám tedy dnes na mysli nějakou direktní proměnu útvaru lebky, ač ani tato po zákonech evolučních vyloučena není, nýbrž proměnu indirektní, povstalou zánikem tvarů, jež dříve převládaly.

Rovněž nemusím snad zvláště podrobně vysvětlovati to, co mi také tu a tam ten vyčítal, kdo stati mojí řádně nepročetl, — že nestotožňuji jako Hellich určitý typ evropský s pojmem Slovanů. V té příčině nemám, co bych připojil ke správným slovům Kollmannovým, proneseným v referátu o pracích kongressu moskevského: že v každém národě bylo vždy zastoupeno několik typů, resp. plemen, a anthropologický rozdíl jednotlivých národů v té neb oné době že spočívá jedině na vzájemném percentuálním zastoupení v lůně národa jednoho vůči druhému.[1]) Stanoviti, jak jsou tyto typy dnes zastoupeny a jak byly v dobách starších, — v tom spočívá jedině možné anthropologické řešení otázky, jak který národ povstal. A já dnes proti proneseným theoriím, založeným na tom, jako by Slované odevždy byli národem po výtce brachycefalního typu, dovozuji jen, že Slované tací dříve nebyli, že naopak v dobách starších vzájemný číselný poměr typů v nich byl jiný, a že odpadají tím theorie, jež je původem spojovaly s výše vzpomenutým, neevropským centrem brachycefalů.

Více vážnosti přičítám námitkám proti mému dříve supponovanému světlému typu Slovanů. Ovšem nepředstavoval jsem si ani dříve staré Slovany jako element typu čistě světlého; už r. 1896 v knize své výslovně vytýkám, že nebyli plaví, ale rusí, a že podle mého domnění tento typ převažoval.[2]) Opakuji to zde znovu a ještě určitěji, při čemž neváhám srovnati stav starý s tím obrazem, který se nám podnes v Polsku a Rusku před očima rozvíjí. Není to čistý plavý typ Skandinavců, nýbrž typ temnorusých vlasů, očí různě zabarvených, pleti světlé — typ, který však brunetním typem alpským není. Typ tento ostatně už v dobách starých nebyl stejnoměrně rozložen po vlasti slovanské, a patrně na severu u Baltu a na hranici litevskolotyšské

[1]) Archiv f. Anthr. XXII. 134.
[2]) Původ Slovanů 89, 90.

větší světlostí vynikal než na jihu a na západě. Tím lze snad vyložiti, že v hrobech ruských *temnorusý* vlas převažuje, zejména v hrobech gubernie moskevské, jaroslavské a kostromské, z nichž hlavně materiál Minakova pochází[1]) a jejichž slovanskost je z části pochybna. Ale jdu dnes ještě dále. Neváhám dnes sleviti ze starší své argumentace i část starých zpráv o vynikající plavosti nebo rusosti Slovanů, a to z toho důvodu, že, jak jsem se přesvědčil, mohou se zprávy tyto týkati barvy vlasů, které bylo dosaženo *uměle.*

Mámeť už ze starověku zprávy svědčící o tom, že žlutého a červenavého tonu vlasů u kmenů staré Skythie[2]) dosahováno bylo umělým barvením vlasů a to za pomoci zvláštních barvících dřev.

Vedle zpráv, jež sem patrně také spadají, jako »picti Gelones« (Vergil. Georg. II., 115), »picti Agathyrsi« (Verg. Aen. IV. 146) a pod., znají na př. Sapfo, scholia k Theokritovi a Hesychios Alexandrijský jakési dřevo skythské, zvané *θάψος, χρυσόξυλον, σκυθάριον*, kterým se barvilo hedbáví i vlasy do žluta;[3]) a ještě Ibn Chaukal (a po něm Idrísí a Dimeškí) zapsal, že si Rusové barvili vousy žlutou barvou.[4]) Také známou zprávu o Budinech kladl bych dnes spíše v tuto kategorii (Her. IV. 108, *ἔθνος πυῤῥόν*). Bylo to ostatně obvyklé i u Gallů a Germanů.

Ale i když připustíme, že si vskutku Slované jako Skythové a Germani barvili vlasy do žluta a žlutočervena, přece soudím, že proto o brunetním typu starých Slovanů ve smyslu starších theorií nemůže býti řeči. Naopak staří Slované jako okolní národové skythosarmatští a germanští zvyšovali si jen patrně už

---

[1]) V Čechách, pokud vím, našly se vlasy hnědé v hrobech u Dubé (Mitth. des nordböhm. Excursionsclub. 1893, 13), světlé v hrobech u Vysokého Újezda (Mitth. d. Centralcomm. 1880, XXXIX), rezavé v hrobech zbuzanských (Rozpravy přátel starožitností. Praha, III. 3) a podobné v hrobech u Caldusu v Prusku podle zprávy Matiegkovy.

[2]) Srv. *Latyšev* Scythica, I. 321, 396, 852. Sapfo, Fragm. 167 (Fot Lex. s. v.): *Θάψος· ξύλον, ᾧ ξανθίζουσι τὰ ἔρια καὶ τὰς τρίχας Σαπφὼ Σκυθικὸν ξύλον λέγει.* Scholia k Theokritovi II. v. 87: *θάψος γάρ ἐστι ξύλον τι, ὃ καλεῖται καὶ σκυθάριον ἢ Σκυθικὸν ξύλον, ὥς φησι καὶ Σαπφώ τούτῳ δὲ τὰ ἔρια βάπτουσι καὶ ποιοῦσι μάλινα, καὶ τὰς τρίχας ξανθίζουσι. ἔστι δὲ τὸ παρ ἡμῖν λεγόμενον χρυσόξυλον.* Srv. Lexicon Hesychia Alexandrijského s. v. *θάψινον. τὸ ξανθὸν, ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς θάψου, ᾧ ξανθίζουσι τὰ ἔρια καὶ τὰς κεφαλάς. τοῦτό τινες Σκυθικὸν λέγουσι.*

[3]) *Harkavi* Сказанія 221, 232.

původně světlý ton vlasů. Že byl původně světlý a ne tmavý, svědčí ještě několik důvodů.

1. Předně staré zprávy příliš určitě generalisují rusý tón. Srv. u Prokopia »ὑπέρυθροί εἰσιν ἅπαντες«, srv. generalisování ve zprávách arabských a spojování v nich světlých vlasů se světlýma očima a světlou pletí

2. Dále svědčí pro to, že vůbec celá oblast baltická náležela vždy a podnes typu světlému. Podnes jsou, jak jsme viděli, Slované mezi Vislou a Dněprem převážně typu světlého, a tak tomu bylo jiste i v době, kdy seděli pohromadě v těchto končinách jakožto v původní své kolébce. Slovem: soudím dnes, že typ Slovanů byl, pokud se týče komplexe, už v pravlasti jejich týž asi, jaký dnes tam nacházíme, ne sice příliš světlý a plavý, ale přece světlý proti pravému typu brunetnímu, jaký panoval na jihu Evropy a v Orientě, s jehožto stanoviska musíme přijímati zprávy arabské a řecké, nebo zprávu Marca Pola o obyvatelstvu Ruska: La gente e molto bella, maschi e femmine, e sono bianchi e biondi.«[1])

3. Dále svědčí pro relativně světlý typ starých Slovanů to, že nejbližší Slovanům kmen, Baltové, s nimiž Slované kdysi tvořili svazek tak úzký, ukazují podnes právě tak jako Bělorusové největší procento světlé komplexe, a to podle Talka Hryncewicze celkový poměr čistých brunetů proti blondinům, jako 5 : 66%[2]), a svědčí konečně 4. neomylně i to, že při křížení Slovanů s Germany, jež se provedlo po zpětném dobytí východního Německa od Němců, křížené potomstvo nejeví nijak ztmavění typu proti jiným končinám Německa, nýbrž naopak! — nalezáme tam posud největší procento blondinů. Kdyby Slované, zaujavší východní Germanii, byli typu proti Germanům tmavého, musili bychom ještě dnes stopy toho viděti v relativném ztemnění obyvatel těchto končin. Podnes ovšem nemáme odsud rozsáhlejších studií na lidech dospělých, ale za to velikou do statisíců jdoucí úřední statistiku komplexe dětí školních, která dosti spolehlivě hovoří.[3]) Tu vidíme v krajích kdysi slovanských, na př.:

[1]) *Marco Polo* Million c 178.

[2]) Srv. napřed str. 91.

[3]) Provedena byla německým státem na podnět R. Virchowa a týmž byla i zpracována a vydána (Archiv Anthr. XVI. 275—475): »Gesammtbericht über die von der deutschen anthropolog. Gesellschaft veranlassten Erhebungen über die Farbe der Haut, der Haare und der Augen der Schulkinder in Deutschland.« Srovnej k tomu i zpracování statistik zemí předlitavských

	blondinů [1])		brunetů
v Oldenbursku	42·73%	proti	7·32%
v Pomořanech	42·64	»	8·85
v Meklenbursku-Střelicku	42·63	»	10·11
v Meklenbursku-Zvěřínè	42·03	»	9·84
v Brunšvíku	41·03	»	7·78

Naproti tomu však na př.:

	blondinů		brunetů
v Čechách	21·37%	proti	22·20%
v Dol. Rakousích	20·49	»	23·40
v Hor. Rakousích	18·18	»	24·20
v Bavorsku	20.36	»	21·10
v Elsasku	18·44	»	25·21

Doklad tento zajisté přesvědčuje, třeba že se Virchow pokoušel vyložiti jej silnou kolonisací Němců v krajích kdysi slovanských.[2])

S toho hlediska dívám se tedy na obě theorie, které se dosud pokusily odpověděti na základě anthropologického materiálu na otázku, jak povstali Slované, a ovšem i na onu výslednou, která krátkolebost kombinuje s typem světlým. Obě strany mají pro sebe jistou summu dokladů a obě důvody proti sobě. Se stanoviska, které jsem zde zaujal, hlavní rozpor týká se ovšem především jen výše uvedené změny základního tvaru lebky. První theorie neví si rady, jak vyložiti stav staršího materiálu, druhá nedovede bezesporně vyložiti, jak zase dnešní stav povstal. Kladu proto na konec výsledky obou znovu vedle sebe, ponechávaje budoucnosti, aby mezi nimi definitivně rozhodla.

Podle theorie starší, jak si ji Thurnam, Quatrefages, Broca představovali, až po Taylora, Rhamma, Topinarda, Buschana, Píče,

(*Schimmer G. A.* Erhebungen über die Farbe der Augen etc. bei den Schulkindern Österreichs. Wien 1884). O jiných podobných statistikách viz Původ Slovanů str. 99. Námitka, kterou by snad někdo učinil, poukazuje na to, že dětem v dospělejším věku vlasy tmavějí a statistika tato že není proto správná, pozbývá pro náš doklad váhy; neboť nesrovnávají se tu děti s dospělými, nýbrž jen děti s dětmi stejného stupně stáří.

[1]) Totiž dětí se světlými vlasy, modrýma očima a světlou pletí.

[2]) Srv. *R. Virchow* Die Verbreitung des blonden und des brünetten Typus in Mitteleuropa. (Sitzungsber. d. k. preuss. Akad. 1885. Sitzung vom 29. Januar 4, a o málo později v Correspondenzblattu 1885, 89.)

Vorobjeva, Seemayera, Hryncewicze, Sergiho a Zaborowského [1]), prvotným typem Slovana byl brachycefal, komplexe buď tmavé, jak dříve se obecně soudilo, nebo světlé, jak se dnes s části soudí (Vorobjev, Hryncewicz, Taylor), slovem asi průměr těchto dvou typů, kterými Slované *dnes* jsou po výtce charakterisováni. Tento prototyp slovanský lišil se v tvaru hlavy od svých sousedů, a to jak od finských na východě, tak speciálně od germanských na západě, jejichž hlava byla vyznačena relativní dolichocefalií spojenou najisto se světlou komplexí. Poněvadž pak takový význačný znak lebky je v obzoru historického vývoje lidstva konstantní, nevyvinuli se patrně tito staří sousedé, Slované a Germani, z jednoho velkého plemene, nýbrž ze dvou, z nichž jedno mluvilo zároveň idiomem praarijským, druhé bylo teprve později jazykově arisováno. Které plémě bylo prvotně arijské, je mezi zastanci theorie této sporno. Jedni v něm viděli typ dlouholebý, germanský, druzí krátkolebý, keltoslovanský. Ale všichni tito zastanci theorie o krátkolebém typu Praslovanů soudí, že Slované vnikli do starší vrstvy dolichocefalní v severní Evropě jako cizí element, a ti, kteří v této staré vrstvě vidí Arijce, docházejí pak (jako Topinard, Buschan) snadno k domněnce, že příchozí Slované náleželi nejspíše k tomu velkému centru krátkolebému, jež vidíme seděti v centrální Asii, a že jsou tedy tělesným svým původem příbuzni Turkotatarům. Značná většina dolichoidních individuí v hrobech slovanských představuje podle jedněch historické kmeny cizí, podle jiných slavisované už potomky staršího domácího praobyvatelstva.

Závěr theorie druhé, kterou sám zastávám, je pak tento:

Dnes jsou Slované brachycefalní, ale v hrobech z doby před 1000 a ještě 800 lety převažují tvary dolichoidní. Soudím z toho tedy, že staří Slované, jako Litevci, Germani a Gallové, vyznačovali se relativní dolichocefalií lebky (dlouhými a středními hlavami), a že následkem toho, *pokud se z tohoto znaku soudilo*, nemáme žádného práva pro Slovany proti Litvolotyšům a Germanům supponovati původ jiný, původ z plemene jiného, brachycefalií charakterisova-

[1]) Theorie Zaborowského je však i jinak s hlediska čistě historického a archaeologického nesprávná a fantastická. *Zaborowski* (»Les Slaves de race et leurs origines« v Bull. de la soc. d'anthr. Paris 1900, 98) vykládá, že Slované přišli na sever od jihu, z končin mezi Dunajem a mořem Adriatickým, tvoříce větev Venetů adriatických, že byli typu tmavého, krátkolebí a blízcí typu keltskému, a končí výklad svůj hrdými, ale málo odůvodněnými slovy: »Ces données admises, rien ne reste dans l'ombre relativement aux origines des Slaves!«

ného. S toho stanoviska možno hovořit i o dolichocefalii starých Slovanů, ač v oboru našeho vědění čistého typu nikdy nebyli, majíce vždy v sobě procento typů jiných, na př. různých typů krátkolebých. To vše není theorie, nýbrž faktum. Problémem je teprve určiti, který z těchto typů, z nichž staré Slovanstvo bylo složeno, byl mu nejvlastnější, původní! A tu vzhledem k vyloženému již prvotnímu vývoji Slovanů s hlediska historického a linguistického, ukazujícímu nám na dávnověké sedění Slovanů mezi Vislou, Karpaty a Dněprem vedle sousedních arijských národů a společný s nimi vývoj, — s hlediska, které nám nedovoluje, abychom na počátku doby historické počítali zde s nějakým jiným velkým národem —, soudím, že typ, jenž ještě počátkem tohoto tisíciletí byl ve velké majoritě a dříve úplně převažoval, byl i původně jádrem Slovanů, při čemž ovšem zlomek brachycefalní nescházel. Pokud se komplexe týče, nemám na mysli pro Praslovany typu plavého, nýbrž jen typ relativně světlý vůči pravým brunetům, typ vlasů asi temnorusých, vyskytující se asi v tom poměru, v jakém se nám posud objevuje v Polsku a v Rusku. Poláci a Rusové jsou dnes národ komplexe většinou světlé, a nemám příčiny odpírati tomu, že asi tentýž stav byl u všech Slovanů v době starší. To jest nepatrné omezení these, kterou jsem o komplexi r. 1896 vyslovil, ale mimo toto omezení nemám příčiny, abych upustil od základů své theorie z r. 1896, která prostě spočívala v tom, že popírala správnost dvou základů theorie keltoslovanské, jak jsme viděli, podnes hlásané.

Theorii tu mám za neoprávněnou, a tím ovšem zamítám i další domysly, které vykládají, že Slované vyrostli z plemene jiného než Germani, z plemene vyznačeného brunetností a brachycefalií, z plemene z Asie přišlého a s turanským, mongolským centrem příbuzného.

Existenci zvláštního brachycefalního plemene můžeme ovšem podle toho, co dnes víme, v Evropě předpokládati, a plémě to také z části na jihozápadě působilo na vývoj národa slovanského.[1])

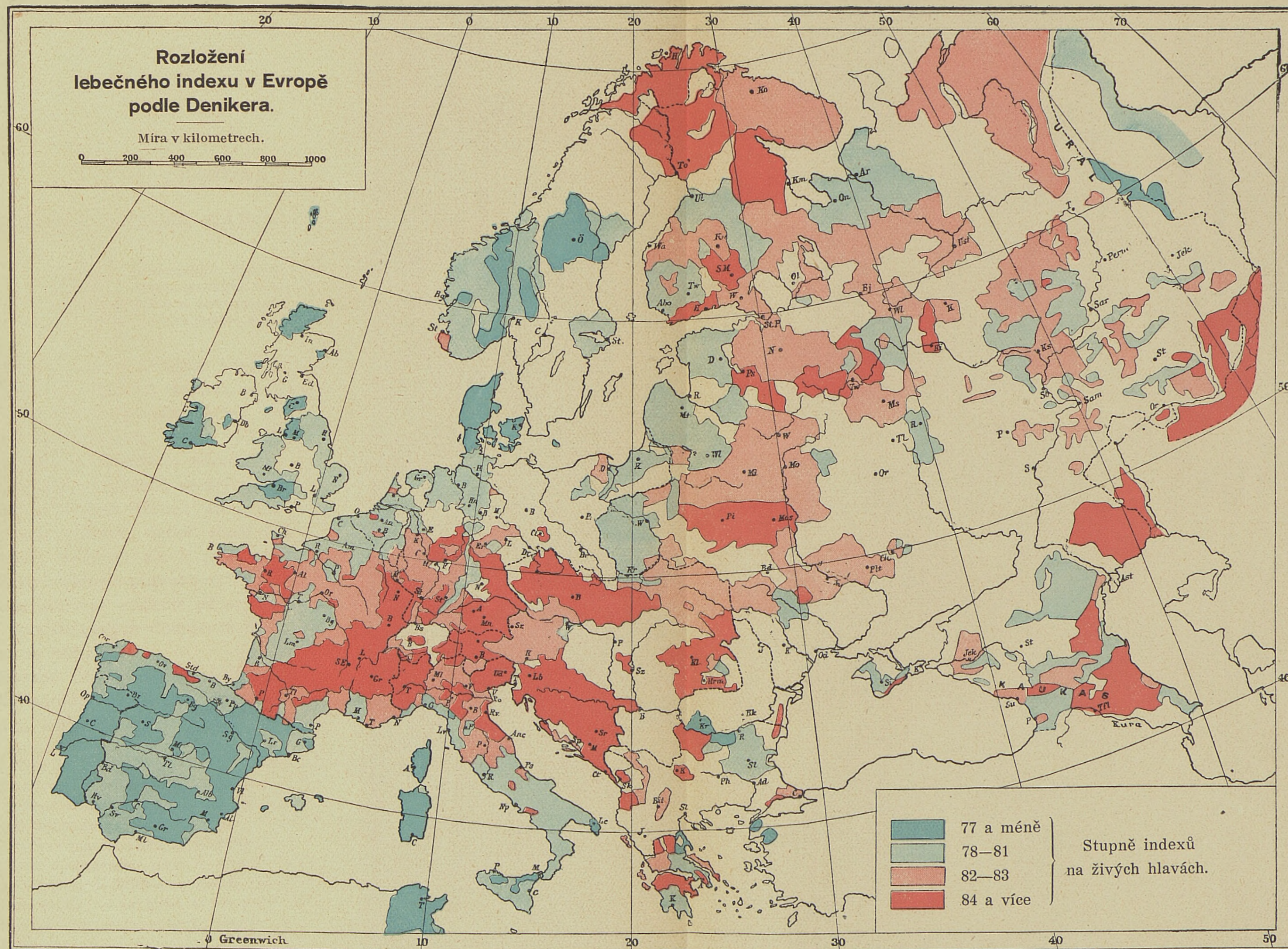
[1]) Srv. o něm blíže na př. novější práce *Fr. Tappeinera*: Der europ. Mensch und die Tiroler. Meran 1896, a: Messungen von 384 hyperbrach. und von 150 brach. und mes. Tiroler Beingruft-Schädel. Zs. f. Ethnol. 1898. 189. Při té příležitosti uvádím, že po mém soudu stále ještě předčasně se usuzuje z nevelké řady nálezů o rozložení a existenci několika samostatných plemen v evropském diluviu a neolithu, a že se příliš ještě věří Kollmannově persistenci typů od doby neolithické. (Srv. jeho články v Archivu

Ale jak ukazuje připojená Denikerova mapa rozložení indexu délkového v Evropě, typ tento není koncentrován v Evropě do končin, v nichž Slované od věků obývají, do jejich kolébky, nýbrž jinam, na centrální horstva Alpská a snad i na Balkán, tedy do krajin, v nichž podle všeho, co víme, Slované původně neseděli. Slované nemají patrně geneticky pranic společného s tímto centrem. Slované mnohem pravděpodobněji vyrostli z té vrstvy lidové, původně dlouholebostí charakterisované, ale jistě již odedávna (zejména na východě) jinými typy pomíšené, která v praehistorické době pokrývala severní polovinu Evropy, depigmentujíc se místy v typ světlý, zejména u Baltu, a differencujíc se pomalu národnostně na pozdější historické národy Gallů, Germanů, Litvolotyšů, Slovanů a snad i jiných Arijů, ba i snad z části na národ finský.

To byla nejspíše vrstva praarijská, z níž se Slované vyvíjeli koncentrací dialektů praslovanských na území mezi Vislou, Dněprem a Karpaty, zatím co se u Baltu tvořilo centrum baltské, na záp. u dolního Labe a dále na sever centrum germanské, od něho na jihozápad centrum gallské, na jihu thrácké a snad ještě i centra jiná, později sestouplá do jižních krajů Evropy.

---

f. Anthr. XXII. 135, XXV 329.) Jsem přesvědčen, že speciálně ani o této brachycefalní rase středoevropské nemůžeme říci positivně, jak se tu objevila, zda vskutku je tu teprve od neolithu, zda přišla jako hotové nové plémě či docela zda pochází přímo ze středoasijského, pramongolského centra. Jsem dále přesvědčen, že nauka vždy musí počítati s možností, že tu jde pouze o varietu starších domácích typů, jež se na základě jistých podmínek soustředila v střední Evropě a jež nemusí míti nic společného s mongolským centrem asijským. Na to ostatně i jinak zdají se ukazovati detaily lebečné.

Rozložení lebečného indexu v Evropě podle Denikera.
Míra v kilometrech.
0 200 400 600 800 1000
77 a méně
78—81
82—83
84 a více
Stupně indexů na živých hlavách.
URAL
KAUKAS
Greenwich

KAPITOLA III.

POČÁTKY VÝVOJE NÁRODA SLOVANSKÉHO.

Jazyková differenciace Praslovanů. — Prvotní bipartice, tripartice. — Shoda jazykové tripartice s třemi směry šíření podle dat historických a zeměpisných. — Příčiny a territoriální podmínky pro prvotní místní rozvoj Slovanů. — Ráz šíření. —

Poznali jsme v minulých kapitolách všechno, co lze povědět o původu a počátcích národa slovanského, vzdálených ovšem daleko od doby, kdy nám počíná jejich byt osvětlovati skutečná historie. Mezi dobou, v níž vystupují první zprávy historické, a mezi samým povstáním národa uběhla ovšem perioda dlouhá, v níž se národ přirozeně ze svých počátků různým směrem vyvíjel.

Byl jistě vývoj tělesný, ale průběh jeho a stupeň jeho posouditi nedovedeme, neboť starší ověřený materiál schází; byl jistě vývoj kulturní, ale k jeho poznání se teprve pomalu slovanská archaeologie připravuje;[1]) byl tu konečně i vývoj jazykový, a o něm jediném můžeme již pověděti aspoň několik dat a více méně opodstatněných domněnek filologů, kteří slovanským jazykozpytem se obírali.

Slované již ve svých počátcích, třeba že hovoříme o jednotném národě slovanském a supponujeme jednotnou řeč slovanskou, netvořili vlastně nikdy úplné jednoty, ani s hlediska

[1]) Tak se zde objevují na př. už pro dobu neolithickou, jejíž hlavní rozvoj můžeme v krajích oblasti slovanské klásti do průběhu II. tisíciletí př. Kr., různé oblasti archaeologické, při čemž zejména západ, Povislí, liší se od krajů východních; na přechodu této doby k době bronzové a během této se oblasti množí: jinak se projevuje kraj na Vartě a střední Visle, jinak na horní v Krakovsku, jinak v střední Haliči, jinak v Pokutí a Podolí, jinak na Dněpru, v Kijevsku; dobou tou přecházíme už do první poloviny I. tisíciletí př. Kr., — ale blíže to zde rozváděti nechci, poněvadž se pokusím vyložiti souborně archaeologický rozvoj staré kultury slovanské na místě pozdějším.

anthropologického, ani kulturně historického, ani jazykového. Prařeč slovanská nebyla nikdy řečí jednotnou,[1]) tak jako jí nebyla supponovaná prařeč arijská (srv. str. 66), nýbrž tvořila hned od samých počátků jen konglomerát nebo lépe řečeno organismus tvořících se dialektů. Ale po jistou dobu všechny tyto dialekty měly přece tolik společných znaků, že pro tuto prvotní dobu můžeme je se svého vzdáleného hlediska obemknouti rámcem jakési jednoty, spojiti je v řeč jednu, hovořiti o prařeči slovanské a s toho hlediska i o národní jednotě praslovanské.

Ale ovšem lokální, zmíněná již inhaerentní differenciace dialektická neutkvěla v této prařeči na svém prvním, málo znatelném náběhu, nýbrž přirozeně pokračovala dále. Oblasti dialektické, prvotně málo znatelné, vystupovaly čím dále tím určitěji a ostřeji povstáváním nových odchylek, sesilováním starších, místy se i osamocovaly a oddělovaly territoriálně, a tak konečně řeč původní, v celku svém téměř jednotná, rozpadla se během doby na řadu řečí od sebe již přesně odlišených, a z původního jednoho pranároda povstala řada historických kmenů slovanských: 1. kmen ruský, 2. bulharský, 3. srbochorvatský, 4. slovinský, 5. československý, 6. lužickosrbský, 7. polský, 8. polabský.

Tento process jazykového vývoje historických národů slovanských neukončil se podnes; rozlišování pokračuje dále, jsouc místy i uměle podporováno školou a politikou, a dospívá dnes místy takového stupně, že někteří prohlašují jednotlivé dialekty uvedených právě osmi skupin za nové, samostatné řeči slovanské.

Kdy v tomto vývoji differenciační process dospěl tak daleko, že o jedné prařeči nemohlo už býti řeči, kdy na místě jedné nastoupila už zjevná řada nových řečí, — to pověděti nemůžeme.

---

[1]) *Jagić* o domnělé jednotné prařeči slovanské takto se vyslovil (Archiv sl. Phil. XIX. 272): »Eine urslav. Einheit und Gleichheit gehört in die Zahl der theoretischen Fictionen: das reale sprachliche Leben kennt den Unterschied zwischen einer einheitlichen Ursprache und der angeblich erst nach einer gewissen Zeit begonnenen und eingetretenen Dialektbildung ganz und gar nicht. Im Leben befindet sich eben alles im fortschreitenden Fluss und Übergang« . . . — A článek, který později (Archiv XXII. 33) věnoval speciálně této otázce, končí slovy: »Es ist also mehr als wahrscheinlich, ja man kann sagen, es ist gewiss, dass schon in der vorgesch. Zeit der slavischen Sprache, wo man von einer Ursprache zu reden pflegt, nicht unbedeutende dialectische Abweichungen vorhanden waren. Eine urslavische einheitliche dialektlose Sprache hat es nicht gegeben.«

Soudíme jen, že se to nestalo najednou, nýbrž postupně v době delší, a vyslovujeme se nanejvýš jen negativně o době, kdy process se dovršil, hledáme-li, do které asi doby nazpět můžeme už počítati s úplným rozdělením. A tu valná většina jazykozpytců souhlasí dnes v tom, že differenciace byla provedena dříve, nežli se Slované rozešli do svých historických sídel, tedy při nejmenším před polovinou I. tisíciletí po Kr.[1]) Výjimkou byl, pokud vím, v poslední době jen professor Ljubomir Stojanović.[2]) Stojanović applikoval totiž theorii Hirtovu o vlivu jazyka praobyvatelů na vrstvy pozdějších osadníků (srv. napřed str. 75) i na vývoj jazyků slovanských, speciálně jižních, srbského a bulharského. Podle jeho mínění nebylo ještě samostatných slovanských jazyků před dobou rozchodu slovanského pranároda, Slované nestěhovali se do svých pozdějších historických sídel jako zvláštní národové (po stránce jazykové), nýbrž vyvinovali se v ně podle Stojanoviće teprve ve svých nových vlastech, a to tím, že původní společná prařeč, dialekticky jen nepatrně differencovaná, doznala v nových zemích značné změny vlivem jazyka pokořených autochthonů a tím teprve dostala podklad pro další svůj samostatný vývoj. Tak prý na př. srbština a bulharština povstaly teprve na Balkáně, a to první vlivem staré illyrštiny, druhá vlivem jazyka thráckého. [3])

Na tuto theorii odvětil V. Jagić[4]) poukazem na to, že nejen

[1]) *Al. Sobolevskij* klade differenciaci do doby tažení gotských (Věstník SS. IV. 19), *J. Schmidt* (Zur Gesch. des indogerm. Vokalismus II. 201), nebo *J. Pervolf* (Archiv sl. Phil. VIII. 33) posunuli ji až do dob předhistorických, *Miklosich* do »doby pradávné, jistě už před IX. stol. po Kr.« (Formenlehre I. str. VII.). O *Jagićově* mínění viz dále. Dříve se soudilo jinak. *Köppen* na př. píše r. 1824 s překvapením Dobrovskému: »Also auch damals (im IX. Jahrhundert) gab es schon verschiedene Dialekte der slav. Sprache!« (*Jagić* Новыя письма 143).

[2]) *Stojanović Ljub.* Приступна академска беседа. Глас срп. акад. LII. Srv. i jeho odpověď Jagićovi a Oblakovi: „Јагић и Облак о приступној академској беседи Л. Стојановића и његов одговор. (Дело 1897 мај, 347). V názoru tom blíží se Stojanovićovi dosti i *Baudouin de Courtenay* výkladem o silném vlivu, které mělo míšení s cizími elementy na povstání jednotlivých jazykových oblastí slovanských. Srv. jeho článek О смѣшанномъ характерѣ всѣхъ языковъ« v ЖМНП. 1901. Nr. 9. Отд. 2.

[3]) Připomínám ostatně, že jsem našel už u *A. Guagniniho* (Sarm. europ. descr. 1581 str. 3) výklad, že se slovanská řeč pozměnila u historických kmenů tím, že slovanští kmenové, přicházejíce do cizích zemí, změnili jazyk svůj vlivem cizích řečí.

[4]) *Jagić V.* Archiv sl. Phil. XIX. 270 a v článcích »Einige Streitfragen. 2. Verwandtschaftsverhältnisse innerhalb der slavischen Sprachen« (ib. XX.

hlavní differenciační odchylky nemohou se v slovanských řečech uvésti ve spojení s vlivy praobyvatelů, na př. Keltů, Germanů, Thráků, Illyrů, Finů atd, nýbrž že hlavní odchylky jsou beze vší pochyby mnohem starší, než byla doba, v níž se Slované rozešli po cizích zemích. Jagić proto nepochybuje, že rozcházející se Slované nesli už s sebou určitě differencované řeči, při čemž ovšem netřeba popírati, že později v jejich nových sídlech jazyk cizí na ně dále a hlouběji působil. Ale i tu týká se působení nejvíce jen stránky lexikální; hlubší působení cizích vlivů ukazuje vlastně jen řeč jediná — bulharština.[1]) Podle Jagiće differenciace slovanských jazyků byla provedena už před dobou III.—IV. stol., ba už v době Kristově.[2]) A toto stanovisko Jagićovo jest asi správné.[3])

O tom, jak postupoval process differenciační v prařeči slovanské, vyslovena byla filology celá řada theorií a domněnek, jež se přirozeně opíraly o domnělou větší nebo menší blízkost, příbuznost jednotlivých jazyků slovanských.[4]) S počátky podobného příbuzenského roztřiďování stupňů mezi nimi shledáváme se už před Dobrovským.

Tak na př. rozlišoval český grammatikář Jan Blahoslav 3 hlavní jazykové skupiny slovanské: českou, slovenskou (s Chorvaty, Bosenci a Illyry) a polskoruskou,[5]) Ans. Banduri spojoval kmeny jihoslovanské v jedno proti skupině českopolské, k níž čítal však i Slovince,[6]) Frisch[7]) a Chr. Jordan[8]) probírali poměr slovanských jazyků k staré slovanštině, Popović jejich vzájemné poměry, při

---

13 sl.) a »Einige Streitfragen. 1. Eine einheitliche slavische Ursprache?« (tamže XXII p. 11 nsl. 1900).

[1]) Srv. i odmítavý referát *V. Oblaka* (tamže XIX. 274 nsl.) a z části i *J. Polívky* (Věstník SS. I. 17 nsl.).

[2]) Archiv sl. Phil. XXII. 27, XIX. 236.

[3]) Archiv sl. Phil. XXII. 30.

[4]) O rozvoji těchto thesí v slovanské filologii srv. hlavně uvedený kritický článek Jagićův »Einige Streitfragen« v Arch. sl. Phil. XX. 1898. 13 sl., pak *T. Florinského* Лекціи по слав. языкознанію I. Kijev, 1895, str. 14 sl., *V. M. Ljapunova* Краткый обзоръ главнѣйшихъ явленій слов. литературы вмѣстѣ съ введеніемъ объ отношеніи словѣнскаго языка къ старославянскому и другимъ славянскимъ. Зап. Унив. Харьков. I. 1893. Srv. referát *V. Oblaka* Archiv sl. Phil. XVII. 595.

[5]) *Blahoslav J.* Grammatika česká z r. 1571 (ed. Hradil a Jireček, Vídeň 1857) str. 336.

[6]) *Banduri Anselm* Imperium orientale. Paris. 1711. II. 92.

[7]) *Frisch J. L.* Historia linguae slavonicae. Berlin. Gymn. Progr. 1727.

[8]) *Jordan Chr.* De orig. slavicis. IV. 108, 126 nsl.

čemž rozeznával skupinu »vindickou« proti »slovanské«, k níž čítal polštinu, češtinu, chorvatštinu, bosenštinu, srbštinu, bulharštinu a ruštinu.[1]) Treďjakovský dělil slovanské národy na dvě větve Slovů a Slavů,[2]) K. Anton podobně na dvě velké větve Jazygů a Srbů a dále na 4 skupiny, při čemž v první »norskou« řadil ruštinu s češtinou, v druhou »srbskou« polštinu, luž. srbštinu a polabštinu, v třetí »illyrskou« srbštinu a chorvatštinu, ve čtvrtou »slovanskou« nebo »vindickou« slovinštinu.[3]) Katančić[4]) postavil celou jihoslovanskou skupinu proti sarmatské (Češi, Poláci, Rusi), Rüdiger, jenž ostatně v pojem řeči sarmatské shrnul nejen jazyky slovanské, ale i litevskolotyšské, dělil dále na 12 řečí.[5]) Aug Schlözer uvažoval o systému a vzájemné příbuznosti slovanských jazyků už ve svých »Dějinách severských«, ale neodvážil se než k vytknutí 9 hlavních jazyků; teprve v jeho »Nestoru« setkáváme se s představou, že církevní slovanština je matkou řečí ostatních.[6])

První skutečně vědecký pokus učinil J. Dobrovský, spočátku reservovaně, později jasně a určitě. Už Fort. Durich dovolává se Dobrovského pro své dělení slovanských jazyků na dvě hlavní větve;[7]) r. 1808 v »Slavíně« vytiskl Dobrovský sám stručně toto rozčlenění,[8]) r. 1814 v »Slovance« připojil další poznámky ke klassifikaci Schlözerově[9]) a tamže je obšírněji vyslovil v kritice

---

[1]) *Popowitsch* Untersuchungen vom Meere (Frankf. und Leipzig 1750. Srv. výtahy u *Schlözera* Allg. nord. Gesch. Halle 1771, 324. sl.

[2]) *Treďjakovskij* Три разсужденія. 1773, 59.

[3]) *Anton K.* Versuch. p. 8, 12, 17.

[4]) *Katancsich M.* Specimen philol. et geogr. Pannoniorum. Zagrabiae. 1797.

[5]) *Rüdiger J.* Grundriss einer Gesch. der menschl. Spr. Leip. 1782, 62.

[6]) *Schlözer* Allg. nord. Gesch. 331 nsl. Srv. Allg. Welthistorie XXXI. 223. Nestor I. 46 nsl. Různé jiné výčty řečí slovanských viz u *Gatterera* (Einleitung in die synchron. Universalhistorie. Göttingen. 1771, 127).

[7]) Bibliotheca Slavica. Vindobonae 1795, I. 252 nsl. Srv. dopis z r. 1794 (Vzájemné dopisy J Dobrovského a F Duricha. Vyd Patera 1895 320).

[8]) *Slavín* 362. »Über die altslavonische Sprache nach Schlözer«, kde dělí na skupinu *A* s ruštinou, srbštinou a chorvatštinou a *B* s češtinou, luž. srbštinu a polštinou.

[9]) Schlözer's Klassifikation der slav. Hauptdialekte mit Anmerkungen und Zusätzen von *Dobrowský* (Slovanka, 165, 166). O Schlözerově klassifikaci vyslovil se příznivě už r. 1790 v Gesch. der böhm Sprache (N. Abh. d. böhm. Ges. d. Wiss. I. 313), ale sám tam proti 9 speciím Schlözerovým staví 5 hlavních slovanských řečí (ruskou, polskou, illyrskou, chorvatskou, českou). Poslední jeho klassifikace v Institucích zní: *A*. 1. russica l., 2. slavica vetus, 3. illyrica seu serbica, 4. croatica, 5, slovenica, 7. vindica in Carniola, Stiria et Carinthia; *B*. 1. slovacica, 2. bohemica, 3. sorabica seu vendica in Lusatia superiori, 4. sorabica in Lusatia inferiori, 5. polonica

Katančićova spisu »Specimen philologiae et geographiae Pannoniorum« z r. 1797. Podrobnou zdůvodněnou klassifikaci genealogickou čteme však teprve r. 1818 v 2. vyd. jeho »Geschichte der böhm. Sprache und Literatur« str. 30 (srv. i jeho »Lehrgebäude der böhm. Sprache«, Prag, 1819, str. IV.) a pak r. 1822 v »Institutiones linguae slavicae dialecti veteris«, str. IV. sl.

Dobrovského systém spočíval na tom základě, že všechny řeči slovanské, pokud se příbuzenství týče, seřaděny byly do dvou skupin: 1. do skupiny *východní* s jazykem ruským, staroslovanským, illyrským (srbským a bulharským), chorvatským a slovinským a 2. do *západní* s jazykem slovenským, českým, lužickým a polským. Podle Dobrovského se tedy původní prařeč a s ní i pranárod, dříve než se rozpadly na jmenovanou řadu kmenů, rozpoltily na dvě velké větve jazykově rozlišené.

Tato idea *bipartice*, jakožto prvého zjevného projevu ve vývoji národa slovanského, není nová. Viděli jsme už napřed (str. 52), jak rozliční staří kronikáři a historikové došli (ovšem z důvodů jiných) k představě, že se národ slovanský kdesi na východě rozdělil na dvě větve, z nichž jedna směřovala na sever k Baltickému moři, druhá k Dunaji (srv. na př. Sabellica, Cromera, Orbiniho, Pastoria, Bielského, Pešinu až po Mascoua, Dobnera) a také Banduri, Anton, Treďjakovskij, Popović a hlavně Katančič měli už představu o linguistické bipartici, jak jsme právě viděli. Ale to nebyly ještě představy hlouběji zdůvodněné a také se v detailech úplně rozcházejí se systémem Dobrovského. První vědecký základ bipartičnímu systému dal teprve Jos Dobrovský. Od Dobrovského přejímala jej pak celá řada filologů a historiků sou-

---

Rozdělení na skupiny *A* a *B* Dobrovský opírá o tyto příznaky obou skupin:

A.	1. раз: разȣм.	*B.*	роз: розȣм.
	2. из: издати		вы: выдати.
	3. л epentheticum: корабль, землѧ, поставлен.		корабь, земѧ, поставен.
	4. сало, крило, молити сѧ.		д epentheticum: садло, кридло, модлити се.
	5. пещи, мощи, пещ, мощ		пеци, моци, пец, моц.
	6. звѣзда, цвѣть.		гвѣзда, квѣт.
	7. тъ (той).		тен.
	8. пепел.		попел.
	9. птица, стȣденец.		птак, стȣдница
	10. десница.		правица.

věkých, jako zmíněný už Fort. Durich, J. Adelung,[1]) J. Engel,[2]) B. Kopitar,[3]) J. Rakowiecki,[4]) Kucharski,[5]) V. Hanka,[6]) z pozdějších P. J. Šafařík,[7]) M. Hodža,[8]) F.W. Eichhoff,[9]) F. Buslajev,[10]) a zejména v letech šedesátých August Schleicher,[11]) jenž na základě Dobrovského, Šafaříka a svých vlastních prací postavil toto schéma rozvoje jazyka a národa praslovanského:

---

[1]) *J. Adelung* (Mithridates II 613) zove obě hlavní větve prvotní 1. kmenem antským a 2. kmenem slovanským. Srv. též stať Dobrovského v Slovance I. 195 »Über Adelung's Mithridates in Betreff der slav. Sprachen«.

[2]) *J. Engel* Gesch. von Serwien und Bosnien. Halle 1801 (Allg. Welthistorie. Bd. 49, 3. 146).

[3]) *B. Kopitara* Grammatik der slav. Sprache in Krain etc. (Laibach, 1808) str. XX. v Glagolita Clozianus (Vindob. 1836), XLVIII. postavuje toto schéma, ovšem velmi nesprávné: I. Slavismus *cisdanubianus* a) lingua emortua pannonica, *b*) Bulgarorum hodierna *c*) illyrica rectius chorvatoserbica, *d*) slovenica. — II. Slavismus *transdanubianus a*) lingua ruthenica, *b*) russica, *c*) polonica, *d*) utraque sorbica, *e*) bohemica cum slovacica. Jak na prvý pohled zřejmo, jest to v základech tatáž primitivní představa bipartice, s kterou se setkáváme v starých kronikách, bipartice na Slovany severní a na Slovany jižní, Dunaj přestoupivší. Srv. nahoře str. 52.

[4]) *J. Rakowiecki* Prawda ruska (Varšava 1820) str. 188.

[5]) Srv. článek »Neue Eintheilung der slav. Sprachen«. Blätter f. liter. Unterhaltung. 1833 851. Dělí slov. řeči *A)* na *východní* se skupinou severovýchodní (církevní slov., velkoruština, maloruština, bulharština) a jihovýchodní (srbština, chorvatština, slovinština) a *B)* na *západní* se skupinou severozápadní (polština, polabština) a jihozápadní (obojí luž. srbštiny, čeština, slovenština).

[6]) *V. Hanka* Počátky posvátného jazyka slovanského. Praha 1846. Na poč.

[7]) Gesch. d. slaw. Sprache und Literatur, 22, sl., SS. II. 53, a Sl. národopis (Praha 1842) str. 5. Šafařík ostatně dvakráte měnil detaily systému. R. 1826 v Gesch. d. sl. Spr. u. Lit. (str. 23, 33) čítal ještě Bulhary k Srbům, a vynechal Kašuby, Polabany, Bělorusy, v Slov. Starožitnostech opravil sice tyto chyby, ale přičítal ještě Luž. Srby k Polabanům, v Národopise je odděluje a vykládá tento systém: *A)* Slované *jihovýchodní* (Rusové, Bulhaři, Illyrci, *B) západní* (Leši, Češi, Luž. Srbové a Polabané).

[8]) *M. Hodža* Větín o slovenčině. Levoča, 1848, 13. Ale na str. 15 dí: »alebo konečně a najkratšje predstavíme slavianský jazyk na 3 reči rozlišený: slovenskú, ruskú a polskú.«

[9]) *F. W. Eichhoff* Parallèle des langues de l'Europe et de l'Inde. Paris. 1836. (Německy »Vergleichung der Sprachen von Europa und Indien« Leipzig, 1840, 29.)

[10]) *F. Buslajev* Ист р. грамматика русскаго языка. Moskva. 1863. 7.

[11]) Краткый очеркъ доистор. жизни сѣверовосточнаго отдѣла индогерман языковъ. Приложеніе къ VII. тому Зап. Акад. Наукъ. Nr. 2. Спб. 1865. Srv. i Beitr. zur vgl. Sprachforsch. 1856. Str. 1--27.

Jeho theorie ovládala v celku až do let sedmdesátých, kdy na dobro ustoupila jiné. Z filologů k theorii prvotní bipartice hlásili se na př. ještě A. Kunik,[1]) S. Gedeonov,[2]) J. Gebauer,[3]) nověji Ř. Krek,[4]) jenž se liší od Schleichera v tom, že jižní větev dělí na srbochorvatskou a slovinskou, z níž teprve vyšla řeč bulharská na jedné a slovinská na druhé straně, a mezi Rusy A. Potebnja.[5]) Podobně jako tento také K. Brugmann v novém vydání své srovnávací grammatiky rozděluje Slovanstvo na základě vývoje zvukových skupin *tj* a *dj* nejdříve na dvě oblasti, jihovýchodní a západní.[6]) Zvláštní bipartiční theorii postavil zname-

[1]) *A. Kunik* Über einige slavische Benennungen des Purpurs, der Sonne und des Bernsteins. (Mélanges russes. Acad. St-Pétersbourg. T. IV, 1867, 525 podle *Kreka* Einleitung 217).

[2]) *S. Gedeonov* Варяги Petr. 1876 84.

[3]) *J. Gebauer* v Riegrově Slovníku naučném VIII., 644. Ruský překlad od *A. Stepoviče* Слав. нарѣчія. Kijev 1882. Od něho přejato *Pypinem* do Historie slov. literatur I., 18.

[4]) Einleitung 212 sl Od větve západní oddělila se nejdříve polabština (l. c. 220). Ř. Krek dovolává se pro svou bipartiční theorii ještě tohoto zjevu (str. 216): Když pojem pro kohouta přišel v pol. I. tisíciletí př. Kr. k Slovanům, našel je na *dvé* rozdělené, neboť severo-vých. jižní skupina zove jej jinak proti západní (stsl. пѣтлъ, bulh. пѣтелъ, srb. chorv. pijetao, petao· pitao, vrus. пѣтухъ, пѣвенъ — č. kohout, luž. kokot, pol. kokot, kogut). Jiným dokladem bipartice je Krekovi (str. 295) Jordanovo dělení Slovanů-Venedů na Anty a Slovany. Prvého dokladu neposuzuji, ale druhý je nesprávný. Při nejistotě pojmu Antů nelze je přece nijak stotožniti s linguistickým pojmem Krekovy »severovýchodojižní« skupiny slovanské.

[5]) Über einige Erscheinungsarten des slav. Palatalismus. Arch. sl. Phil. III., 614. Къ исторіи звуковъ русс. языка. РФВ. 1879.

[6]) Grundriss (1897), str. 19.

nitý srbský filolog Jiří Daničić.[1]) Vycházeje z přesvědčení, že srbský jazyk jest nejstarobylejší ze všech slovanských jazyků a nejbližší staroslovanštině, poněvadž stsl. *tj* a *dj* nejvíce zachoval (ћ a ђ), rozdělil prajazyk nejdříve na oblast srbskou a nesrbskou a vyvodil z toho dále rodokmen rozdělený opět ve větve dvě na základě přechodu *j* v *ž-š* (*dž*, *tš*) nebo v *z-s* (*dz*, *ts*), a to ve větev s *dž* (*ž*), *žd, tš* (*č*), *št* (Rusové, Bulhaři) a ve větev s *dz* (*z*), *ts* (*c*) s Poláky, Čechy, Luž. Srby a Polabany. Theorie tato nemohla však obstáti před Leskienovou kritikou.[2])

Proti této bipartiční theorii Dobrovského a Schleichera postavila však novější kritika theorii jinou, jejímž základem je prvotní *tripartice*. Pranárod slovanský rozpadl se podle ní nejdříve ve tři jazykové oblasti a teprve potom nastalo další detailní rozrůznění.

Také s náběhy k této thesi setkáváme se už v dobách starších.[3]) Ale první vědecké odůvodnění tripartice podal teprve v letech dvacátých XIX. století znamenitý A. Vostokov, jenž v kritice systému Dobrovského rozhodl se vyjmouti ruský jazyk ze skupiny jihovýchodní a postaviti jej spíše jako samostatný střední člen východní mezi skupinu západní a jižní.[4]) Po Vostokovu opakovali theorii tripartiční Frant. Palacký[5]) a N. Naděždin.[6]) M. A. Maksimovič snažil se, byv sveden autoritou Šafaříkovou, opět násilím a nešťastně vtěsnati ideu tripartiční ve formu bipartice, dávaje v ní oběma hlavním ruským nářečím samostatné místo proti řečem neruským.[7]) Z pozdějších slovanských filologů a historiků hlásili se k tripartiční theorii, jejíž základ tvoří vždy samostatná větev východní, na př. I. Srezněvskij, V. Grigorovič, A. Kotljarevskij, A. Budilovič, J. Baudouin de Courtenay, A. Sobolevskij,

---

[1]) ћ i ђ u istoriji slovenskih jezika. Rad I. (1867), 106. Диоба словенских језика. Београд 1874.

[2]) *Leskien* v Kuhn's Beiträge VII., 134.

[3]) Srv. na př. Bonfinia, M. Smeicelia (*Raič* Исторiя разн. слав. нар. 66).

[4]) *A. Ch. Vostokov*. Разсужденiе о славянскомъ языкѣ. Moskva 1820 (později vydáno ještě dvakráte). Další literaturu k Vostokovu viz u *Kreka* Einleitung 223.

[5]) Gesch. von Böhmen I. 55 (Prag 1836). Dějiny nár. čes. I. 74 (1848).

[6]) *N. Naděždin* v stati »Европеизмъ и народность«. Телескопъ XXXI. 1836. Nr. 1, a hlavně ve »Wiener Jahrbücher der Literatur«. 1841, Bd. 95, 181. (Mundarten der russ. Sprache).

[7]) *M. Maksimovič* Собр. сочиненiя. Kijev 1880. III. Srv. hlavně stati: Разныя мнѣнiя о русскомъ языкѣ 1838; Объ отношенiи русской рѣчи къ западно-славянской. Kijev 1845.

T. Florinskij, A. Leskien, T. Maretić, J. Gebauer, V. Oblak[1]) a jiní, především pak i V. Jagić,[2]) jehož výklad podávám o něco dále.[3])

Jagić však a s ním i jiní moderní filologové přisuzují zároveň značnou míru práva theorii, která ostře postavila se proti všem rodokmenným theoriím, jak arijské tak i speciálně slovanské, totiž Schmidtově theorii periferního šíření.

J. Schmidt svou theorii nám již známou (viz napřed str. 73) applikoval i na vývoj prařeči a pranároda slovanského z té příčiny, že theorie rodokmenného rozvětvování nedovedly vysvětliti na př. zvláštní shody slovinštiny se západoslovanskými jazyky, nebo polabštiny s češtinou a polštinou atd.[4]) Po jeho soudu dál se proto vývoj bez bipartice, bez tripartice, a vůbec beze všeho dělení a větvení. Všechny slovanské jazyky vyvíjely se podle Schmidta z jednoho prajazyka postoupnou differenciací a individualisací, která, počavši se již v době praehistorické, postupovala (provázena jsouc zároveň i současným šířením celé oblasti, v níž rozložení dialektických center odpovídalo vzájemným svým položením nynějšímu rozložení slovanských národů) až do stavu nynějšího, aniž se kontinuita styků nadobro přerušila. Obraz pravěkého rozložení dialektických oblastí v zakarpatské vlasti slovanské byl podle Schmidta asi tento.

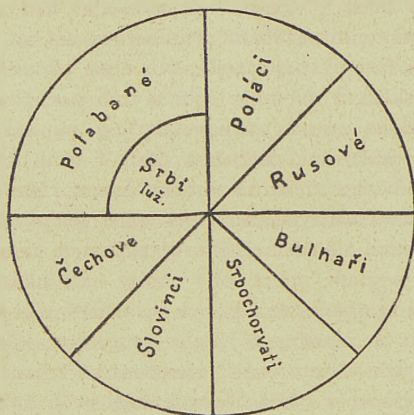
---

[1]) *I. Sreznĕvskij* Мысли объ исторіи русскаго языка. Спб. 1849 III. a kritiku Šafaříkova Slov. Národopisu znovu otištěnou Vl. Lamanským v Živé Starině I. 1891 178, 183. *V. Grigorovič* Слав. нарѣчія IX. .О системахъ дѣленія слав. нарѣчій v Р. Фил. В. 1882, XI 262. *A. Kotljarevskij* Сочиненія. Спб. 1889 II. 175 (v článku Сравнительное языкознаніе). *A. Budilovič* Начертаніе церковнослав. грамматики str. 4 (Varšava 1883). Общеславянскій языкъ въ ряду другихъ общихъ языковъ древней и новой Европы. II. (Varšava 1892). *J. Baudouin de Courtenay* Подробная программа лекцій въ 1877—78 гг. (Kazaň 1881) 142—146. Übersicht der slav. Sprachenwelt. Leipzig 1884 *A. Sobolevskij* Древній церковнослав. языкъ. Moskva 1891. 86—87. *T. Florinskij* Лекціи по слав. языкознанію I. 23. *A. Leskien* Archiv sl. Phil. V. 498. *T. Maretić* Slaveni 24 sl. *J. Gebauer* Hist. mluvnice jaz. čes. I. 1894, V. *V. Oblak* Archiv sl. Phil XVII. 596 sl.

[2]) Srv. už jeho referát o spisu Florinského »Константинъ Порфыродный какъ писатель о южныхъ Славянахъ« v Arch. sl. Phil., VI. 148., pak stať »Ein Kapitel aus der Geschichte der südslav. Sprachen.« Tamže XVII. (1895) 72.

[3]) Všemu systému vyhýbal se *Miklosich.* Jeho klassifikace nebo lépe pořad slov. jazyků byl však později tento (srv. Vergl. Wörterb.): Staroslovanský (= pannonský), slovinský, bulharský, srbochorvatský, maloruský, ruský, český, polský, hornolužický a dolnolužický jazyk. Také Sreznĕvskij choval se konec konců negativně. Srv. *Florinskij* Лекціи I. 28.

[4]) *Schmidt J.* Zur Geschichte des indogerm. Vocalismus. Weimar 1875. II. 199. Srv. odmítavou kritiku *Leskienovou* (Declination. Leipzig 1876

Schmidtův obrazec rozdělení slovanských jazyků.

Také V. Jagić, jak jsem již pověděl, přijímá dnes, ač mu uvedený obrazec Schmidtův nevyhovuje docela, [1]) přece základ této Schmidtovy představy, totiž: šíření původní, dialekticky rozrůzněné oblasti do pozdějších historických sídel slovanských v tom způsobu, že obraz dnešního rozložení odpovídá stále původní rozloze differenčních center, a praví: »ich halte die Ansicht Schmidts ihrem Wesen nach für richtig.« [2]) Ale na druhé straně Jagić při vývoji dialektických center, resp. poměru vzájemné příbuznosti řečí uznává zároveň vyloženou ideu tripartiční za správnou. Slované se sice šířili už z pravlasti v témž místním seskupení, v jakém je vidíme podnes, ale tvořili při tom příbuzensky následující tři velké skupiny:

1. skupinu *severozápadní*, v níž seděli Poláci, Polabané, Lužičtí Srbové a Čechové,

2. skupinu *severovýchodní* s obojím kmenem ruským,

a 3. skupinu *jižní* se Slovinci, Srbochorvaty a Bulhary.

XIII—XV.) a stať *Krekovu* Einleitung 236 sl. Schmidta hájil *A. Kočubinskij* Къ вопросу о взаимныхъ отношеніяхъ слав. нарѣчій. Oděssa. I. 1877 II. 1878.

[1]) Poněvadž představuje skutečné poměry nedostatečně, zejména pokud se týče kruhového výseku, kterým má býti znázorněn poměr Čechů k Polákům a Lužickým Srbům. (Archiv sl. Phil. XX. 21).

[2]) Archiv sl. Phil. XX. (1898) 23.

Tak soudí dnes V. Jagić, [1]) první znatel historie slovanských jazyků, a systém tento neváhám přijmouti za základ celého dalšího líčení proto, že lze jej spojiti nejlépe i s čistě historickým a geografickým stanoviskem. [2]) Nemůže býti o tom pochyby, že tato trojdílná differenciace národa nepovstala jen na základě vnitřního dialektického rozlišování, nýbrž z části i tím, že se pranárod z končin své původní vlasti do nových území různým směrem posouval, čímž jazykové rozlišení bylo silně podporováno, ba snad i místy vyvoláváno. A idea jazykové tripartice doznává potvrzení i v historii a geografii, neboť obě nauky nám ukazují, že se rozpoltění celku a spojený s tím pohyb na venek *dál především třemi směry hlavními: k západu, k jihu a na východ.* Zejména je zajímavo konstatovati, že tato vnější, mechanická tripartice byla přímo založena v territoriu, v němž Slované měli svoji kolébku, a v tom, čím byli vůči Slovanům jejich sousedé.

O detailech postupu, v kterém šly na různé strany jednotlivé větve slovanské, pojednávati budeme podrobně v dalších dílech této knihy. Na tomto místě poukážu jen povšechným výkladem na to, jak vskutku vyložený trojdílný vývoj jazykový přirozeně byl podporován a doplňován šířením místním, a na to, jak territorium na jedné a tlak, resp. protitlak sousedů na druhé straně směr jeho podmiňovaly, a konečně i na to, jaký byl jeho ráz celkový.

Příčiny místního šíření pranároda slovanského byly různé, jednak povšechné, jednak jen lokální. První a nejsilnější bylo asi značné kvantitativní rozmnožování národa. Vzpomeňme jen, jak už v VI. stol. Jordanis vykládá: »natio populosa Venetharum

[1]) Srv. hlavně Archiv sl. Phil. XX. 21 sl. a XVII. 71.

[2]) Určiti dobu, v níž se provedla tato prvotní tripartice nedovedeme. Také pokusy o datování domnělé bipartice neměly úspěchu, ani po své stránce negativní. *Ř. Krek* svůj důkaz (přijetí názvu pro kohouta u Slovanů), na základě jehož Slované už v 5. století př. Kr. byli na 2 části rozpoltěni, měl omylem za doklad, »wie solche mit einiger Sicherheit leider nur sehr selten für die Fragen der linguistischen Paläontologie aufgestellt werden können« (Einleitung 216). Neboť ani není prokázáno, že známost kohouta dostala se ke Slovanům skrze historické Skythy, ani není známa doba přijetí. Slované měli styky s Iránci mnohem starší. O Kunikově výkladu, podle něhož se bipartice stala dávno před Kr., viz tamže str. 217.

per immensa spatia consedit« (Get. V. 34), jak v téže době Prokopios hovoří o nesčetných národech Antů: »ἔθνη τὰ Ἀντῶν ἄμετρα« (BG. IV. 4), jak v IX. stol. geograf Bavorský píše o Slovanech: »non sunt nati sed seminati«, a jak ve XII. Helmold (I. 1) připomíná: »eousque latitudo sclavice lingue succrescit ut pene careat estimatione . . .« A představme si také ono skutečně ohromné rozšíření, jež nám historie I. tisíciletí po Kr. na oči předvádí! Slovanský národ, byť byl dlouho seděl jen v prvotní své kolébce, přirozeně se jednou cítil stěsnaným a z popudu toho počal postupovati dál.

Vedle tohoto vnitřního popudu uvidíme však později vícekráte, jak i zevní příčina a to tlak různých sousedů na pohyb Slovanů působila, na př. tlak Finů a různých kmenů turkotatarských, tlak německých Bastarnů, Gotů atd. To byli asi dva hlavní faktorové šíření: vnitřní přelidnění a tlak zevní. K nim druží se pak ještě zájmy obchodní (zakládání obchodních kolonií), zájmy válečné (spojenectví s jinými výbojně postupujícími kmeny) a konečně na posledním místě působila místy i touha po poznání krajin vlídnějších a hostinnějších, než byla syrá vlast slovanská, ale to byla již příčina, jež přišla v platnost teprve v dobách pozdějších.

Tolik o příčinách šíření vůbec. *Směr a způsob* jeho byly zase určeny *rázem territoria* a směrem *tlaku*, resp. *protitlaku* (odporu) sousedů.

Territorium působí vždy silně na vývoj národů, na vývoj fysický, kulturní i vnější mechanický. Tak bylo též u Slovanů. Jako území Dánska, Anglie, Italie, Řecka svým rázem působilo určitým způsobem na rozvoj obyvatelstva, tak bylo jistě i s územím zakarpatským. Vývoj těch, kteří na něm žili, bral se v mnohém jinak, než vývoj obyvatelů Dánska, Anglie, Italie nebo Řecka už na základě samého territoria. Můžeme to také doložiti jednotlivými, třebas dosud skrovnými daty z historie vývoje tělesného a kulturního i z historie pohybů kmenových. O prvé stránce mluvili jsme již dříve (srv. na př. str. 104 sl.), o kultuře, jež se vyvinula na území slovanském právě na základě territoria tak odchylně od západoevropské, svázána jsouc ve značné míře s asijskou, pojednáme na místě jiném. Zde mi jde především o to, abych zhruba ukázal, jak territoriální podmínky působily na ráz a směr mechanického pohybu Slovanů.

O tomto významu svrchu vyložené kolébky slovanské poučí nás velmi brzy hlubší pohled na mapu Zakarpatí. Toto území

otevřeno bylo především úplně na dvě strany, na západ a na východ. Na obě strany pokračuje prostě rovina a nížina ruská bez překážky dál. Klidné toky Visly, Odry nebo Dněpru nemohou samotny býti překážkou pro pohyb velkého národa. A nic jiného zde v cestě nestojí. Na obou stranách táhne se dále rovina protkaná nevelkými, ale splavnými proudy vodními, které tvořily vždy přirozené, otevřené cesty skrze husté, jinak těžko proniknutelné lesy. Proto bylo přirozeno, že, pocítil-li jednou lid vyrůstající a koncentrovaný v kraji mezi Vislou, Karpaty a Dněprem, potřebu se vylidňovat a se šířit, — obrátil se proud ve velkém předem tímto obojím směrem, na západ a na východ.

Ale na *západě* se přece celkový postup už za Vislou zarazil. Příčinou toho nebyla ovšem již půda, nebyla to řeka Visla nebo Odra, nýbrž naproti jdoucí rozvoj a postup sousedů germanských. Zde na Visle a nebo spíše na západ od ní kdesi při Odře narazila asi první velká západní vlna slovanská na odpor Germanů, kmene síly neobyčejné, který nejen dobrovolně tlaku nepovolil, nýbrž naopak vydržel a v prvé době sám vítězně a mocně ku předu postoupil. A tato překážka zastavila na delší dobu postup Slovanů na volný jinak západ. To však zároveň, jak se domnívám, způsobilo, že západní proud slovanský rozložil se ve dva výslední sekundární směry, z nichž jeden postoupil na pravo po dolním toku Visly k moři Baltickému, druhý pak na levo po horní Visle a Odře do území sudetských. Aspoň zpráva Ptolemaiova o Venedech pri moři Baltickém, rovněž jako jiné starší zprávy hovořící o dobývání jantaru v zemi Venedů a ukazující pravděpodobně, že už před Herodotem Venedi sídlili při části břehů moře Baltického, projevují na jedné straně, že se Slované z kolébky své dostali dosti časně k břehům tohoto moře, zaujavše patrně končinu při ústí vislanském mezi oblastí germanskou na západě a baltskou dále k východu. Na druhé straně možno stopovati celou řadu známek, o nichž v III. díle více pojednám, a z nichž zase můžeme souditi, že Slované na horní Vislu a Odru dostali se mnohem dříve než začalo velké stěhování východních kmenů germanských. Srv. aspoň to, co řečeno bylo už na str. 28.

Tohoto postupu západního účastna byla patrně dialektická oblast česká a polabská. České centrum šlo výsledním sekundárním směrem sudetským, polabské po Visle dolů k moři.

Kdy přes střední a dolní Vislu postoupili Slované hromadně dále k Odře, zde zatím rozbírati nebudu. Ale v celku udál se tento postup

teprve později, když průběhem několika století kolem nar. Kristova pominula vylíčená překážka, když totiž východní kmenové germanští: Bastarni, Skiri, Heruli, Goti, Vandali, Langobardi a j. v krátkém čase za sebou ze svých sídel mezi Labem a Vislou daleko odešli a končiny ty téměř vyprázdnili. To je přirozené a proto zajisté i správné. Nepřirozeno je, jako učinil nedávno R. von Erckert, domnívati se, že po delší dobu končiny mezi Odrou a Vislou zůstaly i po odchodu Germanů prázdny a že Visla stále ještě zůstala nepřestupnou hranicí Slovanům. [1])

Na *východní* straně kolébky byly už poměry značně jiné. Tam nejen samo území poskytovalo nejvolnější dráhu v před, — vidímeť všude rovinu, místy lesnatou pahorkatinou rušenou, vidíme obrovskou síť klidných, splavných vod, řek a potoků, dopouštějících snadným způsobem, bez nebezpečí a rychle proniknouti daleko, nebo do vnitra nejhlubších lesů, — tam ani odpor sousedů nebyl, pokud víme, tou mocnou překážkou, jakou byli na západě Germani. A co více!

Pohraniční končinou kolébky slovanské protékal na východě Dněpr, hlavní životní tepna východní Evropy. O důležitosti velké dráhy dněperské spojující pomocí voloků moře Finské s mořem Černým, sever Evropy s jihem, a spojující zároveň množstvím přítoků z levé strany jiné důležité dráhy ve východnějších končinách, promluvíme na místě dalším. Zde stačí říci, že, kdo tuto dráhu ovládal a z ní život ssál, byl už samým territoriem určen za pána ruské nížiny; a tento rozhodující faktor měli odedávna v rukou Slované. Proto je zcela přirozeno, že oni ovládli i kraj přítoků dněperských, zejména volné území od Dněpru na východ, postupujíce buď pomocí kolonií nebo pohromadě. Tento druhý hlavní proud postupoval s tím větším úspěchem, že, jak jsem už podotkl, narážel zde pravděpodobně jen na relativně slabý odpor sousedů, kterýmiž na východě byli kmenové finští, koncentrovaní na veletoku volžském a za ním. Evropa v dobách, o něž nám zde jde, nebyla daleko ještě rovnoměrně zalidněna. Místy nalézala se centra velmi hustá a přelidněná, — takové bylo zajisté centrum slovanské mezi Vislou a Dněprem, nebo germanské na dolním toku Labe, v Dánsku a Skandinavii, — ale místy byly kraje ještě relativně pusté, a takovým krajem podle mého domnění byl asi v té době široký pás území, rozkládající se mezi

[1]) *Rod von Erckert* Wanderungen und Siedelungen. Karta VII. a IX.

centrem finské oblasti na Oce a Volze a mezi oblastí slovanskou v Podněpří. Za podklad historický měl bych pro tuto svou domněnku ony zprávy Herodotovy, [1]) kde vykládá na základě zpráv obchodníků, že za zemí Neurů, rolnických Skythů, Androfagů, Melanchlainů a Budinů rozkládají se země neobydlené, pouště. K tomu přistupuje i to, že končiny vzpomenuté jsou, pokud vím, relativně chudy hroby rázu staršího, a že i s linguistického hlediska zjištěny jsou pro starší dobu jen slabé styky mezi Slovany na jedné a Finy na druhé straně. [2]) A jiný kmen zde na východě vkládati mezi oba národy nemáme práva. Na severu byli ovšem Litevci.

Z té příčiny nestavěly se asi Slovanům při jich postupu na východ velké překážky, — jistě ne takové jako na západě —, a Slované zde vskutku šli rychleji v před a *vůbec proto ze své kolébky nejvíce se rozšířili tímto směrem východním.* To je hlavní příčinou mohutnosti ruské větve národa slovanského. Oblast Desny, jež nese jméno čistě slovanské, byla už zaujata v dobách nejstarších; a že i do sousedních s ní končin na východě postoupilo brzy velké množství Slovanů, svědčí uvedené již Prokopiovy zprávy o nesčíslných kmenech slovanských na sever od moře Maiotského.

Jinak má se věc na severu a na jihu pravlasti. Také zde v prvé řadě působilo na směr šíření samo territorium a odpor sousedů, ale už s výsledkem jiným. Na *severu* močály pripeťské a berezinské, ač nebyly zcela neschůdné a neobydlitelné, — tvořily jistě takovou překážku širokému postupu Slovanů, že přihlížíme-li mimo to k osídlení litevskému, jež se za nimi k severu prostíralo, nevábilo zde Slovany nic, aby se tímto směrem hromadně šířili na sever. Jen na západním a východním konci této severní hranice vyrazili Slované brzy ku předu. Na západě, jak jsme už slyšeli, postoupili asi po Visle k moři Baltickému proto,

---

[1]) Herodot IV, 17. *Νευρῶν δὲ τὸ πρὸς βορέην ἄνεμον ἔρημον ἀνθρώπων, ὅσον ἡμεῖς ἴδμεν.* 18. O Skythech: *ἤδη δὲ κατύπερθε τούτων ἡ ἔρημός ἐστι ἐπὶ πολλόν.* 20. *Μελαγχλαίνων δὲ τὸ κατύπερθε λίμναι καὶ ἔρημός ἐστι ἀνθρώπων, κατ' ὅσον ἡμεῖς ἴδμεν.* 22. *Βουδίνων δὲ κατύπερθε πρὸς βορέην ἐστὶ πρώτη μὲν ἔρημος ἐπ' ἡμερέων ἑπτὰ ὁδόν.* Srv. kap. 123 (o poušti nad Budiny) a 125 o poušti nad Neury, Androfagy a Melanchlainy. Tento pás zůstal snad relativné pustý po odchodu větve íránské, jestliže se tato, jak je dnes pravděpodobno, vyvíjela před svým odchodem do Asie zde někde na východě Evropy vedle centra protoslovanského a baltského z evropské oblasti praarijské.

[2]) *A. Pogodin* Изъ древнѣйшей исторіи литовскаго племени. Арх. Вѣстникъ 1898. 68–75.

že západní proud narazil na Germany. Na východě pak podél Dněpru, podporováni touto volnou drahou, Slované postoupili brzy k severu do území finského, rozkládajícího se za Smolenskem; ale bylo potřebí velké, usilovné kolonisace, než finský pás od Baltu k Oce na dobro prorazili, opanovali a než byli Finové odsud zatlačeni do oblasti velkých jezer, do Zavoločí.

Na *jižní* straně kolébky opět pásma hor Karpatských stála jako pevná hráz proti postupu Slovanstva do nížin uherských a směrem k Dunaji. Ještě dnes je přechod přes hřbety jejich velmi neschůdný. Zdálo by se proto, že celý jižní proud obrátí se jen směrem jihovýchodním, přes Dněstr a po Prutu k dolnímu Dunaji. Ale nestalo se tak. Karpaty, původně překážka a hráz, staly se naopak oporou a pevným východiskem pro šíření Slovanů na jih. A zcela přirozeně. Karpaty byly by mohly i na dále zůstati trvalou hradbou proti postupu Slovanů a tím zároveň i předělem světa slovanského a neslovanského jedině v tom případě, kdyby byl pod nimi v rovinách uherských seděl nějaký silný, kompaktní národ. Ještě dnes byla by zde hranice světa slovanského, a rozvoj Slovanů byl by se dál hlavně jen směrem západním a východním. Karpaty nutně a přirozeně musily náležeti tomu, kdo z obou jejich sousedů byl silnější. Ale na jihu od Karpat v starší době nikdy silného kmene nebylo. Staří Thrákové, Illyrové měli tu jen zbytky velikého kmene, jehož jádro se však dávno, nejméně už v polovině II. tisíciletí př. Kr., posunulo dále k jihu na Balkán. A Gallové nebo Němci posílali sem zase jen výstřelky svých kmenů, buď slabé a bezmocné, anebo se, přišli-li u větším počtu, brzy stěhovali dál.

Slovem, — ne na jihu, kde se stále měnili různí národové, kde bylo stálé posunování a pronikání menších ethnických celků, ale na sever od Karpat seděl velký a silný národ, a proto se Karpaty, třebas s počátku byly nutnou geografickou hrází, dostaly brzy v moc toho, kdo seděl u nich na sever, Slovanů, jakmile jen nastala Slovanstvu potřeba se rozvíjeti. A tak Slované podle všeho už v první době svého šíření počali pronikati v menších houfcích do údolí karpatských a na jižní svahy hor, na břehy Váhu, Hernadu, Popradu, Bodrogu atd. — vynasnažím se v jiném díle tuto thesi dále doložiti, — a jakmile jednou seděli po obou stranách horstva, byly Karpaty už na vždy jejich, staly se oporou dalšího jejich postupu a tak do jisté míry vskutku hnízdem a východiskem Slovanů ve smyslu Naděždinově. O ně se opíraje, vyhrnul se třetí

velký proud Slovanstva později sice než první dva velké proudy, ale tím usilovněji a bouřlivěji přes nížiny uherské a přes Dunaj na Balkán, zadržován jsa marně a jen chvílemi ve svém rychlém postupu od vojsk římských, od kmenů keltských, thráckých a illyrských, kteří se zase opírali o Dunaj a horstva balkánská. A bylo to hlavně jižní dialektické centrum pranároda, jež se účastnilo tohoto postupu přes Karpaty i postupu podél východní strany Karpat k dolnímu Dunaji, strhujíc s sebou jen menší zlomky druhých větví slovanských. A tak si v celku můžeme obraz tripartice pranároda a směr jeho protivného šíření představiti schématem, který vedle na tabulce předvádím.

Pro představu prvotního vývoje Slovanů máme tedy dva hlavní, vzájemně se spojující a doplňující zjevy, 1. jazykovou tripartici v pravlasti a 2. souhlasné s ní šíření Slovanů trojím hlavním směrem. První proud, na čas zaražený v Povislí odporem Germanů, postoupil dále a zaplavil západ teprve po odchodu jejich, druhý, na čas zadržený hřbety karpatskými, dal se však na postup dříve (jakmile totiž této překážky se zmocnil) a směřoval pak, sesílen vedlejším proudem černomořským, na Balkán, a konečně třetí volný a mohutný proud tlačil se na východ a severovýchod přes Dněpr k celému toku donskému. Tyto hlavní proudy prvotní byly, jak jsme viděli, z části podmíněny samým territoriem, z části pak odporem sousedů. Dokud pás sousedů byl pohromadě, kompaktní, celkové šíření Slovanů bylo přece jen vázáno, tlumeno, a Slované jen po houfcích, po koloniích postupovali v před. Teprve od uvolnění těchto pout začal na západě a na jihu postup ve velkém, jak nám to později předvede detailní líčení rozchodu Slovanů po době Kristově.

Navzájem ovšem toto rozproudění na tři strany u velké míře dokonalo původní jazykovou tripartici ve smyslu Jagićově. Už samo oddálení center od sebe mělo tu velký význam, a k tomu přistupuje ještě to, že během šíření a ještě více během další historie tři velké oblasti slovanské byly od sebe ještě více odděleny, ba i z části osamoceny cizorodými ethnickými klíny, jež se položily mezi ně. Tak uvidíme časem mezi Poláky a Rusy klíny litevské, sarmatské a germanské, mezi severními dvěma oblastmi a jihem různé kmeny finského a turkotatarského původu a kolonisty římské. A z nich naposled Maďaři, Rumuni a Germani utvořili klíny tak pevné, že nadobro přerušily spojení jižních Slovanů se severními.

Schéma prvotního rozštěpení a šíření Slovanů.

Tím vším původní differenciace u veliké míře byla podporována a dokonávána. Oblast východních Slovanů, žijící v ruských rovinách, seděla v podmínkách celkem jednolitých, na půdě poměrně čisté a vyvinula se proto stejnoměrněji než druhé větve, bez velkých dalších rozluk, v jeden národ, posud přes různé novější tendence jen málo differencovaný. Na západě a na jihu dostaly se proudy Slovanstva nejen do nejrůznějších podmínek territoriálních, ale místy křížily se u míře mnohem větší se starším obyvatelstvem původu různorodého, jiného v Čechách a na Moravě, jiného v Podunají, jiného v různých končinách balkánských. Tím se ovšem z části dokonalo hlubší differencování jižního a západního proudu na řadu slovanských národů, kdežto proud východní zůstal vždy relativně jednotný.

Ráz a způsob šíření slovanského byl rozličný podle toho, jak byl podmíněn territoriem nebo odporem sousedů. Nebyl vždy mírný a klidný, jak se často píše v souvislosti s »holubičí« povahou slovanskou. Doklady toho podá mnohé další líčení. Ale v první době, zdá se podle všeho, nevyznačoval se velkým úsilím, spojeným s krveproléváním a bojem. Čekali bychom aspoň, že by historie o podobných pohybech na severu Evropy zanechala nějakou stopu, zatím však historie mlčí. Později ovšem, když Slované naráželi na tužší překážky, na tužší odpor a při tom nutnost šířiti se byla větší, změnil se místy klidný postup v útoky velmi bouřlivé a prudké. Ale o tom všem na příslušných místech později více vyložím. Tolik však už předem mohu pověděti, že *způsob a ráz šíření Slovanů byl dán a podmiňován hlavně odporem, s jakým se setkávali, a ne povahou národa,* jak se často soudívá.

KAPITOLA IV.

ZEMĚPISNÉ ZPRÁVY O VLASTI SLOVANŮ V PRAMENECH STAROVĚKÝCH.[1])

Nedostatek zpráv a jeho příčiny. — Historický vývoj poznání Skythie od VI. století př. Kr. až do konce doby starověké. Přehled zeměpisných vědomostí 1. o poloze a celkovém přírodním rázu kraje, 2. o řekách, jezerech a poměrech břehů baltických, 3. o horstvu Karpatském a horách vnitrozemních.

Známosti starých o území, v kterém Slované seděli před svým rozchodem, byly vždy nevalné, jako vůbec známost o celé východní Evropě, totiž o té části, jež se rozkládá od toku Visly a od hor Karpatských k východu a na sever a jež se v dobách starých nazývala evropskou Skythií nebo Sarmatií v širším slova smyslu, na rozdíl od pojmu užšího, o němž dále více povíme.[2])

[1]) To, co v této kapitole v přehledu podávám, vyložil jsem obšírně ve spisu »Starověké zprávy o zeměpisu východní Evropy se zřetelem na země slovanské« (Rozpravy č. akademie, Tř. I. č. 1. Praha. 1899), kamž také každého, kdož se o další detaily zajímá, odkazuji.

[2]) Srv. o tom dále v kapitolách následujících a v Starověkých zprávách str. 6. Sarmatii evropskou v širším slova smyslu ohraničuje Ptolemaios (III. 5, 1—3; III. 8, 1; VIII. 10, 2) a po něm Markian Herakleotský (II. 33) na severu oceánem Sarmatským (Baltickým mořem), pak řekou Vislou, horami Karpatskými, odtud čarou k ústí Dněpru-Borysthenu, následující částí severního břehu Černého moře (mimo Krym) až k ústí Donu a Donem na sever, kde neznámá čára spojovala opět prameny této řeky s východním břehem baltickým. To bylo obvyklé vymezení velké Skythie a Sarmatie, zahrnující v sobě i území původní vlasti slovanské. Jen M. Vipsanius Agrippa pokud z Pliniových zpráv vidíme (Plin. IV. 91. Srv. i Dimensuratio provinc. 9. Divisio orbis 150), za západní hranici Skythie a Sarmatie neměl Visly ale Borysthenes. Nicméně měl i on Vislu za východní hranici Germanie (Plin IV. 81) a končiny mezi Vislou a Borysthenem čítal k Dacii a Getice. Ostatně se jméno Skythie a Sarmatie udrželo pro slovanské země, spec. Rusko dlouho do středověku, ba i novověku. Tak čteme nejen u kosmo-

Severního moře Ledového nepoznali Řekové ani Římané vůbec nikdy, neboť zprávy, jež bychom podle povahy jejich mohli k němu vztahovati, jsou buď jen výsledky přirozené kombinace, podle níž Sarmatie i na dalekém severu byla oblitá oceánem, anebo se týkají jen severní části moře Baltického a části Severního oceánu na západě Skandinavie Srv. zprávy o báječném moři »mrtvém«, »ledovém«, Kronijském, Amalchijském, Hyperborejském, o moři zvaném Morimarusa, o moři »na druhé straně« (*ἑτέρα θάλασσα*) atd., jež ostatně nelze přesně rozlišovati a lokalisovati.[1])

Ale i o Baltickém moři[2]) staří měli jen zprávy daleké a velmi

---

grafa Ravennského, u Isidora Hispanského a na řadě map středověkých *Scitia* (Ebstorf, Mela, Dali, Beatus), *Scithia* (Cotton), *Sitia* (Marino Sanuto), *Sicia* (Matěj Paříž.), *Schite* (Ebstorf), *Sithia* (Lambert) *Scythia* (Hereford), *Citia* (Žaltář Londýn.), *Sithia*, *Scicia*, *Schisia*, *Scithia* (na Ranulfových mapách), ale tento název se vyskytuje na mapách ještě pozdějších vedle názvů moderních Russia, Moscovia, Tartaria. Tak čteme v »Rudimentum Novitiorum« z r. 1475 *Sitia*. Totéž platí o názvu Sarmatů a Sarmatie. Vyskytují se na středověkých mapách u Beata, v Žaltáři Londýnském, u Hieronyma, Jindřicha Mohučského, na mapě ebstorfské a herefordské. Pak v století XVI. na př. na mapě Reischově z r. 1503, u Gerarda r. 1533, na kordiformní mapě Mercatorově z r. 1538 a pod. (Srv. *Miller* Mappae mundi, I, 48, III 33, 39, 101, V 24 atd. *Nordenskiöld*. Facsimile-atlas 3, 91. Tab. 31, 32, 41, 43.) Také v kronice zv. Nestorově čteme po výčtu různých kmenů ruských k r. 907: »си вси звахуться отъ Грекъ Великая Скуѳь« a v c. IX.: зваху ся отъ Грекъ Великая Скуфь«. Také řada polských a jiných kronik uvádí Rusko jménem Sarmatie, ba Cromerovi je celá severní Evropa od Rýna k Donu Sarmatií.

[1]) Srv. citáty u *Ukerta* (Geographie II, 2 str. 38, III, 1 str. 87, 94 sl., 101) a pozn. 1 na str. 24 mých Starověkých zpráv.

[2]) Slulo v starověku. *θάλασσα ἡ πρὸς βορέην ἄνεμον* (Her. III, 115), nejčastěji *σαρματικὸς ὠκεανός*, *σκυθικός*, oceanus sarmaticus, scythicus, mare sarmaticum, suebicum, oceanus septentrionalis atd., leckdy i pouze oceanus. Srv. citáty u *Ukerta* (III. 1, 91 nsl.). Zajímavá jest zpráva z anonymní hypotypose (z V. st.) XIV. 45: *αὕτη δὲ ἡ μεγάλη θάλασσα ἡ τὴν ὅλην οἰκουμένην περιρρέουσα κοινῷ μὲν ὀνόματι ὠκεανὸς καλεῖται, κατὰ κλίματα δὲ διαφόρους ἔχει ἐπωνυμίας. Ὁ μὲν γὰρ ὑπὸ ταῖς ἄρκτοις πᾶς μὲν ἀρτικὸς καὶ βόρειος λέγεται, ἤδη δὲ αὐτοῦ τὸ μὲν ἀνατολικώτερον Σκυθικὸς ὠκεανὸς τὸ δὲ δυτικώτερον Γερμανικός τε καὶ Βρεττανικὸς καλεῖται ὁ δὲ αὐτὸς οὗτος σύμπας καὶ Κρόνιον πέλαγος καὶ Πεπηγὼς καὶ Νεκρὸς ἐπωνομάζεται.* I později Baltické moře dlouho nemělo názvu jednotného. Koncem I. tisíciletí Němci počali je zváti Ôstsae, Ôstarsalt, Eystrasalt, Austmarr, což podle Müllenhoffa povstalo vlastně ze jména kmene Aistů (Ôsti Alfreda) a lidovou etymologií změněno ve význam moře »východního« (DA. II. 13.). Šafařík vykládal to naopak z pojmu »východního« (SS. II. 100), srovnávaje opisy u Agathemera (orientalis pars oceani artici), Einharda (sinus quidam ab occidentali oceano orientem versus porrigitur) a Adama Bremského (orientale pelagus).

kusé. Příčinou toho bylo, že se lodi řeckých a římských obchodníků a podle všeho i Foeničanů neodvažovaly obeplouti Dánsko a vniknouti bouřlivým Skagerrakem a Kategatem do vlastního Baltu. Zprávy, jež se o tomto moři a jeho březích dostaly na jih Evropy, pocházely především z úst obchodníků, kteří z jihu pozemní cestou na příč střední Evropy dostávali se buď od středního Dunaje nebo od moře Černého k břehům baltickým. A zpráv těch, jakkoliv byl obchod v jednotlivých dobách dosti čilý, bylo přece jen tak málo, že jednotlivá data, vztahující se k pobřeží tohoto moře, náležejí dnes k nejspornějším věcem v oblasti starověké geografie Evropy.

Jen jedenkrát snad zabočily válečné lodě římské i za severní mys Cimbrický, a to při výpravě podniknuté na rozkaz Augustův r. 5 po Kr.;[1]) jinak nevíme, že by se tam byl dostal officiálně

Rusům slulo zprvu, pokud z letopisu víme, Варяжьское море (c. 4). arabští cestovatelé a spisovatelé zvali je temným mořem, mračným (Mas'údí) nebo i galatským (Kazvíní) podle *Kunika* Извѣстія *Ал*-Бекри 77, 89, a *Barsova* Очерки 12, 13. Kunik i *θάλασσα ἡ λεγομένη σκοτεινή* Konstantina Porfyrogenneta (de adm. imp. c. 31) vztahuje na Balt, tak i *Rački* (Ocjena star. izv. Zagreb 1865, 53, Biela Hrvatska i biela Srbija. Rad LII. 1880, 147). Adam Bremský zove je už baltickým (I. c. 62, II. 18, 38 schol. 16, 29, IV. 5, 10—20, 23, 25, 30), nebo barbarským, skythským (l. c.), pravě IV. c. 20, že o něm mimo Einharda v žádném spisovateli zmínky nenašel. Hlavní zmínka je IV. c. 10: Nunc autem quoniam locorum se praebuit occasio, ad rem videtur aliquid de natura Baltici maris dicere. Cuius freti mentionem cum supra in gestis Adaldagi pontificis ex scriptis Einhardi fecerim, explanationis more utor, ea quae ille per compendium dixit, pleniori calamo nostris scienda proponens. Sinus, inquit, quidam ab occidentali oceano orientem versus porrigitur. Sinus ille ab incolis appellatur Balticus, eo quod in modum baltei longo tractu per Scithicas regiones tendatur usque in Greciam, idem. mare Barbarum seu pelagus Scithicum vocatur a gentibus quas alluit barbaris . . . c. 20. Haec habui quae de sinu illo Baltico dicerem, cuius nullam mentionem audivi quempiam fecisse doctorum, nisi solum, de quo supra diximus, Einhardum. Na mapách středověkých moře Baltické bylo zřídka označováno. Na mapě Jindřicha Mohučského čteme sinus germanicus (*Miller* Mappae mundi I. 61, III. 24). Na Ebstorfské mapě a Lambertově nad Evropou a Asií zapsán oceanus sciticus (*Miller* V. 34, III. 49.). Oostzee vyskytuje se, pokud vím, poprvé na mapě Wiedově z r. 1553. (*Miechow* Die ältesten Karten von Russland. Hamburg 1884, 51.)

[1]) Srv. zprávu Velleia Patercula (II. 106) o tažení vojska Tiberiova do Germanie a Pliniovu (II. 167): Septentrionalis vero Oceanus maiore ex parte navigatus est auspiciis Divi Augusti, Germaniam classe cicumvecta ad Cimbrorum promunturium et inde immenso mari prospecto aut fama cognito Scythicam ad plagam et umore nimio rigentia. Monum. Ancyr. dodává pak:

Říman mimo onoho rytíře, jenž za Nerona byl vyslán hledat severní naleziště jantaru a jenž přišed tam, »commercia exercuit et litora peragravit.«[1]) Ale on přišel po zemi od Carnunta. A Řek Pytheas Massilský, o němž se zase dříve soudívalo, že se dostal po moři až k ústí Visly, podle nových bádání tak daleko nedošel. — A tak není divu, že břehů Baltického moře nezná ani Pomponius Mela, ani Strabo, že ještě Markian Herakleotský v IV. stol. píše, že končiny ty jsou neznámy, ba že to opakuje ještě po něm anonymní kosmograf Ravennský.[2])

Ale nejen mořské pobřeží! I celé vnitrozemí evropské přiléhající na jihu k Baltu, pokud se rozkládalo na východ od Labe, zůstalo velmi špatně známo, a o končinách nejvlastněji slovanských mezi Vislou a středním Dněprem víme ze starověku pramálo. Poněkud více víme jen o jižnějších končinách staré Sarmatie, rozložených mezi Karpaty, dolním Dněprem a Donem.

---

classis mea ab ostio Rheni ad solis orientis regionem usque ad fi[nes Cimbroru]m navigavit, quo neque terra neque mari quisquam Romanus ante id tempus adiit. Místo »fines Cimbrorum« Müllenhoff položil (DA. II 285, Germ. ant. 51) »ad Scythicam plagam«, ale nesprávně, neboť řecký text pomníku má zde *στόλος ἐμὸς διὰ Ὠκεανοῦ ἀπὸ στόματος Ῥήνου ὡς πρὸς ἀνατόλας μέχρι ἔθνους Κίμβρων διέπλευσεν*... (Rer. gest. divi Augusti c. 26.)

[1]) Plinius XXXVII. 45 Srv. ostatně, co píše Strabo (VII 2. 4), že do jeho doby nikdo se nedostal na východ od řeky Labe, — ač o západnějších zemích možno bylo již určitěji hovořiti: *»τὰ δὲ πέραν τοῦ Ἄλβιος τὰ πρὸς τῷ ὠκεανῷ παντάπασιν ἄγνωστα ἡμῖν ἐστιν. οὔτε γὰρ τῶν προτέρων οὐδένα ἴσμεν τὸν παράπλουν τοῦτον πεποιημένον πρὸς τὰ ἑωθινὰ μέρη τὰ μέχρι τοῦ στόματος τῆς Κασπίας θαλάττης, οὔθ' οἱ Ῥωμαῖοί πω προῆλθον εἰς τὰ περαιτέρω τοῦ Ἄλβιος· ὡς δ' αὔτως οὐδὲ πεζῇ παρωδεύκασιν οὐδένες.*

[2]) Srv. i Herodota III. 115, IV. 45 Strab. VII. 2, 4, Mark. II. 38. Cosm. ravenn. I. 12, IV. 11, 12. Ostatně ani později u Rusů nevidíme dlouho lepšího poznání podoby a rozlohy moře Baltického. Ještě letopisec Kijevský (*Barsov* Очерки 18) představoval si, že Varjažské moře táhne se od ústí jezera Něva ke končinám volžských Bulharů a jest spor, zdali si je představoval jako záliv či jako průliv do moře Ledového, o němž první zprávu donesl v XI. st. Gjurjata Rogovič (srv. *Barsov* pozn. 5 a 29). Podobnou představu o Baltu táhnoucím se průlivem k Bolgarii a dále vidíme ostatně i u Arabů, na př. u Abúr-Rigan Birúního ve stol. XI., ba ještě v geografii Abulfidově, u Ibn-el Bardího ve st. XIV., Ibn Šabíba a j. (*Barsov* Очерки 15, pozn 32). Také Adam Bremský domníval se ještě, že moře Baltické k severu je otevřeno, podobně jako Einhard (Vita Caroli Magni ed. Pertz et Weitz 1880. 11): Sinus quidam ab occidentali oceano orientem versus porrigitur, longitudinis quidem incompertae, latitudinis vero quae nusquam centum milia passuum excedat, cum in multis locis contractior inveniatur. (Adam Brem. II. c. 16, IV. c. 11 nsl.)

Historický vývoj poznání těchto končin vyložil jsem ve svých »Starověkých zprávách« takto:

Řekové měli sice dlouho před dobou Herodotovou spojení se severním břehem Pontu Euxinu. Už dlouho před Herodotem starý název moře »nehostinného« — *πόντος ἄξενος* — změněn byl v název moře »pohostinné« — *πόντος εὔξεινος*[1]) — a už dávno na místech vhodných založena byla řecká emporia, prvá ve stol. VII., ve stol. VI. je už styk řady kolonií se zemí mateřskou velmi čilý.[2]) A kupci řečtí, o tom nepochybuji, nezdržovali se jen v přístavech, nýbrž pouštěli se, třebas řídčeji a jednotlivě po větších řekách do vnitrozemí, po dolním Donu, Dněpru, Bugu a Dněstru, odkudž vedly obchodní dráhy do úvodí moře Baltického a k jeho jantaronosným břehům.

Tedy obchodní styky se Skythií a s územím Slovany obydleným byly jistě velmi staré, — také archaeclogie podává nám dnes o tom neklamná svědectví, — ale zpráv o území slovanském v literatuře před Herodotem nenalézáme, nechceme-li s ním spojovati úryvky z fantastických potulek Odysseových, jako učinil hr. V. Dzieduszycki,[3]) nebo různé jiné poetické zmínky o blažených Hyperborejcích a ledem krytých horách ripajských, s nimiž se už setkáváme u Hesioda, Pindara, Aischyla a jiných starších autorů. Ze zeměpisného popisu *Περίοδος γῆς* logografa Hekataia, současníka Dareiova, v němž patrně podrobněji byla popsána i Skythie, jak ze zlomků vidno, zachovaly se jen nepatrné úryvky, týkající se téměř jen břehů pontských a končin východních, a arimaspická báseň Aristea z Prokonnesu, složená asi r. 655 př. Kr., je také ztracena a neznáma, až na to, co o obsahu jejím zachoval Herodot. Ona se ostatně také netýkala západního, slovanského území Skythie.

---

[1]) O přeměně názvu *πόντος ἄξενος* v *πόντος εὔξεινος* viz Strabona VII. 3. 6, 7, Eustathiův komm. k Dionysiu c. 146, 147, scholie k Dion. 21., Ovidia Trist. IV. 4. 55., Diodora Sicil. IV. 40, 3. (Srv. *Ukert* Skythien. 151, kde je vůbec pěkný a podrobný popis známosti starých o Pontu a *A. Gutschmid* Gesch. des Namens Pontos, v jeho sebraných spisech Kl. Schriften III. 482). Vedle hořeního názvu vyskytuje se pro Pont ještě epitheton *σκυθικός*, *βοσπόριον πέλαγος*, pontus (sive mare) scythicus, cimmerius, tauricus, amazonius, sarmaticus, pro jeho východní část i »moře kavkazské« (*Ukert* l. c. 152).

[2]) Srv. *Hertzberg G.* Kurze Geschichte der altgriech. Colonisation. Gütersloh 1892. 18, 19.

[3]) Wiadomosci 353 sl. Jiné pokusy viz uvedeny ve Zprávách 10.

Vzhledem k tomu, co předcházelo, přináší nám Herodot (kolem r. 484—425) ve své historii (hlavně knize čtvrté) zprávy zcela nové, a zároveň tak obsažné, že se nám rázem před očima rozvíjí úplnější celkový obraz staré Skythie po stránce národopisné a zeměpisné, a to nejen končin připontských, nýbrž i hlubšího vnitrozemí. Důležitost zpráv Herodotových spočívá hlavně v tom, že sám byl v Skythii,[1]) sám kraj a lid viděl (třebas jen okolí olbijské a ústí Dněstru), a že o tom, čeho sám neviděl, dověděl se z pramenů přímých, domácích, a zprávy ty kriticky zapisoval. Někdejší Schlözerovo odsouzení zpráv Herodotových je úplně nesprávné.[2]) Herodot zanechal nám důkladný popis, jenž je základem pro poznání starověkých poměrů východní Evropy vůbec a území slovanského zvláště, nejen pro nás, nýbrž i pro následovníky jeho starověké. Müllenhoff krásnou analysí pozdějších pramenů jasně ukázal, jak z nich jednotlivé byly na Herodotovi závislé.[3]) Z Herodota dlouho prostě opisovali, jen malé změny tvoříce, na př. Eudoxos z Knidu, Eforos, chorograf Melův, contaminator Pliniův M. Ter. Varro a j. Vlastního očitého názoru a bohatšího pramene nových zpráv o Skythii nemá u srovnání s Herodotem mimo Hippokrata (*περὶ ἀέρων, ὑδάτων καὶ τόπων*) nikdo a nesetkáváme se také až do II. století po Kristu s nikým, kdo by se Herodotovi v. tom směru aspoň z daleka vyrovnal. Ba my vidíme ze zachovaných pramenů, že známost o vnitru Skythie vlastně upadala, místo co by se měla povznášeti.

Byli sice někteří jednotlivci, kteří se buď sami dostali v bližší styk se Skythií, nebo si události, jež se v ní přihodily, vzali za předmět podrobného líčení, ale nám se z jejich prací zachovalo buď jen velmi málo, nebo jsou spisy jejich zcela ztraceny, a na jiných, zachovaných vidíme jen málo stop po nějakých nových vědomostech. Sem patří na př. Hellanikos Mytilenský, současník Herodotův, svým ztraceným spisem *Σκυθικά*,[4]) sem Pytheas Massilský, jenž koncem IV. stol. př. Kr. dostal se po moři při nejmenším k ústí Labe a tam zvěděl nové zprávy i o březích bal-

---

[1]) Srv. na př. stať u *W. Kolstera*. Das Land der Skythen bei Herodot und Hippokrates (Archiv f. Phil. und Paed. XII. 584, 604), a *Th. Miščenka* Былъли Геродотъ въ предѣляхъ южной Россіи (Кіев. Старина 1886. Cf. ЖМНП. 1896 Май. Класс. отд. 76).

[2]) Nestor. Einleit. 33.

[3]) *Müllenhoff* DA. III 31 sl.

[4]) Cituje jen Stefanos Byzantský. Srv. *Latyšev* Scythica I. 348.

tických, — ale z nich máme dnes jen fragmenty, jichž věrohodnost musíme ještě proti útokům Strabonovým hájiti.[1])

Sem by patřil dále athénský zeměpisec Fileas, jehož spis prozrazující nezávislost na Herodotovi a napsaný v druhé polovině IV. stol. př. Kr. zachován jest jen ve výtahu v periplu Skylakově, pak Demetrios z Kallatidy v II. stol., dobrý znalec severního kraje, jehož popsání Evropy a Asie (*περὶ Ἀσίας καὶ Εὐρώπης*) se však nezachovalo, Poseidonios Olbiopolites, jenž podle svědectví Suidova napsal ztracené dílo o zemi podněsterské »*περὶ τῆς Τυρικῆς καλουμένης χώρας*«, Mnesimachos svým spisem o evropské Skythii »*περὶ Σκυθῶν*«, rovněž jako Agathon Samský (*Σκυθικά*), Ktesippos (*Σκυθικά*) a Timonax (*Σκυθικά*), Diofantes, vojevůdce Mithridatův ve válkách pontských, ztraceným spisem *Ποντικά* a Theofanes Mitylenský, druh Pompejův, spisem *Μιθριδατικά* atd.[2]) Z Římanů patřil by sem Sallustius, jehož spis »Situs Ponti« neboli »De situ pontico« se také ztratil a Agrippa, jenž před svou smrtí Pontus navštívil a tam jistě sbíral a kontrolloval materiál pro svou mapu a kommentáře. Ale ani to nám není zachováno.[3])

Z podaného přehledu mohlo by se souditi, že tato literatura měla na pokrok zeměpisných vědomostí vliv a že v pozdějších zachovaných popisech budou toho stopy, třebas se nám původní originály nezachovaly. Tím spíše ještě, uvážíme-li, že k tomuto pokroku mohly přispívati i přímé, čilé styky s koloniemi černomořskými a s tím spojené stálé zakládání nových emporií, jež tvořila v době Kristově již celý věnec kolonií na severních březích Pontu, dále válečné výpravy na př. Alexandra Velkého a jeho nástupců, nebo boje Mithridata Eupatora. Vším tím se jistě poznávání těchto zemí podporovalo.[4]) Na druhé straně víme, že

---

[1]) Příslušné zlomky zachované u Diodora V. 23 a Plinia IV. 94, XXXVII. 35 viz ve Zprávách str. 44. Ostatně dále o nich více povíme.

[2]) Srv. příslušné citáty u *Latyševa* Scythica I. str. 348, 503, 867, 873, 880, 881, 888.

[3]) *J. Partsch* Darstellung Europas in dem geogr. Werke des Agrippa (Breslau 1875) Str. 67.

[4]) Srv., co o tom napsal už *Strabon* (I. 2, 1) »*πολὺ τι τοῖς νῦ ἡ τῶν Ῥωμαίων ἐπικράτεια καὶ τῶν Παρθυαίων τῆς τοιαύτης ἐμπειρίας προσδέδωκε, καθάπερ τοῖς μετὰ τὴν Ἀλεξάνδρου στρατείαν ὥς φησιν Ἐρατοσθένης· ὁ μὲν γὰρ τῆς Ἀσίας πολλὴν ἀνεκάλυψεν ἡμῖν καὶ τῶν βορείων τῆς Εὐρώπης ἅπαντα μέχρι τοῦ Ἴστρου. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τὰ ἑσπέρια τῆς Εὐρώπης ἅπαντα μέχρι Ἄλβιος ποταμοῦ τοῦ τὴν Γερμανίαν δίχα διαιροῦντος, τά τε πέραν Ἴστρου τὰ μέχρι*

vzmáhal se také fysikální zeměpis a pokrokem jeho začaly se i s této stránky lépe pochopovati poměry krajů severních. Nejdříve si zeměpisná škola ionská představovala zemi v podobě desky okrouhlé plovoucí na oceánu. Jakmile však dosla vrchu představa Pythagoreovců o kulovité podobě země, vyvolala se tím řada záhadných a dráždivých otázek týkajících se měření velikosti země, porozumění poměrů končin polárních, kreslení zon, rovnoběžek a poledníků a s tím spojeného mathematického určování míst a pod V Řecku vynikli v tom směru Pytheas, Dikaiarchos, Eratosthenes, Hipparchos z Nikaie a při tom ovšem nezůstala Skythie docela stranou.

Řím sice přivedl zase reakci v tomto směru, ale pomohl jinak k postupu v před, šíře svými výboji povšechné poznání oikumeny. Místo řeckých astronomických spekulací bylo vždy u Římanů více touhy po praktickém poznání jednotlivých zemí. Řek Polybios zahájil v Římě tuto reakci, pak Artemidor Efesský, později pokračoval Strabon, nejslavnější zástupce školy Polybiovy, a k platnosti největší přivedl ji M. Vipsanius Agrippa svojí mapou, kterou na základě jeho plánů zhotoviti dal pro portikus Polin na poli Martově císař Augustus, a jež se pak stala základem celé kartografie římské i středověké.

Ale přese všechny jmenované práce poherodotovské, přes rozvoj obchodní, kolonisační a i přes rozvoj vědění fysikálně zeměpisného vidíme, že pokrok ve známosti vnitrozemských končin Skythie, speciálně pak těch, jež byly ve styku se Slovany, nikterak nedostihuje našeho očekávání. Nejen že se dovídáme jen pramálo nového, ale i to, co pověděl positivního Herodot, mizí později v povrchnosti a v omylech. My, slovem, vidíme, že se celý vylíčený rozvoj vědění zeměpisného na východě Evropy dotýkal především jen pobřežních končin pontských ale málo vnitrozemí, a známost těchto končin nepostupovala nijak rovnoměrně na př. s poznáváním vnitra Gallie, Germanie a Britannie.[1]) Nám nezbývá

Τύρα ποταμοῦ. τὰ δὲ ἐπέκεινα μέχρι Μαιωτῶν καὶ τῆς εἰς Κόλχους τελευτώσης παραλίας Μιθριδάτης ὁ κληθεὶς Εὐπάτωρ ἐποίησε γνώριμα καὶ οἱ ἐκείνου στρατηγοί«. Srv. VI. 4, 2.

[1]) Srv., co praví Polybios (II. stol., př. Kr.) *τὸ μεταξὺ Ταναΐδος καὶ Νάρβωνος εἰς τὰς ἄρκτους ἀνῆκον ἄγνωστον ἡμῖν ἕως τοῦ νῦν ἐστιν, ἐὰν μή τι μετὰ ταῦτα πολυπραγμονοῦντες ἱστορήσωμεν. τοὺς δὲ λέγοντάς τι περὶ τούτων ἄλλως ἢ γράφοντας ἀγνοεῖν καὶ μύθους διατιθέναι νομιστέον* (III. 38, 2), a na počátku I. stol. po Kr. Strabon vykládá zřejmě, že neví nic o vnitru dnešního Polska a Rusi, ani o tom, jaký národ tam žije: *τί δ' ἐστὶ πέραν τῆς Γερμανίας καὶ τί*

než uznati, že na základě pramenů, jež jsou nám ze starověku zachovány, není od doby Herodotovy dlouho nikoho, kdo by se mu novostí, důležitostí a bohatostí zpráv o vnitru Sarmatie vyrovnal. Herodot až po II. století po Kr. zůstává pro poznání starověkých poměrů končin slovanských pro nás nejdůležitějším pramenem. Periplus t. zv. Skylaka Karyandského (ze IV. stol.), popis Strabonův (63 př. Kr. až 23 po Kr.), příslušné zmínky v chorografii Pomponia Mely (r. 41 po Kr.), v historii Pliniově (r. 23—79) a periegesi Dionysiově (z doby Hadrianovy) v tom směru se Herodotovi ani z daleka nevyrovnají.

Teprve popis Ptolemaiův, povstalý v druhé polovině II. stol. po Kr.,[1]) při němž ovšem nevíme dnes, co je v něm Ptolemaiovo a co Marina z Tyru, jehožto nám nezachovanou práci Ptolemaios znovu zpracoval a zredigoval, — může se do jisté míry po bok postaviti Herodotovu. Ale alexandrijský geograf jest rázu jiného a ceny jiné než Herodot. Tento je pramen zcela originální, předváděje nám obraz vlastní autopsie a jednotného studia, — Marinos resp. Ptolemaios poskytli jen kompilaci, ale ovšem kompilaci, která zapsala a zachovala mnoho, o čem jinde zprávy nemáme. Práce Klaudia Ptolemaia obsahuje vskutku mnoho nového o Sarmatii po stránce zeměpisné i národopisné. Zde nejvíce. Jeho Sarmatie naplněna jest jmény různých národů a i údaji topografickými odjinud neznámými. Vyskytují se poprvé a s tohoto hlediska měly by zprávy jeho pro nás cenu velikou, kdyby nebylo pochyby o jich věrohodnosti. Jest známo, jak v té příčině Ptolemaios byl různě posuzován. Jedni brali vše za správné, druzí pochybovali a K. Müllenhoff docela příkře odsoudil Ptolemaia jakožto vědomého falsatora poměrů východní Evropy.[2])

τῶν ἄλλων τῶν ἑξῆς . . . οὐ ῥᾴδιον εἰπεῖν· οὐδ' εἰ μέχρι τοῦ ὠκεανοῦ παρήκουσι (Βαστάρναι) παρὰ πᾶν τὸ μῆκος ἢ ἔστι τι ἀοίκητον ὑπὸ ψύχους ἢ ἄλλης αἰτίας ἢ εἰ καὶ γένος ἀνθρώπων ἄλλο διαδέχεται μεταξὺ τῆς θαλάττης καὶ τῶν ἑώων Γερμανῶν ἱδρυμένων. τοῦτο δὲ τὸ αὐτὸ ἀγνόημα καὶ περὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐφεξῆς προσαρκτίων † ἔλεγεν. οὔτε γὰρ τοὺς Βαστάρνας οὔτε τοὺς Σαυρομάτας καὶ ἁπλῶς τοὺς ὑπὲρ τοῦ Πόντου οἰκοῦντας ἴσμεν (VII. 2, 4). Srv. i VII. 3, 17. A na země slovanské vztahují se přímo jeho slova: *οὔτε τοῦ Τύρα τῶν πηγῶν κατωπτευμένων οὐδὲ τοῦ Βορυσθένους οὐδὲ τοῦ Ὑπάνιος πολὺ ἂν εἴη ἀγνωστότερα τὰ ἐκείνων ἀρκτικώτερα* (II 4, 6).

[1]) Podle *F. Bolla* (Studien über Cl. Ptolemaios. Leipzig 1894. Fleckeisens Jahrb.) narodil se Ptolemaios asi r. 100 a zemřel asi r. 178 po Kr.

[2]) *Müllenhoff* D.A. III. 92 nsl. Srv. i I. 315, 359, 362, 367. Také *Schlözer* kdysi příkře Ptolemaia odsuzoval (Allgem. Weltgesch. XXXI. 176). Příznivější

Nicméně mám za to, ačkoliv z detailů mapy Ptolemaiovy mnoho dlužno opraviti, že zůstává nám najisto práce jeho pramenem po Herodotovi největším a nejdůležitějším. Nesprávno jest souditi, že Ptolemaios prázdnou prostoru Sarmatie na své mapě doplnil prostě řadou jmén odkudkoliv sebraných a tak ji vědomě falšoval. Příkrý soud Müllenhoffův není zasloužen. Marinos a po něm Ptolemaios měli patrně po ruce množství starších i novějších zpráv o Sarmatii a z těch jména vypisovali. Není-li vždy správno jejich vzájemné zeměpisné umístění, nemáme přece důkazu, na jehož základě bychom mohli říci, že jména vůbec jsou nesprávná.

Množství nových zpráv a jmen, s nimiž se u Ptolemaia setkáváme, nepřekvapí, uvážíme-li dobu, v níž Marinos a jeho redaktor pracovali. Oba žili v době, v níž se poznání končin sarmatských pojednou rozšířilo. Předně výboje římské směřující v tu stranu, výboje, které se počaly již za válek s Mithridatem — popisy událostí z této doby se sice pro nás ztratily, ale ne pro Ptolemai' —, skončily se počátkem II. století dobytím Dacie od císaře Trajana (r. 106), čímž se hranice říše římské rozšířily až za Karpaty k Dněstru, ba i za něj. A jakmile se zde římské panství ustavilo, obrátil se sem i obchod s větší silou a bezpečností, jakož toho svědectvím jsou známé poklady římských mincí doby císařské, nalézané ve velkém množství v Haliči, Bukovině, Podolí, v okolí kijevském i dále, [1]) přicházeli sem vojáci i úředníci římští, — a tím vším se přirozeně poměry těchto končin staly známější. Rovněž severním směrem k Visle a k Baltickému moři byla výboji římskými znovu otevřena cesta a zabezpečena tak, že i zde římský obchod pevněji se uchytil a tím i spojení s jihem. Pozorujme na př. zprávy o množství římských kupců na dvoře Marobudově a zejména zprávu o rytíři římském, jenž za doby Neronovy pustil se s úspěchem na sever hledat pověstná jantarová naleziště (srv. napřed str. 135), a pozorujme, jak silně se projevuje římský vliv na

---

úsudek měl *Šafařík* (Slov. Star. I. 231 nsl.) a ještě více *K. Zeuss* (Die Deutschen 109). *Dr. H. Berger* nově uznává jeho důležitost (Gesch. der wiss. Erdkunde der Griechen IV. 156) a rovněž *W. Schwarz* Rhein. Mus. 1893 258).

[1]) Srv. k tomu hlavně výčet *D. Samokvasova* v práci „О происхожденіи русс. Славянъ« 1884, a doplňky, uveřejněné r. 1897 v Trudech VIII. archaeol. sjezdu v Moskvě III. 40 a dále jeho stať, s jejímiž resultáty ovšem nelze souhlasiti »О происхожденіи русс. и поль. Славянъ и причинъ появленія кладовъ римскихъ монетъ въ землѣ древнихъ Руссовъ и Ляховъ« (tamže 31). Srv. též zprávu *Dra. Kennera* o nálezech mincí římských v Haliči a Bukovině (Mitth. der Centralcomm. 1897 176).

archaeologických nálezech vých. Germanie z doby prvních století po Kr.! Místo fysikálních map Řeků se snahou po správném položení a rozloze krajů objevuje se v Římě snaha po praktických itinerariích, při nichž se nehledělo tak na správnost obrysů krajin, jako spíše na množství detailů a správné vyměření vzdáleností mezi jednotlivými body silnic, obchodních i vojenských drah. Nejlépe to vidíme z oné velké mapy světa, kterou císař Augustus s M. Vipsaniem Agrippou zhotoviti dali v portiku Polině na Martově poli a jež měla tak veliký vliv na rozvoj a tradice pozdější nauky zeměpisné v říši římské.

To všechno mělo přirozeně za následek, že se do Říma a jiných kulturních středisk té doby na př. do Alexandrie během I.—II. stol. po Kr. snesla řada nových zpráv, o nichž se dříve nevědělo, a pak ovšem není divu, že se u Marina Ptolemaia setkáváme pojednou se zcela novým světem sarmatským.[1]) Ptolemaios dosti toho popletl a přeházel, je pravda, zejména tím, že z mnoha pramenů vypisuje, nepoznal často, jak pod různě zkomolenými tvary jmén skrývá se vlastně jedno a totéž, a tak zbytečně a násilně mapu svoji přeplňoval. Budeme míti dále příležitost podrobněji tuto slabou jeho stránku seznati. Ale že by úmyslně byl místy klamal svým popisem Sarmatie, jak chtěl Müllenhoff, to přece uznati nemohu.

Po Ptolemaiovi v poznávání severních krajů Evropy opět nastal úpadek. Příčina jest na jevě. Nastaly známé ohromné bouře válečné, provázené neustálým vlněním a pohybem různých národů. Římanům nezbývalo, než pomýšleti čím dále tím více jen na obranu svého, a poznávat barbarské národy nechodili již na sever do jejich končin, ale počali se s nimi stýkati na půdě vlastní říše římské. Mezi jinými zejména Sarmatie stávala se opět zemí Římu stále vzdálenější a neznámější. A při tom všem ve vnějších i vnitřních bouřích všechno umění i věda a poznání upadaly.

Tím se snadno vysvětluje, proč pro nás jsou prameny po Ptolemaiovi zase nepoměrně menší důležitosti. Vedle dvou periplů

---

[1]) Srv. *Ukert* (Skythien 45—71) a *Berger* (Gesch. der wiss. Erdkunde IV. 155), kde jsou jiné zajímavé doklady, jak Římané na svých výbojích seznamovali se podrobně s různými zeměmi. Ostatně Ptolemaios sám dí, že Marinos se vším úsilím probral starší prameny, je zpracoval a k tomu přidal mnoho dat nových udajů »*φαίνεται γὰρ καὶ πλείοσιν ἱστορίαις περιπεπτωκὼς παρὰ τὰς ἔτι ἄνωθεν εἰς γνῶσιν ἐλθούσας, καὶ τὰς πάντων σχεδὸν τῶν πρὸ αὐτοῦ μετ' ἐπιμελείας διειληφὼς κτλ.* (Geogr. I. 6, 1.)

Černého moře, jednoho připisovaného Arrianovi z Nikomedie z doby blíže neznámé[1]) a druhého anonymního ze stol. IV. nebo V., vedle zlomků jiných geografických popisů, jest to ještě jen Markian Herakleotský (c. 400), římský dějepisec Ammianus Marcellinus z Antiochie (koncem IV. stol., mapa Peutingerova (originál podle Millera ze IV. st.) a slovník Stefana Byzantského »Ἐθνικά«, jež stojí za uvedení. Zejména je s podivením, jak upadla známost Ptolemaia, po jehožto udajích máme v pozdějších mapách římských poměrně málo stop.[2]) Teprve v VII. stol povstalo opět nové dílo geografické, jež vyniká a je důležité pro nás, totiž kosmografie psaná od anonyma Ravennského.[3])

V celku tedy vzato, starověké zprávy nejsou bohaty daty o staré vlasti Slovanů z doby před V. stol. po Kr. Teprve po tom, když Slované účinněji vystoupili ze svých starých sídel a v hlučnější a užší styk vešli se světem germanským a římským, počínají zprávy o nich býti positivnější a hojnější, až se konečně dovršují v domácích slovanských letopisech z počátku druhého tisíciletí.

Zůstává však dosti podivno, že ještě ve středověku, kdy Slované, dříve neznámí, stali se pojednou rozhlášenými široko daleko v jedné části středověkých pramenů zříme nápadnou chudost a nevědomost o končinách slovanských. Míníme tím středověké mapy světové, známé »Mappae mundi«, mezi nimi pak hlavně mapy mnicha Beata (VIII. stol.), sv. Hieronyma (originál z konce IV. stol., zachované opisy z XII. stol.), kanovníka Jindřicha Mohučského (XII. stol.), dvě Cottoniany (z X.—XII. stol.), mapu Žaltáře Londýnského (z XIII. století), kanovníka Lamberta (z XII. stol.), mnicha Ranulfa Hidgena (ze XIV. stol.), mapu v kathedrále herefordské a mapu z kláštera ebstorfského (obě z XIII. stol.) a jiné menší

Jako zachovaná mapa Peutingerova a popis kosmografa Ravennského založeny jsou na předloze starých římských map (původně asi na mapě Agrippově) a obsahují tedy obraz starověkého vědění o zemi, třebas redakce pochází z doby pozdější, tak také tyto mapy středověké nejsou nic jiného, než kopie starých map doby římské a patří proto ještě mezi prameny starověké.

[1]) Kladl se obvykle do doby Hadriana a Antoninů, ale *C. Brandis* soudí, že Arrian není autorem, a jednotlivé části že pocházejí z doby mnohem pozdější (Rhein. Museum 1896 109).

[2]) Raven. Cosm. I. 9, IV. 4, 11 jej sice uvádí, ale domnívá se, že byl aegyptským králem z rodu makedonského.

[3] Druhá recense pochází od jakéhosi Guidona z r. 1119.

Přístupny k studiu učinil je nedávno K. Miller.[1]) V těchto mapách pocházejících z VIII. až XIII. stol, jest však v končinách Slovany obývaných legend velice pořídku, ba někdy rozsáhlé končiny východní Evropy neobsahují ani jednoho názvu zeměpisného; co je na některých zapsáno, ukazuje zřejmě, že autorům těchto map a s nimi patrně i pseudoklassickému světu středověkému nebyla známa mnohá nová data o Slovanech, jež již současně zapisovali němečtí, byzantští a jiní historikové. Největší část legend opakuje totiž jen názvy starých map z dob římského císařství. Následkem toho je cena jejich pro starověk slovanský jen nepatrná.[2])

Tolik o historii starověkého poznání končin východní Evropy, speciálně zemí slovanských.

Přistoupíme nyní k přehlednému vylíčení obsahu tohoto poznání a probereme známosti, jež měli staří o zemích Slovany obydlených mezi Vislou, Karpaty a Donem po stránce zeměpisné: známosti o poloze a rázu kraje, o poměrech vodopisných a horopisných. Místopis osadnický ponecháme na jiné místo, pozdější.

Úplnou literaturu XIX. století, pokud se obírala starověkým zeměpisem a starověkou ethnologií východní Evropy, sestavil jsem ve svých Starověkých zprávách na str. 17 nsl. Zde uvádím jen práce hlavnější a nové. Budou nám nutné i pro odkazy v kapitolách následujících věnovaných ethnologickému rozvoji starověkého Ruska:

D'Anville. Examen critique d'Hérodote sur ce qu'il rapporte de la Scythie. Mém. Acad. des Inscr. XXXV. 573. — Atlas Antiquus danvillianus. Norimbergae MDCCLXXXIV Angl. vydání. Londýn 1815.

[1]) *Dr. Konrad Miller.* Mappae mundi. Die ältesten Weltkarten I.—VI, Stuttgart. 1895—98. — Vlastními mapami starověkými jsou podle *Millera* (Mappae VI, 1 nsl.) mimo mapu Peutingerovu t. zv. Macrobiovy karty náležející původně k dílu Macrobiovu »Somnium Scipionis« z poč. V. století dále t. zv. mapy v podobě *T*, patřící původně k Isidorovým »Origines« (*Miller* III, 117, 122), karty sv. Hieronyma (ib. III, 1) a konečně nově objevená mosaiková karta na podlaze kostela v Madabě v Palaestině (*Miller* VI, 148). Ostatní povstaly již ve středověku, ovšem na základě starých pramenů.

[2]) Význam jejich pro starožitnosti slovanské ocenil jsem v referátu o díle Millerově uveřejněném v ЖМНП 1900. Нoябрь str. 354.

Барсовъ И. Н. Очерки русской исторической географіи. II. изд. Варшава 1885.

Bayer T. S. De Scythiae situ, qualis fuit sub aetatem Herodoti. Comment. Ac. Sc. Petropol. 1728. T. I. 400 nsl. (Bayeri opuscula ed. Klotz 1770, 73).

Berger Hugo Dr. Geschichte der wiss. Erdkunde der Griechen. I—IV. Leipzig 1887—1893.

Беккеръ П. Берегъ Понта Эвксинскаго отъ Истра до Борисѳена въ отношеніи къ древнимъ его колоніямъ. (Записки общ. ист. древ. Одесса. III. 151—209. 1853. — Becker P. Die Gestade des Pontus Euxinus vom Ister bis zum Borysthenes. St. Petersburg. 1852.

Бѣляевъ И. Д. Географическія свѣдѣнія въ древней Россіи. (Записки имп. русс. геогр общ. VI. 1—264). СПб. 1852.

Bobrick H. Geographie des Herodotos, vorzugsweise aus dem Schriftsteller selbst dargestellt. Königsberg 1838. K tomu: Atlas zur Geographie des Herodotos. (Königsberg 1838.)

Boeckh A. De populis, civitatibus, regnis (Sarmatiae cum Chersoneso taurica et Bosporo cimmerio). Corpus Inscr. Graec. Vol. II. Pars XI. Introductio (Berolini 1843, 80 nsl.).

Bonell Ernst Beiträge zur Alterthumskunde Russlands von den ältesten Zeiten bis um das Jahr 400 n. Chr. St. Petersburg I—II. 1882– 1897.

Brandstätter F. A. Scythica. Diss. Königsberg 1837

Браунъ Ф. Разысканія въ области готославянскихъ отношеній. I. Готы и ихъ сосѣди до V. вѣка. Спб. 1899.

Bredow G. Untersuchungen über einzelne Gegenstände der alten Geschichte, Geographie und Chronologie. Altona 1802.

Bremer Osl Nord und Mitteleuropa in den Schriften d. Alten bis zum Auftreten der Cimbern und Teutonen. Inaugural-Dissertation München. 1877.

Брунъ Ф. Опытъ соглашенія противоположенныхъ мнѣній о Геродотовой Скиѳіи. V díle Древности Геродотовой Скиѳіи. В. II. стр. LXXII сл. СПб. 1869. — Essai de concordance entre les opinions contradictoires relatives à la Scythie d'Hérodote et aux contrées limithrophes. (Recueil d'antiquités de la Scythie. II. 1873 str. XVII.—CXLIII.). — Черноморье I.—II. Одесса 1879—80. (Зап. Новоросс. Унив. Т. XXVIII и XXX.) Srv. referá V. Vasiljevského v II. прилож. къ Зап. Акад. Наукъ. Спб. 1879, 1880.

Bunbury E. H. History of ancient geography among the Greeks and Romans, from the earliest ages till the fall of the Roman Empire. 2. edition. 2 vols. Whit 20 maps. London 1883.

Cuno J. G. Forschungen im Gebiete der alten Völkerkunde. I. Die Skythen, 1871. Berlin.

Doenniges Tabula orbis terrarum ex opinióne Herodoti illustrata. Diss. Berolini 1835.

Думшинъ О рѣкахъ Скиѳіи по Геродоту. Труды студентовъ ришельевскаго лицея. Odě sa 1852.

Dzieduszycki Wojciech Wiadomości starożytnych o geografii ziem polskich. (Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń wydziału hist. filozof. Akad. Kraków. T. XIX. 1887. 141 nsl.)

Eichwald E. Dr. Alte Geographie des Kasp. Meeres, des Kaukasus und des südl. Russlands. Mit 5 Karten. Berlin 1838. — О древнѣйшихъ обитающихъ племенъ Славянскихъ, Финскихъ etc. въ Южной Россіи по Геродоту. (Вибліот. для чтенія Т. XXVII. III 53).

Forbiger A. Handbuch der alten Geographie. 3 Bände. 1842—48. II. Aufl. 1877. Berlin. — Orbis terrarum a Chr. Th. Reichardo quondam descriptus. (Ed. V.) Norimbergae 1853.

Gall Géographie d'Hérodote. Paris 1823.

Genest Otto Osteuropäische Verhältnisse bei Herodot. Programm des k. Gymnasiums. Quedlinburg 1883.

Georgii L. Alte Geographie mit Bezug auf die Völkerkunde. 1838. — Das europ. Russland in seinen ältesten Zuständen. Aus den Quellen dargestellt (Stuttgart 1845).

De Guignes Mémoire dans lequel on entreprend de fixer la situation de quelques peuples scythes, dont il est parlé dans Hérodote. Mém. Acad. des Inscr. XXXV. 539—572 (1770).

Hauvette Amédée Géographie d'Hérodote. Revue de philologie. 1889. Janvier.

Hansen A. Osteuropa nach Herodot mit Ergänzungen aus Hippokrates. Dorpat 1844.

Kiepert H. Lehrbuch der alten Geographie. Berlin 1873. — Formae orbis antiqui. Berlin. (D. Reimer.) Vychází.

Kolster W. H. Das Land der Skythen bei Herodot und Hippokrates. (Archiv für Philologie und Paedagogik. Bd. XII. 568, XIII. 1—77 (1846—47). Též: Jahrbücher für Phil. und Paed. LXXVII. 331.

Králíček A. Die sarmat. Berge, der Berg Peuke und Karpaten des Cl. Ptolemaios. Progr. der Realschule. Kremsier 1894.

Krauth C. Das Scythenland nach Herodotos. (Fleckeisens Jahrbücher f. class. Phil. 1890·1 nsl.) — Die sieben Flüsse Skythiens nach Herodot's Bericht. Erfurt 1894. Festschrift.

Кречетовъ П. Н. Письма о Геродотовой Скиѳіи. (Зап. общ. ист. Одесса. XV. 457). 1889.

Кулаковскій Юл. Карта европейской Сарматіи по Птолемею Кіевъ 1899.

Latyschev Basilius Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini graecae et latinae. I—II. Petropoli 1885—90. Греческія и латинскія надписи найд. въ Южной Россіи въ 1889—91 гг. Спб. 1892. — Греческія и латинскія надписи найд. въ Юж. Россіи въ 1895—98 гг. Спб. 1899. — Сборникъ греч. надписей христ. временъ изъ Южной Россіи. Спб. 1896.

Lelewel J. Opis Skythii Herodota. Pisma pomn geogr. hist. Warszawa 1814. 8⁰. — Beschreibung des Herodoteischen Scythiens. Aus dem poln von K. Neu. Lelewels Kleinere Schriften. Leipzig 1836 261.

Lindner F. L. Skythien und die Skythen des Herodot und seine Ausleger. Stuttgart 1841. — Explication nouvelle des données géographiques d'Hérodote concernant la Scythie. (Annales des Voyages 1845. I.). — Skythien und die Skythen des Herodot. Nachtrag. (VIII. Supplementband der Neuen Jahrb. d. Phil. 1842.)

Lolling H. G. Nordostküsten des Pontos Euxeinos (*Müllers* Handbuch der Alterthumswiss. III. 233 nsl.).

Mair Georg Das Land der Skythen bei Herodot. I.—II. Gymnasial-Programm. Saaz. 1884—1885. — Jenseits der Rhipaeen. I.—II. Jahresber. des Gymnasiums in Villach 1893—94 III. Gymn. Progr. in Pola 1899.

Mannert Konrad Geographie der Griechen und Römer. IV. Theil. Der Norden der Erde von der Weichsel bis nach China. Nürnberg 1795. II. Aufl. Leipzig 1820.

Maroński Stan. Herodot's Gelonen keine preussisch-litauische Völkerschaft (Zeitschrift des westpreuss. Geschichtsvereines Danzig 1883. X. 1—54).

Мищенко Ѳ. Извѣстія Геродота о внѣ-скиѳскихъ земляхъ Россіи (ЖМНП. 1896. Дек. Класс. отд. 103 nsl.)

Müller C. Tabulae in geographos graecos minores. I. Parisiis MDCCCLV.

Müller Rob. Die geographische Tafel nach den Angaben Herodot's mit Berücksichtigung seiner Vorgänger. (Jahresbericht des k. k. Oberreal-Gymnasiums. Reichenberg 1881.)

Надеждинъ Н. И. Опытъ исторической географіи русскаго міра. (Библіотека для чтенія 1837. Т. XXII.) — Геродотогъ Скиѳія объясненная чрезъ сличеніе съ мѣстностями. (Записки одес. общ. ист. и древностей I. 1844, 3 nsl.)

Neumann K. Die Hellenen im Skythenlande. Berlin 1855.

Niebuhr B. Über die Geographie Herodots. (Kleine Schriften. Bonn. 1828. I. 132.) — Untersuchungen über die Geschichte der Skythen, Geten und Sarmaten (ibid. 352).

Ouvaroff A. Recherches sur les antiquités de la Russie méridionale et des côtes de la mer Noire. Paris 1855. Ruský originál hr. Uvarova »Изслѣдованія о древностяхъ южной Россіи« vyšel r. 1851 v Petrohradě.

Prášek J. V. Herodot a pravlast Slovanů. Čes. Museum Filol. VII. 1901, 284 sl.

Reichard Chr. Th. Orbis terrarum veteribus cognitus. I ed. 1824. IV. ed. 1848, V. ed. *Forbiger*, Norimb. 1853.

Reichardt C. Landeskunde von Skythien nach Herodot. Diss. Halle 1890.

Rennel J. The geographical system of Herodotus, London I. ed. 1800. II. ed. 1830. Totéž v něm. překladu »Rennels System der Geographie Herodots« v »Bredows Untersuchungen über alte Geschichte und Geographie«. Altona 1802. 2. Th. 381.

Riese A. Idealisirung der Naturvölker des Nordens in der griechischen und römischen Literatur (Programm des städt. Gymnasiums zu Frankfurt a. M. 1875).

Ritter Carl Die Vorhalle europ. Völkergeschichte vor Herodot um den Kaukasus und an den Gestaden des Pontus. Berlin 1820.

Schirren C. Nachrichten der Griechen und Römer über die östl. Küstenländer des balt. Meeres. Riga 1851.

Schöning Vorläuf. Abhandlung von der Unwissenheit der alten Griechen und Römer in der Erd- und Geschichtskunde des Nordens (Schlözers Nord. Gesch. Halle 1771. 4—204).

Сенковскій О. И. Примѣчанія къ Геродотову описаніи Скиѳіи. (Библ. для чтенія т. XXVII. III. 94.)

Стемиковскій Изслѣдованія о мѣстоположеніи древнихъ греческихъ поселеній на берегахъ Понта Эвксинскаго. С. Петербургъ 1826.

Szaraniewicz Isidor Dr. Kritische Blicke in die Geschichte der Karpathen-Völker im Alterthum und Mittelalter. Lemberg 1871.

Тизенгаузенъ В. Т. Нѣсколько замѣтокъ по поводу соображеній г. Бурачкова о Геродотовой Скиѳіи. (Древности Моск. арх. общ. VIII. 1880 184.)

Tozer H. T. A history of ancient geography. Cambridge. University Press. 1897.

Ukert F. A. Geographie der Griechen und Römer von den frühesten Zeiten bis auf Ptolemäus. III Bde. Weimar 1816—46. Citována obyčejně III. dílu 2. část pod titulem Ukert F. A. Skythien und das Land der Geten oder Daker nach den Ansichten der Griechen und Römer, Weimar 1846.

Wheeler J. F. The geography of Herodotus. London. 1854.

Jak jsme viděli z právě podaného přehledu, končiny dnešní říše ruské zůstaly po celý starověk zemí z nejméně známých v Evropě a znamenitý jinak rozvoj řecké vědecké geografie dotkl se jich jen velmi málo a pozdě. Staří ionští zeměpisci určovali jejich položení prostě tím, že je pokládali za jakýsi protějšek Aegypta a Libye,[1]) a když později po proniknutí představy o kulatosti země zásluhou Parmenidovou a Pythagoreovců Eratosthenes a Hipparchos z Nikaie počali povrch země děliti na stupně šířky a délky a stanoviti tím za pomoci rozličných praktik mathematickou polohu jednotlivých bodů oikumeny, — i tu určení polohy Skythie a Sarmatie pozůstávalo jen z určení bodu jediného: ústí Dněpru, kterýmž Eratosthenes vedl hlavní poledník (Syena, Alexandria, Rhodos, Hellespont, Borysthenes) a zároveň i jednu rovnoběžku.[2]) Teprve v Ptolemaiově popisu setkáváme se v dnešním Rusku s řadou míst určených mathematicky na stupně i minuty. Ale pokrok tento jest zdánlivý. Ačkoliv nemáme příčiny pochybovati

[1]) Srv. *H. Berger* Geschichte der wissenschaftlichen Erdkunde der Griechen I—IV. (Leipzig 1887—1893) passim na př. I. 97.

[2]) *Berger* II. 1, III. 79 nsl., 156. Hipparchos vypočetl polohu města Borysthena na 48—49° šířky.

o dobré vůli jeho, přece jsou udaje daleko od správné představy naší a co více, neměly dalších výsledků pro poznání této země. Po Ptolemaiovi mathematický zeměpis Sarmatie na dobro zase upadá a nahrazován je skrovnými daty římských map a itinerarií.

Také představa o podobě Skythie a Sarmatie, jejím rozsahu, o tvaru pobřeží, toku řek a směru horstev nebyla dlouho správná, a v starověku, ba ani v středověku se k ní vůbec nedošlo. Od čtyřúhlého obrazu Herodotova, jehož výklad a podoba jest ostatně předmětem sporů, provedlo se sice mnoho změn v detailech, zejména v toku řek, v podobě Maiotského moře, ale ani Ptolemaiův obraz neodpovídá správné představě naší, o Peutingerově mapě ani nemluvě. Rovněž vyhlíží Rusko zkomoleně na skreslených a dílem fantastických mapách světa ze středověku. Správné rysy vystupují teprve pozdě, v době novověké.

Celkový fysikální ráz kraje vystihli staří ovšem brzy. Již Herodot a Hippokrates měli v hrubých rysech dobrou představu.

Dnešní Rusko kontrastuje i v zeměpisném ohledu úplně s ostatní Evropou. Jest jednotné a jednotvárné proti ní. Vedle rozčleněné a hluboce rýhované pevniny ostatní Evropy jeví se východ nesmírnou planinou, sklánějící se většinou od severozápadu k jihovýchodu a přerušenou, jak z výborné mapy generála Tillca vidíme, jen nepatrnými pásmy a shluky výšin, táhnoucími se jednak od Kamence podolského k ústí Donu, jednak od Vilny a Valdaje přes gubernii kalužskou, orlovskou, kurskou a charkovskou k Azovskému moři. Na jihu u moře táhne se až po čáru Kišiněv, Aleksandria, Charkov, Borisoglěbsk a Saratov známá ruská step tvořící pokračování stepi asijské; nad hranicí touto rozkládá se pásmo lesnaté, jehož hranice jsem už napřed naznačil.[1])

Týž obraz v hrubých rysech měl již Herodot. Dole na jihu líčí step bez stromů protkanou bohatou vodní sítí, dále na severu ví o nesmírných lesích a řadě jezer. Hor nezná u vnitru žádných mimo hory na dalekém severu a východu.[2]) Také ráz podnebí a všech jeho následků nebyl starým neznám, jenže přirozeně to, co jim, obyvatelům jižního kraje bylo neznámé a podivné, halili si v roucho báječné, nebo to aspoň zvětšovali a upřílišňovali.

Sem patří na př. představy o krutosti a délce zimy severní, o kraji věčně mlhou zahaleném, kde se země mění v tvrdé dia-

[1]) Srv. stranu 31.

[2]) Her. IV. 47, 82. Srv. i Strabona VII. 3, 17: *ἡ γὰρ προσάρκτιος πᾶσα ἀπὸ Γερμανίας μέχρι τῆς Κασπίας πεδιάς ἐστιν, ἣν ἴσμεν.*

manty, kde se sype z oblak bílé peří (regio Pterophoros u Plinia IV, 88.), kde kovové nádobí mrazem puká,[1] kde na moři zamrzlém sváděny bývají bitvy jízdecké; — sem patří rozličné zprávy o podivných zvířatech měnících barvu srsti (*τάρανδος* v zemi Gelonů), o ptácích bezcitných, o dobytku, jehož rohy vzadu s ušima jsou srostlé atd., a konečně i zprávy o řadě podivných barbarských kmenů, z nichž nejvíce se bájilo o národě blažených Hyperboreů sídlícím na dalekém severu, národě, jenž šest měsíců v roce spal a šest měsíců bděl,[2] o kmeni s nohami koňskými, o lidech, jimž rostly uši tak veliké, že si jimi nahé tělo přikrývali, atd.[3]

Ale jinak s celkovou povahou kraje, zejména jižnějších jeho končin, dobře byli obeznámeni. Již Herodot a Hippokrates věděli, jak jsem pravil, že na pobřeží Pontu, kde dařilo se v hojnosti obilí, rozkládala se širokým pásmem step, jejíž charakteristické vlastnosti byly jim a pozdějším dobře známy.[4] Vidíme to z líčení života kočovnického, jenž se na ní rozvíjel, a z líčení zvířeny a květeny, jež na stepi žila. Vypravují o množství malých rychlých koní, o bezrohém dobytku, o stádech ovcí a koz u Skythů, o antilopách, zajících, o hojnosti hadů, o řekách oplývajících rybami, o stepi beze stromů mimo kraj jediný Hylaia zvaný, o němž se

---

[1]) Řadu citátů líčících krutost a délku zimy v Skythii, viz na př. u *Ukerta* Skythien 241 a *Forbigera* Handbuch III. 1119. *Neumann* Helenen 58 dobře ukázal, jak a z jakých příčin zapsali zde staří zprávy přehnané. Srv. *Ideler* Meteorologia veterum Graecorum et Romanorum. Berolini 1832. Proti tomu *E. Bonell* (Beiträge I. 126 nsl.) hájí věrohodnost Herodotových zpráv o krutosti skythské zimy. Na místě tradice o padajícím peří povstaly později jiné ještě bizarnější, a ještě v XVI. a XVII. století psali o tom dissertace. Srv. Barsov, Очерки pozn. 108.

[2]) Zpráva tato jest vysoce zajímavá, neboť ukazuje, že měli již tehdáž zastanci kulatosti země správný theoretický názor o tom, že na nejzazším bodu severu, na polu země, trvá den 6 měsíců a noc tolikéž. Zkušeností nabýti ho nemohli, to nejvýše zvěděli o dlouhých dnech letních a dlouhých zimních nocích severního Ruska. Tato okolnost musila podle Bergera starým geografům, kteří si představovali zemi v podobě okrouhlé desky, býti velice na obtíž. Účením Parmenidovým o kulatosti země se to ovšem změnilo. Již Herodot nehovoří o tom, že by nejzazší sever byl dostupný a bydlitelným (IV. 7, 18. 20, 31), a Xenofon přímo dí, že konce země jsou neobydlitelné (Anabasis I. 7, 6, Inst. Cyri VIII. 6 21). Srv. *Berger* (Gesch. griech. Erdkunde I 100 nsl.).

[3]) Srv. o nich *Müllenhoff* (DA I. 491).

[4]) *Hippokrates περὶ ἀέρων* 25. *ἡ δὲ Σκυθέων ἐρημίη καλευμένη πεδιάς ἐστι καὶ λειμακώδης καὶ ψιλή, καὶ ἔνυδρος μετρίως.*

dále zmíníme), ale za to porostlé travinami hořce chutnajícími,[1] zejména vysokými v okolí Borysthenu, a v západní části hojným obilím.

Naproti tomu severnější, nadstepní končiny, do nichž spadají starověká sídla Slovanů, líčeny jsou jinak.

Už Herodot sděluje, že prý nad Istrem a nad zemí thráckou daleko na sever prostírají se končiny pusté, ale patrně lesnaté, poněvadž jsou včel tak plny, že nelze pro ně ani ku předu se dostati[2]), a rovněž tak líčí zemi Budinů, pokrytou velikými hvozdy (IV. 109. *ἡ δὲ χώρη πᾶσά ἐστι δασέα ἴδῃσι παντοίῃσι*); lesnatý ráz, jejž kreslí několika slovy, ale názorně Plutarch v kraji mezi mořem Severním a lesem Hercynským, patří zajisté nejen západní a střední Germanii, ale i zemi mezi Karpaty a mořem Baltickým, tedy zemi slovanské.[3])

V lesích žije zvířena divoká: koně, jeleni, losi, zubři, kanci, kuny, vlci, v bařinatých krajích a v rákosí jezer bobři, vydry, hojnost hadů a zmíněná již hojnost včel. Podrobněji však floru a faunu Skythie líčiti nemusím. Jsou o tom celkové stati jinde.[4])

Vedle této povšechné charakteristiky kraje, jenž se rozkládal na sever od pobřežního pásma stepního, a v němž na západ od Dněpru (ba za doby té jistě i na východ) seděli Slované, máme jen málo určitějších detailních zpráv topografických po stránce vodopisné a horopisné.

Vodopis.

Řeky protékající starou zemí slovanskou stékají se do dvou moří, Černého a Baltického. Z řek černomořských známy byly starým především dva přítoky dunajské Prut a Seret, pak řeka

---

[1]) Srv. Ovidiovo: tristia per vacuos horrent absinthia campos (Ep. ex Ponto III. 1, 23), tristia deformes pariunt absinthia campi (III. 8, 15), cana prius gelido desint absinthia Ponto (Trist. V. 13, 21) a jiné citáty.

[2]) Herod. V. 9, 10. Včely jsou dosud hojné v Polsku. Podolí a Ukrajině.

[3]) Plutarch Marius XI. (Srv. Latyšev Scythica I. 488): *γῆν μὲν νέμεσθαι (τὸ πλεῖστον τῶν Κιμμερίων) σύσκιον καὶ ὑλώδη καὶ δυσήλιον πάντῃ διὰ βάθος καὶ πυκνότητα δρυμῶν, οὓς μέχρι τῶν Ἑρκυνίων εἴσω διήκειν.*

[4]) Srv. na př. *Ukert* (Skythien 248, 251 nsl.), *Hansen* (Osteuropa 56—61), *Georgii* (Europ Russland 15—20), *Reichardt* (Landeskunde 60 nsl.), *Benecke* (Die naturhist. Bemerkungen in Herodots Gesch. Wiss. Monatsblätter VII, 1879), *Keller* (Thiere des klass. Alterthums. 1887).

Dněstr, Bug a Dněpr s některými přítoky. Všechny tyto řeky svými horními toky zasahují do oblasti, v níž Slované před dobou Kristovou seděli, a všechny sloužily také Slovanům za dráhy, po nichž jednotlivé osady slovanské postupovaly už v těch dobách blíže k moři, zatím co celková oblast kmenová držela se ještě v celku dále na sever. Z řek moře Baltického spadají sem, pokud starým o nich známost došla, Visla a pak několik řek tekoucích za ní dále k severovýchodu, jejichž jména určitě umístiti na dnešní naši mapu jest velmi obtížno.

Proberme nejdříve úvodí černomořské.

Dunaj sám svým tokem neměl původně žádných styků se zakarpatskou pravlastí Slovanů. Již nahoře jsem vyložil, z jakých důvodů zamítám všechny theorie o podunajské kolébce Slovanů. Jedině bychom mohli připustiti, že už v době poměrně časné Slované ze Zakarpatí pronikli až k střednímu Dunaji; sám soudím, jak později podrobněji vyložím, že se tak stalo v době před Kristem. Ale prvotní sídla Slovanů tam přenésti nemohu.

Na základě toho vymyká se vlastně vylíčení starověkých známostí o Dunaji obsahu této kapitoly. To, co nejdůležitější: pravidelné označování řeky dvojím jménem [1]) a hlavní pokusy o výklad jejich, uvedl jsem na vhodném místě nahoře (str. 20). Zde by mi nanejvýše zbývalo zmíniti se jen krátce o tom, že staří dlouho nevěděli, kde Dunaj vyvěrá a v jakém je poměru k jiným větším řekám střední Evropy, domnívajíce se na př., že je zvláštním ramenem spojen s mořem Adriatickým, nebo že vyvěrá na dalekém severu nebo kdesi u Pyrenejí.

Sám Herodot sice ví (II., 33, IV., 48, 49), že přichází od západu Evropy od Pyreny v zemi Keltů, ale o toku jeho má představu nejasnou, [2]) plete přítoky severní s jižními a ze jmen hor si

[1]) Vyskytlo se ještě třetí jméno *Matoas*, jež zachoval Stef. Byz. s. v. *Δάνουβις*. Praví: *Δάνουβις ἢ Δάνουσις Ἴστρος ὁ ποταμός, πάλαι Ματόας καλούμενος, συμφορᾶς δὲ τοῖς Σκύθαις ἐπιπεσούσης οὕτως ἐκλήθη. Ματόας δὲ λέγεται εἰς τὴν Ἑλληνίδα γλῶσσαν ἄσιος* (*αἴσιος?* K. Müller), *ὅτι πολλάκις περαιούμενοι οὐδὲν ἐπεπόνθεισαν. ὁ δὲ Δάνουσις ἑρμηνεύεται ὥσπερ τοῦ ἁμαρτεῖν ἔχων αἰτίαν.* Eustathios (ad Dionys. 298) přičítá zprávu tuto Strabonovi, pravě: *φησὶ δὲ ὁ αὐτὸς Γεωγράφος καὶ ὅτι ὁ Ἴστρος ποτὲ Ματόας ἐλέγετο, ὅ ἐστι κατὰ Ἕλληνας ἄσιος.*

[2]) V tom má na př. také základ sporná otázka, zdali si Herodot představoval tok Dunaje západní hranicí Skythie, a jakým vlastně směrem tekl v jeho představě. Byl to hlavně *Niebuhr*, jenž na základě Idelerovy myšlenky dokazoval, že Herodotovi tekl skythský Istros od severu k jihu Kl. Schriften

tvoří nové přítoky neznámé, na př. *Ἄλπις* a *Κάρπις* (IV., 49) Teprve od dob římských výbojů na Dunaji a na Rýně poznal se běh Dunaje správněji tak, že se setkáváme na př. u Plinia se slušným popisem (IV. 79). Ovšem ústí dunajská byla již ode dávna Řekům přístupna i známa. Zde také Dunaj obdržel i podržel po celý starověk jméno Istros, kdežto tok horní a střední, jak jsme vyložili, zván byl Danuviem. Blíže o tom všem viz v mých Starověkých Zprávách str. 50 a 99.

Více nás zajímají přítoky s levé strany do dolního Dunaje tekoucí: starý *Πυρετός*, *Ὀρδησσός*, *Ἱέρασος* a snad i *Τιάραντος*. Obě prvé řeky vyčítá již Herodot vedle tří jiných tekoucích od severu do Istru, Naparu, Araru a Tiarantu (IV., 47, 48). Ve výčtu tomto čtyři posledně jmenované řeky zůstaly podnes úplně sporny a nezjištěny. Víme jen, že jsou to řeky, jež stékají s jižních Karpat rumunským Valašskem do Dunaje, ale kterou ztotožniti s dnešní Alutou, Jalomnicí, Ardžišem atd., dosud nevíme. Vykladatelé se zde na dobro rozcházejí.[1]) Za to není pochyby, že Herodotův *Πυρετός*, od Skythů prý zvaný *Πόρατα* (IV., 48) rovněž jako pozdejší *Βροῦτος* Konstantina Porfyrogenneta (de adm. imp. c. 108) jest bez odporu dnešní Prut, vyvěrající v končinách staré vlasti slovanské, v jihových. cípu dnešní Haliče. Jméno samo ovšem dosud vysvětleno není.[2])

Tiarantos a Ordessos uvádím pak proto, že v jednom z nich dlužno najisto viděti souběžný s Prutem Seret pramenící v Bukovině. Se Seretem nebo Prutem nutno ztotožniti i Hierasos, jejž později v II. st. Ptolemaios uvádí za východní hranici říše římské proti Sarmatii.[3]) Müllenhoff, Bunbury, Kiepert ztotožňovali jej se

---

365). Ačkoliv mínění toto rozhodně bylo odmítáno (*Lindnerem*, *Georgiem*, *Cunem*, *Bobrickem*, *Hansenem*, *Kolsterem*, *Rawlinsonem* a *Brunem*), přece se udržuje až do poslední doby, na př. u *R. Müllera* (Dic geogr. Tafel. Reichenberg 1881 na mapě), u *G. Maira* (Land der Skythen II. 14, 18), *Bunburyho* (History I. tab. III., IV.).

[1]) Srv. Starov. Zprávy 60.

[2]) *Šafařík* odvozoval jméno od thráckého *përua*, *përëu* potok (SS. I., 549), *Müllenhoff* D. A. III. 123) odvozuje je z írán. *par* naplňovati (*paurva* bohatý. *Rawlinson* (Herodot III, 197) spojil jméno s řeckým *πόρος*, něm. Furth, brod. O jiných výkladech viz na př. *Bonell* (Beiträge I. 74) a *Tomaschek* (Die Thraker II, 95). Tomaschek sám vykládá od *pera*, *pru* — skr. *pru-th* (sprühen). Nescházely ovšem také nepodařené výklady ze slovanštiny, na př. u *Kaulfussa* (Die Slawen in den ält. Zeiten 14), *Hansena* (Osteuropa 168), nebo *Cuna* (Forschungen I., 234).

[3]) Ptolem. III., 10. 7. Ammianus Marc. XXXI. 3, 7 přepisuje názvem Gerasus.

Seretem, Mannert, Lindner, Forbiger, Szaraniewicz, Dzieduszycki a Braun s Prutem. Šafařík měl jméno za jedno s názvem Tiarantu. [1])

Jiné řeky v starověku známé a jmenované mezi přítoky Dunaje zde uváděti nemohu. Jordanův *Flutausis* (Get. V., 33) a *Flautasis* kosmografa Ravennského (IV., 14) není Seret nebo Prut, jak soudil Müllenhoff, [2]) ale spíše chybný přepis legendy *Flu Aluta*, nebo *Flu Auras* některé staré mapy, jak dobře Mommsen a Tomaschek vykládají, [3]) a jména řek *Fl Lemanus*, *Alanus*, *Lanus* jiných map a popisů vůbec nelze blíže určiti; poslední může býti opět nějaké nové barbarské jméno Prutu nebo Seretu. [4])

Za Dunajem na východ starověké prameny uvádějí pravidlem jako první řeku *Tyras*. Jediná jen mapa Peutingerova má zde zakreslenou pod legendou *Agalingus* řeku, jež vytéká z Bastarnských Alp. Ale je velmi pochybno, máme-li tu před sebou řeku novou, samostatnou, jak na př. soudil Šafařík, ztotožňuje ji s dnešním Kagilnikem. Může to býti pozdější barbarské jméno samotného Dněstru, jak soudí Szaraniewicz, Tomaschek, Much nebo Braun. [5]) Rázu aspoň je německého, a nasvědčovalo by nejspíše původu gotskému.

Dněstr sám, jenž svým horním tokem úplně patří v oblast slovanskou, slul v starověku *Τύρας*, řidčeji *Τύρις*, u Herodota

[1]) Srv. citáty v Star. Zprávách 60. Je ovšem možno, že násloví jmen *Τιαραντος*, *Ἱέρασος*, Gerasus, vskutku nejsou nic jiného než různé pokusy transkripce jednoho barbarského zvuku, nějaké slavodácké sykavky. (Srv. *Müllenhoff* D. A. III. 163.) Z důvodu tohoto mnozí v násloví jména Tiarantu hledali transkripci slovanského *č* a jméno vykládali na »Černou« u Ršavy (Cuno, Mair, Genest, Szaraniewicz a j.). *Tomaschek* vykládá za skyth. *čarant* — rychlá řeka (Thraker II, 98).

[2]) D. A. III. 261.

[3]) *Mommsen* Jordanis Get. l. c., *Tomaschek* (*Pauly-Wissowa* Realenc. s. v. Alutas).

[4]) Srv. příslušné citáty v Star. Zprávách 61. Jméno *Fl Lemanus* má mapa ebstorfská, *Alanus* herefordská a I. Hieronymova zapsané na přítoku z Karpat tekoucím do dolního Dunaje. O řece *Lanus* zmiňuje se Isidor Sevillský (9, 2, 94). O zvláštní samostatné nomenklatuře těchto map srv. Zprávy Starověké str. 67.

[5]) *Šafařík* SS. I. 149, 549. *Tomaschek* (Sitzungsber. Akad. Wien. 189, 7), *R. Much* (D. Stammsitze 36) má jméno Agalingus na jisto za německé, srovnávaje s ním jména řek: *Elbing*, *Ifing*, *Gilling* atd., *Szaraniewicz* vykládal jej za Dněstr »tekoucí z Galingu«, Haliče (Krit. Blicke 107, 138). *Tomaschek* (Pauly-Wissowa Realencykl. s. v. Agalingus) srovnává s tím gotské *agla* »beschwerlich«.

Τύρης, lat. Tyras, Tyra.[1]) Teprve na konci starověku objevuje se ve IV. stol. u Amm. Marcellina (XXXI. 3, 3) dnešní jméno Dněstr ve formě Danaster, po něm u Jordana (Get. 5). Staré i nové jméno bylo častěji vykládáno, ale dosud bez úspěchu.[2])

Herodot, jehož popis je nejdůležitější a jenž sám patrně v ústí Dněstru pobyl a je očitě poznal, popisuje stručně jeho tok a vykládá, že řeka Tyras vyvěrá z velikého jezera, ležícího na rozhraní země skythské a neurské. Jelikož tam ve skutečnosti jezera není, je na snadě výklad, že Herodot doslechl něco o velkých močálech pripetského bassinu a zkombinoval si je s pramenem této řeky. Ostatně se Dněstr na jaře na svém horním toku široko rozlévá (srv. poznámku na str. 31). Také Pomp. Mela umísťuje prameny do země Neurů (II., 1, 7), kdežto Strabonovi zůstaly neznámy (II., 4, 6). Od doby římského císařství, když se po válkách Trajanových r. 106 hranice říše rozšířily až k této řece, ba i za dolní část, stal se Dněstr přirozeně důkladněji znám, jak svědčí na př. popis Ptolemaiův (III., 5, 6, III., 8, 1, III., 10, 7). Starověké zprávy souhlasně vyličují řeku Tyras jako řeku rybnatou, hlubokou a různým druhům obchodních lodí splavnou.[3]) Z toho bych soudil, že vskutku byl Dněstr už v starověku jednou z obchodních drah, které spojovaly Černé moře s Baltickým, a tím i svět klassický s oblastí slovanskou. O tom však více na jiném místě. Podle všeho směřovala obchodní cesta po Dněstru

---

[1]) Také jméno *Rita* u Mas'údího měl bych spíše za chybnou formu (metathesí povstalou) názvu *Tira*, *Tyra*. než za Dvinu, jak vykládal Dosson, nebo za Ister, jak chce *Harkavi* (Извѣстія 140 sl.). Ovšem co značí vedle jmenovaná slovanská *Balava*, je těžko říci (Dunava?).

[2]) *Šafařík* vyslovil domněnku, že je Tyras původu slovanského a že je lze spojiti se slov. *tur* (SS. I. 549), což po něm na př. *Partyckij* opakuje (Стар. ист. Галичины. I. 369). *Eichwald* viděl v něm upomínku na foinickou kolonii z Tyru (Alte Geographie 367), *Lambin* vykládal zase z fin. *tiwri* — rychle tekoucí řeka a měl to za doklad starodávné existence Finů u Černého moře (ЖМНП. 1879 Nr. 206, str. 146). *Müllenhoff* měl Tyras za jméno skythské a spojoval s írán. *tu* — silný (D. A. III., 110, 122), podobně v novější době *Braun* podle Justiho (Разыканія I. 80). *Tomaschek* vykládá je z dáčtiny (Thraker II. 98) a domnívá se, že zachováno v tureckém Turla. Srv. *Γοῦρλος*, *Γουῦλλος* Konstantina Porf. 38. O výkladech nového jména srv. napřed poznámku o výkladu jména Danuvius (str. 20).

[3]) Srv. na př., co dí Skymnos (v. 798): *ὁ ποταμὸς Τύρας τ' ὢν εὔβοτός τε ταῖς νομαῖς, τῶν ἰχθύων διάθεσιν ἐμπόροις ἔχον, ταῖς ὁλκάσιν τε ναυσὶν ἀνάπλουν ἀσφαλῆ*. Totéž opakuje Periplus Anon. 61 sl. a nazývá mimo to Tyras »*ποταμὸς ναυσίπορος*«.

nahoru, pokud byl splavný, a v Zakarpatí přecházela buď po západním Bugu nebo po Sanu na Vislu.

Další řeka, jež sem náleží, je Bug, starověký Ὕπανις, též Ὑπάνιος, Ὑπάνης, Hypanis.[1]) Vyvěral podle Herodota (IV., 52, 53) také z jezera zvaného μήτηρ Ὑπάνιος a položeného uvnitř Skythie,[2]) kolem něhož žila stáda divokých bílých koní; řeka sama byla dlouhá 9 dní cesty a, jak praví Herodot, »Ὕπανιν ἐόντα ποταμὸν ἐν ὀλίγοισι μέγαν« — »řeka velká jako málokterá«. V délce pěti dnů plavby od pramene byla voda Hypanu sladká, ale pak do něho vtékala malá říčka, která působila, že ostatek proudu zhořkl. Říčka ta slula u Skythů Exampaios (Ἐξαμπαῖος), u Řeků Ἱραὶ ὁδοί, a ústila do Hypanu se severovýchodu, rozdělujíc horním tokem Skythy rolníky od kmene Alazonů. Také kraj, kudy tekla, nesl stejné jméno. V zemi Alazonů blížily se toky obou velkých řek Tyru a Hypanu, před ústím se opět oddalovaly. (Srv. u Herodota i II., 102, IV, 17, 81.)

Že Herodotův Hypanis jest dnešní Bug, nelze popříti. Popis Herodotův zní velice určitě — podle všeho Herodot sám poznal očitě dolní část toku řeky, — a popis ten úplně se hodí na dnešní Bug. Ale naproti tomu jsou jiné zprávy, jež vykládají, že tekl Hypanis na východ od Borysthena.[2]) Tak Strabo, jda ve výčtu

[1]) Jméno je nevyloženo. Někteří je chybně spojovali s ἵππος (podobně jako Hypakyris) a se zprávou Herodotovou o hojnosti divokých koní v této krajině. Tak na př. *Buračkov* (Зап. Oděssa IX. 51). Divocí koně žili zde vskutku v hojnosti až do doby historické. *Hansen* opět se chybně domníval, že snad názvy ty jsou původu slovanského (Osteuropa 170), tak i *Cuno* (Forschungen I. 237). *Müllenhoff* měl to za název skythský (srv. výklad v D. A. III., 110), *Rawlinson* spojoval první část jména Hypanu, jakož i Hypakyrů a Pan-tikapu s kelt. *apan* (Her. III. 198). *Braun* vykládá z íránštiny (Разысканія I. 80).

[2]) Podobně píše Mela (II., 1, 7): ex grandi palude oritur, quam matrem eius accolae appellant. Jezero, z kterého Hypanis vytékal, nezdá se býti pouhou fikcí. Buď vězí v tom tradice o močálech volyňských nebo zpráva o skutečném jakémsi jezeru, v něž se Bug rozléval kdysi u Olviopole při stoku s Kodymkou. Tak uznal už *Brun* (Essai XLII.) a po něm přijal i *Reichardt* (Landeskunde 44). Svědčí pro to několik topických názvů tamějších na př. Кривое озеро. Podle Bruna Herodot měl močály Kodymky za počátek vlastního Bugu (XLIV.). K tomu dodávám, že také na mapě Ruska z r. 1595, pocházející od Viléma Barentszoona, vytéká Bug z jezera, ovšem výše položeného. Srovnej i mapu v Descriptio Tartariae M. Broniovia z r. 1595.

[3]) Čímž ovšem odmýšlíme docela od soujmenné řeky Hypanu tekoucí do východního břehu Černého moře, dnešní Kubani. Nápad *C. Krautha* (Das Scythenland. Jahrbüch. f. cl. Phil. 1890 1 si.) spojiti Herodotův Hypanis

řek pontských od západu k východu, jmenuje Hypanis až po Borysthenu, a po něm tak napsala řada jiných. Plinius docela uvedl, že Hypanis vtéká do zálivu Maiotského, a také Ptolemaios popisuje Hypanis na východ od Borysthenu. [1]) Ale to vše je omyl, zaviněný buď tím, že se jeden chorograf, od něhož další přepisovali, zmýlil v poloze na základě položení Olbie, anebo spletl Hypakyris s Hypanem.

Z těchto důvodů neváhala také největší část badatelů přijmouti totožnost Bugu a Hypanu. Z odchylných mínění sluší uvésti vedle Krautha, jenž ztotožnil Hypanis s Kubaní a ř. Tanais s Manyčem, ještě M. de Peyssonela, jenž viděl Hypanis v Ingulci, [2]) a hlavně N. Naděždina, jenž, opíraje se o Plinia, Strabona a Ptolemaia, viděl jej v říčce Tiligulu a dnešní Bug v starém Borysthenu, [3]) ovšem nesprávně.

Jméno Bug vyskytuje se na místě starého názvu teprve od VI. století. U Jordana a Anonyma Ravennského vystupuje v záhadné jinak formě Vagosola (Jordan. Get. V. 30), Bagossola (Cosm Rav. IV. 5) a patrně i ve formě Vagus (Jord. III. 17), ač směr této řeky udán zcela jiný. [4]) Konstantin Porfyr. zapsáno má

---

s Kubaní, Tanais pak s Manyčem, jest jistě nesprávný. Spletením obou Hypanů povstaly později v starověku představy o dvou ústích Hypanu (Plin. IV. 84). Před Pliniem tak soudil Alexander Polyhistor, jak svědčí Stef. Byz. s. v. Ὕπανις.

[1]) Strabo VII. 3, 17., Plin. IV. 83, 84, Ptolem. III. 5, 2. O mylné zprávě Pliniově viz *Ukert* (Geographie III. 2, 188 pozn. 81).

[2]) *M. de Peyssonel*: Observations historiques et géographiques sur les peuples barbares qui ont habité les bords du Danube et du Pont-Euxin. Paris 1765, 151.

[3]) *N. Naděždin*: Зап. Од. I. 36, 41.

[4]) *Cosm. Rav.* IV., 5: Per quas diversas patrias transeunt plurima flumina, inter cetera quae dicuntur Ava, Oristhenis, Danapris, qui cedunt in mare Ponticum. Et desuper ipsum fluvium Danapri per longum intervallum est superius nominatus fluvius maximus Tanais, item fluvius Tiram, item Bagossolam. De quibus fluminibus testatur mihi supra scriptus Iordanis . . . (cod. Basil. má Bagossobam). *Jordanis* (V. 30): Scythia si quidem Germaniae terrae confines eo tenus, ubi Ister oritur amnis vel stagnus dilatatur Morsianus, tendens usque ad flumina Tyram, Danastrum et Vagosolam (vratislav codex ioagosolam). Vagossolu za Bug vykládá Müllenhoff, Mommsen a mnozí jiní.

Šafařík (SS. I. 548) vykládal Bagos + sola t j. Bagos řeka (sola stněm. voda). Druhá věta u Jordana Get. III. 17. zní následovně: »haec (id est Scythia) ergo habet ab oriente vastissimum lacum in orbis terrae gremio, unde *Vagi* fluvius velut quodam ventrae generatus in Oceanum undosus evolvitur.« Mommsen vztahuje to s Müllenhoffem na řeku do severního moře

ὁ *Βογοῦ* (de adm. imp. 42) letopis Бугъ. Později se ujalo toto jméno původu asi slovanského [1]) všeobecně. Ostatně můžeme snad první sledy tohoto slovanského názvu hledati již dávno před VI. stoletím. [2])

Tíže je pověděti, který přítok Bugu měl Herodot na mysli svým Exampaiem. [3]) Výkladů podána byla celá řada. Mannert

tekoucí, a to na tutéž, které dává tam téci kosm. Ravennský pod jménem *Bangis* (IV. 11) z pramenů v horách Karpatských (ex cuius Sarmatiae montibus exeunt plurima flumina, inter cetera unus fluvius procedit in Oceano qui dicitur Bangis [cod. Basil. bangio] Guido má c. 126: ex cuius autem Sarmatiae montibus plura procedunt flumina, ex quibus praecipuus in Oceanum mergit, qui vocatur *Raúgis*). Jest pravda, že zde oceánem míněno jest moře severní, ne Černé. Ale jméno samo *Vagi*, srovnáme-li je se svrchu uvedeným názvem Vagosola, je najisto v úzkém spojení s ním, a vyložiti se může dobře na Bug. To tím spíše, že, jak známo, podle domnění starých, Bug vyvěral z velkého jezera (cf. Mela II. 1, 7: Callipidas Hypanis includit: ex grandi palude oritur, quam matrem eius accolae appellant et diu qualis natus est defluit — zde vidíme přímo *shodu* s Jordanem!) a skutečně také vytéká z končin, o jejichž jezerech a bařinách právem lze říci, že tvořily ohromné jezero ve vnitru Skythie. O jazykovém poměru slova Bog, *Βογοῦ*, Vagi a Bangis šířiti se nechci. O tom, že Jordanis Mely používal srv. Müllenhoff (DA. III. 261). Vykládám proto všechny tyto tvary na Bug, připouštěje mimo to možnost zmatení obou Bugů, severního s jižním.

[1]) Ale původ je nejasný. *M. Kawczyński* (Ateneum 1892. II. 548) vykládal jméno Bug od kmene *buh* (srv. buchnač, buchąć, бугоръ, бугритъ) a to ve smyslu »wzgórze« (cf. něm. Bogen), *Cuno* chybně od slovanského бокъ (Forschungen I. 238).

[2]) Domnívám se totiž, jak ve svých Starověkých Zprávách, str. 84—85 blíže vykládám, že v řece *Buces* neboli *Buges*, u Ptol. *Βύκος* (jeden rkp. i *Βόκος*), která podle Pomponia Mely (II. 1, 2), Plinia IV. 84) a Ptolemaia (III. 5. 4) vtékala do západního cípu Maiotského moře, možno snad viděti slovanský Bug omylem na východ Dněpru položený. Řeku Buges vykládali jedni za ústí Sivaše (*Braun*), jiní za Moločnou (*Šafařík*), jiní za Bug jako *Eichwald* (Alte Geogr. 405) nebo *Dzieduszycki* (Wiadomošci 343), kteří mimo to i záliv *Βύκη* ztotožňovali s vlastním bužským imanem. Nejdu tak daleko, jako oba posléze jmenovaní, ale soudím přece, že tu jde o možnou záměnu Bugu, povstalou tím, že někteří, uslyševše slovanské jméno Hypanu od Slovanů, přicházejících na trhy řeckých emporií, spojili je omylem se zálivem Byke, jenž ležel v Maiotidě. Ovšem dále nezacházím a připouštím jen možnost tohoto výkladu. O domněnce, že jméno Bugu skrývá se i ve jméně kmene *Ἐξωβυγῖται*, uvedeného ve východní Sarmatii Ptolemaiem (III. 5. 10. zmíníme se dále.

[3]) Další výčet citátů, připomínajících nám tento hořký přítok Hypanu, viz u *Forbigera* (Handbuch III. 1117) a *Ukerta* (Skythien 188). Pokud se týče výkladu skythského jména Exampaios, přeloženého u Herodota *ἱραὶ ὁδοί*, *Müllenhoff* soudil, že překlad jest správný, ač první polovina jména

sice dí, že nezná v krajině té žádných hořkých pramenů,[1]) ale už Tatiščev[2]) zapsal, že kolem horního Tiligulu i Bugu jsou prameny sirnaté, sanytrové, a hrabě J. Potocki první, tuším, ztotožnil zřetelně Exampaios s říčkou Siňuchou (Синюха), vtékající u Olviopole do Bugu od severozápadu, což po něm i jiní přijali.[3]) Eichwald měl zase Exampaios za naftový, dnes zmizelý pramen, jemuž podobných se nalézá několik mezi Dněstrem a Karpaty.[4]) Brun ztotožnil jej s Mrtvými vodami (Мертвыя воды, Мертвоводъ), vtékajícími u Vozněsenska,[5]) proti čemuž namítá hrabě Dzieduszycki, že se to neshoduje s udáním 5denní vzdálenosti od moře. Na Mrtvé vody myslil i Zabělin, vykládaje při tom, že Exampaios, »Svaté cesty«, značí zároveň skalnatou, romantickou úžinu, kterou se prodírá Bug mezi Olviopolem a Vozněsenskem, tam totiž, kde si prorval cestu terassou 40—60° vysokou, táhnoucí se odtud k dněprovským prahům.[6]) Buračkov ztotožnil jej se Solonichou, vpadající v Bug s pravé strany,[7]) Naděždin s potokem Melankou, přítokem Tiligula (!) s levé strany. Také on měl za »svaté cesty« pravděpodobně průlom řeky Bugu skalnatým pásmem olviopolským.[8]) H. Stein, po něm C. Reichardt, G. Mair, a jiní v »svatých cestách« Herodotových vidí důležité jakési středisko nebo uzel

---

temnou zůstává (DA. III. 104). *Boeckh* vykládá — ἐννέα ὁδοί, fortasse ἑξάν = novem. (CIGr. II. Pars XI. 111). *K. Neumann*, jenž hájil mongolský původ Skythů, snažil se i toto jméno vyložiti z mongolštiny, ovšem chybně, opíraje se o špatnější čtení ἀμαξαμπαῖος a srovnávaje to s mong. aimak-dsam = »die Wege der heiligen Versammlung« (Hellenen im Skythenlande I. 196). Bylo mu však ukázáno, že mongolsky neumí. Před Müllenhoffem je z jazyků íránských vykládal *K. Zeuss* (Deutschen 295).

[1]) *Mannert* Norden der Erde 106.

[2]) *Tatiščev V. N.* Исторія Россійская I. 1 hl., 13 c. 130.

[3]) *J. Potocki* Voyage II. 158. Přijal to dále *hr. Dzieduszycki* (Wiadomości 183), *Partyckij* (Стар. ист. Гал. I. 196), *Bonell* (Beiträge I. 81) jenž uvádí na doklad hořkosti vody bužské i to, že prý dosud vlivem moře dostává voda z řeky až na 75 verst nahoru hořkou příchut. Pouze touto okoností snažil se vysvětliti výklad Herodotův o Exampaiu *Genest* (Osteur. Verh. 17) a *Sommer* (*Ukert* Skythien 188).

[4]) *Eichwald* (Alte Geographie 297).

[5]) *Brun* Опытъ str. XXI., XXIII., Essai XLI. Tak s reservou i *Latyšev* (Inscr. II. Tabula).

[6]) *Zabělin* Исторія русской жизни. I. 220. *Kolster* (Land der Skythen II. 19) a *Naděždin* (l. c.).

[7]) *Buračkov* (Зап. Од. IX. 17). Proti tomu vyslovil se *Tizenhauzen* (Древности арх. общ. Moskva VIII., 187).

[8]) *Naděždin* (Зап. Од. I., 79, 80).

obchodních drah, směřujících od Bugu ke střednímu Dněpru.[1]) Výklad ten mám za pravděpodobný, čímž ovšem není nic řečeno o bližší lokalisaci Exampaia, jíž se odvážiti nemohu, ač Siňucha nebo Mertvovod jsou nejvíce na snadě.

Na mapě Peutingerově čteme na horním toku řeky tekoucí za Agalingem (Dněstrem?): Cap̄ anis paludis a na přítoku jejím s pravé strany: cap̄ fl. Selliani. Tomaschek, doplniv první zápis na »[Hyp]anis paludis«,[2]) ptá se, neoznačuje-li druhé jméno »fluvius Sellianus« dnešní potok Соленой.

Výklad tento, ačkoliv by význam přítoku »Slaného« zároveň sváděl k tomu, abychom v něm hledali starý Exampaois, zdráhám se přece přijmouti.[3]) Viděl bych v řece, jež zde na Peutingerově mapě ze dvou pramenů se stéká, spíše Borysthenes než Hypanis, třebas že na pramenu nese zápis [Hyp]anis. Neboť o Borysthenu soudilo se již v době císařské (srv. dále), že se stéká ze dvou velkých pramenů. Hypanis bych spíše spatřoval v menší řece následující, označené *fl Nusacus* a položené na východ od Borysthenu na základě mylné představy, jež v době té všeobecně panovala, jak vidno z výše uvedené zprávy Strabonovy, Pliniovy a Ptolemaiovy. Také samo jméno »Nusacus«, emendujeme-li je ve »fl. Nuracus«, řeka nurská, ze země Neurů tekoucí, výborně by se hodilo na dnešní Bug, jehož prameny se vskutku nalézaly v zemi Neurů.[4])

Další řeka, kterou znají některé staré prameny ještě před

---

[1]) *Stein* u Herodota IV. 52, *Reichardt* (Landeskunde 47), *Mair* (Land der Skythen II. 56).

[2]) Tak už *Katancsich* (Orbis ant. I. 203), *Tomaschek* (Sitzungsber. Akad. Wien. Hist. Cl. 1889, 7).

[3]) *K. Müller* spojil zase jméno Sellianus s jménem Sluč Leini s. Liani oppidi (I. 434). Sám bych je spíše spojil se severní částí jedné ze známých vodních drah, po níž se do vnitra Rusi dovážela v starých dobách sůl z Krymu a břehů Azovského moře, a jež slula Slovanům ruským »Путъ соляный«. Srv. o ní *Brun* (Зап. Од. V. 135, Essai LXIX.), *Karamzin* (Ист. Росс. Гос. II. pozn. 419). Dosud sluje jeden přítok Kalmia a jiný přítok Vlčí vody »соленая«.

[4]) Nerozumím dobře, proč Müllenhoff v Nusaku viděl Pacyris Plinia a Varrona. o němž později (*Müllenhoff*, DA. III. 81). Plinius sice dí (IV., 88): »Auchetae apud quos Hypanis oritur, Neuroe apud quos Borysthenes«, ale to jest patrný omyl, spletení Hypanu a Hypakyrem, jak Müllenhoff (l. c. III. 46) sám dobře uznává. Hypakyris to byl, jehož vody tekly krajem Auchetů, podle Herodota (IV. 6) oddílu *královských* Skythů. Hypanis pramenil v zemi Neurů, právě jako pripeťské rameno Borysthenu (viz hlavně slova Pomp. Mely II. 1, 7, Hypanis . . . surgit in Neuris).

Borysthenem, jest *Asiaces*, *Ἀξιάκης*,[1] která je pro nás důležita tím, že v představě Ptolemaiově vytékala z Karpat. Ale řeka ta není nikde uvedena tak, abychom mohli určitě rozpoznati, které z dnešních řek jméno náleželo. Už Mannert poukázal k tomu, že si Aksiakem musíme patrně představiti řeku větší, neboť podle Plinia a Mely seděli u ní tři kmenové: Asiakové, Krobiggové a Kallipidi. Měli tedy staří představu spíše o řece větší než menší, a takovou by byl zde dnešní. Ingul nebo Ingulec mezi Bugem a Dněprem. Nicméně se vykladatelé obraceli hojně i k jiným. Podle jedněch je Aksiakes jen jiné jméno Hypanu,[2] podle jiných některá z říček mezi Dněstrem a Bugem. Tak na Tiligul myslil Ukert, Forbiger, Lindner, Reichard, Neumann, Tomaschek, Bekker, Brun, K. Müller, Müllenhoff, Braun a Latyšev,[3] na Kujalnik Köppen a Naděždin.[4]

---

[1]) Mela (II. 1, 7): Asiaces proximus (ab Hypani) intra Callipidas Asiacasque descendit. Hos ob Histricis Tyra separat. Plinius (IV. 82): Mox (a Tyra boream versus) Asiacae cognomines flumini, ultra quos Crobiggi, flumen Rhode, sinus Saggarius, portus Ordessus. Ptolem. (III. 5, 6): *ὁ δὲ Ἀξιάκης ποταμὸς καὶ αὐτὸς διαρρεῖ τὴν Σαρματίαν μικρὸν ὑπὲρ τὴν Δακίαν μέχρι τοῦ Καρπάτου ὄρους*. III. 5, 14 *ὑπὲρ δὲ τόν Ἀξιάκην ποταμὸν Ὀρδησσός* 57°—48°30′. Snad i Ptolemaiův *Πασίακος*, tekoucí u isthmu perekopského do Azovského moře (III 5, 4), není, než omylem sem položený a přepsaný Aksiakes.

[2]) Tak soudil na př. *Mannert*, maje je za jméno pozdější (Norden der Erde, 230, 233). Hrabě *Dzieduszycki* má to za jméno dolního Hypanu asi tak, jako Ister byl jméno dolního Dunaje (Wiadomości 282, 303); *Eichwald* (Alte Geographie 406, 410, 419) ztotožňoval Aksiakes s tureckým názvem Bugu Ak-su. Tak zvali Turci Bug podle *Peyssonela* (Observations histor. et géograph. etc. Paris 1765 107, 151). Mínění to však není správné. Turecké Aksu nebylo v užším spojení s jménem Aksiakes. Název turecký jest pozdní appellativum, značící »bílá voda« (ak-su); podobnost se starým jménem je asi náhodná. Že by byli Řekové, jak Eichwald a také Brun (Essai XXXIV.) soudili, přejali toto jméno v starověku od některého kmene tureckého a počtili je ve formu Aksiakes, nelze přijmouti proto, že Turci v tu dobu na Bugu ještě neseděli. Spíše bychom mohli přijmouti, že turečtí kmenové přišedše v pozdějších dobách k Bugu a uslyševše staré jméno Aksiakes, svedeni jsouce podobností zvuku přezvali jej Ak-su. Ale i to mám za nepravděpodobné proto, že v té době byl obvyklý buď název Hypanis nebo Bug. Ostatně srv. výklad názvu tureckého v článku *B. Munkácsiho* »A Dnjeper folyónak hunn Var neve« (Ethnographia 1897, 235).

[3]) *Forbiger* (Handbuch III. 1118), *Ukert* (Skythien 186), *Lindner* (Skythien 210), *Reichardt* (Kl. geogr. Schriften 280), *Neumann* (Hellenen 363), *K. Müller* Geogr. Ptolem. I. 421), *Tomaschek* (Sitzungsber. Akad. Wien 1888 723), *Bekk* (Зап. Од. III. tab IV.), *Brun* (Essai XXXIV, LXII), *Müllenhoff* (DA, III. 50), *Braun* (Разысканія I. 208), *Latyšev* (Inscriptiones II. Tabula).

[4]) *Naděždin* (Зап. Од. I. 37), *Köppen* (Jahrbücher 1822. Bd XX. 284).

Ze zprávy Melovy, Pliniovy i Ptolemaiovy vidíme, že tu patrně běží o řeku tekoucí mezi Dněstrem a Hypanem nedaleko hranic staré Dacie, a to by se bez odporu nejlépe hodilo na oba Tiliguly nebo Kujalniky, stékající se mezi Oděssou a Očakovem ve společné limany.

Vedle jmenovaných řek Plinius a Ovidius uvádějí ještě dvě jiné, mezi Dněstrem a Dněprem, a to řeku *Rhode* a *Sagaris*,[1]) ale to jsou řeky zcela sporné a vedle toho jistě nepatrné a s oblastí slovanskou nesouvisící. Proto jich pomíjím.

Třetí hlavní řekou, úvodím svým hluboce zasahající do kraje slovanského, je řeka Dněpr, starý *Βορυσθένης*. Jméno Dněpr vyskytuje se na jisto poprvé v řeckém anonymním periplu Černého moře (c. 84) ve formě *Δάναπρις* a pak u Jordana (Get. 5) — Danaper.[2]) Obě jména, staré i pozdější, nejsou dosud vyložena.[3])

---

[1]) Srv. Starověké Zprávy str. 69.

[2]) Srv. scholia k Dionysiově Periegesi (*Latyšev* Scythica I. 216: *ἀπὸ δὲ Βορύσθένους ποταποῦ τοῦ Δανάπρεως καλουμένου*) a anonym. anametresi c. 3. (ibid. I. 289). *Téglás* domnívá se však, že je toto jméno už u Herodota a to ve jméně řeky *Naparis*, kterou prý Herodot omylem uvádí jako severní přítok Istru (srv napřed str. 154); domněnka je nepravděpodobná při rázu práce Herodotovy. (*Téglás G.* Herodotos. Dáciára vonatkozó földrajzi adalékainak kritikai méltatása. Budapest 1899 Srv. Věstník SS. IV 88).

[3]) O výkladu jména *Δαναπρις* srv., co jsme pověděli napřed při výkladu Danuvia. K tomu srv. výklad Šafaříkův z thráčtiny (SS, I. 545). Velmi sporný je výklad staršího názvu *Βορυσθένης* (na nápisu T. Plautia Silvana *Borustenes*. CIL. XIV. 3608). Vyvolal také velkou řadu domněnek, zejména se strany slavistů.

Je nepopíratelno, že vnější podobnost tohoto starého jména řeckého a slov. *Berezina* (od berza, stsl. brěza) nebo *Berestina* (od berstъ, stsl. brěstъ ulmus), nebo litev. *beržìnas* (od berža, prus. berse, lot. bērzs, bērze), a *beršti* (bělati se) je dosti značná, aby vzbuditi mohla otázku, zda starý název není jen graecisovaný tvar slavolitevského názvu domácího. Otázka tato má značnou zajímavost pro slovanské starožitnosti, neboť kladná odpověď poskytla by nám krásný nový doklad pro existenci Slovanů na dolním Dněpru v době velmi časné, a zejména doklad pro časné jejich styky se světem řeckým.

Již v starších dobách připadali vykladatelé hojně na myšlenku vykládati takto jméno Borysthenes ze slovanštiny, a zejména je přímo spojovali s názvem jeho přítoku Bereziny. Tak *Veleslavín*, *Herberstein*, *d'Anville*, *Schlözer*, *Katancsich*, *Reichard*, pak i *Šafařík* (SS. I. 544, tam viz i citace starších), *Forbiger* (Handbuch III. 1116), *Naděždin* (Зап. Од. I. 32, Опытъ 76), *Hansen* (Osteuropa 170), *Eichwald* (Alte Geogr. 302, Обыталища 87), *Perwolf* (Archiv sl. Phil. VIII. 33), *Neumann* (Hellenen 221), *Cuno* (Forschungen I. 233). Proti postavil se na př. *Krek* (Einleitung 282), ač ne ve všem správně.

Herodot neznal pramenů Borysthenu a podle všeho mimo samotné ústí řeky blíže nepoznal Také o toku neměl správných dat. Podobně pramenů neznal Pomp. Mela (II. 1, 6), Strabo (VII. 3, 17); podle Dionysia Periegety (v. 310) vytékala řeka Borysthenes ze země Agathyrsů, Gelonů a Neurů, podle Plinia (IV. 88) ze země Neurů (srv. též Amm. Marcellina XXII. 8, 40 a Solina 15, 1). Teprve Markian umísťuje prameny správně na sever do země Alanů, usazených kolem hor Alanských.[1]) Ale před ním již Ptolemaios vykládal (III. 5, 6), že Borysthenes stéká se ze dvou velkých pramenů, jednoho severního na stupni 52° a 53° a jednoho západního (53° 30′—50° 20′), prýštícího z Amadockého jezera.[2])

Müllenhoff vykládal jméno za skythské a spojoval se zend. *vourustâna* (DA. III. 122; srv. k tomu polemiku *Jurgevičovu* Зап. Од. VIII. 13), *F. Braun* nově také s íránským * *baru-stena*, srovnávaje zend. *bar* — рѣзать, сверлить a kořen *sti* толкаться, стремиться, cf. ř. *σπένος* (Разысканія I. 80) O jiných podružných výkladech se zde zmiňovati nechci a také ne spor řešiti. Odkazuji jen na to co jsem blíže napsal v Starověkých Zprávách, kde, ponechávaje filologickou stránku sporu úmyslně stranou, ukázal jsem jen na dva momenty, jež mohou mluviti ve prospěch výkladu ze slovanského: 1. že se jména odvozená od brêza nebo brêstъ nalézají v krajích slovanských velmi často mezi jmény pro vody stojaté i tekoucí, a 2. že ostrůvek, jejž staří znali před ústím Borysthenu (Strabo VII. 2, 17, Ptolem. III. 10, 9 *ἡ καλουμένη Βορυσθένης νῆσος*) jest patrně totožný s dnešním Berezanem a poskytuje nám přímý doklad spojení názvu Borysthena a rus. береза. Že by se byl ze starého jména Borysthenes vyvinul slovanský Berezan, je nepravděpodobné. Srv. i »lacus Berezania« u Očakova v Bronioviově Tartarii (ed. *Schwandtner* Scr. rer. hung. III. 117).

[1]) Dionys. Per. 310. *Νευροί θ' Ἱππόποδές τε Γελωνοί τ' ἠδ' Ἀγάθυρσοι ἧχι Βορυσθένεος ποταμοῦ ὕδωρ Εὐξείνῳ.* Plinius. IV. 88. Neuroe apud quos Borysthenes (oritur). Amm. Marc. XXII. 8, 40. Borysthenes a montibus oriens Neruiorum Solinus 15, 1. Mark. II. 39. *Ἀλανῶν ἔθνος, παρ' οἷς τοῦ Βορυσθένους ποταμοῦ αἱ πηγαὶ τυγχάνουσι.* Podobně Julius Honor. c. 33 (Riese 43): Fluvius Borysthenes nascitur de monte Hyperborei Rhipaei.

[2]) Toto udání Ptolemaiovo vedlo ke sporům o to, co si máme v těchto dvou pramenech představiti. *Mannert* (Norden der Erde 231) soudil, že Ptolemaios v západním pramenu omylem rozuměl Bug, vtékající do limanu dněprovského, jiní jako d'Anville, Reichard, Eichwald, Šafařík a Sadowski podle mého soudu správně soudili, že Ptolemaios dostal jakési nové zprávy o stoku vlastního severního Dněpru se západním přítokem, jejž prvotně měli za Borysthenes, a to buď s Pripetí nebo Berezinou (SS. I. 546). Srv. *Eichwald* (Alte Geogr. 302), *Zabělin* (Ист. р. жизни I. 224). *K. Müller* (Ptolem. I. 420) pomýšlí na stok Pripeti s Berezinou. *J. Sadowski* (Handelstrassen der Griechen und Römer. Jena 1877, 65) soudí docela, že Ptolemaios měl představu o 3 pramenech Dněpru: Pripeti, Berezíně a vlastním Dněpru.

Podle těchto zpráv je na snadě souditi, že prvotně za horní tok Borysthenu byl jmín jeden z jeho velkých západních přítoků, tekoucích od země Neurů, tedy buď Pripeť nebo Berezina, ač zároveň uznávám, že při zprávě Ptolemaiově možno do značné míry i mysliti na omyl s Bugem nebo Ingulcem, jako na př. Braun[1]) nebo Brun[2]) soudí. To pak, že Řekové pravý pramen Dněpru před Kristem neznali, svědčilo by zároveň, že pozdější pověstné spojení jihu se severem přes Lovať, Ilmeň nebylo do té doby Řekům známo, a nebylo snad ani od domácích používáno, aspoň ne ve větší míře.[3]) Teprve u Ptolemaia, kdy z příčin již v úvodu pověděných objevuje se značný pokrok v poznání těchto

---

[1]) *Braun* (Разысканія I. 215). Pro spojení druhého pramene s Bugem svědčí jeden nejvýše podivný zjev: že totiž v Ptolemaiově mapě úplně chybí tok Bugu se svojí důležitou obchodní drahou.

[2]) *Brun* (Essai XXXII).

[3]) Barsov soudil, že dněprovskou dráhu a spojení sev. moře s Cařihradem odkryli teprve Normani (l. c.). Proti tomu Zábělin dokazoval, že známo bylo již Řekům doby Ptolemaiovy (Исторія рус. жизни I. 262, II. 29). Že v starší době nebyla ta cesta Řekům známa, soudil bych z toho, co nahoře uvádím, že totiž zprvu neznali horního Dněpru, majíce buď Pripeť nebo Berezinu za vlastní Dněpr; teprve u Ptolemaia máme správnou zmínku o pramenu severním. Že ostatně obchod řecký sahal již v staré době dosti hluboko do vnitra Rusi, svědčí archaeologie a také zprávy o městě Gelonu v zemi Budinů, v němž sídlilo množství řeckých osadníků. Zajímavo je však, že spojení úvodí pontského a baltického již v staré době prostředkovaly voloky. Nemáme sice o tom ze starověku žádného určitého svědectví, ale vzhledem k mnohostrannému spojení obchodnímu, o němž nám archaeologie Ruska již pro starověk podává tolik zřejmých svědectví, a vzhledem k tomu, že letopisy ruské hovoří o nich jako o zcela známých cestách, nepochybuji v nejmenším, že už ve starověku bylo voloků na různých místech užíváno; z téže příčiny nevykládám také starověkou báji o přechodu z Tanaidu do moře severního za čirý výmysl, nýbrž za báj povstalou na základě zpráv o skutečné přepravě loděk z jednoho moře v druhé pomocí voloků. Báji tu uvádí Diodor IV. 56 při výkladu o pouti Argonautů: *ἀναπλεύσαντας γὰρ αὐτοὺς διὰ τοῦ Τανάιδος ποταμοῦ ἐπὶ τὰς πηγάς, καὶ κατὰ τόπον τινὰ τὴν ναῦν διελκύσαντας, καθ' ἑτέρου πάλιν ποταμοῦ τὴν ῥύσιν ἔχοντος εἰς τὸν ὠκεανὸν καταπλεῦσαι πρὸς τὴν θάλατταν* . . . K tomu srv. zprávu Skymnovu v scholiích Apoll. Rhod. (IV., 284): *Σκύμνος αὐτοὺς (Ἀργοναύτας) διὰ Τανάιδος πεπλευκέναι. ἐπὶ τὴν μεγάλην θάλασσαν, ἐκεῖθεν δὲ εἰς τὴν ἡμετέραν θάλασσαν ἐληλυθέναι καὶ παρεκβολεύεται ὡς ἄρα ἐλθόντες ἐπὶ τὴν ἤπειρον οἱ Ἀργοναῦται ἐπὶ στρωτήρων ἐκόμισαν τὴν Ἀργὼ μέχρις οὗ ἐπὶ θάλασσαν παρεγένοντο.* Také představa o tom, že Tanais je spojen se severním mořem průlivem (srv. Starověké Zprávy 24 sl.), vznikla podobně. Ještě u Mas'údího nalézáme podobnou analogii v představě průlivu spojujícího Don s Volhou, kteráž povstala patrně též na základě voloků (*Harkavi* Извѣстія 153).

končin, máme první zprávu o pravém horním Dněpru, a Markian Herakleotský prameny jeho klade první správně pouze na sever. Dlužno tedy původně na př. u Herodota starým Borysthenem rozuměti dnešní Dněpr + Berezina nebo Pripeť. Jinak jsou zmínky o Borysthenu v starověké literatuře velmi hojné.[1]) Popisují jej stále (na př. Herodot IV. 53, Pomp. Mela II. 1, 6, Skymnos v 804 nsl., Periplus Anon. c. 85) jako řeku klidného toku, velice užitečnou, živící nejlepší druhy ryb a svlažující nejlepší pastviny. U limanu Borysthenu odpařovala se v hojnosti sůl, jež byla důležitým obchodním zbožím pro slovanské vnitrozemí.

O splavnosti Borysthenu došly zprávy poněkud zmatené. Herodot udává (IV. c. 53), že od ústí ke vtoku Gerrhu řeka Borysthenes splavná byla 40 dní plavby »τεσσεράκοντα ἡμερέων πλόος ἐστί«. Udání to jest však velmi pochybné, neboť je na jisto udané číslo dnů nepoměrně vysoké.[2]) Pokoušeli se proto mnozí odpomoci vhodnou opravou slova τεσσαράκοντα v τεσσαρακαίδεκα, jak navrhl už Bayer r. 1728, pak d'Anville, a po něm správně přijala značná část vykladatelů.[3]) Na omylu je však i Strabo (VII, 3, 17), jenž zase udává číslo nepoměrně malé, hovoře o splavnosti Dněpru v délce 600 stadií, což by se podle Herodotova odhadu[4]) rovnalo jen 3 dnům plavby!

S touto otázkou splavnosti Dněpru je spojena záhada, proč se staří nezmiňují o pověstných v pozdější historii prazích dněprovských.

[1]) Srv. citáty u *Forbigera* (Handbuch III. 1116).

[2]) Přijal je též Mela (II. 1, 6), Skymmos v. 816 a Periplus Anonyma (c. 85) patrně z Herodota. Herodot ostatně sám na jiném místě (IV. c. 101) udává jen 20 dní cesty pro šířku Skythie, jejíž severní hranici tvořil kraj Gerrhos a IV. c. 18. výslovně dí, že Shythové oráči bydlí podél Borysthenu 11 dní cesty, pak že je pustina a za ní Androfagové.

[3]) Srv. blíže o tom v Starověkých Zprávách na str. 72. Že je správna emendace na 14 dní, svědčí sám Herodot dvakráte, vykládaje v IV. c. 18, 19, že se sídla Skythů podél Dněpru nahoru táhla až ke Gerrhu (za nímž byly pustiny) 14 dní plavby. O tom, kolik spotřebují času malé lodi při plavbě proti Dněpru, viz zajímavá data od plavců sebraná *Naděždinem* (Зап. Од. I. 69 nsl.). Podle něho uběhne loďka denně nejvíce 30—35 verst, podle slovníku Semenova 25—30, což by za 14 dní činilo, vezmeme-li průměr 30 verst, 420 verst, — tedy vskutku asi vzdálenost od moře k porogům, kterou Buračkov odhaduje na 417 verst (Зап. Од, IX. p. 14).

[4]) Podle udání Herodotova uběhla loď za dne asi 70.000 sáhů, v noci pak 60.000 (IV. 86); na jednu denní cestu v Skythii čítal Herodot 200 stadií (IV. 101).

Soudím v této sporné otázce, že předně nebyly prahy tyto starým do té míry neznámy, jak se dosud hojně vykládá (srv. na př. stať Buračkova nebo Brauna), neboť praví-li Herodot (IV., 71), že Borysthenes je splavný až do země Gerrhů vzdálených 40 (oprav. 14) dní plavby, dí-li, že za zemí Gerrhů není již znám (IV., 53), — je v tom zřejmé, třebas nepřímé svědectví, že Řekové měli vědomost o nějaké překážce, která v zemi Gerrhů další plavbě bránila. Prahy byly tedy známy, ale zpráv o nich není, a to patrně proto, že nevzbuzovaly v té době ještě takový zájem jako později. Pověstnými se staly teprve, když počaly býti velkou překážkou hromadnému postupu velkých válečných výprav ruských a normanských s tisíci loděmi, směřujícími na moře Černé proti Cařihradu. Proto se o nich rozepisuje Konstantin Porfyrogennetos, neboť před jeho dobou měly už několikráte v podobných případech velkou úlohu. Ostatně Dunaj byl v starověku také důležitou cestou obchodní, a to jistě už v době Herodotově, jak souditi smíme z množství jmen přítoků, jež Herodot uvádí, — a přece o jeho prazích v Železné bráně máme rovněž jen zmínky pozdní a vzdálené.[1])

Tolik o Borysthenu — Dněpru.[2])

Z přítoků jeho staří těch, které by nás nejvíce zajímaly, totiž přítoků tekoucích pravlastí slovanskou, téměř nepoznali. Že by se na př. byli seznámili s Pripetí a Berezinou, toho máme stopy jen velmi daleké. (Srv. napřed str. 165.) Z přítoků Dněpra poznali staří jen řeky vlévající se do dolního toku a jen tak povrchně, že podnes bližší určení a lokalisace jmén a zpráv, o nich nám zachovaných, tvoří skupinu nejspornějších otázek v oblasti starověké geografie Ruska. Na tomto místě mohu se jich dotknouti jen

---

[1]) Strabo VII., 3, 13 a Suidas s. v. *Καταῤῥάκται.*

[2]) O tom, jak někteří starý Borysthenes vykládali na řeku jinou a z jakých důvodů, viz Zprávy Starověké str. 73 nsl. Podkladem pro tato různá mínění byla hlavně obtíž v určení přítoků dněprovských Herodotem uvedených, o nichž srv. dále. Na základě toho na př. *V. Dzieduszycki* snažil se dokazovati, že Herodotův Borysthenes je vlastně Ingul, dnešní přítok Bugu (Wiadomości 186, 275, 361), *Naděždin* hledal jej zase v Bugu (Зап. Од. I., 41), ale oba nesprávně. Nesprávna je také domněnka, o níž se nejvíce opírali *Rawlinson*, *Buračkov* a *Lelewel*, podle níž se prý od doby Herodotovy změnil útvar půdy jihoruské tak, že dnes uvedené zde řeky jinak tekou a jinak vypadají, než za doby Herodotovy (*Rawlinson* Herodot IV. Essay IV. 1 6 sl. *Buračkov* v Зап. Од. IX., 21 sl., *Lelewel* Narody 28)

zcela stručně a odkazuji toho, kdo se o věc blíže zajímá, na příslušnou stať v Starověkých Zprávách.[1])

Z přítoků Borysthenu uvádějí staré prameny tři: *Παντικάπης* (Panticapes), *Γέρρος* (Gerrhus) a *Ὑπάκυρις* (Hypacyris, u Mely Ypacares), z nichž v bližším spojení s územím slovanským byly nejvýše jen oba první.

Pantikapes, řeku jména původu nejistého, uvádí Herodot jako pátou velkou řeku skythskou (IV., 54), kteráž přitékala se severu a před stokem svým s Borysthenem protékala lesnatý kraj *Ὑλαίη* zvaný. Při Pantikapu seděli za Herodota rolničtí Skythové, a to tak, že táhla se sídla jejich tři dny cesty na východ od Olbie, a že řeka sama je dělila (podle Plinia IV., 83) od sídel Skythů kočovných. Už tyto zprávy poskytují při určování Pantikapa největší obtíže. Podle nich stékal se Pantikapes s Borysthenem poblíže moře, a to by odpovídalo jedině Ingulci, jakožto řece skutečně větší. Ale Ingulec vtéká do Dněpru s prava, a ostatní zprávy o Hylaii, o sídlech Skythů svědčí rozhodně spíše pro některý přítok s leva tekoucí. Ale pro který? Pro Koňku stékající se u Nikopole s Dněprem? Ta je říčkou jen nepatrnou, na niž se Herodotovo epitheton *ὀνομαστός* nijak nehodí. Tyto odpory jsou podkladem sporů, jež rozdělily vykladatele Herodotovy na několik táborů a sice:

1. na ty, kteří hledali Pantikapes mezi západními přítoky a to nejvíce v dnešním Ingulci (na př. Lindner, Dzieduszycki, Gutschmidt, Brun, Braun, Latyšev), méně v jiné říčce severnější ku př. v Pripeti (Narbutt) nebo zase docela v Ingulu, přítoku Bugu (Naděždin),

2. na ty, již hledali jej na východě Dněpru a to buď nejčastěji v Koňce (na př. hr. J. Potocki, Reichard, Hansen, Kolster, Brandstätter, Dubois de Montpéreux, Buračkov, Zabělin) nebo docela v Samaře, Sule, Psjolu, ba i Desně (na př. Bayer, d'Anville, Larcher, Eichwald, Heeren, Gatterer, Mair),

3. konečně na ty, kteří vůbec existenci tohoto a dalších přítoků upírali, na př. Stein.[2])

Po dobré rozvaze kloním se sám nejspíše k mínění skupiny prvé a ztotožňuji starověký Pantikapes s Ingulcem na základě důvodů, jež jsem jinde blíže vyložil a jež opírají se jednak o rozsazení Skythů na základě zpráv Herodotových, jednak o velkost a směr toku Pantikapa, a konečně o to, že si v starověku vůbec

---

[1]) Starověké Zprávy str. 75 sl.

[2]) Citáty viz v Star. Zprávách str. 76. O jiných vzdálenějších výkladech viz tamže str. 77. pozn. 3.

pletli častěji Pantikapes s Hypanem-Bugem podle zprávy Pliniovy [1]; neboť nejlépe to tím vysvětlíme, představíme-li si, že obě řeky Bug i Ingulec vtékají od severu vedle sebe nedaleko Olbie do Dněpru. Jistoty ovšem v otázce této nikdy se nedoděláme. Jakýsi omyl v Herodotově zpravě jest zřejmý.

Druhý přítok *Gerrhos* [2]) stékal se podle Herodota (IV., 19. 20, 56) s Borysthenem v místě, po které byla hlavní řeka splavna a známa. Stok obou řek dostihl se po 40denní, správně 14denní plavbě, a řeka Gerrhos dělila tokem svým Skythy kočovné od královských. Vše ukazuje, že Gerrhos byl přítokem s levé strany, tedy buď Koňkou nebo výše k severu položenou Samarou; a určení by bylo poměrně snadné, kdyby nebyl sám Herodot připojil ještě zprávu, že týž Gerrhos je jakýmsi ramenem spojen s třetí řekou Hypakyrem a že s ní vtéká společným ústím do zálivu Karkinitského. Zprávu tu opakuje i Mela a jiní. [3]) V této zprávě, pro niž naprosto nemůžeme nalézti potvrzení v dnešních vodopisných poměrech kraje rozkládajícího se mezi dolním Dněprem a mořem Azovským, jsou očividné omyly, a doplníme-li ji ještě jinými ze starověku zachovanými zprávami o řece Gerrhu, o kraji kmene Gerrhů, o řece Hypakyru, o Karkinitu [4]) atd., dostaneme se do takových záhad a odporů, že jasné východisko nalézti je vůbec nemožno. To mělo přirozeně za následek, že se vykladatelé

---

[1]) Plinius IV., 83 quidam Panticapem confluere infra Olbiam cum Borysthene tradunt, diligentiores Hypanim.

[2]) K výkladu tohoto jména upotřebeno bylo nešťastně i etymologie ze slovanštiny. *Iv. Zabělin* v slově tomto viděl graecisované slovanské appellativum (Исторія русс. жизни I. 228) hornaté výšiny, táhnoucí se od prahů dněprovských. Ze slova gora (»v horách«), značícího vrchní místa sídel skythských vzhledem k nížině dolního Dněpra, povstalo prý v ústech Řeků Herodotovo *γέρρος*, *ἐν γέρροισι*. *Cuno* (Forschungen I., 241) srovnává zase s tím slov. [názvy Žerev, Žerevica, Žerespeja a u Konst. Porf. zachovaný název residencí ruských knížat *Γύρα* (De adm. imp. c. 9); *G. Mair* vykládá, že Gerrhos značilo vlastně hranici, *Γέρρος χῶρος* = Grenzland, a domnívá se, že jest to skythský překlad domácího slovanského jména (Land der Skythen II., 23. 61 b).

[3]) Mela II., 1, 4: orbs Carcine, quam duo flumina Gerrhos et Ypacares uno ostio effluentia adtingunt. Srv. Plin. IV., 84 (lacus) Buces a Coreto Maeotis lacus sinu petroso discluditur dorso. Recipit amnes Bucem, Gerrhum, Hypanim ex diverso venientes tractu (srv. Ptolem. III., 5, 4).

[4]) O sporném položení města Karkinitu, Karkiny a j. srv. Starověké Zprávy 83 a tam neuvedenou stať *Latyševa* v knize Греческія и латинскія надписи найд. въ Южной Россіи въ 1889 - 92 гг. (Спб. 1892) str. 6. sl.

v určeni obou řek Gerrhu a Hypakyru opět daleko rozcházejí. Jedni viděli v Gerrhu Koňku (Lappo-Danilevskij, Gutschmid, Brun), druzí Samaru (Mannert, Reichardt, Kolster, Müllenhoff, Dumšin, Latyšev a j.), nehledě k řekám ještě severnějším nebo docela k přítokům západním.[1]) Druzí zase, přihlížejíce k pozdější zprávě Melově (II., 1, 4), Pliniově. (IV., 84) a Ptolemaiově (III., 5, 4), ztotožnili Gerrhos s některou z říček tekoucích do moře Azovského, a to nejčastěji s Moločnou (na př. d'Anville, J. Potocki, Rennel, Larcher, Reichard, Forbiger, K. Müller, K. Neumann, C. Krauth a F. Braun), pomýšlejíce na to, že horní toky těchto řek sbližují se velice s prameny východních přítoků Dněpra, Koňky nebo Samary, čímž pak mohla povstati představa o řece, jež na jednom konci stéká se s Borysthenem, na druhém s Hypakyrem.[2])

Kde je pravda, těžko pověděti, ba těžko i říci, kde je více pravděpodobnosti. Družil bych se však nejspíše ještě k těm, kdož v Gerrhu vidí východní přítok Dněpra Koňku nebo spíše Samaru, v Hypakyru pak některou z řek maiotských, Kalmius nebo Mius, jež snad byly už v starověku voloky spojeny s řekou Volčí a Samarou. Nejvíce pravděpodobnosti poutá se k Samaře, na základě udaje Herodotova o 14denní plavbě ke stoku Gerrha a na základě toho, že v končinách těch přestával býti Dněpr splavný, patrně pro své prahy mezi Jekatěrinoslaví a Kremenčugem. Samara vtéká u Jekatěrinoslavi. Tam ovšem pak položiti dlužno i zemi Gerrhů (Herodot IV., 20, 53, 56, 127; 71 ἐν Γέρροισι), jež byla Skythům posvátná proto, že se v ní nalézaly hroby jejich králů. I to se přibližně hodí na kraj při prazích, pokud

[1]) Srv. na př. ztotožnění Steinovo a Narbuttovo s Desnou, k čemuž se druží i Mair, vykládaje Gerrhos za Desnu spolu s horním Donem. Eichwald hledal Gerrhos jednou v Ingulu, jindy v Desně, Naděždin v Buzuluku, říčce tekoucí do Dněpra u sěla Gruševky, Lindner myslil na Tjasmin, Vivien de St. Martin, Menke a Miščenko ztotožňují zase Gerrhos s Doncem. Srv. Zprávy Star. 79 pozn. 3; str. 80, 81.

[2]) Nejoriginálnější z jmenovaných jest výklad Braunův; zasluhuje zde zvláštní zmínky, ačkoliv mne nedovedl přesvědčiti o výhradné správnosti. Braun soudí, že Gerrhos je totožný s Moločnou a zpráva Herodotova, ztotožňující jej zároveň s Hypakyrem, je vložkou nebo chybou povstalou tím, že Gerrhos-Moločná vtékala do Maiotského zálivu u místa Akry ὑπ' Ἄκρα Braun Разысканія I., 224 sl.). Zpráva Herodotova je vskutku v nápadné protivě k ostatním zprávám.

z dosavadních nálezů lze souditi, ač nám chybí ještě bezpečnější chronologické spojení. [1])

Další detaily sporných míst těchto končin nás více nezajímají, a také ne další poměry vodopisné. [2]) Připomněl bych jen, že řeka *Don,* starý *Τάναις,* [3]) která se aspoň svým horním a středním tokem brzy sblížila s oblastí slovanskou, v této části zůstala dlouho neznámou. Herodot, jenž se o ní první důkladněji zmiňuje (IV., 21, 57, 122, 123), ví jen, že Tanais vyvěral z dalekého jezera na severu, kdesi v zemi Thyssagetů, ale o toku řeky nevěděl ničeho.

I po Herodotovi dlouho byly toky Tanaidu a prameny jeho neznámy. O tom, že jej zprvu spojovali se severním mořem, představujíce si jej za jakýsi úzký průliv, spojující oceán severní s jižním, zmínili jsme se již nahoře, na str. 165. Později sice opustili tuto představu, ale kde Tanais pramení, dlouho se nevědělo. Jedni jeho pramen kladli na východ, druzí na Kavkaz, divně tam stáčejíce horní tok řeky, jiní zase na severozápad k Istru. Nejčastěji mu dávali staří vyvěrati v báječných horách Ripajských na dalekém severu. Tak Plinius (IV., 78), Mela (I., 19, 115), Lucanus (III., 372), ještě Jul. Honorius (str. 43. ed. Riese), Orosius (2), Jordanis

[1]) Jest sice pravda, že se největší skupina tak zv. knížecích hrobů rázu skythského (a mezi nimi i nejkrásnější a nejbohatší hroby) nalézá na západ od Dněpru mezi Jekatěrinoslaví, Nikopolem a Buzulukem, ale hroby tyto, jež se dříve kladly i do IV. stol. př. Kr., kladou nověji na př. Tolstoj a Kondakov do III.—I. st. př. Kr. a přičítají Sarmatům, čímž by pak ovšem pro dobu Herodotovu významu neměly. (Русскія древности въ памятникахъ искусства Спб. 1889 II., 84 nsl. 100, 104, 113, 114. Srv. *Miščenko* ЖМНП. 1896 Май 87). Pokud vím, jen *Malmberg* v díle »Предметы греч. и грекобарб. искусства найд. въ курганѣ Карагодеуашъ« (Матер. по арх. Россіи Nr. 13) datuje předměty čertomlyckého kurhanu do V. st. př. Kr., a *Furtwängler* hrob kul-obský z části do V., z části do IV. stol. (Intermezzi. Leipzig 1896. 83).

[2]) Nanejvýše vhodno znovu připomenouti, že ve jméně Peut. mapy Fl. Sellianus mohli bychom viděti část solné dráhy vodní běžící východně od Dněpra k Moločné nebo ke Kalmiu (přes Solnou a Vlčí vodu). Šafařík soudil ještě, že i jméno vnitrozemské říčky, a to Piny nebo Pěny, přítoku Jasoldy, došlo k sluchu Řeků, jak vidno z názvu kmene Piengitů (*Πιενγῖται* Ptolem. III., 5, 8). Šafařík měl jméno toto zároveň za jedno z »nejjistějších svědectví pro starou existenci Slovanů« v těchto končinách (SS. I. 547). Tak daleko ovšem jíti nelze. Ostatně o výkladu tohoto jména pojednáme později.

[3]) Pokusy o výklad jména viz napřed na str. 20. Nejčastěji spojují je s osset. *dan* voda. Výklad Müllenhoffův z írán. *tan* roztahovati viz v jeho DA. III. 122. Srv. též Eustathiův kommentář k Dionysiovi c. 14.

(Get. V., 32) a řada jiných.[1]) První lepší zprávy zanechal o něm Ptolemaios (III, 5, 4). Ví, že Tanais vtéká dvojím ústím do moře, zná dobře směr toku horního od severozápadu i obrat toku dolního na jihozápad. Prameny klade na hory Ripajské k 58⁰ šířky a 64⁰ délky do země jinak neznámé.

Starověký Tanais jest beze vší pochyby dnešní Don. Při obchodu, který od starodávna spojoval Azovské moře s východem, při čemž dolní tok Donu a další stejnosměrný tok Volhy od dnešního Caricynu nahoru tvořil nejpohodlnější cestu obchodní pro domorodé i řecké kupce, není vůbec možno, aby byli Řekové nepoznali Donu, aby se byli o něm časně nedověděli. Spíše lze připustiti, že si staří geografové pletli leckdy Don s Volhou. Proto nemohu nijak souhlasiti s míněním hraběte Dzieduszyckého,[2]) jenž v starověkém Tanaidu vidí jen ústí Donu, dále však nikoliv Don, ale přítok jeho Donec, mínění, jež před ním Clarke a Lindner projevili[3]) a k němuž se klonil i Naděždin,[4]) nebo s výkladem Bruna, jenž ztotožnil Herodotův Tanais s Moločnou.[5]) Ještě nesprávnější jest výklad Krautha, jenž Herodotův Tanais ztotožnil s Manyčem na základě mylné zprávy Skylakovy,[6]) nebo starý výklad Kolsterův, jenž Tanais a všechny následující řeky umístil na středním Podunají.[7])

Za přítok Tanaidu uvádí Herodot řeku Hyrgis (IV. c. 57), v níž nejspíše smíme viděti dnešní Donec. Vedle toho však mluví v k 123. ještě o třech řekách za Tanaidem, vpadajících do Maiotského moře, a to o Oaru (Ὄαρος), Syrgu (Σύργις) a Lyku (Λύκος); zde patrně opakuje jméno Hyrgis se změněnou hláskou počáteční; byli však mnozí, kteří Hirgis a Syrgis rozlišovali.[8]) Ostatní menší řeky východní vymykají se úplně oblasti slovanské. Řeka *Volha*, starověká Ῥᾶ Ptolemaiova (V., 8, 12, 13), *Ra* Amm. Mar-

[1]) Srv. Star. Zprávy 88.

[2]) *W. Dzieduszycki* (Wiadomości 192, 281, 334).

[3]) *Clarke* Voyage en Russie I., 387), *Lindner* (Skythien 67). Oba také vykládali totožnost jména Donec s Tanaidem.

[4]) *Naděždin* (Зап. Од. I. 55.

[5]) *Brun* (Essai LXXV).

[6]) *Krauth C.* (Das Scythenland. Jahrbücher f. Phil. 1890 1 nsl.).

[7]) Tak *Kolster* původně soudil (Land der Skythen II, 24, 37), ztotožňuje Tanais s Dunajem Oaros s Murou, Hyrgis se Syrmiem na Sávě, Lykos s Tisou. Z týchž důvodů umístil tam také Neury, Budiny, Thyssagety, Jyrky i Melanchlainy! Brzy však uznal svůj omyl (Neue Jahrbücher f. Phil. 1858, 332).

[8]) Srv. Star. Zprávy 89 pozn. 8.

cellina (XXII., 8, 28), a *Ῥῶς* Agathemerův (c. X.) a snad již *Ὄαρος* Herodotův jen prameny svými se jí blížila. O době, kdy se k ní dostali Slované, a o poměrech, jež tam nalezli, promluvíme na místě jiném.

Přecházíme nyní do úvodí moře Baltického.

Sarmatské řeky, tekoucí na sever do moře Baltického, byly v starověku méně známy než jižní černomořské, a co se o nich vědělo, omezovalo se většinou jen na pouhé jméno; o toku dalším nevěděli staří téměř ničeho. Nejdůležitější řekou byla *Visla*. Jméno její vystupuje poprve u Pomponia Mely (Vistula), pak u Plinia (Vistla, Vistila cod. Leid. Voss., Visculus), u Ptolemaia, Markiana a anon. hypotypose z V. stol. (*Οὐιστούλα*), u Ammiana Marcellina (Bisula) a u Jordana (Vistula, Viscla).[1] Jméno samo jest nejspíše původu slovanského (srv. napřed str. 27) a tvary se *stl*, a *scl* vznikly patrně ze slovanské skupiny *sl* tak, jako obdobné latinské a řecké tvary jména Slověné, o nichž později uslyšíme.

Visla byla známa poměrně nejlépe ze severních baltických řek, neboť vedly k ní a podél ní cesty obchodní, po nichž kupci etrusští, římští a jiní chodili vyměňovat zboží, později i peníze za různé severní suroviny, hlavně kožešiny a jantar. Také známá výprava rytíře římského, vyslaná za panování Neronova na sever (Plin. XXXVII. 45), brala se touto cestou k moři.

Z Visly samé poznalo se však blíže jen ústí, a to proto, že cesty obchodní, pomořská i pozemní, směřovaly především k němu. Na východ od něho nalézalo se totiž bohaté naleziště jantaru na březích dnešního Samlandu, a odtud jej slovanští, litevští a němečtí kmenové sbírali a prodávali kupcům. Cesty pozemní, jdoucí od Adriatického moře a středního Dunaje na sever, nepokračovaly podle všeho, dosáhnuvše horní Visly, po toku jejím, ale hleděly dosíci cíle svého kratším směrem přes Odru a přítoky oderské.[2]) Že celý běh Visly nebyl blíže znám, svědčí nejvíce negativní

[1]) Na pr. Mela III. 3, III. 4, 33, Plinius IV. 81, 97, 100, Ptolemaios II. 11 6, 14, 15, 20, III. 5, 1, Markian II. 36, 37, hypotyposis IV. 10, X. 30 (srv. *Latyšev* Scythica I. 294), Amm. Marcell. XXII. 8, 38, Jordanis III. 17. V 31 atd. Srv. *Forbigera* (Handbuch III. 328) a *Müllenhoffa* (DA. II. 208), pozdější tvary v letopisech středověkých viz u *Oesterleye* (Hist.-geogr. Wörterbuch des d. Mittelalters. Gotha 1883, 742).

[2]) Pěkně to vylíčil již *J. Sadowski* ve své známé knize »Drogi handlowe greckie i rzymskie (Kraków 1877)«, jež vyšla i v německém překladu A. Kohna Die Handelsstrassen der Griechen und Römer« (Jena 1877).

stránka starých zpráv. Nezmiňují se pranic o dvojím ohybu řeky, neznají také žádného přítoku ani s pravé ani s levé strany. Ještě Ptolemaios oddaluje prameny příliš od Karpat a dává toku Visly směr přímý k severu, udávaje délku nesprávně, a také Markian (II. c. 35) neví, kde Visla pramení, nepopisuje běhu, aniž toho, co je za ní dále na východ.

Visla má v starověku velký význam v ohledu kulturním i ethnologickém. Zejména je důležito tvrzení, že tvořila hranici světa germanského proti sarmatskému.[1]) Ocenime to však podrobněji na místě pozdějším v díle III. Zatím jen podotýkám, že dlužno zprávy ty přijímati jenom přibližně a jen pro dobu římskou. Nesmíme si představovati, jako by byl celý běh její oba světy přesně odděloval. Patrně vinutá a lomená čára obou národností shodovala se v celku s během Visly, ale při tom byl vlastní tok místy a časem na jedné straně od Němců, na druhé od Slovanů dosti daleko překročen; také nepochybuji, jak jsem už nahoře naznačil (str. 28, 124), že Slované dříve seděli po obou stranách horní a střední Visly, nežli přišli Germani. Chceme-li však po dobu historickou nějakou význačnou přirozenou čarou označiti výslední směr hranic obou národů, pak mu odpovídala nejlépe Visla, — ne Odra nebo Labe, aniž jiná řeka na východě. Tak pojímám uvedené staré zprávy o Visle.

Z dalších řek tekoucích do moře Baltického uváděn je dále *Guthalus* (Guttalus). U Plinia (IV. 100) Guthalus, jedna z velkých řek Germanie vedle Visly, Labe, Vesery, Rýna, položena jest — jak z pořadí výčtu řek vidno — na východ od Visly.[2]) Proti tomu však svědčí, že sám Plinius ji čítá mezi řeky Germanie, tedy do území, jež na východě ohraničuje Vislou. Rovněž Solinus (20, 2) položil ji v pořadí řek na západ od Visly.[3]) Ná-

---

[1]) Srv. napřed pozn. 2 na str. 27. Mela ovšem III 4, 33 dí »Sarmatia intus quam ad mare latior, ab his, quae secuntur (sc. a Scythis Asiaticis) Vistula amne discreta, qua retro abit usque ad Histrum flumen inmittitur.« Ale zde patrně omylem Mela, doslechnuv o tom, že Visla tvoří hranici Sarmatie ovšem západní, učinil z ní hranici východní proti Asii. *Dzieduszycki* z toho nesprávně vysuzuje, že Melovi bylo hranicí Germanie Labe (Wiadomości 285).

[2]) Plinius l. c.: Amnes clari in oceanum defluunt Guthalus, Visculus sive Vistla, Albis, Visurgis, Amisis, Rhenus, Mosa (jiná čtení Gythalus [Cod. Leid. Voss.], Gothalus).

[3]) Solinus l. c.: de internis eius partibus Alba, Guthalus, Viscla amnes latissimi praecipitant in Oceanum.

sledkem toho je určení Guthalu nejisté a vykladatelé se rozcházejí.[1]) Müllenhoff ztotožnil s ním i řeku *Lutta* kosmografa Ravennského.[2])

Χρόνος, Ῥούδων, Τουρούντης, Χέσινος. Tyto 4 řeky uvádí Ptolemaios (III. 5, 1) a po něm znovu opakuje Markian (II. c. 39), jenž, neznaje běhu jejich, připomíná, že pramení na horách Ripajských a Alanských.[3]) Sem patří také *Chronius fluvius* Amm. Marcellina (XXII. 8, 38) a patrně i *Cornus*, jenž na mapě herefordské teče do Pontu. V něm nevidím Borysthenu jako Miller, ale baltický Chronos Ptolemaiův.

Nemáme příčiny, abychom pochybovali o tom, že Ptolemaios uvedl zde jména řek skutečných, o nichž ho zprávy došly, a ne jména vymyšlená nebo odjinud sem přinesená. Srovnáme-li pak výčet jeho s význačnějšími řekami dnešní mapy, vidíme, že by se Chronos hodil nejlépe na dnešní Pregelu, Rudon na Memelu (dolní Němen), Turuntes na Vindavu a Chesinos na Dvinu. Ovšem musíme při tom vůbec odložiti stranou absolutní čísla vzdále-

---

[1]) Hr. Dzieduszycki vidí v něm Odru jako už Cluver (Wiadomości 298), Thunmann, Dobrovský a Šafařík ztotožňovali jej s dolním tokem Visly (SS. I. 540), většina však hledá Guthalus v některé řece na východ od Visly tekoucí, nejčastěji v Pregele, což jest pravdě nejpodobnější, na př. *Forbiger* (Handbuch III. 331, 1118), *Ukert* (Geogr. III. 1. 143), *Reichard* (Orbis T. XV.) a po nich *Müllenhoff* (DA. II. 18, 209, 351), *R. Much* (D. Stammsitze 182) a nejnověji *F. Braun* (Разысканія I. 30), jenž jméno vykládá za got. * gutals od koř. giut-gut, giessen.

[2]) DA. II. 209. Srv. i *K Müllera* (Ptol. Geogr. I. 413).

[3]) Ptolem l. c. *μετὰ τὰς τοῦ Οὐιστούλα ποταμοῦ ἐκβολὰς Χρόνου ποταμοῦ ἐκβολαί, Ῥούδωνος ποταμοῦ ἐκβολαί Τουρούντου ποταμοῦ ἐκβολαί, Χεσίνου ποταμοῦ ἐκβολαί.* Markin l. c. *Μετὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Οὐιστούλα ποταμοῦ ἐκδέχονται Χρόνου τοῦ ποταμοῦ ἐκβολαί ἀπὸ δὲ Χρόνου τοῦ ποταμοῦ ἑξῆς εἰσὶ Ῥούδωνος ποταμοῦ ἐκβολαί. Οὗτοι δὲ οἱ ποταμοὶ εἰς τὸν Οὐενδικὸν κόλπον ἐξίασιν, ὅστις ἀπὸ τοῦ Οὐιστούλα ποταμοῦ ἄρχεται παρήκων ἐπὶ πλεῖστον. Ἀπὸ δὲ τοῦ Ῥούδωνος ποταμοῦ ἑξῆς εἰσὶ Τουρούντου ποταμοῦ ἐκβολαί. ἀπὸ δὲ Τουρούντου ποταμοῦ ἐκδέχεται Χέσυνος ποταμὸς καὶ αἱ τούτου ἐκβολαί. Μετὰ δὲ τὸν Χεσυνον ποταμὸν ὁ ἄγνωστος καὶ Ὑπερβόρειος ἑξῆς ἐστιν ὠκεανὸς συνάπτων τῇ Ὑπερβορείῳ καὶ ἀγνώστῳ γῇ. Παροικοῦσι τὸν Χέσυνον ποταμὸν οἱ Ἀγαθουρσοὶ τὸ ἔθνος τῆς ἐν Εὐρώπῃ Σαρματίας ὄντες. Καταφέρονται δὲ ὅ τε Χέσυνος ποταμὸς καὶ ὁ Τουρούντης ἐκ τῶν ὑπερκειμένων ὀρῶν, ἅτινα καλεῖται Ῥίπαια ὄρη, κατὰ τὴν μεσόγειον μεταξὺ τῆς Μαιώτιδος λίμνης καὶ τοῦ Σαρματικοῦ ὠκεανοῦ κείμενα. Ὁ δὲ Ῥούδων ποταμὸς ἐκ τοῦ Ἀλανοῦ ὄρους φέρεται.* Jména jsou v rukopisech zapsána různě.. Vedle *Ῥούδων* mají dobré rukopisy Ptolemaiovy *Ῥούβων*, (jednou i *Σούδων*), vedle *Χρόνος* také *Χρύνος*, *Χρῶνος*, vedle *Χέσινος* i *Χέσυνος*, *Χέσηνος*, *Χέρσινος*, *Χέρσυνος* (viz podrobně u *Müllera* Ptol. I. 412).

ností udaná Ptolemaiem. Tak asi soudil už Mannert, Voigt a tak i Müllenhoff přijímá, ukazuje dále na domnělou shodu starých těchto názvů s pozdějšími.[1]) Nicméně mnozí opět z různých důvodů byli vedeni k identifikaci zcela jiné, přihlížejíce také k dnešním menším řekám, jako na př. Dzieduszycki, jenž ztotožnil Chronos s Regou, Rudon s Persantou, Turuntes s Viprou a Chesinos se Slupou.[2]) Rozmanitost výkladů je vůbec veliká a shody nebo jistoty nelze se dodělati.[3])

Vedle těchto názvů známa byla v starověku ještě jiná jména řek vtékajících do severního moře. Ale jest to buď jméno ojedinělé bez bližšího výkladu, nebo se zase k němu poutá tolik různých bájí, že je dnes nejen těžko pověděti, kterou řeku představovalo, ale je-li to vůbec jméno řeky vskutku existující. Takovouto řekou bájí je zejména starý

Eridanos (Ἠριδανός), řeka, k níž poutalo se tolik fantastických zpráv, že ji sami staří měli jen za výplod básnické obraznosti. Tak Herodot (III. 115) a Strabon (V. 1, 9). Ponechávajíce však báje tyto stranou,[4]) povíme jen krátce, jak o vzniku jejich a o otázce existence řeky Eridanu soudíme.

[1]) *Mannert* Norden der Erde 257 nsl., *Voigt* Gesch. Preuss. I. 77, *Müllenhoff* DA. II. 26 a 351. Podle Müllenhoffa jest Chronos snad řeckou formou něm. Hrun, stisl. hrynja — herunterfallen, strömen atd. Rudon mohl by se spojiti se jménem dnešního přítoku Memely Rusí (lit. Rusne), kdybychom přijali Rudon za zkažené z Ῥούσων. V druhé polovině jména Tur-untos jest snad skryto litev. jméno Vindavy — Venta. Chesinos spojiti lze snad s říčkou Szyží u Heidekrugu a Szeszuppou, přítokem Memely. Podobně *R. Much* (D. Stammsitze 182), přijímaje Müllenhoffův výklad názvu Chronu, má řeku tu za jiné jméno Pregely nebo za Allu, Rudon za Memelu. Opírá se však tvaru Ῥούσων, a vykládá toto jméno z lit. rūdas, sl[illegible]ndý. Tak i *Tomaschek* Gött. Gel. N. 1888 305.

[2]) *Dzieduszycki* Wiadomości 334.

[3]) Srv. řadu výkladů v Star. Zprávách str. 94 pozn. 6. Z nejnovějších výkladů, jichž jsem tam uvésti ještě nemohl, zasluhuje zvláštní zmínky výklad *Braunův* (Разысканія I. 31, 248), jenž ztotožňuje Chronos s Němenem, Rudon s Vindavou, Turuntos s Dvinou, Chesinos s Pernavou a zejména zajímavý návrh *Al. Pogodina* (Изв. русс. яз. 1900. 163) na spojení Rudona s Dvinou na základě toho, že tu dosud existuje osada Аръданъ, a na spojení Turunta s Polotou, jež prý dosud na horním toku zove se od lidu Turuntem. Podle *A. Sapunova* (Рѣка зап. Двина Vitebsk 1893. 23) slula jedna z volostí vévodství polockého volost turuntovská a ve pskovském újezdě dosud je pustina Турунтово. Sapunov také ztotožňuje Dvinu s Rudonem.

[4]) Srv. výčet u *Forbigera* (Handbuch I. 24 pozn. 48), *Müllenhoffa* (DA. I. 218 nsl.). Srv. též *Bayer Th.* De Venedis et Eridano (Comm. Acad. Petr. VII. a v Opuscula ed. Klotz 1770 523 nsl.).

Podle nich zvali staří Eridanem velkou řeku, která vtékala do moře na jantaronosném pobřeží. Tak na př. Herodot (III. c. 115). V původní tradici nebyl však tento kraj na jihu, v Italii, kamž jej později obecně kladli, spojujíce Eridanos s řekou Pádem, nýbrž na severu (Herodot l. c. *Ἠριδανὸν ἐκδίδοντα ἐς θάλασσαν τὴν πρὸς βορέην ἄνεμον*). Soudím proto, nehledě k jazykovému původu jména Eridanu,[1] že se toto jméno zprvu poutalo k velké řece daleké, o níž docházela do Řecka temná tradice, a že řeka tato vtékala do severního, Baltického moře, neboť nejstarší jantar z nálezů na Středozemním moři pochází, jak chemickou analysí bylo zjištěno; z těchto severních končin.[2] Odtud přišly přirozeně i první zprávy o jantaronosném kraji a řece tam tekoucí. Teprve později nastalo zmatení severního Eridanu s Pádem v Italii, podle některých i s gallským Rhodanem, a přenesly se tam i příslušné k němu báje. Zmatení s Rhodanem přivozeno bylo patrně podobností jména, zmatení s Pádem pak tím, že podle staré tradice Eridanos ústil v zemi Venetů, od Venetů se přivážel jantar, — a národ tohoto jména žil nejen na severu u Baltického moře, nýbrž i na severu moře Adriatického, severně od ústí Pádu. Ba jest pravděpodobno, že tito adriatičtí Veneti (Heneti) prostředkovali také obchod se severním jantarem pro Italii a Řecko.[3] Tím si pak snadno vysvětlíme, proč se původní tradice o severní řece přenesla na italský Pád.

Více positivního říci nelze. To platí zejména o bližším určení, kterou severní řeku měli bychom původním Eridanem rozuměti. Z podstaty zachovaných tradic vidíme pouze, že mohla to býti nejspíše Visla, Pregela nebo Němen. Co se v tradicích nejvíce opakuje, co tvoří jejich základ — jantaronosné břehy a mohutnost řeky —, vedlo by nás nejspíše k Visle, v jejímž ústí soustředil se také starý obchod s baltickým jantarem. Více však nelze pověděti, a pokládám proto nejen tuto otázku i při právě uvedeném

---

[1]) Herodot vykládal je sám za jméno původu řeckého (l. c.). Srv. potok v Attice tekoucí do Ilissa, jenž slul též *Ἠριδανός*. Nově nejčastěji vykládal Eridan z podobných kořenů jako Dan-uvius nebo Tan-ais od osset. *dan*, ač nechyběly ani výklady ze slovanštiny (*Hilferding* Древн. пер. 171, *Kaulfuss* Slawen 12 sl.).

[2]) Viz o tom dále v kap. V. a v Star. Zprávách str. 95.

[3]) Plinius XXXVII. 48: adfertur a Germanis in Pannoniam maxime provinciam et inde Veneti primum, quos Enetos Graeci vocaverunt, famam rei facere, proximique Pannoniae.

výkladu za nerozřešenu, nýbrž i každé určitější řešení za neplodné,[1]) neboť uznávám, že nelze také zamítnouti mínění jiná.

Zcela bezvýznamny jsou pro nás některé jiné řeky na severu jmenované. Tak Dionysios Periegetes přenesl patrně omylem na sever vedle sídel Agathyrsů řeku Pantikapes spolu s řekou Aldeskem, oběma dávaje vtékati do severního moře.[2]) Hekataios z Abdery připomíná řeku *Καραμβύκας* proti Elixoii, Plinius konečně (IV. 94) praví o jakési řece Parapanisu: »Parapaniso amne, qua Scythiam adluit.«[3]) Ani jedno z těchto jmen není tak osvětleno, abychom mohli aspoň s nějakou pravděpodobností hledati je na mapě a ztotožňovati s některou dnešní severní řekou. Vedle nich vyskytují se na římských mapách ještě dvě jména jinak neznámá. U kosmografa Ravennského čteme za Vislou jména řek *Lutta* a *Bangis*, u Guidona (c. 126) *Raugis*.[4]) Müllenhoff, odmítaje výklad druhé, pokládá Luttu za Pregelu,[5]) Šafařík ztotožnil ji se stejnojmennou říčkou dnešní a druhou kladl kamsi do Litvy, vykládaje jméno

---

[1]) Srv. řadu výkladů v Star. Zprávách str. 96 pozn. 6, str. 97 pozn. 1.

[2]) Dionys. Per. 314: *Κεῖθι καὶ Ἀλδήσκοιο καὶ ὕδατα Παντικάπαο Ῥιπαίοις ἐν ὄρεσσι διάνδιχα μορμύρουσι. Τῶν δὲ παρὰ προχοῇσι πηπηγότος ἐγγύθι πόντου ἠδυφαὴς ἤλεκτρος ἀέξεται, οἷά τις αὐγὴ μήνης ἀρχομένης.* Srv. k tomu kommentář Eustathiův c. 311, z něhož vidno, že tu jde o prostou záměnu pontského Pantikapa. Scholia k Dion. 314 zase Pantikapu dávají vtékati do Istru! Tutéž zprávu parafrasuje i Nikeforos Blemmides (*Latyšev* Scythica I. 291). Aldesk uvádí ještě Eustathios v kommentáři k Odyssei ad XVIII. 70 (*Latyšev* ib. I. 317) a Hesiod (*Ἄρδησκος* Theogonia v. 345. srv. scholia 338. *Latyšev* ibidem I, 319). *K. Müller* (Ptol. Geogr. I. 421) vykládá pravděpodobně Aldeskos za omylem sem přeložený Ordessos Herodotův.

[3]) Plin. l. s. septentrionalis oceanus: Amalchium eumHecataeus appellat a Parapaniso amne, qua Scythiam adluit (v. Solin c. 22). Zcela bezpodstatně ztotožňuje *V. M. Florinskij* Parapanisus se sever. Dvinou nebo Pečorou (Первобыт. Славяне I. 34).

[4]) Cosm. Ravenn. IV. 4: Item iuxta Oceanum est patria, quae dicitur Roxolanorum, Suaricum, Sauromatum, per quam patriam inter cetera transeunt flumina, quae dicuntur, flu ius maximus, qui dicitur Vistula, qui nimis undosus in Oceano vergitur, et fluvius, qui nominatur Lutta, de qua patria enarravit supra scriptus Ptolomaeus rex et philosophus (corr. lurta cod. Basil.). IV. 11. ex cuius Sarmatiae montibus exeunt plurima flumina, inter cetera unus fluvius procedit in Oceano qui dicitur Bangis — (bangio cod. Basiliensis) et alius venit quasi ad partem Danubii, qui dicitur Appion. Srv. Cosm. Guido c. 126: ex cuius Sarmatiae montibus plura procedunt flumina, ex quibus praecipuus in Oceanum mergit, qui vocatur Raugis, alter quoque ad Danubium tendens eidem copulatur, qui dicitur Apion.

[5]) *Müllenhoff* DA. II. 209. 371.

od litev. banga unda, »ač není-li to jméno slovanského Bugu s nosovkou.« [1])

Tolik o řekách vtékajících do moře severního. I mořské pobřeží zasluhovalo by zmínky obšírnější, zejména zpráva Ptolemaiova, že rozsáhlý záliv nebo — lépe řečeno — ohyb pobřeží, táhnoucí se od Visly na severovýchod, slul v II. stol. po Kr. zálivem *Venedským* (III. 5, 19 *Οὐενεδικὸς κόλπος*; srv. i Markian II. 39). Ale bude se nám lépe hoditi rozebrati tuto důležitou a záhadnou zprávu až při celkovém výkladu o národopisných poměrech Ptolemaiovy Sarmatie. [2]) Rovněž o sporných názvech *Baunonia* a *Metuonis* (Mentonomon), jež se také poutají k pobřeží baltickému, zmíníme se dále v kap. V. vhodněji než zde. Na tomto místě zmiňuji se jen o tom, že staří patrně k těmto končinám ztahovali ještě jména zálivu *Cylipenského*, ostrova *Latridy* a *Eliksoie* (*Ἐλίξοια*), ale blíže určiti a umístiti jich nikdo dosud nedovedl [3])

Horopis.

Po stránce horopisné celý kraj dnešního Ruska a Haliče je vlastně nížinou pomalu se sklánějící od severu k jihu. V severním a středním Rusku na výborné mapě Tilloově převládá barva, označující výši 80—140 ruských sáhů nad mořem, v jižních guberniích se tato planina sklání ještě více a téměř celé pobřeží Černého moře sestupuje až na 20°; rozsáhlé kraje cípu jihovýchodního jsou docela položeny pod hladinou černomořskou. Celá tato nížina je celkem jednotvárná. Uvnitř země nepřerušuje jí žádné horstvo v pravém slova smyslu. Hory takové nalézají se jen na hranicích, a to Ural na východě, Kavkaz na jihovýchodě a Karpaty na jihozápadě. Také Krym končí se horami. Uvnitř země

---

[1]) *Šafařík* SS. I. 506, 540. O řece Bangis viz i nahoře str. 159.

[2]) Viz její rozbor v Starověkých Zprávách 40 sl.

[3]) Plinius IV. 97: »quidam haec habitari ad Vistlam usque fluvium a Sarmatis, Venedis, Sciris, Hirris tradunt, sinum Cylipenum vocari et in ostio eius insulam Latrim, mox alterum sinum Lagnum conterminum Cimbris.« — Stef. Byz. *Ἐλίξοια νῆσος Ὑπερβορέων οὐκ ἐλάσσων Σικελίας ὑπὲρ ποταμοῦ Καραμβύκα. οἱ νησιῶται Καραμβῦκαι ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ὡς Ἑκαταῖος ὁ Ἀβδηρίτης* (z Herodiana), *Latyšev* Scythica I. 579. Několik různých výkladů prvých dvou názvů viz v Star. Zprávách str. 52, pozn. 1. Nověji myslí *Holz* na zátoku gdanskou (Beiträge zur Alterthumskunde I. 26), na niž vztahuje *V. Kętrzyński* i Melův sinus Codanus (O Słowianach 65). Lepší výklad *Kossinnův* viz v Idg. Forsch. VII 286.

vystupují na několika místech jen pásma a shluky nevysokých výšin: pásmo jihoruské, táhnoucí se od východních Karpat k Novočerkasku a tvořící prahy na Dněstru, Bugu i Dněpru, pak pásmo středoruské, rozkládající se východně od Němenu, na jih od výšin Valdajských až k Charkovu a konečně pásmo výšin na pravém břehu Volhy mezi Simbirskem, Penzou a Caricynem.

I starým bylo známo, že Skythie-Sarmatie je rovinou, [1]) nicméně uvádějí nám přece v Sarmatii řadu hor (*ὄρη*, montes), a to nejen hory na hranicích (zejména pásmo karpatské), nýbrž i řadu vnitrozemských, položených mezi Karpaty a dalekým severem, kamž fantasie umísťovala vysoké a příkré svahy hor Ripajských. Nejdůležitější je však pohraničné pásmo karpatské, tvořící od pramene Visly až po Seret pevnou jihozápadní hranici Sarmatie.

Karpaty mají pro nejstarší dějiny slovanské veliký význam, na nějž jsme měli už několikráte příležitost poukázati a jenž plně vysvitne ovšem teprve, až se v díle následujícím podrobně budeme obírati postupem Slovanů přes hory na jih. Poprvé je v staré historické literatuře uvádí určitě Caesar (BG. VI., 25) jakožto východní část lesu Hercynského, [2]) a také Strabo a Plinius je znají ještě pod tímto jménem (Strabo VII., 3. 1, Plinius IV., 80). Historické jméno Karpat zaznamenal poprve Ptolemaios (*Καρπάτης ὄρος* III., 5, 1, 5, 6, III., 7, 1, III., 8, 1 a po něm Markian II., 38 *Καρπάθης*), neboť *Ὀρκύνιος δρυμός* sahá mu jen k pramenům Visly (II., 11, 7). Jinak však není pochyby, že jméno Karpat

---

[1]) Srv. Herodot. IV., 47: *ἥ τε γὰρ γῆ ἐοῦσα πεδιὰς αὕτη ποιώδης τε καὶ εὔυδρος ἐστι.* IV., 82. *τὸ δὲ ἀποθωυμάσαι ἄξιον καὶ πάρεξ τῶν ποταμῶν καὶ τοῦ μεγάθεος τοῦ πεδίου παρέχεται...* Hippokrates 25. *Ἡ δὲ Σκυθέων ἐρημίη καλευμένη πεδιάς ἐστι καὶ λειμακώδης καὶ ψιλή.* Strabon VII., 3, 17, *ἡ γὰρ προσάρκτιος πᾶσα ἀπὸ Γερμανίας μέχρι τῆς Κασπίας πεδίας ἐστι, ἣν ἴσμεν.*

[2]) Caesar označil totiž jménem Hercynského lesa všechna lesnatá pásma hor na severu od Dunaje, rozkládající se od Rýna až po východní Karpaty. Praví: »huius Hercyniae silvae, quae supra demonstrata est, novem dierum iter expedito patet... Oritur ab Helvetiorum et Nemetum at Rauricorum finibus rectaque fluminis Danuvii regione pertinet ad fines Dacorum et Anartium; hinc se flectit sinistrorsus, diversis ab flumine regionibus multarumque gentium fines propter magnitudinem attingit.« Také Pomp. Mela (III., 3, 29) píše, že se Hercynský les táhl na 60 dní cesty. Tuto rozlohu Hercynského lesa přejal Caesar podle *Müllenhoffa* z Eratosthena (DA. II., 241). Ostatně má podle všeho i Aristoteles na mysli Karpaty, pravě (Met. I., 13, 20), *τῶν δ' ἄλλων ποταμῶν οἱ πλεῖστοι πρὸς ἄρκτον, ἐκ τῶν ὀρῶν Ἀρκυνίων. ταῦτα δὲ καὶ ὕψει καὶ πλήθει μέγιστα περὶ τὸν τόπον τοῦτόν ἐστιν.* Srv. i *Ἑρκύνια δρυμά* v popisu toku Istra (*περὶ θαυμ. ἀκουσμάτων* 105).

existovalo už mnohem dříve. Tak je předně jisto, že tento název vězí u Skymna ve jménu Karpidů (Skymnos z Efora 841), později zvaných Carpi, *Καρπιανοί*, tedy v pramenu IV. století př. Kr., a dále je pravděpodobno, že stopu jeho nalézáme už ve stol. V. v popisu Herodotově, třeba že zde omylem je skryto ve jméně, označujícím přítok středního Dunaje — *Κάρπις*.[1]) Také stará forma německá Harfada ukazuje, že přešel název hor ke Germanům už před »lautverschiebungem«, jehož provedení se obvykle datuje asi do r. 400—250 př. Kr.[2]) Původ jména zůstává však podnes nevysvětlen,[3]) a také poměr jeho k pozdějšímu názvu slovanských Chorvatů (Хорвате, Хровате letopisu) zůstává nejasný, ač se mnozí o to pokoušeli, jak v II. díle vyložím.

Pro jednotlivé skupiny horského pásma karpatského zachováno je ještě několik zvláštních názvů. Sem patří Ptolemaiovy hory *Sarmatské* (*Σαρματικὰ ὄρη* II., 11, 6, 7, III., 5, 1, 5, III., 7, 1), jež tvoří domnělou hranici Sarmatie proti Germanii od ohybu Dunaje k vrchovištím Visly. Hory ty nejsou patrně nic jiného než západní, Malé Karpaty, snad spolu s ostatními hřbety táhnoucími se mezi Váhem a Iplem.[4]) Naproti tomu na výběžky východních Karpat vztahovati dlužno *Macrocremni montes* Pliniovy (IV, 82), *Serrorum montes* Ammiana Marcellina (XXVII., 5, 3) a legendu *Alpes Bastarnice* na mapě Peutingerově, kteréžto jméno dáno jim bylo od toho, že na severovýchodním svahu jejich dlouho seděl německý kmen Bastarnů.[5]) Jména prvá vyložena nejsou. Jiné

---

[1]) Herodot totiž podle všeho zaslechl o existenci Alp a Karpat na severu Italie. ale zapsal obě jména jako jména dvou řek *Ἄλπις* a *Κάρπις*, vtékajících od jihu do středního Dunaje (IV., 49, *ἐκ τῆς κατύπερθε χώρης Ὀμβρικῶν Κάρπις ποταμὸς καὶ ἄλλος Ἄλπις πρὸς βορέην ἄνεμον καὶ οὗτοι ῥέοντες, ἐκδιδοῦσι ἐς αὐτόν*). Tato jména řek se však již neopakují a zápis Herodotův spočívá proto na zřejmém omylu. O těch, kteří tento výklad přijímají, srv. Zprávy 100. Patří k nim i *Forbiger* (I., 70) a *Tomaschek* (Thraker II., 100). Také je možno, že jméno hory *Κάλπιος* u Orfea (Argon. ed. Schneider v. 1120) vztahovati lze na Karpaty.

[2]) *Braun* Разысканія I., 105. O datování lautverschiebungu srv. *Dieter* Laut- und Formenlehre der altgerm. Dialekte (Leipzig 1898) I., 176 sl.

[3]) K těm, kdož se pokoušeli vyložiti je ze slovanštiny, patřil *Šafařík*, *Cuno*, *Szaraniewicz* (srv. Starověké Zprávy 100), pak *Kaulfuss* (Slawen 14) a *Ed. Bogusławski* (Historia II., 78).

[4]) Rozličná jiná mínění viz ve Zprávách 100.

[5]) Plin. l. c. verum ab Histro oppida Cremniscos, Aepolium, montes Macrocremni, clarus amnis Tyra . . . *Bekker* Makrokremny rozuměl skalnatý břeh budackého limanu jižně limanu dněstrovského, zajisté nepravdě-

starověké názvy spojovati s celkem Karpat nebo s některou jich částí, je už nesnadné. Sem patří na př. mínění některých, podle něhož Ptolemaiova *Λοῦνα ὕλη* jsou Malé Karpaty,[1]) nebo domněnka, že ve jméně kmene Tagrů, umístěného na severním svahu Karpa (*Τάγροι* Ptolem. III., 5. 11) skryto je dnešní jméno Tater. Sám neváhám tuto domněnku míti za pravděpodobnou vzhledem k lokalisaci na jedné a snadné emendaci *ΤΑΤΡΟΙ* z *ΤΑΓΡΟΙ* na druhé strane.[2]) Název hor Kavkazských, který později občas dávali Karpatům (srv. v letopise na poč. »Кавкасійскиа горы рекше Угорьски« Lavr.), vysvětlil Tomaschek nejlépe vztahem na dácký kmen Caucoensů.[3])

Ve vnitru Sarmatie staří před Ptolemaiem nejmenují žádných hor, teprve Ptolemaios uvádí zde několik jmen, a to: hory Peuke, hory Amadocké, Budinské, Alanské a Venedské. Ovšem není pochyby, že při Ptolemaiově výrazu »hora« (*ὄρος*) nelze pomýšleti na hory v našem vědeckém slova smyslu. Ukázali jsme již, že uvnitř celého prostranství staré Sarmatie žádných pravých hor není. Možný by byl ovšem výklad, že tato Ptolemaiova udání jsou jen pouhým výmyslem jeho vlastní nebo Marinovy fantasie,[4]) a že hory umístil zde jen za tím účelem, aby si zjednal podklad pro prameny velkých řek; byloť v starověku vskutku domnění, že velké řeky pramení buď z jezer nebo hor.[5]) Mám však k Ptole-

---

podobně (Зап. Oděssa III. 190), *Szaraniewicz* Karpaty (Krit. Blicke 50). Také Müllenhoff myslí jen na skalnaté výběžky břehu mořského (DA. III., 57). Zmínka Ammianova zní: »(Gothi) montes petivere Serrorum arduos et inaccessos nisi perquam gnaris.« Podle *Šafařika* byl to snad dnešní Szairul, Szeracsin (SS. I., 533).

[1]) Tak *W. Dzieduszycki* (Wiadomości 331), *R. Much* (Stammsitze 130), *F. Režábek* (Марком. войны. Oděssa 1895, 36), *Gutrs* (Östl. Germanien. Prag 1898, 20), *W. Kętrzyński* (Germania wielka etc. 9) a jiní.

[2]) Záměna *Τ* v *Γ* u Ptolemaia jest i jinde doložena (srv. *Much* Stammsitze 111). Emendaci tuto pronesl první *K. Müller* (Ptolem. l. c.) a přijal ji *A. Králíček* (Die Sarm. Berge, der Berg Peuke und Karpates des Kl. Ptolemaeus. Progr. d. Landesrealschule in Kremsier 1895, II., 11). Jinak vystupuje jméno Tater poprvé v letopise Kosmově c. 33, 37 (montes nomine Tritri, Trytri, v ruk. Roudn. Tatri).

[3]) Sitzungsber. Akad. Wien Bd. 131, 90. Srv. Amm. Marc. XXXI., 4, 13: ad Causalandensem locum altitudine siluarum inaccessum et montium. Srv. *Veselovskij* v Изв. отд. русс. яз. 1900 I., 8.

[4]) Tak na př. *Dzieduszycki* (Wiadomości, 334) a *K. Müller* (Geogr. Ptolem. I., 419).

[5]) Srv. na př. Aristotelovo mínení (Meteorol. I., 13, 11).

maicrým udajům více důvěry a soudím, že buď jemu nebo Marinovi dostalo se skutečně k sluchu zpráv o tom, že v domnělé rovině sarmatské existují výšiny, které, ačkoliv nejsou horami v našem slova smyslu, přece mohly na přechodu jednotvárné pláně sarmatské působiti dojmem hor. Ovšem, kde dlužno tyto hory umístiti, je těžko pověděti; výklady, které byly podány, a co je pravděpodobné, shrnuji v tom, co následuje.

Hory *Peuke* (*ἡ Πεύκη ὄρος*, jiné rukopisy *Τεύκη*, *Πευκῖνα ὄρη*) umísťuje Ptolemaios (III., 5, 5) na sever od Karpat mezi prameny Tyru a Borysthenu, klada nad ně Transmontany, pod ně až ke Karpatům Peukiny. Jest to buď výšina avratynská táhnoucí se ode Lvova vedle Proskurova až k Dněpru, anebo Peukinské hory jsou jen lokální jméno části východních Karpat, omylem na sever odtržené.[1])

Hory *Amadocké* (*τὰ Ἀμάδοκα ὄρη*) jmenuje Ptolemaios (III. 5, 10) na 55° délky a 51° šířky, východně od horstva Peuke, ale ještě na západ od Dněpru, a umísťuje u nich národ Amadoků a Nauarů. Srovnáme-li, co praví vedle o soujmenném jezeře, že totiž západní rameno Borysthenu plynulo z jezera Amadockého (viz napřed str. 164), tu vidíme, že Ptolemaiovy hory Amadocké a jezero Amadocké umístiti lze nejlépe na západě kdesi u řeky Pripeti nebo Bereziny. Pak by se název tento hodil nejlépe na skupinu lesnatých výšin mezi Vilnou a Minskem nebo na pásmo křemenecké.[2])

Hory *Budinské* (*τὸ Βούδινον ὄρος* al. *Βώδινον*, *Βόδινον*) mají položení nejistější.[3]) Ptolemaios je sice přesně umísťuje (III., 5, 5) na 58° délky a 55° šířky, ale s absolutními čísly udajů Ptolemaiových nelze počítati, jak v jedné z dalších kapitol vyložím.

[1]) Výklad Forbigerův, Šafaříkův a Naděždinův viz ve Starověkých Zprávách 102. Za Karpaty samy omylem na sever odtržené prohlásil je *Müllenhoff* (DA, II., 84), *Králíček* A. l. c. II. p. 9 (1895) a *R. Much* (Deutsche Stammsitze 38), jenž je ztotožňuje s Alpami Bastarnskými. Podobně je za východní Karpaty prohlásil *Katancsich* (I., 202) a *K. Müller* Ptolem. I. p. 419).

[2]) Tím opravuji poněkud výklad podaný ve Zprávách 103 a zavrhuji na dobro omylné jich umísťování na východ Dněpra k Azovskému moři, jež má na př. *Eichwald* (Alte Geographie 449) nebo *Tomaschek* (Pauly-Wissowa Realencycl. s. v. *Ἀμάδοκα ὄρη*) a také *Jul. Kulakovskij* (Карта Сарматіи по Птол. Kijev 1899, 20).

[3]) Mons Bodua na severu Sarmatie v kosmografii Honoriově jsou snad hory Budinské (Honorius c. 37). Vytéká tam z nich řeka Asdrubelena (Volha?) do Kaspického moře.

Za vodítko zbývá nám jen umístění národa Budinů, které jest však velmi sporné. Máme-li, jak soudím a dále vyložím, Budiny za část východní oblasti národa slovanského, bude nejlépe, hledati hory Budinské kdesi v *centru Ruska*, v oněch skupinách výšin, jež od uzlu valdajského na jih se táhnou a kupí v několika shlucích od Smolenska mezi Kalugou a Tulou na jedné a Kurskem a Voroněží na druhé straně.[1])

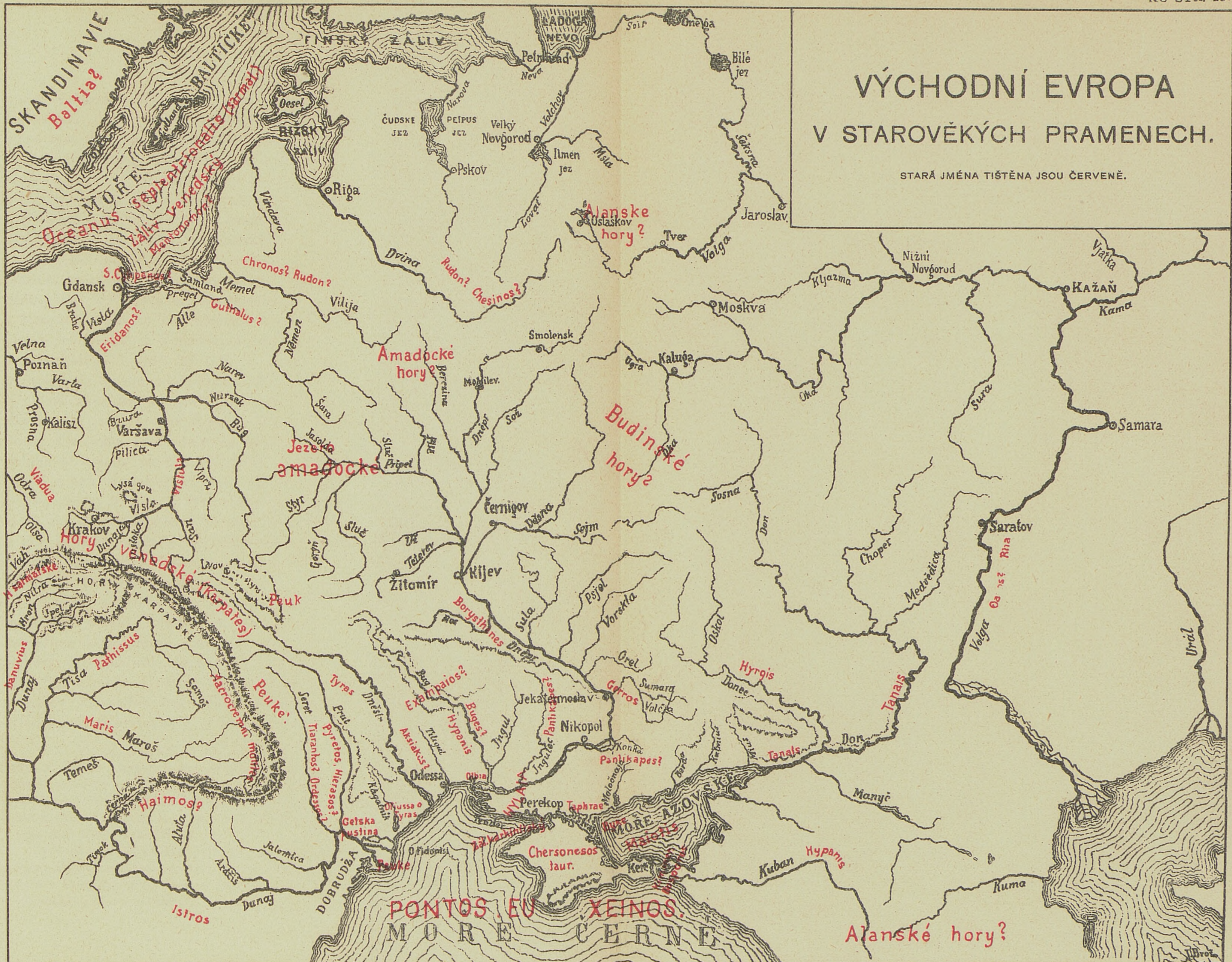
Nejzajímavější jest pro nás Ptolemaiova zmínka o horách *Venedských* (*τὰ Οὐενεδικὰ ὄρη* III. 5, 5). Ptolemaios klade je na jih od zátoky Venedské, na 47° 30′ délky a 55° šířky. Ústí Visly leží mu na 45°—56° (II. 11, 2).

Ale nad celým rozlehlým ohybem Baltického moře, tvořícím pobřeží dnešního Pruska, žádných hor není a i lesem kryté výšiny tamější jsou jenom nepatrné. Nicméně nezbylo těm, kdož se domnívali, že hory Ptolemaiovy dlužno zde u moře hledati, než identifikovati hory Venedské s pásem těchto nízkých návrší mezi Vislou a Němenem. Šafařík na př. s Dzieduszyckým snažili se vysvětliti název »ὄρος« tím, že se plavcům zdála tato návrší od moře horami dosti vysokými.[2]) Myslím však, že je možný ještě jiný, lepší výklad. Nerozpakoval bych se viděti v těchto Venedských horách Ptolemaiových hory Karpatské, na jiném místě u Ptolemaia vlastním jménem uvedené, jež zde Ptolemaios oddělil, poněvadž, dostav o nich zprávy se dvou stran, nevěděl, že představují vlastně horstvo jediné. Ptolemaiovi Venedi seděli mezi mořem a horami Venedskými, čili tyto hory tvořily mu jižní hranici sídel Venedů. Že Slované v této době zaujímali už celé prostranství od Baltu až ke Karpatům, není pochyby. Také víme, že to byli Němci, kteří tehdáž pro Slovany užívali kollektivního názvu Venedů. Soudím tedy, že jedna zpráva Marinovi, resp Ptolemaiovi od severu donesená zněla, že velký

---

[1]) Mannert položil je do Litvy (Norden der Erde 260), také Šafařík je klade kamsi do gubernie minské (SS. I., 534); *Forbiger* myslil až na Valdaj (Handbuch III. 1113), tak i *Eichwald* (Alte Geographie 450), táhna je až k řece Chronu, *K. Müller* (Ptolem. Geogr. I. 419) na Valdaj a Volkoňský les; *Maroński Stanislaw* (Herodot's Gelonen 28) klade je mezi prameny Donu a střední Oku.

[2]) *Šafařík* (SS. I. 145, 534), *Dzieduszycki* (Wiadomości 336). K moři je dále kladli *Mannert* (Norden der Erde 261), *Forbiger* (Handbuch III. 1113), *Sadowski* (Handelsstrassen 28, 55), *Georgii* (Russland 68), *Eichwald* Alte Geographie 350), *K. Müller* (Ptolem. I. 420), *Cuno* (Skythen 145) atd. Výklad totožný s mým podal současně i *Jul. Kulakovskij* (Карта Сарм. 20).

VÝCHODNÍ EVROPA
V STAROVĚKÝCH PRAMENECH.
STARÁ JMÉNA TIŠTĚNA JSOU ČERVENĚ.
SKANDINAVIE
Baltia?
MOŘE BALTICKÉ
Oceanus septentrionalis (Sarmat.)
Záliv venedský
FINSKÝ ZÁLIV
RIZSKÝ ZÁLIV
Oesel
ČUDSKÉ JEZ.
PEIPUS JEZ.
LADOGA NEVO
Petrohrad
Neva
Onega
Bílé jez.
Velký Novgorod
Pskov
Ilmen jez.
Riga
Alanské hory?
Jaroslav
Tver
Volga
Vindava
Dvina
Chronos? Rudon?
Rudon? Chesinos?
Gdansk
Samland
Memel
Pregel
Vilija
Visla
Eridanos?
Guttalus?
Alle
Niemen
Amadocké hory?
Smolensk
Moskva
Nižní Novgorod
Kazaň
Kama
Vjatka
Kljazma
Kaluga
Ugra
Oka
Sura
Samara
Velna
Poznaň
Varta
Prosna
Kališ
Narev
Varšava
Bzura
Bug
Pilica
Jasolda
Jezero amadocké
Pripet
Mohilev
Berezina
Dněpr
Sož
Budinské hory?
Desna
Sosna
Don
Viadua
Odra
Lysá gora
Visla
Krakov
Hory venedské (Karpates)
Sejm
Černigov
Kijev
Žitomír
Teterev
Styr
Sluč
Olsa
Váh
Nitra
HORY KARPATSKÉ
Peuk
Borysthenes Dněpr
Sula
Psjol
Vorskla
Oskol
Choper
Medvědica
Saratov
Rha
Volga
Ural
Danuvius
Dunaj
Tisa
Pathissus
Samoš
Peuke
Seret
Tiarantos?
Prut
Pyretos, Hierasos?
Dněstr
Tyras
Bug
Hypanis
Exampaios?
Ingul
Jekaterinoslav
Nikopol
Orel
Samara
Gerros
Doněc
Hyrgis
Tanais
Maris
Maroš
Temeš
Haimos?
Alnta
Jalomica
Istros
Dunaj
DOBRUDŽA
Odessa
Olbia
Perekop
Konka
Pantikapes?
Tanais
Manyč
MOŘE AZOVSKÉ
Maiotis
Chersonesos taur.
Kuban
Hypanis
Kuma
PONTOS EUXEINOS
MOŘE ČERNÉ
Alanské hory?

národ Venedů bydlil od moře až k horám Venedským, totiž ke Karpatům. Vedle toho však měl ještě zprávy jiné z Podunají, které zase tyto hory jmenovaly názvy tam běžnými (hory Karpatské, Sarmatské, Bastarnské a pod.). Ptolemaios pak jména zapisoval, nevěda, že představují horstva totožná. V tom případě měli bychom nový doklad toho, že čerpal Ptolemaios zprávy o Sarmatii nejméně ze dvou pramenů, z jednoho podunajského a z druhého severního, germanského. Dokladů podobných poznáme ještě několik. Postavíme-li se na Vislu nebo na baltické pobřeží, shledáme přirozeným, že byl dán Karpatům od Germanů název hor Venedských. Mathematické určení hor Venedských a Karpat se ovšem u Ptolemaia neshoduje, ale jen z polovice. Délka jest blízká, u Venedských hor 47° 30′, u Karpat 46°, šířka se rozchází 55°—48° 30′ (III. 5, 5, III. 7, 1). Ale tyto údaje u Ptolemaia nejsou nikde rozhodující.

Jiná zajímavá zpráva Ptolemaiova (III. 5, 5) týká se hor *Alaunských* (*τὸ Ἄλαυνον ὄρος* al. *Ἀλανόν*, také přízvuky se mění). Podle Ptolemaia rozkládaly se někde v severní Sarmatii, neboť poloha je určena na 62° 30′ délky a 55° šířky, a bydlil u nich národ Alanů. Podobně je uvádí na severu Markian (*Ἄλανον ὄρος* c. 39), pravě, že z nich vyvěrá Rudon a nedaleko i Borysthenes,[1]) a na mapě Peutingerově zapsáno jest jméno Alanů na severu u hor, z nichž pramení se velká řeka beze jména. U Ptolemaia ovšem prameny Borysthenu položené na 52°—53° jsou daleko od těchto hor (III. 5, 6).

S tímto umístěním na severu shoduje se aspoň relativně mathematické určení Ptolemaiovo, jež jsme právě uvedli, neboť i když nehledíme k absolutní ceně čísel, vidíme aspoň tolik z něho, že si hory představoval hlouběji ve vnitru Sarmatie než kterékoliv dříve jmenované. Uvážíme-li však všechny tyto zprávy, hodil by se název Alanských hor nejlépe na výšinu Valdajskou, zvanou dříve lesem Okovským,[2]) a to i s pásmem na jih se táhnoucím

[1]) Na Valdaj pomýšlel na př. *Šafařík* (SS. I. 390, 534), *Cuno* (Skythen 145). *K. Müller* alanských hor neurčuje, *Tomaschek* soudí buď na donecké plateau nebo na výšiny mezi Donem a Volhou (*Pauly-Wissowa* Realenc. s. v. *Ἄλαυνον ὄρος*). *Müllenhoff* neprávem, tím že Alany vůbec do Evropy umístiti nechtěl, i tyto hory Alaunské posunul daleko na východ, a určil v nich část Uralu (DA. III. 94, 99).

[2]) V letopise Kijevském slují výšiny tyto оковьскій, волковискій, волковьскій лѣсъ (později волконьскій), kraj celý pak Vrchními zeměmi proti Nizovským v Povolží. *Barsov* Очерки 17.

do gubernie orlovské a kurské. Končiny ty byly snad již v době Ptolemaiově zdaleka známy kupcům, kteří opodál po obchodních cestách ubírali se od Černého moře k Baltickému pobřeží. Ale na druhé straně dlužno přiznati velkou váhu novému výkladu prof Kulakovského, podle něhož horstvo Alanské není nic jiného nežli Kavkaz, omylem na sever posunutý. Kulakovskij dobře ukazuje, že ve zprávách starších před dobou Ptolemaiovou jméno Alanů stále je vázáno na hory Kavkazské.[1]) Definitivní roz hodnutí podati se však neodvažuji.

Vedle hor jmenovaných vypravují staří ještě často o neznámých vysokých horách na dalekém severu, kde leží věčný sníh a led, kde žili neznámí lidé divných mravů a zvyků. Pro tyto hory nejčastěji se uvádí jméno hor *Ripajských*, méně *Hyperborejských* (*τὰ Ῥίπαια ὄρη*, též *Ῥιπαῖα ὄρη*, *Ῥείπαια*, *Ῥῖπαι*, též *Ὑπερβορέων ὄρος*, montes Hyperborei, Rhipaei, Riphei, Rimphaei). Aristoteles napsal o nich (Meteorol. I. 13, 20): *αἱ καλούμεναι Ῥῖπαι, περὶ ὧν τοῦ μεγέθους λίαν εἰσὶν οἱ λεγόμενοι λόγοι μυθώδεις*, a Strabo existenci jejich vůbec zavrhoval; smál se těm, kdož na ně věřili »*διὰ τὴν ἄγνοιαν τῶν τόπων*« (VII. 3, 1).

Myslím však, že není třeba míti tyto hory za vymyšlenou fikci starých. Mám zprávy o nich za tradici o skutečných horách, jež se nalézaly daleko za Sarmatií, a ačkoliv je bližší umístění nemožné a spor o to velmi nevděčný,[2]) klonil bych se vždy spíše k výkladu, že v původních zprávách máme před sebou temnou tradici o Urálu. Později ovšem jména ta se přenášela i na horstva jiná, na Karpaty, ba i Alpy.[3])

---

[1]) *Kulakovskij J.* Аланы по свѣдѣніямъ класс. и визант. писателей. Kijev 1899. 14.

[2]) Srv. Zprávy Starověké 106. Tam i poznámka o spojování jména se slovanštinou (č. Řip).

[3]) Příklad podobného zmatení viz u Athenaia (*Latyšev* Scythica I 625)

KAPITOLA V.

PRVNÍ ZPRÁVY O SLOVANSKÝCH VENEDECH.

Zpráva Pliniova, Tacitova a Ptolemaiova z I.—II. stol. po Kr. a pozdější zprávy starověké o Venedech baltických. — Sporné zprávy starší. — Venedi baltičtí jsou Slované. — Původní tvar jména, jeho rozšíření topografické. — Pokusy o výklad jména Vend, Vind. — Význam starověké historie východní Evropy pro dějiny slovanské.

První určité zprávy o Slovanech máme z konce I. a z II. století po Kr., a Slované v nich vystupují pod jménem Venedů. Jsou to zprávy tyto:

Plinius (zemř. r. 79) N. H. IV., 97: quidam haec habitari ad Vistlam usque fluvium a Sarmatis, Venedis, Sciris, Hirris tradunt, sinum Cylipenum vocari et in ostio eius insulam Latrim, mox alterum sinum Lagnum conterminum Cimbris.

Tacitus Germ. (vydáno r. 98) c. 46: hic Suebiae finis. Peucinorum Venetorumque et Fennorum nationes Germanis an Sarmatis ascribam, dubito . . . Veneti multum ex moribus traxerunt: nam quidquid inter Peucinos Fennosque silvarum ac montium erigitur, latrociniis pererrant. hi tamen inter Germanos potius referuntur, quia et domos figunt et scuta gestant et pedum usu ac pernicitate gaudent: quae omnia diversa Sarmatis sunt in plaustro equoque viventibus.

Ptolemaios (zemř. asi r. 178) Geogr. III., 5, 7: *κατέχει δὲ τὴν Σαρματίαν ἔθνη μέγιστα· οἵ τε Οὐενέδαι παρ' ὅλον τὸν Οὐενεδικὸν κόλπον καὶ ὑπὲρ τὴν Δακίαν Πευκῖνοί τε καὶ Βαστέρναι καὶ παρ' ὅλην τὴν πλευρὰν τῆς Μαιώτιδος Ἰάζυγες καὶ Ῥωξολανοί, καὶ ἐνδοτέρω τούτων οἵ τε Ἁμαξόβιοι καὶ οἱ Ἀλανοὶ Σκύθαι.*

Geogr. III. 5, 8: *παρὰ τὸν Οὐιστούλαν ποταμὸν ὑπὸ τοὺς Οὐενέδας Γύθωνες, εἶτα Φίννοι, εἶτα Σούλωνες.*

K tomu srv. i III., 5, 6 zmínku o Venedských horách (*τὰ Οὐενεδικὰ ὄρη*), o nichž jsme výše pojednali (str. 184).

I později, po II. století objevují se baltičtí Venedi na určito jen zřídka v starověkých zprávách. Patří sem jen zpráva v periplu Markianově (kol r. 400) o zálivu Vendském (*Οὐενδικὸς κόλπος* II., 38, 39, 40), jež však není nic jiného než výpisek z Ptolemaia, pak dvě legendy na mapě Peutingerově (pocházející také nejspíše ze IV. stol.), segm. VIII., 1 v severní Dacii: VENADI SARMATAE, a segm. VIII., 4 mezi Dunajem a Dněstrem: VENEDI, a snad též výčet národů »*Διαμερίσμου τῆς γῆς ἀποσπασμάτιον*«, zpracovaný počátkem III. neb koncem II. stol. od jakéhosi Řeka, v němž se vedle Germanů uvádějí za Vislou *Βεριδοί*, podle Müllenhoffa korruptela z *Βενιδοί* jako *Βαρδουλοί* z *Βανδουλοι*. Výčet totiž zní: *Γερμανῶν ἔθνη καὶ ἀποικίαι εἰσὶν ἑ, Μαρκόμαλλοι, Βαρδουλοί, Κουαδροί, Βεριδοί, Ἑρμουνδουλοί. Σαρμάτων ἔθνη καὶ ἀποικίαι εἰσὶ δύο, Ἁμαξόβιοι, Γραικοσαρμάται.* Týž výčet opakuje byz. kronika paschální (Migne PG. 92, 138): *Μαρκόμαλοι, Βαρδουλοί, Κουαδροί, Βεριδοί, Ἑρμολεοί*. Ovšem tak přesvědčující, jak Müllenhoff myslil,[1]) tato emendace není. — Tedy zpráv je ze starověku málo.[2]) Za to od stol. VI. bývají Slované tímto jménem v pra-

[1]) DA. II., 88, Germ. ant. 156, Abh. Berl. Akad. 1862, 523 a Hermes IX., 193. O Müllenhoffově restituci Vinidů za Indii v Laterculu Veronském viz dále.

[2]) Zcela nejistý je nápis náhrobní z doby císařské, pocházející ze staré Moesie (?) a uveřejněný nejprve r. 1740 *Muratorim* (Novus thesaurus inscr. II. str. DCCCLXXI.) a pak *Katančićem* (Istri adcolarum geogr. vetus II. str. 139) takto: D · M · VLPIAE DOM ... VINDOR ... VIXIT · AN · XXIII · AVR · MAXIMVS VET · LEG · IIII · ITAL · CONIVGI PIENTISSIMAE ET · VLP · CAIAE · SOCRE · ET · MATRI · EIVS · ET · SIBI · VIVVS. — Zde ovšem VINDOR vyloženo může býti za třeba nezvyklý genitiv »kmene Vindů«. Ale Mommsen ve své reprodukci tohoto nápisu (CIL III., 1665) opravil: VINDOB . . (Ulp. Piae domo Vindobona). Srv. k tomu nápis v Slavonii nalezený VLPIA · VINDA VIATORI ... (CIL III., 4110). Na můj dotaz v Bělehradě, kde se kámen podle udání Katančićova prý nalézal, oznámil mi prof. N. Vulić, že o jeho existenci v Bělehradě ničeho neví. A tak předně nebylo možno zjistiti, má-li se správně čísti R čili B, a za druhé dlužno uznati, že jméno Vindi, Vinda v těchto končinách nemusí se vztahovati k Venedům — Vindům slovanským, jak ihned uvidíme. Rovněž dlužno úplně vypustiti doklad, který *Šafařík* (SS. I., 89, 152 II., 686) uváděl a který po něm ještě *I. Szaraniewicz* (Kritische Blicke 110), *K. Krek* (Einleitung 256), *K. Müller* (Ptol. Geogr. I., 422) a jiní opisovali, totiž pamětní peníz Volusiana, syna císaře Galla (tento vládl 251—253), jehož legendu Šafařík četl na základě Vaillantově (Numism. imperatorum rom. Paris 1674 II., 351) takto: IMP C · VA · F · GAL · VEND ·

menech západních pravidlem označováni, jak o tom podrobněji v třetím díle Starožitností vyložím.

Tito Venedové — a s tímto jménem Slované vystupují poprvé do historie — byli národem velikým (*μέγιστον ἔθνος* u Ptolemaia), a sídla jejich rozkládala se podle představy starých zpravodajů za řekou Vislou mezi břehem moře Baltického, jehož široký oblouk nesl přímo název zálivu Venedského, a horami Karpatskými. Dále na východ prostírala se až po hranici kmenů finských a sarmatských geograficky neurčenou. Že Venedi seděli na východ od Visly, vysvítá ze *všech* tří hlavních napřed uvedených zpráv. Ptolemaiovi byla západní hranicí Sarmatie Visla, a vyčítá-li podél řeky Visly řadu kmenů v Sarmatii, seděli tito kmenové patrně vesměs v jeho představě na východ od Visly; také z Tacitova a Pliniova popisu je zřejmo, ač zprávy jejich polohu přesněji neurčují, že tu jde o kmeny sedící za Vislou. Plinius postupuje v líčení svém od východu k Visle, při čemž se zmiňuje o Sarmatech, Venedech, Scirech, Hirrech, a praví li dále Tacitus, že Venedi zaujímají celý kraj mezi Peuciny a Fenny, může tím míti na mysli jen zavislanské končiny dnešního Pruska, Polska a Haliče. Sporno může býti ve zprávě Ptolemaiově jen to, seděli-li Venedi v době té vskutku u moře čili ne, odděleni jsouce od něho kmeny baltskými a německými. Ve věci té odkazuji zatím na to, co jsem pověděl ve svých Starověkých zprávách o zeměpise východní Evropy str. 41 sl. Podrobněji vyložím své mínění později v tomto díle, a to v kapitole věnované rozboru zpráv Ptolemaiových o ethnologických poměrech východní Evropy. Soudím, že u moře seděli a to už dávno před dobou Ptolemaiovou.

To jsou první úplně jasné a bezpečné zprávy.

VOLUSIANO · AUG (*ΑΥΓ Κ · ΓΑ · ΦΙΝ · ΓΑΛ · ΟΥΕΝΔ · ΟΥΟΛΟΥΣΙΑΝΟΣ ΣΕΒ ·*) – t. j. »Imperatori Caesari Vandalico Finnico Galindico Vendico Volusiano Augusto«, domnívaje se, že peníz zvěčňuje vítěznou výpravu císařovu proti Vandalům, Finům, Galindům a Vendům. Ale legendu tuto dlužno čísti za zkratku jména císařova takto: IMP[ERATORI] C[AIO] V[IBIO] AF[INIO] GAL[LO] VEND[VMNIANO] VOLUSIANO AVGVSTO · Zkratka VEND[VMNIANVS] — vyskytující se na mincích místo obvyklého v nápisech VELDVMNIANVS — nemá tedy pranic společného s Vendy-Slovany. (Srv. *Müllenhoff* DA. II., 100.) Plný titul císaře viz na př. na nápise č. 10624 v CIL. III. V Kološi nalezený nápis VENERI VICTRICI AVR VMBRIANVS · VIND · DEC · V · S · L · M (CIL. III., 864) opravil později Domaszewski ve VET Ex (tamže Suppl. 7663).

Jiné zprávy starověké, jimiž někteří chtěli dokládati existenci slovanských Venedů pro dobu starší, než je I. st. př. Kr, nemají té moci průkazné, jako předešlé, ba některé dlužno naprosto zůstaviti stranou. Sám mám jen dvě z nich za pravděpodobné, ale mezi určité jsem je zařaditi nemohl.

Šafařík uváděl ve svých Starožitnostech (129, II., 67/) za starší doklad jména Venedů název *Bannoma,* kterýmž Plinius IV. 94 označuje jantaronosný ostrov, ležící v Baltickém moři před Skythií. Vykládalť jej za korruptelu jména *Vannoma* a to opět za čudský název země slovanských Vanů (Vendů). V té formě vystupuje totiž jméno Vend v jazyku finském (Wene, Wäne). Jméno ostrova zachováno je sice u Plinia, ale zde je citováno ze zpravy Timaiovy o cestě Pytheově a patřilo by tímto původním pramenem vlastně do IV. stol. př. Kr. Ale výklad Šafaříkův dlužno zamitnouti z té příčiny, že je mu podkladem tvar, kterého vlastně v lepších rukopisech není, neboť dobré rukopisy maji v prvé řadě zapsáno *Baunonia*, v druhé *Raunonia.*[1] A z toho vyvozovati finske Vannoma je tím násilnější, že nemáme vůbec příčiny, abychom pro IV. stol. před Kristem přijímali finské osídlení pro kraj němenský. A tím už výklad Šafaříkův a těch, kdož jej v tom následovali,[2]) padá.

Nejisté je dále, ač velmi svůdné, vykládati v téže zprávě Pytheově — »aestuarium *Mentonomon* nomine« (Plin. XXXVII., 35) — jméno Mentonomon za korruptelu povstalou neporozuměním původního textu řeckého, asi v tom smyslu, jak navrhuje K. Müller.[3]) Svůdné jest to proto, že později Ptolemaios na témž místě, na východ od ústí Visly, zná záliv Venedský, — nejisté však proto, že opírá se i tento výklad o čtení, jež v rukopisech není zaručeno.

[1]) Šafařík emendoval *bannoma* z domnělého čtení *baunoma* ruk. Chiffletského (cod. Leidensis Lipsii saec. XI.). Ale podle kritického vydání Plinia od Detlefsena čteme v rkp. Chiffletském (*F*) *raunonia*, a tak i v Pařížském *E* (pod. *raunoniam* ve Vatikanském *D* a *raunomiam* v Riccardianském *R*), naproti čemuz cod. Leidensis Vossianus saec. IX. (*A*) a pak přípisky druhé ruky v Pařížském (*E*[2]) a Chiffletském (*F*[2]) mají *baunonia*. Toto čtení přijímá Detlefsen.

[2]) *Müller* (Ptolem. I., 423), *Dzieduszycki* (Wiadomości 220, 233 sl.), *Szulc* (De origine Illyr. 50). O jiných výkladech viz Star. Zprávy 49.

[3]) *Müller* (Ptolem. I., 423) vykládá, že v originálu řeckém bylo asi psáno *ἀνάχυσις ὠκεανοῦ τοῦ Βενετῶν ὁμωνύμου*, z čehož povstalo v latinském textu Veneton (Venton) cognomine a z toho u Plinia korruptela Mentonomon. Možné ovšem to je. Šafařík sám vykládal Mentonomon za název původu litevského a ztotožňoval s břehem u Plinia (XXXVII., 39) Osericta zvaným. (SS. I., 131, 497.) O jiných výkladech viz Star. Zprávy 48.

Majíť lepší rukopisy místo *mentonomon* čtení *metuonidis* (*metuonides*) *nomine* (c. Leidensis Lipsii a Vindobonensis saec. XII.) neb *meconomon nomine* (c. Laurentianus saec. XIII).

Na dobro sluší dále zamítnouti domněnku některých historiků z počátku XIX. století, kteří ve jménu Herodotových Budinů hledali také pokažené jméno pozdějších Vendů (= Vudini), z příčin, které při pozdějším našem výkladě o tomto kmeni samy budou zřejmy.[1]) Za to bych se nerozpakoval za pravděpodobný doklad existence Venedů při Baltickém moři z doby před IV. stol. př. Kr. přijmouti zprávy starých, které vyprávějí, že jantar docházel Řekům od řeky Eridanu v zemi Enetů, Venetů,[2]) a v národě tohoto jména viděti baltické Venedy-Slovany, třebas pozdější zpravodajové vztahovali zprávy ty na Enety-Venety adriatické, kmen původu neslovanského. Budu míti, doufám, příležitost, na místě dalším a to v díle o starožitnostech kulturních podrobněji vyložiti celou otázku starověkého obchodu s jantarem a velký význam, jenž tento obchod měl i pro starověk slovanský. Zde se dotknu stručně jen její stránky historicko-ethnologické.

Starověké zprávy hovořící o obchodu s jantarem, ač bývají různě zabarveny a okrášleny, uvésti lze vesměs na základ jeden, že jantar docházel k jihu ze země Enetů (Venetů), od břehů řeky Eridanu; při tom je ve starších zprávách zřejmo, že kraj ten na-

---

[1]) Na př. *Ossoliński* (Vinc. Kadłubek 147), *Kaulfuss* (Slawen 46), *Eichwald* (Alte Geographie 280, 460, 471) a jiní. *Dobrovský* připustil do jisté míry podobu zvuku (r. 1810 v listu ke Kopitarovi. *Jagič* Писъма Добровскаго 153), ale Ossolińského výklad zamítl (tamže 665). Více o tom v pozdější stati o Budinech.

[2]) Herodot nespojuje ještě jantarorodný Eridanos s Venety, ač oboje zná (srv. III., 115 *περὶ δὲ τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ τῶν πρὸς ἑσπέρην ἐσχατιέων ἔχω μὲν οὐκ ἀτρεκέως λέγειν. οὔτε γὰρ ἔγωγε ἐνδέκομαι Ἠριδανὸν καλέεσθαι πρὸς βαρβάρων ποταμὸν ἐκδίδοντα ἐς θάλασσαν τὴν πρὸς βορέην ἄνεμον, ἀπ' ὅτευ τὸ ἤλεκτρον φοιτᾶν λόγος ἐστί*...) O Enetech srv. pozn. 2. na str. 192. Také Hesiod mythus o eridanském jantaru patrně znal (srv. zprávu u Hygina; Hesiodi fragm. ed. *Marckscheffel* str. 355), ale ze zprávy té není zřejmo, kam jej lokalisoval Za to už Skylax (periplus s tímto jménem zachovaný pochází podle Ungera asi z r. 356), c. 19 praví: *μετὰ δὲ Κελτοὺς Ἐνετοί εἰσιν ἔθνος καὶ ποταμὸς Ἠριδανός. Μετά δὲ Ἐνέτους εἰσιν Ἴστροι ἔθνος.* Srv. Skymnovu periegesi (z druhé pol II. nebo první pol. I. stol. př. Kr.) v. 188 sl., kde při výkladu o Keltech stojí: *Τούτων δὲ κεῖται λεγομένη τις ἐσχάτη στήλη βόρειος, ἔστι δ' ὑψηλὴ πάνυ εἰς κυματῶδες πέλαγος ἀνατείνουσ' ἄκραν. Οἰκοῦσι τῆς στήλης δὲ τοὺς ἐγγὺς τόπους Κελτῶν ὅσοι λήγουσιν ὄντες ἔσχατοι Ἐνετοί τε καὶ τῶν ἐντὸς εἰς τὸν Ἀδρίαν Ἴστρων καθηκόντων.* V Skymnově představě seděli tedy Kelti i Eneti od moře Adriatického až k severním břehům oceánu.

lézal se v představě starých kdesi daleko na severu.[1]) Poněvadž však klassickému světu řeckému i římskému dostal se brzy v bližší styk a tím i v bližší známost kmen jména stejně znějícího, ne-li původem totožného, *Eneti* (Henedi, Venedi) *adriatičtí*,[2]) kteří seděli, jak z řady zpráv bezpečně víme, v severní Italii, v dnešním Benátsku, jsouce nejspíše původu illyrského, — setkáváme se později s představou, že tito Eneti dodávali jantar, a nejčastěji pak i s výkladem, že starý Eridanos byl totožný se severoitalským Pádem (srv. na př. str. 177), že, slovem, tradici nutno lokalisovati do severní Italie.

Také v novověké literatuře byli mnozí tohoto mínění, ale myslím, neprávem. Po mém soudu je naopak správný výklad, který už Cluver a zejména Bayer[3]) podali, a který po nich také mnozí jiní přijali.[4]) Podle něho povstalo v této tradici zmatení následkem podobnosti jména severních Venedů s italskými Enety. Podle něho Řecko i Italie dostávaly jantar už v době před Herodotem ze severu, ze země *baltických* Vendů, a to po obchodních cestách, z nichž hlavní směřovaly dolů přes Moravu, Dunaj k Adriatickému moři, kde seděl kmen illyrských Enetů. Tím pak, že na jedné a téže cestě seděl dvojí kmen jména téměř shodného, povstala později tradice, že jantar dovážen byl od kmene známějšího, od *adriatických* Enetů, a Eridanos — původně kterási velká řeka severní (Labe? Visla? Němen?) — zaměněn byl za Pád.[5]) Že tomu tak bylo, soudím především z toho důvodu že

1. v severovýchodní Italii žádných starých nalezišť jantaru nebylo; Capellini a jiní domnívali se sice, že jantarové šperky z hrobů italských pocházejí z ložisk odkrytých později na různých místech Italie, ale starověká literatura nalezišť těchto nezná,[5]) a co hlavní, jest

[1]) Srv. zejména uvedenou zprávu Herodotovu nebo Eustathiova scholia k Dionysiovi 311, kde skythské řeky Pantikapes a Aldeskos se přenášejí na sever a dí se o nich: *ὧν παρὰ προχοαῖς ἡδυφαὴς ἤλεκτρος μήνης ἀρχομένης αὔξεται, οἷα τις αὐγή* (*Latyšev* Scythica I., 197).

[2]) Jméno vystupuje u Herodota ve formě *Ἐνετοί* (Herodot I, 196, V., 9 *Ἰλλυριῶν Ἐνετοί, Ἐνετοὶ οἱ ἐν τῷ Ἀδρίῃ*), a také u Skylaka a Skymna l. c., u Theopompa a Strabona a j. *Ἐνετοί*, u Polybia *Οὐενετοί* atd. V latinských pramenech je pravidelná forma Veneti. Poznáme je blíže později.

[3]) *Filip Cluver* Germ. ant. Lugd. Bat. 1631, 681; *Hartknoch* Selectae diss. hist. 1679. II. 25; *Bayer Th.* De Venedis et de Eridano. Comm. Acad Petrop. VII. a Opuscula ed. *Klotz* 1770, 523,

[4]) Tak na př. *Schöning* u Schlözera 116, pak *Dobrovský* (*Monse* Landes gesch. d. M. Mähren II. str. XVII.). *Šafařík* SS. I 121, *Karamzin* Ист. Р. Гос. I. pozn. 28 *Hilferding* Древн. пер. 171, *Surowiecki* Sledzenie 203 a jiní.

[5]) Jen Theofrastos mluví o ligurském jantaru (Plin. XXXVII. 33).

2. zjištěno chemickou analysí, že jantar starých hrobů italských, ba i jantar nalezený v mykénských hrobech ze stol. XIV.—XII. př. Kr., nebo docela i v aegyptských hrobech z V. dynastie — o jiných jihoevropských starých nálezech, na př. v Glasinci v Bosně, ani nemluvě, — je původu severního, a ne italského.[1])

A to je rozhodující. Starý jantar přicházel tedy na jih Evropy od severu. Ve prospěch toho mluví zřejmě uvedená zpráva Herodotova III. 115, a pak zejména zprávy Pytheovy o jantarorodných ostrovech a březích v Pobaltí (srv. napřed str. 190). V severní Italii byla by přece jen stěží vzala původ tradice o báječné řece Eridanu, tekoucí kdesi daleko na severu do oceánu

Jestliže pak německý archaeolog Olshausen dokazuje, že zprvu hlavní ochod s jantarem nevycházel ze země Vendů na Baltickém moři, ale z moře Severního od ústí Labe[2]) — není to výkladu našemu na úkor. Neboť nelze popříti, že vedle něho existoval i obchod v Povislí, jenž je také nálezy prokázán, a pak byl vislanský obchod v přímém styku s Pontem a patrně i Řeckem, jak zřejmě ukazuje Helmův lučební rozbor baltických bronzů.[3]) Na konec není pochyby, že Olshausenův výklad má na nejvýš platnost jen pro čistou dobu bronzovou, jejíž trvání kladou archaeologové do průběhu druhé poloviny II. tisíciletí př. Kr.[4]) V době Herodotově bylo tomu jinak, v tu dobu kvetl obchod v Povislí, a že tento směr obchodu udržel se v popředí až do doby historické, svědčí officiální výprava římského rytíře, vyslaná k ohle-

---

[1]) V nálezech těchto objevil se jantar severní, zv. succinit, obsahující větší procento kyseliny, na rozdíl od jantaru italského a sicilského, zv. simetit (*Helm* Über Bernstein, Schriften der Naturforsch. Ges. in Danzig N. F. V, VI. Correspondenzblatt 1891 63; Anthropologie 1892 280, *Schuchardt* Schliemanns Ausgrabungen in Troja, Tiryns, Mykenae etc. II Aufl Leipzig 1891 237, *O. Schneider* Naturwiss. Beiträge. Dresden 1883. 179). O Glasinci srv. Berl. Verh. 1895. 300.

[2]) *Olshausen* Berl. Verh. 1890. 270, 285. Srv. *Montelius* Correspondenzblatt 1897, 123, 126, *Lissauer* tamže 1891, 62, 87.

[3]) Podle výsledku chemických analysí Helmových je velice pravděpodobno, že staré bronzy do zemí baltických přicházely ze staré Dacie výměnou za jantar, že tedy bylo prastaré spojení mezi Baltem a jihovýchodní Evropou. (Correspondenzblatt 1897. 52. Srv. Věstník SS. I. 63.)

[4]) Srv. chronologii *Monteliovu* (Chronologie der ält. Bronzezeit in Norddeutschland, Braunschweig 1900. Srv. Archiv Anthr. 1900, 492), nebo *Hoernesovu* (Arch. Anthr. XXIII. 635). Květ periody bronzové spadá do druhé poloviny II. tisíciletí. Jen *Soph. Müller* klade počátek do konce II. tisíciletí př. Kr (Nord. Alterthumskunde 312 sl.)

dání *starých* jantarových nalezišť. Výprava tato šla z Carnuta směrem k ústí Visly.

Po mém domnění nemůže býti sporu o tom, že hlavním střediskem jantarového obchodu pro první tisíciletí př. Kr. — tedy už pro dobu před Herodotem byly břehy baltické na východ od ústí Visly, tam, kde vidíme v době Kristově seděti kmen slovanských Venedů. Opírají-li se pak starověké zprávy o tradici, jež vykládala o jantaru dováženém z dalekého severu, ze země Venetů, — pak jest jistě pravděpodobno, že tato původní tradice vztahovala se vskutku na Venedy baltické, Venedy Pliniovy, Tacitovy a Ptolemaiovy, a že teprve později zmatena byla Venety adriatickými. Mám proto zprávu Skylakovu, Skymnovu a jiných autorů doby předkristové ne sice za jistý, zprávám nahoře uvedeným rovnocenný doklad prastaré existence Venedů na Baltu, — ale přece za doklad pravděpodobný.

Druhý velmi pravděpodobný doklad z I. stol. př. Kr. poskytuje ještě zpráva Cornelia Nepota (žil mezi r. 94—24 př. Kr.) o Indech zahnaných bouří na břehy západní Germanie, kdež je prokonsul Q. Metellus Celer r. 58 obdržel darem od knížete batavského. Jedině v tomto smyslu možno totiž zprávu tu přirozeně vyložiti. Uvádí ji z Nepota Pomp. Mela (III. 5, 45) slovy: »Cornelius Nepos . . . . testem autem rei Q Metellum Celerem adicit, eumque ita rettulisse commemorat: cum Galliae pro consule praeesset, Indos quosdam rege Botorum dono sibi datos; unde in eas terras devenissent requirendo cognosse, vi tempestatum ex Indicis aequoribus abreptos emensosque quae intererant, tandem in Germaniae litora exisse.« Zprávu opakuje i Plinius II. 170: »Idem Nepos de septentrionali circuitu tradit Q. Metello Celeri Afrani in consulatu collegae, sed tum Galliae proconsuli, Indos a rege Suevorum dono datos, qui ex India commerci causa navigantes tempestatibus essent in Germaniam abrepti.«

Zpráva ta se očividně vztahuje na událost skutečnou a není vymyšlena Nepotem. A zvali li se plavci zahnaní bouří k břehům gallským »Indy«, pak to lze vyložiti pravděpodobně jen na jméno Vindů slovanských, kteří už při moři seděli a Indica aequora na Venedský záliv Ptolemaiův, — neboť na skutečné Indy, jak na př. Buat a Ritter vykládali,[1]) zde vůbec mysliti nelze. Proto se nerozpakuji připojiti ji k výše uvedeným zprávám, jak to

---

[1]) *Ukert* Geographie III. 1, 92.

učinil už Šafařík, a po něm pak celá řada jiných.[1]) A to tím spíše, že musíme na jisto předpokládati pro starou dobu tvar Vind vedle tvaru Vend-Vened. Že pak první forma mohla snadno svésti k záměně se známým jinak jménem Indů, je na bíledni, a máme toho také i vedle právě vyloženého citátu Melova i doklad odjinud. Tak se na př. v některých rukopisech Markianových vyskytuje místo *οὐενδικὸς κόλπος* přímo adj. *ἰνδικός*.[2]) Za to nemohu uznati za určitý doklad ani Sofokleovy Indy,[3]) ani Müllenhoffovu restituci jména *Indii* v Laterculu Veronském ve Vinidy[4]) z příčiny v poznámce vyložené.

[1]) *Šafařík* Abkunft 201, SS. I. 133; *Hilferding* Древн. пер. 173; *Szaraniewicz* Kritische Blicke 97; *Kętrzynski* Lygier (Poznaň 1868) 76; *Pervolf* Arch. sl. Phil. VII. 614; *Nehring* Schles. Vorzeit IV. 82; *Pogodin* Ист. слав. пер. 8; *Kossinna* Anz. d. Alt. 1890. 21; *Wagner* Wendenzeit (Mecklenburgische Gesch. I.) Berlin 1899 173.

[2]) *Müller* Geogr. gr. minores I. 558.

[3]) Mám totiž na mysli zprávu *Sofokleovu* o jantaru rodícím se za zemí Indů (Plinius XXXVII. 40: »hic i. e. Sophocles ultra Indiam fieri dixit e lacrimis meleagridum avium.« Je sice možno, že vztahuje se tato stará tradice u Sofoklea zachovaná na zemi baltických Venedů-Vindů, ale je stejně možné, že měl zde Sofokles na mysli vskutku Indii asijskou Srv. dále Plinia XXXVII. 46 »nasci et in India certum est«). Zprávu tuto s Venedy spojovali na příklad *Hilferding* Древн. пер. 173, *Bogusławski* Hist. Słow. I. 138, *Dzieduszycki* Wiadomości 238 a *Pogodin* Ист. слав. пер. 7.

[4]) V t. zv. Laterculu Veronském (také Nomina provinciarum omnium) z počátku IV. století objevují se v řadě kmenů barbarských »quae pullulaverunt sub imperatoribus«, po Sarmatech, Scirech, Carpech, Scythech a Gotech též *Indii*, jež *Müllenhoff* (Germania ant. 157) restituoval ve Vinidy. Laterculus viz v *Seeckově* vydání Notitia dignitatum (Berlin 1876) 247 nebo u *Riese* Geographi lat. min. (Heilbron 1878) 127. *Mommsen* vročil jej před r. 320. (Abh. Akad. Berl. 1862 489), *Müllenhoff* mezi r. 300—350 (tamže 518 sl.). Müllenhoffovu emendaci (Riese raději čte Judaei) nemám za jistou proto, že na druhé straně ve výčtu jsou s Indii spojeni už kmenové asijští, k čemuž přistupuje, že i jiné zprávy starověké hovoří o pokoření Indů vedle Skythů v takovém kontextu, že zjevně se to týká Indů asijských a ne Indů-Vindů, jak chtěl Pervolf. Sem patří totiž zmínka o Indech, které pokořil vedle Skythů Augustus (Eutropius Breviarium VII. 10: Scythae et Indi quibus antea Romanorum nomen incognitum fuerat munera et legatos ad eum, i. e. Augustum, miserunt); srv. k tomu traktát Mommsenem zv. Exordia Scythica rkp. ze st. IX.–X., kde se opakuje zpráva o pokoření Skythů (Exiti) a Indů. Podle Flora tito Indi byli 4 léta na cestě s dary a měli pleť černou (IV. 12). Tuto zprávu uvedl ve smyslu Indi = Venedi *Pervolf* (Ar. sl. Phil. VII. 614) bez citátu a omylem spojil ji s Trajanem pokořivším Dacii. Rovněž tak sem nepatří »Ἰνδῶν ἔθνη« u sv. Kyrilla Jerusalemského (IV. stol.) a Nonna Aegyptského z téže doby (*Latyšev* Scythica I. 706, 734).

Ovšem, který tvar byl *původní nebo aspoň starší*, zda Vind nebo Vend — širší tvar Vened jest patrně jen latinisovaná forma povstalá vlivem analogie jména adriatických Enetů, Venetů [1]) — jest těžko rozhodnouti.[2]) Pravděpodobné jest jen, že se už v době před Kristem oba tvary střídaly v ústech zadunajských kmenů, jak svědčí nejen uvedená zpráva Melova, ovšem ne dosti určitá, ale hlavně střídání, které vidíme jinde u jmen patrně ze stejného kořene odvozených, třebas by se Slovany nesouvisela (srv. doklady dále na str. 198), a konečně i to, že se forma jotovaná udržela v ústech Germanů po celou historii až po dnešní den. Forma Wind-, Winden-, Windisch- je v historické nomenklatuře běžná, jak ještě uvidíme. Více říci nelze. Celá otázka souvisí úzce s otázkou samotného významu a původu slova Vend-Vind, kterou se však nepodařilo dosud vyjasniti.

Tito baltičtí Venedi-Veneti starověkých pramenů jsou bez odporu Slované, ale ovšem jen tito baltičtí. Nevím, našel-li by se ještě dnes někdo, kdo by se odvážil tuto thesi popírati. Bývaly sice dříve vyslovovány pochybnosti, ba část vykladatelů, mezi nimi na sklonku svého života i J. Dobrovský, rozhodli se míti na základě slov Tacitových tyto Venedy za kmen germanský,[3]) — ale všechna podobná mínění a všechny pochybnosti, jež k nim vedly, jsou nesprávné a slovanskost zakarpatských Venedů nepopíratelná. Svědčí

[1]) Původní forma jména byla Vend nebo Vind a tvary, v nichž vystupuje v starých pramenech: Venedi (Plinius, Tab Peut.), Venedi, Venethi (Tacitus), *Οὐενέδαι* (Ptolem.), Venadi (Tab. Peut.), *Venidi (*Ἀποσπασμάτιον*), jsou vesměs tvary rozšířené vloženým *e*, jež povstaly patrně v ústech římských vlivem jména mnohem dříve a mnohem lépe známého, totiž Enetů, Venetů adriatických. Také *t* a *th* povstalo z původního *d* tímto vlivem. *Krek* (Einleitung 254) vykládal jistě nesprávně širokou formu za původní. U Jordana vidíme v rukopisech už velmi rozmanité tvary: Venethi, Veneti, Venetae, Venethae, Vinidae, Vinadae O nich, jakož i o dalších středověkých tvarech, pojednáme později na místě jiném.

[2]) *Šafařík* měl za starší tvar Vind (SS. V. 181) na základě Grimmově (D. Gramm, 1822. I. 571, 594). Podobně se *Jagić* vyslovil (Arch. sl. Phil. IV. 76). Naproti tomu *Braun* (Разысканія I. 333) vykládá, že »мы съ математическою точкостью можемъ установить какъ исходную форму **Uento* a že *i* povstalo na germanské půdě přirozeně před *n* + *cons.* Srv. got. *winds*, ahd. *wint*, ags. *wind* atd. a lat. *ventus*. Z **Uento* povstalo pragerm **Uiniđôz*, z čehož got. **Winiđôs*, sthn. *Winidâ* atd. V pratvaru **Uento* vidí ovšem Braun zároveň pratvar jména Vjatičů (вѧт-). Proti tomu srv. *Pogodin* Ист. слав. пер. 17.

[3]) Srv. na př. listy Dobrovského z r. 1823 (*Ягичъ* Письма Добровскаго и Копитара 665). Dříve hájil Dobrovský slovanskost Venedů (srv. na př. *Monse* Landesgesch. d. M. Mähren II. 1788 str. XVII., nebo v Neuere Abh.

pro to nejen shoda sídel jejich mezi Baltem, Karpaty a Vislou se sídly, v nichž se brzy potom objevují Slované pod nynějším svým jménem, nýbrž i jméno samo, jež se celou další historií udrželo až po dnešní den v ústech sousedních Němců jako označení Slovanů, a svědčí pro to konečně přímo i staří historikové z doby, kdy Slované počínají už pod nynějším svým jménem hlučně vystupovati na dějiště světové. Ti vědí, že Slované jsou totožni s Vendy-Vindy a buď v celku nebo z části obě jména ztotožňují.[1]) Čteme-li proti tomu všemu u Tacita (srv. napřed), že neví, má-li Venety přiřadi k Sarmatům či ke Germanům, a na konec se rozhoduje spíše pro germanskost z důvodu, »že domy stavějí a štítů užívají,« kdežto prý Sarmati na vozích žijí, — pak jest to závěr, jenž pro nás nemůže býti žádnou direktivou národnosti Venedů, jak už Šafařík dobře vyložil.[2]) Tacitus psal tyto své pochybnosti v době, kdy zvěsti o kmenech zakarpatských byly velmi nejasné a kdy zároveň pojem germanskosti byl více pojmem geo-

———

böhm. Ges. d. Wiss. I. 365. Změny této týká se také polemika Šafaříkova (SS. I. 91 sl.), ač je upřílišnělá a z části i nesprávná. Před Dobrovským prohlašovali Venedy za Němce *Jordan* (De originibus slavicis I. 39), *Gatterer*, (An Russorum etc. Gött. 1793, 206), *Adelung* (Mithridates II. 654 sl.), nověji *A. Pott* (I. Suppl. k Techmerově Zs. 1887, 165), od Slovanů je odlišovali i *Naruszewicz* (Historya nar. pol. I. ed. 1824, 235), *Parrot* (Versuch üb. Liven I. 20 sl., má je za Sarmaty). Dnes, pokud vím, z vážných germanistů vyslovil *R. Much* mínění, že kmen Vendů byl původně kmenem neslovanským, jenž předal však západním Slovanům jméno, podobně jako později Rusové předali je východním (D. Stammeskunde 35), ale tím ovšem ještě slavinity Venedů Pliniových a Ptolemaiových nepopírá.

[1]) Srv. hlavně *Jordanis* Get. V. 34, 35: »introrsus illis Dacia est, ad coronae speciem arduis Alpibus emunita, iuxta quorum sinistrum latus, qui in aquilone vergit, ab ortu Vistulae fluminis per inmensa spatia *Venetharum* natio populosa consedit, quorum nomina licet nunc per varias familias et loca mutentur, principaliter tamen Sclaveni et Antes nominantur. Sclaveni a civitate Novietunense et laco qui appellatur Mursiano usque ad Danastrum et in boream Viscla tenus commorantur: hi paludes silvasque pro civitatibus habent. Antes vero, qui sunt eorum fortissimi, qua Ponticum mare curvatur, a Danastro, extenduntur usque ad Danaprum, quae flumina multis mansionibus ab invicem absunt. XXIII. 119: post Herulorum cede Hermanaricus in *Venethos* arma commovit, qui, quamvis armis despecti, sed numerositate pollentes, primum resistere conabantur .... nam hi, ut in initio expositionis vel catalogo gentium dicere coepimus, ab una stirpe exorti, tria nunc nomina ediderunt, id est Venethi, Antes, Sclaveni; qui quamvis nunc, ita facientibus peccatis nostris, ubique deseviunt, tamen tunc omnes Hermanarici imperiis servierunt«.

[2]) *Šafařík* SS. I. 94.

grafickým než ethnologickým. Dále dlužno uvážiti, že závěr Tacitův nikým více není potvrzen neb opakován; naopak, Jordanis v VI. stol. rozhodně svědčí pro slovanskost Venetů. A jeho svědectví spjato je s Tacitovým (z konce I. stol.) řadou jiných dokladů, jež vesměs mluví o týchž Venedech v Zakarpatí a potvrzují jejich existenci. Tedy Tacitovi baltičtí Venedi nezanikli, a my nemáme žádného důvodu, abychom soudili, že staří Tacitovi Veneti byli jiní než pozdější Jordanovi, o nichž přímo se dí, že jsou Slované.

Jako nemůže býti pochyby o tom, že Venedi baltičtí byli Slované, tak na druhé straně zdá se všechno tomu nasvědčovati, že jméno samo je původu cizího, utvořené pro Slovany u některého ze západních sousedů, a to po mém domnění nejspíše u *Gallů.*[1]) Etymologicky otázku tu rozřešiti nelze, neboť, jak dále ukážu, nepodařilo se dosud podati výklad, jenž by byl obecně uspokojil. K hypothesi, že jméno Vendů je nejspíše původu gallského, vede mne však to, že jak topografické, tak i osobní názvosloví, v němž se vyskytuje zjevně týž kořen *vind* nebo *vend*,[2]) soustřeďuje se v Evropě ponejvíce na kraje Gally osídlené nebo zaujaté.

Tak se nalézají na př. mezi jmény osad a řek a to vesměs v oblastech Gally osazených: přístav *Οὐινδάνα* v Gallii lugdunské, *Οὐίνδινον* osada Cenomanů tamže, *Οὐινδόμαγος* osada v Gallii Narbonské, *Οὐίνδαλον, Vindalum* osada tamže, *Vindonissa* město v zemi Helvetů, *Videleia* v Aquitanii, *Vendovera* a jiné; dnešní Vanduevres, Vendeuvre ukazují na starý název **Vindobriga*, a středověké Pinnevindus, Penvennum na staré **Pennovindos.*[3]) Ostrov mezi Gallií a Britannií nese jméno *Vindilis*, a v Britannii nalézáme stanice na římském valu zvané *Vindobala*, *Vindolana*, osadu *Vindomora*, záliv *Οὐινδόγαρα κόλπος*, řeku *Οὐίνδερις*, osady *Vindomis, Vindogladia, Venta Silurum, Venta Belgarum, Venta Icinorum*, v Hispanii město *Vindeleia, Οὐενδέλεια* a hory *Οὐίνδιον*

---

[1]) Tak už dobře soudil *Pogodin* Ист. слав. пер. 18.

[2]) Že oba tvary jsou totožné, vidíme z řady příkladů, v nichž *e* i *i* se střídají. Tak vedle formy osobního jméno Vindo vystupuje stejně často Vendo (obé na nápisech), vedle Vendalo tvar Vindulo, vedle Vindobona (Tab. Peuting. a Itin. Ant. 233, 248, 261, 266 a CIL III. 1179 a j.) i Vendobona u Aurelia Victora (de caes 16). Jméno potoka Vendupalis, zaznamenaného na starém nápise římském (Sententia Q. M. Minuciorum inter Genvates et Viturios, CIL. I. 72), opakuje se na téže řádce ve formě Vindupalis.

[3]) Srv. *d'Arbois de Jubainville*, Premiers habitants II. 264, 294.

ὄρος; známá provincie římská ve východních Alpách dostala podle kmene Vindeliků (*Οὐινδελικοί*, *Οὐινδολικοί*, *Vindelici*) jméno *Vindelicie* (*Οὐινδελικία*), řeka tam tekoucí má název *Vindo*, v Pannonii objevuje se na nápise *vicus Vindonianus*, osada *Vindobona*, (al. *Vendobona*, *Vindomona*, *Vindomina*, *Vindomana*? *Vindomara*? v Not. dign. Occ. XXXIV. 25, 28), v severní Italii v končinách, do nichž Gallové vnikli, shledáváme *Vindinates incolae Vindini*, *Umbriae oppidi*, a říčku *Vendupalis* nebo *Vindupalis*, v severním Balkáně *Οὐενδενίς* (v horní Moesii) a *Οὐένδων* v zemi Japodů. [1])

Ve zprávách a nápisech z Gallie, Britannie a hlavně Podunají setkáváme se dále s hojnými jmeny osobními, podobně utvořenými: *Vindus* (srv. cihly nalezené u Eininga v staré Raetii s nápisy M. Vindi Surini, CIL. III. 12008 [2]), *Vinda* (CIL. III. 4110 Ulpia Vinda; 5663 Vinda Terti f.; Arch. Ep. Mitth. VIII. 247, Vinda Arimani f. CIL. III. 11661), *Vindelica* (CIL. III. 5780), *Vendo* (CIL. III. 2497 Julia Vendo; 2796 Vendo Tritaneri Apinsi f.; 2797 Vendo Tudania Pladomeni f.; 6352, 8321 Aurelia Vendo; Arch. Ep. Mitth. XVI. 88 Vendo, *Vindo* (CIL. III. 3380 Atressa Vindonis f. s.v. 10362; 5076 Boniata Vindonis f.; 5105 Vibenus Vindonis f.; 5469 Vindo f. Buccionis Ressimari f.; 11699 Vindo Successus), *Vindio* (CIL. III. 5505 Vindio Ittunis filius), *Vindobius* (CIL. III. 6017, 10), *Vindoroicus* (CIL. III. 4604 Iessillus Vindoroici f.), *Vindonius* (Ephemeris II. č. 883 C. Vindonius = CIL. III. 4334, 11044), *Vindia* (CIL. III. 1082 Aelia Vindia; 11744 Vindia Vera), *Vindilla* (CIL. III. 4767 Silvia Vindilla; 5335 Vindilla Crielonis f.; 11658 Vindilla), *Vindilus* (CIL. III. 4815 M. Gallienus Vindili f.), *Vindilius* (CIL. III. 11152 Vindilius Cupitus), *Vindruna* (CIL. III. 4972), *Vindinus* (CIL. III. 11536 Sextus Sec. Vindini), *Vindulo* (CIL. XII. 3198), *Vendalo* (CIL. XI. Suppl. 3208 mulier), *Vindomorucius* (CIL. VII. 948), *Vendiricius* (CIL. XI. 5747 Q. Vendiricius Agedi f.), *Vinidianus* (CIL. XI. 4969, 56), *Βενδιδώρα* (*B. Θρᾶττα* I. Att. III. 3619); srv. též *Maciovindus* (CIL. III. 6495, 11530 Botuca Maciovindi f.), což asi dlužno emendovati v *Magiovindus*. [3])

---

[1]) Jiná podobně znějící jména dlužno však vypustiti, poněvadž tvořena jsou od lat. *vindemia* — vinobraní (na př. Vindimiola a pod.).

[2]) Srv. též CIL. III. 11705: Vindu Comatillae v. f. sibi et Satulae f. ann. XXX.

[3]) Srv. jména *Magio* v CIL. III. 3594, 3377 a nápis *Magiovi(ndus)* nalezený v Noriku (CIL. III. 4609).

Část těchto jmen, a to aspoň *Vindus* a *Vinda* mohla by ovšem býti pojata jako ethnologica (srv. analogické přívlastky *Bessus*, *Teuriscus*, *Breucus*, *Boius*, *Azalus*, *Macedo*, *Dacus*, *Basterna*, *Helvetus*, *Batavus* atd., na diplomech) a při blízkém sousedství zemí podunajských se Zakarpatím bylo by možno, že označují příslušníky kmene Vindů zakarpatských, neboť připustiti musíme, že tvaru Vind vedle Vend bylo tam užíváno proti latinisovanému, rozšířenému tvaru Vened, Vinid. Ale na druhé straně nelze neuznati, poněvadž zeměpisná oblast jmen od Vind odvozených leží mimo kraj slovanský, že také tato neslovanská oblast má právo na tato jména Ba neváhám říci, že právo větší, poněvadž vedle jednoduchých tvarů Vindus, Vinda, Vendo, Vindo vystupují hojně tvary složené a to vesměs se složkami rázu neslovanského (srv. Vindobius, Vindoroicus, Vindruna, Vindomorucius, Vindobriga, Vindomagos atd.), a za druhé proto že jména jednoduchá na př. Vinda provázena jsou v nápisech jinými příbuzenskými jmény rozhodně neslovanskými. Srv. Vinda Terti filia, Vinda Arimani filia cum Iantumaro filio (Iantumarus nebo fem. Iantumara, Iantullus na př. hojně vystupuje v nápisech z Norica na př. CIL. III. 4549, 5290, 5361, 5496, 5522, 5583, 11622) atd. To jsou zjevy, které mne vedou k tomu, abych nápisy, v nichž vystupuje domnělé ethnologicum Vindus, nespojoval se slovanskými Vindy. Ovšem možnost nikdy vyloučena není. Neboť jednotlivci z rodu slovanského jistě se zdržovali v Podunají už za první doby císařské.

Tak však, jak naše vědomosti dnes stojí, nemůžeme jinak souditi, než opakovati to, co jsem napřed řekl: slovo Vend — Vind je vlastní kmeni neslovanskému, a soudě podle jeho topografického rozložení, nejspíše appellativum gallské. Aspoň se sídla gallských kmenů nejvíce kryjí s oblastí těchto jmén v střední Evropě a složky odvozenin jsou z části zřejmě gallského původu (srv. —briga, —magos atd.). Je-li tento soud, jak se mi zdá, správný, pak nás ovšem vede k jinému dosti překvapujícímu, ale ne pravdě nepodobnému závěru: že jméno, které do klassické literatury poněkud pozměněno přešlo jako první historické jméno zakarpatských Slovanů, je také původu gallského, že Slované je obdrželi od Gallů a to patrně před tím, než se počali stýkati s Germany. Jméno toto bylo by pak novým dokladem pro hypothesi už jinde vyslovenou a zdůvodňovanou, podle níž střední

a horní Polabí původně zaujato měli kmenové gallští, kteří odsud teprve během první poloviny I. tisíciletí př. Kr. ustoupili návalu od severu se tlačících Germanů.[1]) Aspoň tito, jak z nahoře vyloženého vysvítá, přejali pro Slovany jméno Vend, Vind nejspíše od Gallů. To jest také jediné hledisko, s kterého si dovoluji dívati se na pokusy vyložiti jméno Vend-Vind čistě etymologicky. Mám totiž a priori výklad z gallštiny za pravdě nejpodobnější.

Pokusy, jež v tom byly učiněny, braly se asi následujícími hlavními směry, ostavíme-li stranou starší primitivní výklady, o nichž viz v Kollárových Rozpravách o jménách atd. národu Slávského a jeho kmenů (Budín 1830) str. 219—286. Na jedné straně ovládaly výklady z germanštiny, a jméno Vendů — Vindů spojováno bylo nejčastěji buď s dán. *vand* (stnord. *vatn.* — lat. *unda*) — Wasser: Wenden — Wassermänner, Wasserbewohner, Meerbewohner (tak soudil už Jordan, Adelung, Barth, Halling, Wilhelm, z novějších Lidén), nebo se slovesem *wenden*: Wenden — die herumziehenden, Wanderer (Mannert), nebo s got. *vinja* a s něm. *weiden*: Wenden — die weidenden, Hirten (Zeuss, Rössler a také Müllenhoff, jenž vykládá »kmen mající hojné a dobré pastviny.« [2]) Z novějších vynikajících germanistů vykládá R. Much Venety (jméno to odděluje od jména Vandalů a Vindeliků) za odvozeniny kořene *ven* (zusammengehören) — die Befreundeten,[3]) ale Hirt zamítá tento výklad, aniž by se pro jiný určitěji vyslovil.[4]) W. Thomsen, jak z dopisu vidím, výkladu se posud neodvažuje. Ke gallštině obrátil se na základě Stokesova slovníku Al. Pogodin a odvozuje od prakelt. **vindo-s* — bílý, kterýmžto epithetem obecně označovali temnorusí Gallové světlovlasé Slovany, jak prý nasvědčují i názvy Bělochorvati, Bělorusi a podobné.[5])

---

[1]) Hlavně na základě gallských stop nomenklatury. Srv. *Bremer* Ethnographie 40 sl.

[2]) *Müllenhoff* DA. IV. 514.

[3]) *Paul's* Beiträge z. Gesch. d. d. Spr. XX. 18 Stammeskunde 35. *O. Schade* Altd. Wörterbuch, 2. vyd. Halle 1872—82 str. 1161 srovnává sthněm. a střhněm. wini, wine — Freund.

[4]) *Paul's* Beiträge XVIII. 513, XXI. 151. Nejspíše by přijal výklad Lidénův (ib. XV. 522).

[5]) Ист. слав. пер. 18, 25. Srv. *Wh. Stokes* Urkeltischer Sprachschatz (*Aug. Fick*, Vergl. Wörterbuch. IV. Aufl. II. Götting 1894. 265). Srv. gall. vindus, vinda, ir. find, cymr. gwyan, corn. guyn, bret, guenn.

Že při tom na druhé straně nechyběly ani výklady ze slovanštiny, je přirozeno. Většinou byly nesmyslné, jako na př. Kollárův výklad z praslov. **Un*,[1]) nebo Sasinkův (zkrátka ze Slo-*van*). Zamítnut byl dále i pokus Hilferdingův, spojující Venet jednak se stind. jménem Arijů *Vanitā* (graec. formou byli *'Ενετοί* a *"Ανται*), jednak s jménem staroruského kmene *Vjatičů*,[2]) — i pokus Pervolfův, spojující Vent se stsl. kmenem **vęt* — magnus, zachovaným v stsl. komp. *vęštij* — větší a v přeměněných formách Vjatić a Ant.[3]) Spojení Venedů s Vjatiči opakuje ostatně ještě dnes *F. Braun.*[4]) Za zmínku stojí, že Šafařík, jenž zprvu spojoval Vend Vind se jménem Indů, později v Starožitnostech výklad ten zavrhl, ale nového se více neodvážil, připouštěje jen, jako nověji Hirt, že všechny po Evropě povstalé podobné odvozeniny povstaly z jednoho kmene společného řadě arijských jazyků.[5])

Těmito doklady jsou Slované při nejmenším už pro dobu Kristovu zjištěni jako národ sice veliký, ale světu klassickému blíže neznámý, neznámý proto, že seděl do té doby za předělem římského panství, za Vislou a za Karpaty. Uvážíme-li však na jedné straně tento positivní nezvratný fakt a na druhé straně opět všechno to, co další historie vypráví: zprávy Prokopiovy (IV. st.) o dávné existenci Slovanů (B. G. III., 14; IV, 4), známé nám již zprávy kosmografa Ravennského o vlasti Slovanů v Skythii (I., 12 Scytharum patria unde Sclavinorum exorta est prosapia), anonyma Bavorského o vlasti Slovanů v Zakarpatí (srv. str. 15) a vůbec to, že žádný ze starých spisovatelů neoznačuje jich za přistěhovalce,

---

[1]) *Kollář* Rozpravy 221, *Sasinek* Záhady I. 20. Dříve měli také jméno severních Venedů spolu s jménem Enetů, Henetů adriatických a paflagonských za řecký překlad domácího názvu Slované. (Srv. na př. *Dobnera* Annales Bohem. I. 119, nebo *Ulmanna* Altmähren II. 16.) První tak překládal jméno Enetů adriatických Jordanis (Get. XXIX. 148 *αἰνετοί* id est laudabiles) a Pavel Diacon (Hist. Lang. II. 14).

[2]) *Hilferding* Древн. иср. 2, 154.

[3]) *Pervolf* Arch. sl. Phil. IV. 65.

[4]) Разыскания I. 332. Srv. napřed str. 196. Proti tomuto spojení vyslovil se *Brückner* (Archiv sl. Phil. XXII. 236), a také *W. Thomsen* privatim. Braun soudí zároveň, že Němci toto speciální kmenové jméno rozšířili na celý národ (podobně i *Maretič* Slaveni 15), kdežto Hilferdingovi byl Vend původní, všeslovanský název, jenž zůstal později jen Vjatičům.

[5]) *Šafařík* Abkunft 201, SS. I. 190.

za to však už v II.—VI. stol. za národ nesmírný, nesčíslný (*ἔθνος μέγιστον, ἄμετρα ἔθνη*, natio populosa per immensa spatia consedit, numerositate pollentes), uvážíme-li, co dále jazykozpyt vybádal o starobylosti Slovanů, o jich úzkých, dávných stycích s Litevci, s Iránci, Thráky a Germany, o jich položení v historii arijského pranároda atd. — pak nemůže býti pochyby a sporu o tom, že Venedi-Slované neobjevili se v končinách vyložených teprve v době Kristově nebo krátce před touto dobou, ale že seděli zde už odedávna, a plýtval bych místem, kdybych věc tu, dnes tak samozřejmou a se žádné vážné strany nepopíranou chtěl šíře dokazovati tak, jako kdysi činil Šafařík úvodem k svým Starožitnostem. Co bylo nutno v době Šafaříkově: bránit především starobylosti Slovanů v Evropě a tím po tehdejším mínění i historické rovnocennosti jejich s Germany, Gally, Řeky atd.,[1] — není již nutno dnes. Slované seděli odedávna v Evropě, jako Gallové, jako Germani nebo Thrákové, Illyrové, Řekové, a ona historie jazykového vývoje, kterou jsme vylíčili v kapitolách předešlých, odehrála se jistě na půdě evropské vlasti slovanské v sousedství jmenovaných, souběžně se vyvíjejících národů. I ti jazykozpytci, kteří dosud trvají na asijské kolébce Arijů — a je jich ještě dosti, — i ti soudí, že evropská část Arijů a v ní Slované přešla do Evropy už v době velmi dávné, a jen historický fantast na scestí jsoucí, jako na př. tomský professor V. M. Florinskij,[2] jehož práce jinak mají svou cenu archaeologickou, může dosud vyslovovati domněnku, že Slované z větší části ještě v posledních stoletích

---

[1]) Srv. napřed str. 62. Šafařík hájil této starobylosti důvody dobrými i chybnými v rozsáhlém úvodě k Starožitnostem (I., 53—80).

[2]) *Florinskij V. M.* Первобытные Славяне по памятникамъ ихъ доисторической жизни. I. (Tomsk. 1894) str. 17. II., 2, (1897), str. 570. Srv. Věstník SS. I., 10, II., 73.

Také *Rhamm* vyslovil možnost, že Slované přišli teprve v dobách historických (Globus LXXI., 318 hovořil o době Kristově, LXXII., 370 o době Herodotově), a prof. *Píč* několikráte projevil, že po jeho mínění Slované sotva přišli mezi Karpaty a Dněpr před invasí gotskou (Pam. arch. XVII., 365, 538; Dějiny nár. rus. I., 5; srv. i napřed str. 101), ale oba nepopírají starobylé existence Slovanů v Evropě, nýbrž jen sedění v kraji zakarpatském v kolébce námi nahoře stanovené. Prof. Píč soudí, že Slované původně seděli na středním Dunaji ve smyslu tradice letopisu Kijevského asi do r. 800—600 př. K., pak že přešli (blíže však dosud nevysvětlil, jak se to stalo, a proč tak soudí) do končin mezi Labem a Vislou, zde se bipartovali jazykově a kulturně a odtud teprve po invasi gotské posunuli se mezi Vislu a Dněpr.

př. Kr. v Evropě nebyli, sedíce prý v Turkestanu pode jménem Saků, Skolotů a Massagetů.

Končiny, v nichž Venedi-Slované odedávna seděli, byly sice v době starověké řeckému a římskému světu málo známy, ale docela cizí mu přece nebyly. V předešlé kapitole předvedl jsem vědomosti, jichž staří nabyli o geografii těchto končin, a velká část těchto vědomostí pochází už z doby před Kristovým narozením. A byly-li poznatky zeměpisné, je přirozeno, že i historie a ethnologie tohoto kraje nezůstala beze stop v starověké literatuře. Vskutku, máme už z doby předkřesťanské velkou řadu zajímavých zpráv, poutajících se k ethnologickým poměrům vnitra Rusi a k prvním historickým událostem, mezi něž v přední řadě patří pohyby národů tamějších, ba z doby té, dávno před Kristem, existují už zprávy, které v pozdějších dobách starověku vůbec nebyly předstiženy, pokud se bohatosti, zajímavosti a originality týká. Hekataios, Hippokrates, Skylax, Skymnos, Eforos a předem Herodotos snesli už pro starší dobu velkou řadu zajímavých dat historicko-ethnologických o vnitru Rusi, staré Skythie-Sarmatie, jež později v době císařské doplnili ještě Strabo, Mela, Plinius a hlavně Ptolemaios.

Vzhledem k tomuto stavu věcí jest zcela přirozeno, a činili tak všichni staří kronikáři až po historiky doby nynější, docházíme-li my k následující úvaze: Historie sice o Slovanech před dobou Kristovou určitě nemluví. Ale vzhledem k tomu, že Slované seděli odedávna v končinách, o nichž máme řadu zpráv, třebas místo jména Slovanů nebo Venedů vyskytují se v nich jména zcela jiná, — jsme oprávněni tázati se a zkoumati, *zdali Slované nejsou už v starších pramenech uvedeni pode jmény jinými, jmény speciálních jednotlivých kmenů, slovem: nepodávají-li nám už Hippokrates, Herodot, Eforos, Strabo a jiní ve svých zprávách také první počátky historie slovanské.*

Otázka tato jest nejenom přirozena, nýbrž i oprávněna, a závisí jen na způsobu, jakým analysujeme a kriticky posuzujeme zprávy, tedy na ceně analyse, dostaneme-li na otázku odpověď positivní čili ne.

A při tom vždy zůstane jisto, že stará historie dnešního Polska a vnitřní i jižní Rusi z doby před Kristovým narozením, — i kdybychom se v ní nesetkali s ničím, co bychom zjevně mohli přisouditi Slovanům, zůstane přece nesmírně důležita pro Slovany, neboť to byla historie národů, kteří s nimi těsně sousedili, a ta

jistě nebyla bez vlivu na počátky dějin našeho národa nám jinak neznámých, zejména na jeho pohyby a šíření. A proto, i kdybychom v starých zprávách před I. stoletím po Kr. nemohli zjistiti ničeho, co by přímo předvádělo kus slovanské historie, je přece nutno seznámiti se s prvotní historií okolí a sousedů slovanských, zejména utvořiti si představu o ethnologickém vývoji celé východní zakarpatské Evropy bez ohledu na Slovany nám blíže neznámé. Podá se nám tím při nejmenším nepřímo podklad pro další dějiny Slovanstva.

Přehled této staré historie východní Evropy, při němž ovšem bedlivě rozebereme a uvážíme všechno, co by přímo nebo nepřímo ukazovalo na existenci Slovanů, podám v následujících kapitolách druhého svazku Slovanských Starožitností a to až do doby Ptolemaiovy, do II. století po Kr., kdy počíná se první velké stěhování národů a spolu i Slovanů. Nebude to historie politická, ale předem ethnologická. Politická historie starověku zasáhla jen málo, a před dobou Kristovou vůbec velmi málo, do oblastí slovanských. Za to pohyby a vývoj národů ve východní Evropě bez styků se Slovany a bez vlivu na ně, jak uvidíme, nebyly.

Obsah prvního svazku.

Kap. IV. Zeměpisné zprávy o vlasti Slovanů v pramenech starověkých.

Kap. V. První zprávy o slovanských Venedech.